D. D. PATRAŞCANU

Istoria Mijlocie

Clasa V Secundară

BUCUREŞTI, „CULTURA ROMÂNEASCĂ", S. A. R.

D. D. PATRAȘCANU

ISTORIA MIJLOCIE

(476 — 1648)

PENTRU

CLASA V SECUNDARĂ

(BĂIEȚI ȘI FETE)

CU TREI PLANȘE, 26 HĂRȚI, DINTRE CARE 10 COLORATE, ȘI FOARTE MULTE ILUSTRAȚII ÎN TEXT.

Manual alcătuit conform programei analitice din 1929 și aprobat de Ministerul Instrucțiunii, cu No. 1665 din 26 Iunie 1930.

EDIȚIA I
Tipărită în 8.000 exempl.

Taxa timbrului didactic de 5%
pentru acest manual s'a plătit direct Casei
Corpului Didactic conform deciziunei
No. 6310/927

„CULTURA ROMÂNEASCĂ" S. A. R.
Institut de Editură, Arte Grafice și Confecțiuni de hârtie
BUCUREȘTI, Strada Pitagora, 18

No. 402

Damian St. Petre
cls IVa S.B.

PREFAŢĂ

Manualul de faţă, care face un pas înainte în complectarea — după un plan mai desvoltat — a Istoriei Universale, făgăduite încă de acum câţiva ani, şi-a întârziat apariţia cu mult peste voinţa autorului. Greutăţile alcătuirii contează mai puţin în această întârziere decât acele ale executării tehnice. Condus de ideia că o carte didactică, în special cea de istorie, trebuie să se înfăţişeze nu numai ca fond, ci şi ca formă, în condiţiuni cât mai îngrijite — în cazul de faţă cu bogate mijloace intuitive — care singure pot fi o ilustraţie vie a trecutului — am preferat o amânare voluntară, pentru a nu fi silit să sacrific nici una din înfăţişările socotite de mine indispensabile unui bun manual didactic.

Numai cine cunoaşte neplăcerile cu care ai de luptat până să vezi apariţia unei lucrări din capricioasele teascuri ale neamţului din Mayenţa — chiar când ea ar fi simplu opera vingalacului — numai acela va putea să-şi deie samă de infinitele greutăţi când mai intervin şi alte complicaţii — în cazul nostru, ilustraţii, hărţi colorate, planşe, care fără o continuă tensiune din parte-ţi, — ba uneori chiar şi atunci — pot să te facă să regreţi variatele procedee cu care se fălesc astăzi artele grafice.

Dar, să nu fim prea pretenţioşi, nici noi care zăbovim ceasuri întregi lângă maşina tipografică, nici acei care primesc de-a gata fructul ostenelelor noastre.

Manualul acesta urmează, fireşte, indicaţiile programei analitice în vigoare — care, până în momentul de faţă, încă nu s'au modificat.

Plecând dela ideia că rostul Istoriei în învăţământul secundar nu este de a povesti înşiruirea evenimentelor, aşa încât în mintea celui care le urmăreşte să se refacă **în întregime** *trecutul, pentru fiecare ţară şi pentru fiecare popor, ci mai mult evidenţierea momentelor importante dintr'o anumită epocă, programul acestui obiect apare puţin cam segmentat şi, prin urmare, şi tratarea ma-*

teriei, ca atare, se va înfăţişa fără acea descriere amănunţită a evenimentelor care face dintr'o epocă sau din trecutul unei naţiuni un tot organic.

Programul pentru istoria clasei V accentuiază însă — lucru cuminte şi înţelept — manifestările culturale ale diverselor popoare. Am căutat şi noi să le punem în evidenţă, nu numai prin ajutorul textului — ce rămâne aproape mort într'o asemenea strâmtoare — dar mai ales printr'o bogată ilustraţie care — sperăm că va fi privită cu plăcere de şcolarul cursului superior. In această privinţă am fost cu atâta mai credincioşi programei analitice, cu cât prin desvoltarea artelor plastice, prin încurajarea literaturii şi cultivarea frumosului în genere, însfârşit prin legătura indestructibilă dintre comorile antichităţii şi lumea modernă — manifestările artistice au avut o covârşitoare influenţă asupra evoluţiei de mai târziu a întregii omeniri.

Alegând ce-a fost mai expresiv din capo-d'operele marilor colecţii ale muzeelor europene, nu mă îndoesc de înrâuririle lor binefăcătoare — mai ales intervenind şi atenta călăuzire a profesorului — pentru ca, subt razele lor luminoase şi calde să îndepărteze din sufletul şcolarului acel primitivism periculos care poate împiedecà, prin deviere, desvoltarea armonică a unui suflet în formaţie.

Manualul e făcut aşa, ca şcolarii să întâmpine cât mai puţine greutăţi — ca să nu întrebuinţăm o expresie absolută. Pentru asta trebuie însă să consulte mereu hărţile — cele colorate şi cele din text — precum şi **lămuririle** *dela sfârşitul volumului. Dacă profesorul le va atrage atenţia, explicându-le foloasele, atunci şi sarcina celui care predă şi munca elevului vor fi mult uşurate.*

Cartea de faţă are desigur lipsuri. Ele vor fi îndreptate cu grijă la o nouă ediţie — mulţămind anticipat tuturor acelora care vor avea bunătatea să mi le semnaleze.

20 Iunie 1930 **D. D. Patraşcanu**

EVUL MEDIU

PARTEA INTĂIA

EUROPA PÂNĂ LA CRUCIATE

I

Introducere în Istoria Evului Mediu. Starea împărăției romane în veacul IV și V.

Introducere. — Cu căderea imperiului roman de Apus se începe o nouă perioadă în Istoria Universală, care ține o mie de ani (476—1453). Această epocă, ce se sfârșește și ea prin căderea Constantinopolii subt Turci, se numește *Evul Mediu* sau *Vârsta de Mijloc* și se deosebește adânc și de epoca greco-romană și de acea care a urmat după așezarea Turcilor în Europa.

In acest timp nu mai găsim un imperiu nemărginit care să domnească peste toate țările — cum a fost imperiul roman — nici o singură cetate care să impue celorlalte legile, așezămintele și moravurile ei, cum a fost Roma. Europa, după veacul V, e împărțită într'o mulțime de state și stătișoare, având fiecare căpetenia lui și ducându-și viața după anumite reguli pe care le întâlnim numai acuma. Ele sunt rezultate, în bună parte, din contopirea ideilor și a obiceiurilor germane cu vechea civilizație și colorate de principiile religiei creștine.

In general, viața din această vreme e grea — cu toate că cercul Istoriei Universale se mărește intrând popoare nouă

în acţiune; dar epoca medievală, prin caracterul ei, este un timp de frământări şi de prefaceri adânci în omenire şi, ca atare, însoţite de mari suferinţi. De aceia naţiunile Europei îşi găsesc singura mângâiere a necazurilor numai în povaţa Bisericii care, prin autoritatea sa, stăpâneşte aproape cu totul sufletele oamenilor.

Ieşită biruitoare din prigonirile păgânilor, Biserica creştină devine o mare putere. Prin învăţăturile ei, bazate pe dragostea aproapelui, aduce alinarea suferinţelor omeneşti şi apropie unele de altele popoarele învrăjbite, împiedecând astfel omenirea să cadă în sălbătăcie. Subt influenţa sa, în bună parte, dispare sclavia, aşezământul ruşinos al antichităţii, în care omul era socotit ca un lucru, lăsat cu totul la voia stăpânului.

Faptul cel mai însemnat din istoria Evului Mediu este formarea unor popoare nouă care trăesc până astăzi şi care, în timpul de faţă, stau în fruntea omenirii. Cu ivirea lor, apare o serie de aşezăminte — cu totul necunoscute Greco-Romanilor — creându-se apoi o stare de lucruri care, în unele privinţi, nu-i mai pre jos de vechea civilizaţie.

Starea împărăţiei romane. — Impărăţia romană, după Constantin cel Mare, avea o enormă întindere, căci cuprindea Asia vestică, Africa de miază-noapte şi Europa de apus şi de miazăzi. Se împărţea în 4 prefecturi, 14 diocese şi 120 de provincii. In toate părţile acestea pătrunsese limba şi aşezămintele latine. Apărură oraşe frumoase, înzestrate cu toate binefacerile vieţii romane: apeducte, băi, teatre, temple măreţe — şi mai ales acele vestite şosele care, înlesnind comunicaţia între oameni, au contribuit atâta la civilizarea lumii vechi. In locul frământărilor lăuntrice care, în unele părţi, ajungeau până la anarhie, se introdusese acuma o organizaţie pricepută al cărei rezultat imediat a fost liniştea provinciilor.

De aceia unii credeau veşnică stăpânirea Romei. Dar aşezămintele imperiale aveau în ele pricina descompunerii lor — aşa că, pe la sfârşitul secolului al IV şi mai ales în

secolul V, lumea a început să-și deie samă cât de șubredă era acea împărăție care îngrozise lumea.

Impăratul Teodosie crezuse că slăbiciunea imperiului venea din întinderea lui uriașă. Ca să-i oprească căderea, el îl împărțise între cei doi fii ai săi, Arcadiu și Onoriu, nădăjduind că, cu chipul acesta, va fi mai bine administrat.

Mântuitorul

Onoriu luase Apusul, iar Arcadiu, Răsăritul. Teodosie n'a avut însă gândul să facă două împărății: numai administrația urma să fie îndoită — așa cel puțin se credea pe atunci. Cu toate acestea imperiul roman e pe sfârșite, iar lumea veche, după 395, rămâne definitiv despărțită în două mari imperii, având două capitale, două administrații și doi împărați: unul la Roma și altul la Constantinopoli. Chiar mai înainte de Teodosie, începuse să se facă deosebire

între Răsărit și Apus, așa că împărțirea lui pornea și din alte pricini pe care el însă nu le-a văzut. Apoi imperiul era și prea întins, ca să poată fi cârmuit de un singur om, mai ales că dela o vreme granițele îi erau necontenit încălcate de barbari.

Instituțiile imperiale. — *Împăratul.* În fruntea statului era împăratul, considerat ca un zeu pământean. Puterea sa era absolută, iar dela Dioclețian, chiar despotică. In principiu, ereditar, dar în fapt, electiv. Acest nenorocit sistem de urmare la tron aducea incalculabile rele la fiecare schimbare de domnie. Concentrând în mâna sa toate puterile în stat, fiind *lex animata în terris*, dar ne exercitând nici una din ele cu vigoare — imperiul se resimțea tot mai mult de lipsa unei autorități. Incercările lui Dioclețian și ale lui Constantin, pentru a remedia acest rău, nu mai avură tărie după moartea lor. Așa că despotismul fără frâu al unor împărați incapabili și nevrednici a fost una din pricinile de căpetenie ale descompunerii imperiului.

Teodosie cel Mare

A avut o domnie sbuciumată şi a luptat mult pentru izbânda creştinismului. Totuş Sf. Ambrozie îl opri să intre în biserică vreme de opt luni, pentru că, răsculându-se oraşul Tesalonic, el îl potoli ucizând 7000 de rebeli. Teodosie se supuse şi făcu pocăinţă publică pentru crimele sale.

Senatul. — Pe lângă împărat funcționau și celelalte magistraturi care făcuse tăria Republicii. Ele nu mai aveau însă nici o putere. Senatul există și acuma, recrutat tot din clasa

D.D. Patrașcanu.– Istoria Veche pentru cl. V

LUCEAFARUL S.A.

senatorială, dar competința sa e cu totul scăzută. Impăratul îl mai consultă uneori de formă în chestiunile judiciare, sau printr'un discurs solemn îi aducea la cunoștință unele legi ieșite din Consiliul său privat. De fapt, Senatul este acuma mai mult o adunare onorifică, ai cărei membri se întreceau în lingușirea despotului. Anihilarea acestui important așezământ care făcuse mărirea Republicii, a fost iarăș una din pricinile căderii împărăției.

Poporul din veacul V nu mai seamănă de loc cu acel republican și nici chiar cu cel din prima parte a imperiului. Găsim aproape aceleași pături sociale ca și mai înainte: *sclavii*, al căror număr e foarte mare și a căror soartă se mai îmbunătățește, *plebeii*, adică muncitorii liberi rurali și urbani — apoi clasele mijlocii ale *decurionilor*, în care intrau toți oamenii slobozi care posedau douăzeci și cinci de jugere de pământ, și însfârșit *nobilii*, *bogații* și toți cei rezervați onorurilor care alcătuiau *Ordinul Senatorial*.

Impăratul Onoriu

Costum imperial. Tunică scurtă, platoșă bogat împodobită, diademă de aur cu mărgăritare. Intr'o mână ține un glob cu Victoria înaripată, în cealaltă, steagul creștin al imperiului pe care e scris: „In numele lui Hristos vei învinge totdeauna".

Munca este tot servilă, adică se face numai cu sclavi. Din această pricină ea este rău văzută, și un decret al fiilor lui Constantin vorbește de excluderea dela onoruri „a tuturor celor mânjiți de noroiul muncii". Cangrena morală a acestei societăți se vede numai din citarea acestui amănunt. In general, poporul este decăzut, și scriitorii timpului ni-l arată ca pe o mulțime pestriță, compusă din trândavi și năráviți, care avea numai grija plăcerilor și a câștigului fără muncă.

Administrația. — Sarcina cea mai însemnată a administrației era strângerea numeroaselor dări — care alimentau cele

două tezaure: *Aerarium sacrum*, vistieria publică, și *Aerarium privatum*, a împăratului. Dar împărații nu făceau nici o deosebire între ele considerându-le pe amândouă ca ale lor proprii. Sarcinile supușilor devin din ce în ce mai apăsătoare — și fiscalitatea excesivă subt care gemeau cetățenii, a fost funestă împărăției. Pe lângă dările în bani, mai erau diverse rechiziții și corvezi privitoare mai ales la armată, suportate încă și mai greu decât impozitele pecuniare. Iar despre încuartiruirile ostașilor, au rămas vii până astăzi plângerile locuitorilor în istoricii contimporani.

In provincii se simțea lipsa instituțiilor care contribuise la viața municipală. Această viață se stânge încetul cu încetul. *Decurionii* sau *Curialii*, care alcătuiau senaturile orașelor, aveau grijă de administrație și de paza ordinei. Dar ei erau obligați să facă pe sama lor toate lucrările de utilitate publică și garantau cu averea proprie strângerea impozitelor. De aceia mulți curiali fac tot chipul să scape de onoarea decurionatului — cu toate măsurile sâlnice ale împăraților. Neplăcerile lor erau însă așa de mari, încât s'au văzut unii din ei părăsindu-și proprietățile și căutând scăpare în rândurile colonilor dela țară, ba chiar și în acele ale sclavilor!

N'a trecut mult și această clasă mijlocie — singura pătură sănătoasă de pe atunci — dispare aproape cu totul. Ammianus Marcelinus ne spune că împăratul Valentinian poruncind să se omoare în mai multe orașe câte trei curiali — ca să stimuleze plata impozitelor — prefectul pretoriului întreabă: „ce vom face acolo unde nu se vor găsi atâția?“ Dispărând însă acești oameni muncitori și înstăriți, printr'o absurditate fiscală, rămân în imperiu numai pătura de sus — privilegiații — și clasele servile.

Armata. — Romanii în aceste vremuri pierduseră cu totul gustul de a mai sluji în armată. Dezerțiunile sunt așa de numeroase, încât se ia măsura — zadarnică de altfel — de a se pecetlui fugarii cu fierul roșu. Apărarea țării nu-i mai

interesa însă — aşa că golurile din ce în ce mai mari se umplu cu barbari. Legiunea a rămas tot unitatea militară însemnată, dar numărul soldaţilor dela 6000 s'a redus la 1500, ba chiar şi mai puţin. Apoi cavaleria se desparte complect de legiune — care rămâne numai cu pedeştrii — prin urmare valoarea ei răsboinică se micşurează. La sfârşitul secolului IV, imperiul dispune de 400.000 de ostaşi, în care intrau şi trupele auxiliare, pline de barbari — ceiace era puţin, nu numai pentru imensa întindere a imperiului, dar chiar şi pentru cele aproape 11.000.000 de locuitori.

Decăderea generală se arată şi în situaţia intelectuală: nici o operă literară sau istorică mai însemnată! Toată viaţa se concentrează în religie: dar această religie care tocmai ieşise victorioasă din grele prigoane, nu era compatibilă cu existenţa împărăţiei.

Prefacerea lumii romane. — Creştinismul aduse în lume nişte prefaceri atât de mari, încât epoca ce urmează cu veacul V, nu mai seamănă de loc cu timpurile vechi. Pe lângă asta, lumea romană mai este prefăcută şi prin acţiunea a două familii de popoare care au pătruns în imperiu. In apus, *Germanii* — amestecându-se cu Romanii, au dat naştere popoarelor de astăzi: Francejii, Englejii, Germanii, Italienii, Spaniolii, Portughejii, etc., iar în răsărit *Slavii* au făcut acelaş lucru cu elementele romanizate de aici, dând naştere Românilor, Bulgarilor, Sârbilor, apoi Polonilor, Boemilor, etc. Atât Germanii cât şi Slavonii au fost puşi în mişcare şi nevoiţi să-şi părăsească locuinţele vechi, mai ales prin năvălirea în Europa a unei a treia categorii de popoare, numite *Uralo-Altaice*, dela locurile unde erau aşezate, sau *Fino-Mongolice*, după rasele din care se trăgeau.

Prin urmare, Germanii şi Slavii s'au aşezat în cuprinsul imperiului roman prefăcându-l cu totul subt influenţa ideilor creştine. Din amestecul acestor neamuri cu lumea romană au ieşit popoarele Europei de astăzi. Aceste popoare fac parte din cele trei mari grupe: *familia latină, familia germană şi familia slavă.*

II

Barbarii şi Imperiul Roman

Lumea barbară. — Romanii priveau ca barbari toate popoarele mai înapoiete care locuiau în jurul împărăţiei lor. Unele din ele duceau o viaţă simplă, trăind mai ales din vânat şi din păstorie şi dispreţuind în genere munca. Incă de mai 'nainte ameninţaseră împărăţia romană năvălind adesea în provinciile dela hotare, unde făceau mari jafuri şi stricăciuni.

Aşa a fost primul contact între aceste două lumi cu totul deosebite.

La urmă, folosindu-se de slăbiciunea imperiului, au pătruns în el şi l-au cucerit bucată cu bucată. Apoi au făcut state nouă desfiinţând pretutindeni vechea ocârmuire.

Dintre toţi barbarii, cei mai însemnaţi au fost *Germanii*.

Germanii. — Dincolo de Rin şi de Dunăre, trăiau mulţime de triburi cărora Romanii le ziceau *Germani*. Oamenii de pe aici nu cunoşteau însă acest nume. Ei nu alcătuiau un singur stat, nici nu aveau legături între dânşii. Formau peste patruzeci de popoare. Toate erau de viţă arică, adică făceau parte din aceiaş familie cu Grecii, Romanii, Celţii, Ilirii şi Tracii — dar locuind un pământ acoperit de păduri şi de mlaştini, rămăseseră mai în urmă cu civilizaţia.

Germanii erau înalţi şi binefăcuţi, aveau faţa albă, ochii albaştri şi părul bălan. Se deosebeau în privinţa asta de Greci şi de Romani care erau mai mult bruni. Duceau o viaţă aspră ocupându-se cu răsboaiele şi cu vânatul — iar adeseaori petreceau în ospeţe. Iubeau tare libertatea. In răsboiu, uneori, luau parte şi femeile care erau mult mai respectate decât la Romani. Aveau locuinţi statornice şi făceau agricultură, căci se nutreau cu grâu. Pământul de hrană îl lucrau în devălmăşie: numai casa, bătătura şi grădina erau bunuri personale. Satele lor — aşezate prin poienile codrilor — erau cele de mai multe ori formate dintr'o singură familie, care asculta de un şef. Familiile de ace-

iaș origine formau *triburi* și erau guvernate de bătrâni. Pentru trebile mici se sfătuiau numai bătrânii, pentru cele mari, cu toții. Atunci se adunau la anumite zile, de obiceiu când era craiu nou sau lună plină, și hotărau ce aveau de făcut. Adeseaori tinerii se uneau într'o ceată, își alegeau un șef, de care ascultau numai cât voiau, și năvăleau pe pământul altor triburi sau în provinciile împărăției. In lupte scoteau strigăte îngrozitoare.

Locuință țărănească a vechilor Germani

E făcută din bârne și acoperită cu stuf. Casa e fără hogeag: fumul iese pe ușă. Deasupra, două scăfârlii de cal, ca podoabe. Se mai văd: un adăpost pentru lemne, o piele de bou la svântat și caii — socotiți ca avuție de frunte.

Credințele religioase ale Germanilor. — Religia acestor oameni era ca a tuturor popoarelor arice: elementele și fenomenele naturii — mai ales cele luminoase — erau dumnezeii lor.

Adorau *soarele*, care luminează și încălzește, *pământul*, care dă hrană, *trăsnetul*, care înspăimântă, și *sabia* care apără. Zeul cel mai însemnat era *Wotan*, stăpânitorul ce-

rului și ocrotitorul răsboiului, apoi *Thor*, zeul trăsnetului, *Ertha*, zeița pământului, *Freya*, zâna fecundității și a dragostei. Credeau în viața viitoare și își închipuiau că sufletele celor viteji se duceau în *Walhalla*, locuința zeilor. Acolo vor trăi în lupte și ospețe fără sfârșit, bând hidromel ceresc, în cupe mari, făcute din hârcile dușmanilor, în care le toarnă zeițele.

Nu aveau nici temple, nici idoli. Locul lor de închinare era în mijlocul codrilor care le acopereau țara. Preoții însă aveau putere mare și se amestecau până și în viața privată a credincioșilor.

Thor
Zeul trăsnetului.

Clasele. — În populația germană se găseau trei feluri de oameni: nobili, liberi și robi. După o legendă, chiar zeii i-au împărțit în trei clase, căci ei au hotărît „ca sclavul cu fața neagră, cu mânile aspre și crăpate, cu spinarea încovoiată, să lucreze pământul, să sece mlaștinele și să păzească caprele și porcii, iar omul liber, cu ochii strălucitori și fața luminată, să fabrice plugul, să îmblânzească taurii și să întocmească hambarele — pe când nobilul, cu obrajii rumeni și ochii scânteietori ca ai unui smeu, să învârtească lancea, să întindă arcul și să călărească“.

În fruntea poporului era *regele* — care domnea nu prin drept divin — ci printr'un contract particular. El urma după

tatăl său — căci regatul, considerat ca o proprietate a familiei — putea fi transmis integral unui moştenitor, sau divizat în porţiuni, dacă erau mai mulţi urmaşi. Împărţirea moştenirii regale se făcea după aceleaşi principii din dreptul privat care regulau şi afacerile similare ale supuşilor. Dar ereditatea nu era deajuns — trebuia să intervie şi voinţa poporului: *ridicarea pe scut.* Numai în urma acestui act solemn însemna că supuşii şi-au dat consimţimântul recunoscându-l ca stăpânitor.

Regele este absolut — dar nu după sistemul roman. Atotputernicia regală e mărginită de anumite idei germane care au putere de lege. El are un Consiliu cu care se sfătueşte — dar mai mare decât acest consiliu este *Adunarea obştească*, prin care toţi oamenii liberi îşi spuneau cuvântul.

Justiţia. — Regele e capul justiţiei: el judecă singur sau deleagă pe cineva în numele său. Intre obiceiurile lor juridice cele mai însemnate erau *jurătorii* — marturi speciali care depuneau, subt jurământ, nu asupra faptelor, ci asupra onorabilităţii acuzatului — şi *compoziţiunea* sau *preţul sângelui*, cu care vinovatul îşi căpăta iertarea dela cel vătămat. Era un tarif foarte amănunţit prevăzând fiecare lovire sau mutilare cu suma ei respectivă, care varia după cum cel lovit era nobil sau om de rând, barbar sau supus roman. In acest caz vinovatul mai plătea şi o amendă către rege numită *„argintul păcii“* cu care îşi răscumpăra vina de a fi stricat liniştea suveranului. Dacă împricinaţii nu se împăcau — atunci se recurgea la *„judecata lui Dumnezeu“*, aşa numitele *ordalii.* Acuzatul era supus la proba apei, a focului, a călcărilor pe cuie etc., — sau la cea mai sigură dovadă, *duelul.* În felul acesta se credea că Dumnezeu descopere pe cel vinovat. Dacă însă nici aceste dovezi nu erau socotite suficiente, atunci împricinaţii se puteau urmări cu arma, în care caz răsbunări grozave erau moştenite din generaţie în generaţie.

Popoarele germane. — Germanii erau împărţiţi în mai multe neamuri care au trăit vreme îndelungată fără nici o

legătură între dânsele. Cele mai însemnate au fost: *Goţi* care s'au scoborît dela marea Baltică, pe ţărmurile mări Negre, unde au locuit până la năvălirea Hunilor, împărţiţi în trei grupe: *Ostrogoţii*, la răsărit, *Vizigoţii*, la apus, şi prin apropiere, *Gepizii*. *Francii*, care locuiau la Rinul de jos, *Saxonii* şi *Anglii*, mai înspre nord, *Alamanii*, în unghiul format între Rin şi Dunăre, iar mai la răsărit, *Suevii*, *Burgunzii* şi *Longobarzii*, care se scoborîseră şi ei tot de pe ţărmurile Balticei, unde locuiseră împreună cu *Vandalii*.

Năvălirea acestor barbari în imperiu nu trebuie înţeleasă aşa cum a fost, de pildă, năvala Cimbrilor şi a Teutonilor. Mare parte din ei au venit pe nesimţite, pătrunzând în lumea latină ca *coloni* ori *federaţi* şi erau plini de râvnă pentru civilizaţia romană. Dacă îşi părăseau locurile lor de obârşie, o făceau din pricina sărăciei solului ori a tulburărilor lăuntrice, din dorul de aventură — şi mai ales mânaţi de marea strămutare de popoare, pricinuită de năvălirea Hunilor (375).

Celelalte popoare barbare. — Dincolo de Germani, înspre răsărit, era numeroasa familie a *Slavilor* — iar mai încolo de Slavi, rătăceau prin stepele nesfârşite, ce se întind până în mijlocul Asiei, neamurile *Uralo-Altaice*, care, unindu-se cu Mongolii, au dat naştere popoarelor *Fino-Mongolice*. Ele apar la sfârşitul veacului IV subt numele de *Huni*, iar mai târziu, subt acele de *Avari*, *Bulgari*, *Unguri*, *Pecenegi*, *Cumani*, *Tătari* şi *Turci*.

La graniţa de miazăzi a imperiului roman, vecine cu pustiurile arzătoare, locuiau mai multe triburi de *Berberi* şi *Mauri*, care dădeau ajutor Germanilor năvălitori în Africa, împotriva împărăţiei — iar la răsărit, în Asia, pe locurile unde se ridicaseră altădată state mari şi puternice, duşmanii cei mai neîmpăcaţi ai Imperiului erau *Perşii*.

Toate noroadele acestea nu şi-au găsit odihnă, până n'au distrus cu totul împărăţia romană.

NĂVĂLIREA BARBARILOR
în Apus

(Locurile și anii așezărilor după PUTZGER.)

Vinlanda 1000 Groenlanda 982 Islanda 867
Northmani
Northmani
OCEANUL ATLANTIC
MAREA GERMANICĂ
MAREA SUEVICĂ
Goți
Goți
Anglo Saxoni 449
Bretoni
Normanzi 1066
Normanzi
M. Britanica
Northmani
Angli
Frizoni
Saxoni
Longobarzi
Franci
Franci
F. Rinul
Weser
Elba
Oder
Suevi
Burgunzi
Vistula
Vandali
Thuringi
Longobarzi
Normanzi 912
Bretoni
F. Sena
Burgunzi 413
Alamani
Dunărea
Mlaștinile Pripetului
Northmani 862
Volga
F. Ural
Huni
Lacul Aral
R. Niprul
Huni 375
Ostrogoți 200
F. Donul
F. Volga
Alani
R. Bugul
R. Nistrul
R. Prutul
M. Azov
MAREA CASPICĂ
Marea Cantabrică
F. Loara
Burgunzi 443
Huni
Vandali 334
Ostrogoți 456
Longobarzi 568
Gepizi 526
Vandali
Tisa
Vizigoți 200
F. Dunărea
Vizigoți 382
MAREA NEAGRĂ
Suevi 411
Garonna
F. Ebrul
Vizigoți 419
Arabi 720
F. Duero
F. Tago
Alani
Guadiana
Vandali 411
Arabi 711
Guadalquivir
Vizigoți 397
M. Adriatică
Ostrogoți 493
Longobarzi 568
Normanzi 1030
Ostrogoți 382
Arabi 636/40
Str. Gaditană
MAREA MEDITERANĂ
Arabi 827/31
Normanzi 1061
Arabi 699
Vandali 429
Tigrul
Eufratul
Golful Persic
Arabi 634/38
Arabi
Arabi 644
Arabi 643
Arabi 640

20 10 0 de Paris 10 20 30 40 50 60
10 0 10 20 30 40
50 40 30

LUCEAFARUL S.A.

NĂVĂLIREA BARBARILOR
în Răsarit

Locurile și anii așezărilor după D.D.PATRAȘCANU

OCEANUL ATLANTIC
MAREA GERMANICĂ
MAREA SUEVICĂ
M. Britanica
Marea Cantabrică
MAREA MEDITERANĂ
MAREA NEAGRĂ
MAREA CASPICĂ
M. Adriatică
M. Azov
Golful Persic
Lacul Aral
Str. Gaditană
Mlaștinile Pripetului
Carpații
Caucazul
Bretoni
Suevi
Alani
Vandali 411
Vizigoți 412
Arabi 720
Arabi 699
Vandali 429
Arabi 643
Arabi 644
Arabi 640
Arabi 634/38
Arabi 636/40
Ostrogoți 382
Ostrogoți 456-488
Longobarzi 527-568
Longobarzi
Ostrogoți
Vizigoți 387
Unguri 898
Avari
Huni
Gepizi 455-568
Gepizii 400
Slavi 450
Slavi 500
Atelkuz
Unguri 800-890
Bulgari 634
Avari 565
Vizigoți
Cumani 1000
Pecenegi 890-1050
Slavi 600
Bulgari 679
Vizigoți 382
Slavi 620
Slavi 300
Slavi 380
Huni 375
Ostrogoți 200
Alani
Avari 557
Duero
Ebrul
Tago
Guadiana
Guadalquivir
Garonna
Loara
Sena
Rinul
Veser
Elba
Oder
Vistula
Dunărea
Nistrul
Prut
Bugul
Niprul
Donul
Volga
Tigrul
Eufratul

0 de Paris

D.D.Patrașcanu. Istoria Mijlocie pentru cl. I și V

LUCEAFARUL S.A.

III

Așezările Barbarilor în Imperiul Roman de Apus în veacul V

Așezările statornice ale barbarilor. — Popoarele barbare așezându-se în imperiul roman, au format mai multe state, dintre care unele au pierit repede. Totuș, înjghebările acestea, oricât de puțin trainice au fost, au o însemnătate în istoria Evului Mediu, din pricină că, după dispariția lor, grupele germane care le-au creat, nu s'au mai întors la

Valens și Atanaric

Împăratul Valens s'a întâlnit cu Atanaric pe Dunăre — când au intrat Vizigoții în imperiu. Bărcile sunt oprite cu prăjinile. În cea din dreapta sunt Romanii. Se vede steagul legiunii și un lictor — cu fascele și securea. Atanaric poartă coiful cu aripi. Pe țărm, în stânga, sunt Vizigoți.

vechile lor locuințe, ci s'au amestecat cu locuitorii de baștină formând popoare nouă, care sunt cele de astăzi. De

aceia, cunoscând unde s'au întemeiat aceste regate, vom putea ști ce neamuri au intrat în formarea națiunilor Europei.

In imperiul de Apus au întemeiat state următoarele popoare germane:

Stilicon și Alaric

Stilicon înduplecă pe Alaric să înceteze cu prădăciunea Greciei — oferindu-i daruri. Alaric și cei doi tovarăși ai lui poartă blăni de urs în spinare. În fund, se văd Romanii lucrând la o întăritură de lemn.

1. În Italia, *Herulli* lui Odoacru, *Ostrogoții* și *Longobarzii*.
2. În peninsula Iberică, *Suevii*, în partea de apus, și *Vizigoții*, în restul țării.

3. În Galia, între Loara şi Pirinei, *Vizigoţii*, care de aici au cucerit şi Spania; în valea Ronului, *Burgunzii*, şi la miazănoapte, *Francii*.

4. În Britania, *Anglii* şi *Saxonii* au format şapte state,

Odoacru și Romulus Augustulus

Ultimul împărat al Romei depune coroana la picioarele şefului Herulilor. Steagurile Imperiului sunt în mânile tovarăşilor lui Odoacru. Germanul din dreapta poartă o brăţară în formă de şarpe.

cunoscute subt numele de *Eptarhia anglo-saxonă*.

5. În nordul Africei, s'au așezat *Vandalii* având stăpânire și peste insulele Corsica și Sardinia.

Dintre aceste state barbare, mai însemnat este regatul făcut de Franci, căci Francii, prin regii lor, au oprit la timp nesfârşita năvălire a popoarelor de dincolo de Rin, iar vestitul lor împărat, Carol cel Mare, a cucerit Germania silind pe locuitorii ei să se creştineze şi deci să păşească pe calea civilizaţiei.

Regatul Galo-iberic al Vizigoţilor. — La venirea Hunilor (375) Vizigoţii, care se aflau atunci prin Dacia, au fugit în imperiul roman, trecând Dunărea cu voia împăratului Valens. Încurând însă se revoltară aici şi pustiiră Moesia. Valens veni împotriva lor, dar pierdu bătălia şi muri lângă Adrianopoli (378). Împăratul Teodosie cel Mare îi domoli câştigându-i pentru apărarea împărăţiei. Nu trecu mult şi, subt *Alaric*, prădară Macedonia, Tesalia şi Grecia, opriţi să meargă mai departe de Stilicon, ministrul şi socrul lui Onoriu. Alaric se aşeză în Iliria, unde fu proclamat rege. De aici năvăli în Italia şi prădă îngrozitor Roma în 410.

Murind Alaric, Vizigoţii se împăcară cu Romanii. *Ataulf* şi mai apoi *Walia* căpătară voie dela Onoriu să se aşeze în Galia, unde Vizigoţii fundară un stat, în 412 — care se întinse până la Loara şi Pirinei, apoi cuprinse şi Spania, ai cărei locuitori erau de multă vreme romanizaţi.

Vizigoţii au dat în Spania peste *Vandali* şi *Suevi*. Vandalii au trecut în Africa, iar Suevii, grămădiţi în colţul nord-vestic al Peninsulei, s'au amestecat cu Luzitanii dând naştere poporului portughez.

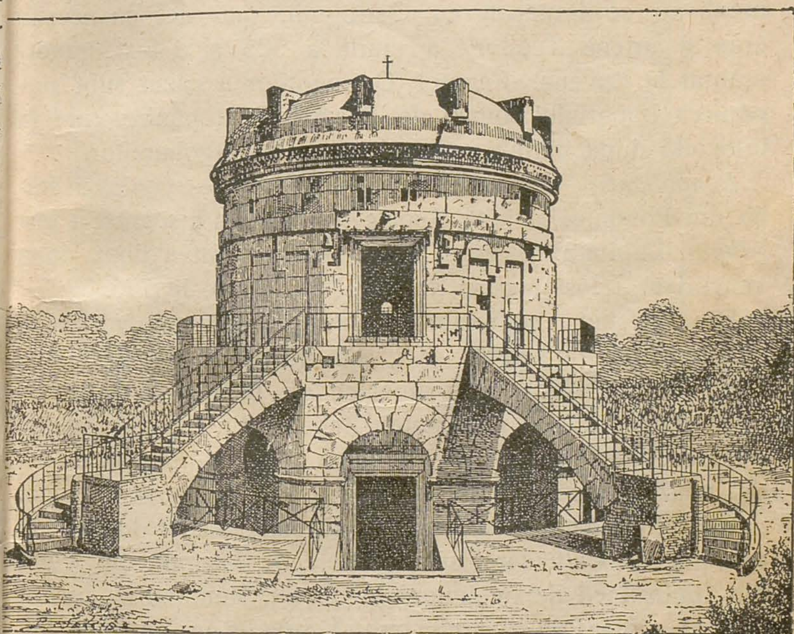
Regatul vizigot din Galia a fost desfiinţat de Franci, iar cel din Spania, de Arabi, la 715.

Regatele italiene ale Herulilor, Ostrogoţilor şi Longobarzilor. — Imperiul de Apus n'a trăit multă vreme. Roma era mereu atacată de barbari, dintre care cetele lui Radagais şi ale lui Alaric, la începutul veacului V, ale lui Genseric, mai târziu, au slăbit-o din temelie. Din această pricină, împăraţii stăteau mai mult la Ravena sau la Milan.

In anul 476, Odoacru, șeful unui popor mic și neînsemnat de Heruli, detronă pe *Romulus Augustulus* luând el coroana de rege, făcându-se astfel stăpânul Italiei.

După 13 ani, Odoacru a fost ucis de *Teodoric*, iar statul său, înlocuit cu unul ostrogotic.

Ostrogoții, supuși de Huni, se așezaseră în Panonia, de unde Teodoric cel Mare, regele lor, îi aduse în Italia.

Mormântul lui Teodoric

E o clădire în formă de boltă, acoperită cu un bloc mare de piatră. A fost ridicat de Amalasunta, fiica lui Teodoric, pentru adăpostul osemintelor tatălui ei. Astăzi e capelă creştină, cum e redat şi în figură.

Teodoric, fiind crescut la Constantinopoli, iubea cultura și civilizația romană pe care dorea din tot sufletul să și le însușească.

După ce se întări în Italia, își întinse stăpânirea asupra Alamanilor, Marcomanilor, Longobarzilor, Bavarejilor și

Vizigoţilor din Galia, aşa că încurând Teodoric se găsea în capul unui imperiu mare şi puternic. Reşedinţa lui era la Ravena, unde îşi ridică un palat, iar Roma fu părăsită.

Teodoric preţuia mult poporul roman. De aceia el încredinţă toate funcţiile civile Italienilor, păstrând pe cele militare pentru Ostrogoţii săi. A avut de miniştri pe filosoful *Boeţiu*, pe istoricul *Cassiodor* şi pe oratorul *Simmach*.

Domnia sa a fost binefăcătoare pentru Italia — dar Romanii nu se împăcau cu Ostrogoţii, mai ales că aceştia erau şi arieni. Teodoric a murit la 525 şi a fost înmormântat la Ravena. Regatul Ostrogoţilor a căzut subt stăpânirea Imperiului roman de Răsărit — stăpânire care fu înlocuită după puţină vreme cu acea a Longobarzilor.

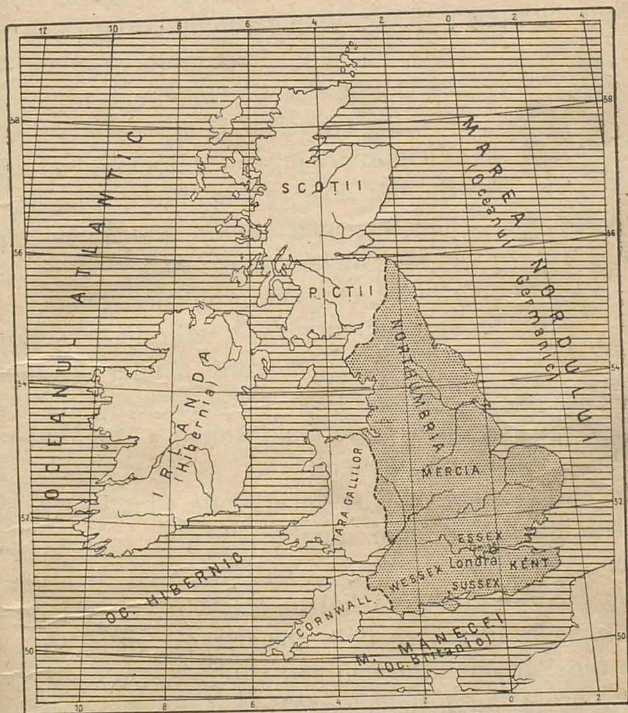
Longobarzii — oameni cu barbă lungă — veniră în Italia din Panonia, la 568. Regele lor cel mai însemnat a fost *Alboin*. Capitala sa era Pavia. Acest regat a ţinut două veacuri şi a fost cucerit de Carol cel Mare, la 775.

Din amestecul naţiunilor germane, care au stăpânit Italia, cu populaţia romană de aici, s'a născut poporul italian. Dar, din pricină că acest amestec s'a făcut mai temeinic în partea nordică a peninsulei, Italienii din această regiune se deosebesc până astăzi, în limba şi obiceiurile lor, de cei din miazăzi care au păstrat mai curată influenţa romană.

Eptarhia Anglo-Saxonă. — Britania a fost locuită în vechime de *Celţi* care, subt numele de *Bretoni*, au venit din Galia. Incă de pe timpul lui Cesar, Romanii au cucerit o parte din insulă, dar nu putură prinde în ea rădăcini. Totuş ei au ţinut aici multă vreme o armată, atât pentru siguranţa stăpânirii lor, cât şi pentru a apăra pe Bretoni împotriva *Picţilor* şi a *Scoţilor*, care prădau locurile mai bogate dela miazăzi. Dar când Onoriu, ameninţat de Alaric, a retras de aici legiunile părăsind astfel provincia, Bretonii au rămas fără niciun sprijin.

Ştiind că imperiul roman îşi apără graniţele cu barbari germani, au chemat şi ei în ajutor pe *Saxoni*, care locuiau cam pe la sudul Danemarcei. Dar Saxonii venind la anul

448, din prietini, deveniră vrăjmaşi şi începură o luptă de exterminare împotriva Bretonilor. O mare parte din populaţie a fost ucisă. Câţi au scăpat din Bretoni, au fugit în Galia, unde au ocupat peninsula armoricană care, până astăzi, poartă numele lor. Saxonii întemeiară patru state în colţul sud-răsăritean al insulei.

Eptarhia Anglo-Saxonă

Cele şapte state sunt în partea punctată: Essex, Wessex, Sussex şi Kent, formate de Saxoni, şi Northumbria, Mercia şi Est-Anglia, făcute de Angli. In nord, Picţii şi Scoţii.

Victoriile Saxonilor au adus în Britania pe *Angli* care locuiau în peninsula Iutlandei. Ei au înfiinţat alte trei state, mai la nord de celelalte — care la un loc sunt cunoscute subt numele de *Eptarhia Anglo-Saxonă*. Aceste state au

trăit multă vreme desbinate, până când au fost unite într'un singur regat de către *Egbert cel Mare* (827—837) care luă numele de *Regele Angliei.*

Regatul Galic al Francilor. — Galia, după cucerirea lui Cesar, s'a romanizat cu totul devenind o provincie înfloritoare. Galo-Romanii aveau de suferit însă multe neplăceri din partea Germanilor care se îngrămădeau tot mai mult spre hotarele ţării. Cu vremea, mulţi barbari s'au aşezat aici, cu voia împăraţilor romani — aşa că la 480, situaţia Galiei era următoarea:

Luptător franc

Intr'o mână ţine arma naţională, francisca, în cealaltă, scutul şi o suliţă scurtă, poreclită undiţă.

Intre Pirinei şi Loara se găsea regatul Vizigoţilor, în valea Ronului era regatul Burgunzilor, iar la nord, Francii — cel mai însemnat popor germanic, împărţit în mai multe triburi: Salieni, Ripuari, Sicambri, etc. Din provincia romană rămăsese numai un mic teritoriu, între Somma şi Loara, pe care acuma îl stăpânea *Siagriu*, care se considera şi el ca un rege peste Galo-Romani. Armoricul era independent.

Toate aceste state au fost cucerite de Clovis care izbuteşte să închghebe cel mai durabil stat din toate regatele barbare.

Clovis (481 — 511) era fiul lui Meroveu, un şef de trib. Ajunse rege la 16 ani şi dela început îşi puse în minte să facă din întreaga Galie un stat puternic. De aceia cuceri ţara lui Siagriu, apoi atacă pe Alamani, pe Burgunzi şi pe Vizigoţi izbutind să înfăptuiască aproape unitatea Galiei.

Regatul Vandalilor. — Vandalii, popor germanic, al căror nume înseamnă *rătăcitor*, au cutreierat aproape întreaga Europă până s'au aşezat în nordul Africei. Au venit şi prin apropierea Daciei, iar în anul 406 au prădat Galia cu Radagais. Din Galia s'au lăsat în Spania, unde au stat o bucată de vreme, mai ales în partea ei de miazăzi, care păstrează până azi numele de *Andaluzia.* Conduşi de către

Genseric, om de o mare îndrăzneală, au trecut la 429, în Africa, unde fundară un stat puternic pe locul vechei Cartagine, stăpânind între altele și insulele Baleare, Corsica și Sardinia. In 455 Genseric a prădat vreme de 15 zile Roma: monumentele, templele și statuile au fost dărâmate

Harta Galiei la suirea pe tron a lui Clovis

Partea albă e Galia, cu Regatul Vizigoților, Regatul Burgunzilor, Alamanii, Francii, Statul lui Siagriu, Armoricul (Bretagne).

casele, arse și distruse până în temelie, iar o parte a locuitorilor a fost măcelărită dela mic până la mare.

Regatul Vandalilor a fost desființat de către Justinian, împăratul Răsăritului, în anul 536. Dela dânșii n'a rămas nimic, afară de amintirea sălbătăciei lor.

IV

Imperiul de Răsărit

Grecizarea imperiului. — După ce Imperiul roman de Apus a căzut, Imperiul de Răsărit a mai ţinut aproape o mie de ani. Explicaţia acestui fapt o găsim în bună parte în poziţia Constantinopolii — oraşul cel mai bine aşezat din lume. Totuş ne-am înşela dacă am crede că a rămas roman până la sfârşit. El s'a grecizat foarte curând, aşa că, subt numele de *Imperiul Bizantin*, ar putea fi considerat ca un stat nou, întemeiat pe ruinile Imperiului roman.

Grecizarea acestui imperiu se datoreşte predominării lumii hellenice în Răsărit. Din punct de vedere politic, hellenismul nu mai avea importanţă, iar Grecii se stricaseră începând de prin veacul IV — dar cultura lor era încă foarte însemnată. Alexandria Ptolemeilor, Atena, unele cetăţi din Siria, Fenicia şi de prin insule, sunt puternice centre intelectuale. Şi dacă ele n'au putut ridica pe Greci din decăderea lor, au avut cel puţin o mare influenţă asupra unor naţiuni tinere din Asia, asupra popoarelor din Tracia, Macedonia, a neamurilor slavone care umplu Peninsula Balcanică şi care, mulţămită acestei culturi, au adus o vigoare nouă lumii orientale, alcătuind din ea o unitate, mai ales prin mijlocul religiei creştine ortodoxe.

Cu toată noua energie care a făcut ca imperiul de Răsărit să reziste încă o mie de ani, totuş împărăţia a fost mult mai prejos de aşteptările lumii. Pricinile acestei stări neputincioase se găsesc chiar la origine: imperiul se născuse bătrân! A putut Constantin să ridice pe malurile Bosforului un oraş măreţ, de a cărui situaţie geniul său pătrunzător şi-a dat imediat samă — dar vechile aşezăminte imperiale, transportate aici, i-au paralizat chiar dela început orice avânt. Aceiaş curte decăzută, acelaş absolutism steril, aceiaş administraţie coruptă şi ticăloasă, cu groaznica fiscalitate subt care gemeau supuşii din Apus — l-au îmbătrânit înainte de vreme.

Incoronarea lui Marcian

Pulheria, urmaşa lui Teodosie II, îşi alese de bărbat pe Marcian, om obscur, dar cu însemnate însuşiri militare. După un obiceiu german, ei sunt ridicaţi pe scuturi, ceiace înseamnă recunoaşterea poporului ca suverani.

Totuş Imperiul bizantin a jucat un rol însemnat în Evul Mediu, mai ales din punct de vedere cultural, măcar că istoria lui este un şir nesfârşit de certuri, de intrigi şi de crime.

Urmaşii lui Teodosie cel Mare. — Arcadiu domneşte subt influenţa femeii sale, Eudoxia. Fiul său, Teodosie, poreclit *Caligraful*, e împărat numai cu numele: adevăratul conducător al imperiului este sora sa, *Pulheria*, care iz-

Impăratul Justinian

E la mijloc, însoţit de zece persoane. Lângă dânsul — în dreapta figurii — se află Maximian, episcopul Ravenei, şi doi clerici: unul cu evanghelia şi celălalt cu cădelniţa. In partea stângă sunt doi curteni — trei cu cel din dosul împăratului — apoi patru soldaţi din gardă, cu un scut mare. Justinian ţine în mână un vas de aur. Pe cap poartă diadema şi e îmbrăcat cu o manta largă, împodobită cu tablionul — bucata patrată de stofă care se vede bine în figură.

buteşte să-şi aducă la domnie pe soţul ei, *Marcian*. Acesta e un om energic: refuză tributul Hunilor, ceiace face pe Atila să plece împotriva Apusului.

Imperiul cade din ce în ce mai jos subt *Leon I*, *Zenon* şi *Anastase* — în timpul cărora Peninsula Balcanică e atacată de Slavi şi de Bulgari.

Anastase, pentru apărare, ridică un zid dela marea Neagră la marea de Marmara, închizând dinspre uscat peninsula unde se găsea Capitala.

După moartea lui, se suie pe tron, la 518, *Justin*, un țăran din Iliria, de origine slavă. Fusese soldat și prin destoinicia sa ajunsese comandantul gărzii imperiale — când Senatul îl numi împărat. După o domnie de 9 ani, lăsă tronul nepotului său, *Justinian*.

Domnia lui Justinian (527—565).— Justinian avea 45 de ani când urcă treptele tronului. Fusese asociat la domnie de unchiul său, Justin. Pentru a se întări, cumpără soldații și făgădui poporului mărețe jocuri de circ.

Impărăteasa Teodora

E însoțită de nouă dame dela Curte. Poartă pe cap o coroană cu patru țarțamuri— și ține în mână un vas de aur. Justinian și Teodora — în calitate de ctitori — asistă la târnosirea bisericii aducând daruri, vasele pe care le țin în mână, precum și acela pe care femeia din stânga îl face să se vadă împingâd perdeaua. Ambele desene sunt interesante și prin detaliile costumelor. (Mozaicuri din Biserica Sf. Vital din Ravena).

Totuș se deosebea de ceilalți împărați: era muncitor și ambițios. Dar defecte grele l-au făcut să nu fie nici om mare, nici mare prinț. Lacom de glorie și de cuceriri—suporta cu greutate victoriile generalilor, chinuit adesea de sentimente mici și nevrednice. In schimb, a ținut mult să înființeze Imperiul roman de Apus. Singur însă n'ar fi putut izbuti, nefiind nici bun general, nici administrator chibzuit.

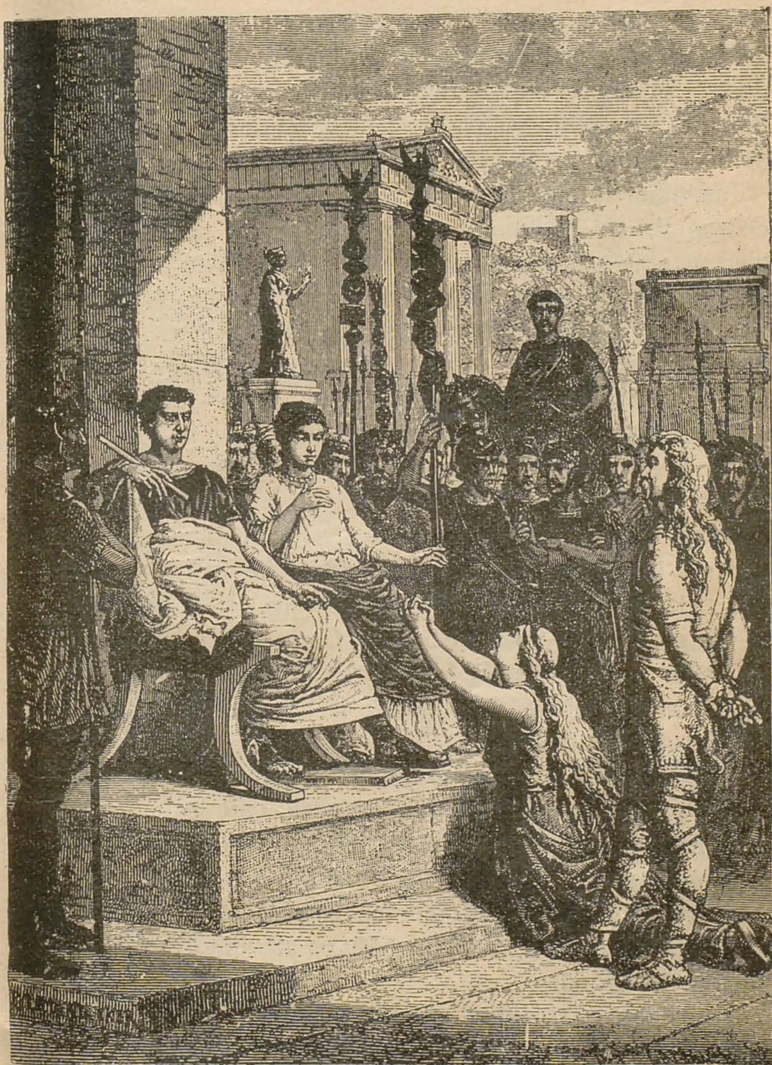
Meritul lui este că a știut să se folosească de oameni pricepuți și de aceia poate fi privit ca cel mai însemnat împărat al Răsăritului.

Răsboaiele sale: Luptele cu Perşii. — Justinian s'a luptat la răsărit cu Perșii, la apus cu Ostrogoții, la miazănoapte cu Bulgarii și la miazăzi cu Vandalii din Africa. Totuș, pentru răsboaie el nu prea avea mare pornire, dar l-au ajutat talentele și capacitatea lui *Belisariu*, cel mai vestit general din acele vremuri — și poate cel mai cinstit om din împărăție.

Regatul persan, întemeiat de dinastia Sasanizilor, în locul Parților, ajunsese la o mare desvoltare, mai ales subt *Cosroe Nușirvan*. Acest rege se încercă să aducă statul său la vechea lui strălucire și de aceia voia să cucerească toate provinciile care formaseră odinioară prima împărăție persană. Prin urmare Asia Mică și Siria — care acuma făceau parte din imperiul bizantin — erau amenințate. Justinian trimese împotriva Perșilor pe Belisariu care, pentru calitățile sale, era rău văzut de lingușitorii și intriganții de la Curte. Prin uneltirile lor, Belisariu nu primi oaste în deajuns, ceiace îl făcu să nu poată da o luptă hotărîtoare.

Impăratul îl chemă atunci la Constantinopoli luându-i comanda. In cele din urmă Justinian, voind să scoată provinciile romane de subt stăpânirea Germanilor, cumpără cu bani pacea dela Perși (532).

Răsboaiele din Apus. Năvălirea Bulgarilor. — Vandalii formaseră în Africa un stat puternic ce făcea mare negoț pe Mediterana. Din această pricină, negustorii bizantini sufereau pierderi însemnate, fiind împiedicați să pătrundă în basinul apusean al mării, pe lângă că pirații africani jăfuiau uneori și coastele ei răsăritene. Cu timpul, Vandalii au început să se moleșească din cauza tulburărilor interne și mai ales a climei călduroase care le era foarte dăunătoare, așa că nu-i fu greu lui Justinian să pornească împotriva lor un răsboiu de exterminare. De aceia,

Vitiges și soția sa înaintea lui Justinian și a Teodorei

Teodora era nu numai soția lui Justinian, ci aproape un tovarăș la împărăție. Ea domnea alături de bărbatul său. In figură se văd capii Ostrogoților din Italia, aduşi înaintea celor doi soți care stau pe tronurile lor. Steagurile sunt romane.

când regele Hilderic, aliatul său, a fost răsturnat de către *Gelimer*, Belisariu plecă spre Africa cu o flotă de 600 de vase, în entuziasmul întregii populații. După un răsboiu de trei luni, cuprinse Africa, Corsica, Sardinia și insulele Baleare, iar Gelimer fu nevoit să capituleze. Regatul Vandalilor a fost prefăcut în provincie romană, la 534.

Justinian dorea cu aprindere să cucerească și Italia dela Ostrogoți, ca să unească cu împărăția, țara în care se găseau atâtea amintiri romane. După moartea lui Teodoric, fiica sa, *Amalasunta*, voi să se împace cu Justinian, dar o partidă populară, în frunte cu *Teodat*, o ucise. Atunci împăratul găsi pretextul ca să trimeată acolo pe Belisariu. Marele general cuprinse sudul Italiei, apoi Roma. Regele *Vitiges* se închise în Ravena, dar fu învins, prins și trimes la Constantinopoli. Ostrogoții cerură pace oferindu-i lui Belisariu coroana. Acest mare patriot o refuză însă, rămânând credincios împăratului său. Drept răsplată, fu chemat grabnic în țară, fără ca răsboiul să fie isprăvit. In locul său fu trimes eununcul persan, *Narses*, care sfârși ceiace începuse atât de bine Belisariu. Ostrogoții au fost învinși, iar Italia prefăcută, la 554, în *Exarhatul dela Ravena*. Cam tot pe atunci Bizantinii cuceriră și dela Vizigoți o parte din Spania meridională.

Ceva mai târziu, imperiul a avut să sufere un atac dușman dinspre miazănoapte. Anume, Bulgarii, care locuiau dincolo de Dunăre, uniți cu mai multe triburi slavone, trecură fluviul pe ghiață și veniră până subt zidurile Constantinopolii. O mare spaimă cuprinse populația. Dar Belisariu, cu o armată înjghebată în pripă, bătu în 559 pe năvălitori și-i alungă dincolo de Dunăre.

Apărarea granițelor, clădiri și monumente. — Pentru a putea rezista invaziei barbarilor, mai trebuia, pe lângă comandanți, și o armată bine organizată. Din nenorocire ea n'a existat mai niciodată în timpul lui Justinian, din pricina lăcomiei administrației și a înjositoarelor intrigi dela curte. Aici se potriveau totdeauna lucrurile așa, ca un general să nu

IMPERIUL LUI JUSTINIAN

Intinderea sa

D.D.Patrașcanu. Istoria Mijlocie pentru cl. I și V

LUCEAFARUL S.A.

se încarce cu prea multă glorie în răsboaie: tactică monstruoasă, de pe urma căreia a suferit în special Belisariu. Justinian cunoştea toate aceste uneltiri, dar, caracter nehotărît, era neputincios faţă de ele — ba uneori le provoca el însuş. De aceia împăratul se tocmeşte adesea cu barbarii, în loc să-i înfrunte. Intr'o astfel de împrejurare, el a chemat pe Avari, împotriva Bulgarilor, lucru care a avut rele urmări pentru împărăţie.

Justinian a fost un mare constructor. A reparat zidul lui Anastase — dărâmat de un cutremur — care apăra Capitala dinspre uscat, şi a ridicat dealungul Dunării 80 de fortăreţe şi peste 600, la celelalte graniţi ale împărăţiei. În special, pentru hotarul dela Eufrat, a avut deosebită grijă — şi istoricul *Procopius* ne descrie în amănunţime, râvna sa fără odihnă în această privinţă.

Un solidus de-a lui Justinian

Pe faţă, chipul împăratului, cu inscripţia D(ominus) N(oster) Justinianus P(ater) P(atriae) Aug(ustus). Pe dos, tot împăratul, călăuzit de zeiţa Victoriei care duce pe umăr un trofeu. Inscripţia: Salus et Gloria Romanorum. (Vezi Lămuririle).

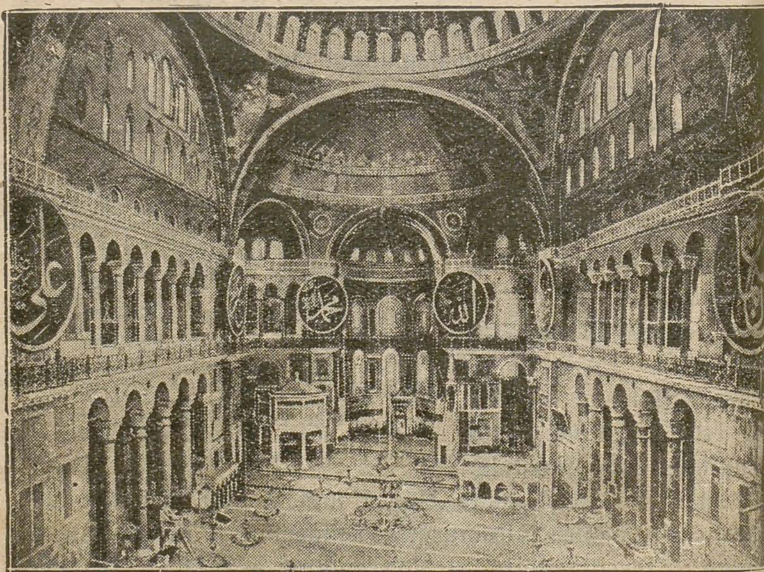
Dar grijile lui militare nu i-au absorbit toată activitatea monumentală. Justinian a zidit şi multe clădiri, atât pentru utilitatea publică cât şi pentru înfrumuseţarea oraşelor. A ridicat câteva palate — reşedinţele lui şi ale Teodorei — a făcut băi, spitale şi aziluri, a aşternut drumuri şi şosele şi a înălţat multe biserici, mai ales în Constantinopoli. Intre acestea, străluceşte Sfânta Sofia — cel mai măreţ monument din Orient — astăzi moscheie.

Constantin cel Mare zidise o biserică cu acest nume, care a fost însă distrusă de incendiu, în revoluţia din 532. Justinian o reconstrui mult mai mare şi mai frumoasă. Zece mii de lucrători munciră la dânsa vreme de 16 ani. Imensa cupolă are o înălţime de 60 m Faima acestei catedrale s'a răspândit peste tot pământul şi, în ziua inaugurării ei, Justi-

nian, în culmea fericirii, a strigat: „te-am învins, Solomoane“.

După modelul ei, dar în proporții mai mici, împăratul a construit la Ravena, biserica Sfântului Vital — acoperită și ea de aurării și mozaicuri.

Justinian a încurajat industria și comerțul încheind legături cu statele vecine. In vremea lui au fost aduși din China gândacii de mătasă.

Sfânta Sofie

Pentru ca să împodobească această biserică, Justinian a despoiat multe temple păgâne. Decorația interiorului era de o bogăție nemaivăzută. Păreții erau plini de minunate mozaicuri, așternute pe un fond de aur, pe care însă Turcii le-au acoperit cu un strat gros de tencuială, ca să nu se vadă chipurile sfinților. Totuș se văd și în figură, în josul cupolei — la dreapta și la stânga — aripile a doi arhangheli. Pe cele șase discuri mari, în formă de scuturi, sunt scrise cu litere de aur verseturi din koran. In timpul lui Justinian biserica avea aproape 8000 de candelabre și de candele mari și mici. Figura reprezintă numai o mică parte din această clădire uriașă.

Legislația. — Adevărata glorie a lui Justinian stă în opera sa legislativă, mulțămită căreia numele său trăește până astăzi.

Și mai înainte de dânsul încercase unii să strângă la un

loc diversele legi din vremea Imperiului, epoca cea mai glorioasă a Dreptului roman. Așa apărură *Codul Gregorian*, *Codul Hermogenian* și *Codul Teodosian*. Erau însă lucrări necomplecte. Justinian însărcină o comisiune de 10 jurisconsulți, în frunte cu celebrul jurist *Tribonian*, ca să puie regulă în nămolul de ordonanțe împărătești. După un an și jumătate de muncă fără preget, s'a redactat *Codul*

Aducerea gândacilor de mătasă

Industria matasei era păstrată în mare taină la Chineji. Doi călugări au izbutit însă să aducă la Constantinopoli gândacii de mătasă, ascunzându-i în două trestii de bambus. Acest lucru a fost de mare însemnătate economică pentru Imperiul de Răsărit mai întâiu, și pentru Europa, în urmă.

lui Justinian, în care multiplele legi imperiale erau sistematizate. Pentru înțelegerea lui, altă comisiune, compusă din 17 juriști, lucrând trei ani, a făcut o selecție din miile de opere explicative ale jurisconsulților romani și din mili-

oanele de sentinţe — şi s'a publicat subt numele de *Digeste* sau *Pandecte*. Pe urmă, pentru studiul Dreptului prin şcoli, comisiunea a alcătuit un manual *teoretic*, numit *Institute*, care cuprinde pe scurt principiile legislaţiei romane. Şi, în sfârşit, subt numele de *Novele*, s'au strâns la un loc şi legile date de Justinian, după apariţia Codului, învârstate cu unele legiuiri ale împăraţilor creştini.

Intreaga lucrare — adică Codul, Institutele, Pandectele şi Novelele — poartă numele de *Corpus juris civilis*, mulţămită căreia esenţa Dreptului roman a ajuns până la noi.

Impărăteasa Teodora. — Justinian avea de soţie pe Teodora, o fostă actriţă, fiica păzitorului urşilor din amfiteatrul imperial. Ea a rămas vestită prin frumuseţă, dar şi pentru viţiile şi cruzimea ei. Avea asupra lui Justinian mare putere şi se folosea de dânsa în răsbunările sale. A fost duşmanca neîmpăcată a lui Belisariu şi se afla totdeauna în fruntea acelora care intrigau împotriva lui.

Imperiul era necontenit sfâşiat de certuri şi de lupte sângeroase, aţâţate mai ales de împărăteasă. În anul 532, a izbucnit o revoluţie grozavă între cele două partide: *Verzii*, care erau arieni, şi *Albaştrii*, ortodocşi, numite astfel dela coloarea tunicilor purtate de vezeteii lor în hipodrom. Această mişcare, cât pe ce să răstoarne pe Justinian, care era gata să fugă. Dar Teodora îl opri, spunându-i: „Nu uita că tronul e cel mai frumos mormânt". Fu scăpat şi de astădată de Belisariu care, cu câteva mii de oameni, potoli revoluţia ucizând peste 30.000 de răsculaţi. E una din monstruoasele crime ale Bizanţului!

Justinian a murit la 565, în vârstă de 83 de ani. Către sfârşitul vieţii sale, Belisariu nu mai însemna nimica: căzuse în disgraţia împăratului pe care-l servise cu atâta credinţă.

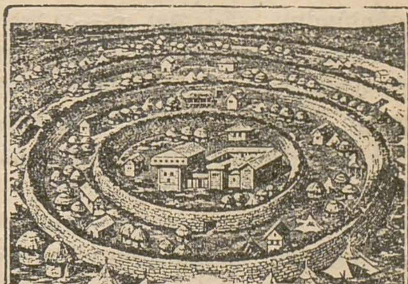
V

Imperiul bizantin după Justinian

Justin II, Mauriciu şi Focas. — Opera politică a lui Justinian n'a ţinut multă vreme. Aparenţele strălucirii erau înşelătoare: în realitate totul e gata să se prăbuşească.

La hotare, duşmani puternici se folosesc de slăbiciunea imperiului. Justinian se înţelesese cu Avarii ca, în schimbul unor subsidii, să apere fruntariile împărăţiei împotriva altor năvălitori care năzuiau mereu spre câmpiile sud-dunărene. Subt protecția oarecum a împăratului, Avarii se așezară între Dunăre și Tisa, supuseră Dacia la tribut, apoi pe Bulgari care, veniți dela Volga, încă nu-și găsise așezarea lor definitivă.

Justin II, nepotul lui Justinian, urmând la împărăţie, suprimă subsidiile barbarilor. Atunci s'a format coaliția Avarilor cu Longobarzii. Probabil că, în urma acestui fapt, Avarii s'au stabilit în Panonia întărindu-se în acele faimoase lagăre, numite *Ring-uri*, de unde subt conducerea lui Baian au înspăimântat multă vreme Europa orientală.

Un ring avar

Erau ziduri concentrice — în figură se văd trei rânduri — care împrejmuiau locuințele Avarilor. In mijloc, era reşedința şefului.

Longobarzii, așezați cu voia lui Justinian în Noric, își luară și ei acuma libertatea de acțiune. Supuseră pe Gepizi, în 567 și, după un an, năvăliră în Italia. Aici pun stăpânire pe Valea Padului, de unde amenințau mereu restul provinciilor italiene — cuprinse în Exarhatul din Ravena. După ce, în vremea reginei Teudelinda, au trecut la catolicism, raporturile lor cu populația locală s'au îmbunătățit, așa că greutățile imperiului cresc în Italia și mai mult...

In răsărit, Kosroe năvălește în Siria și atunci Justin își asociază la imperiu pe *Tiberiu Constantin*, șeful gărzilor imperiale, care, în 578, rămâne singur împărat.

Tiberiu e hotărît să renunțe la Italia, pentru a se putea ocupa numai de Perși. El îi învinge într'adevăr, iar lui Mauriciu, generalul victorios, îi dă pe fata sa de soție lăsându-l de urmaș la tron.

Mauriciu (582 — 602), împărat energic, a purtat mereu lupte pentru apărarea imperiului. In Persia, Cosroe II, nesimţindu-se sigur pe tronul ce i se clătina, ceru ajutorul împăratului. Ocazia era binevenită, pentrucă în felul acesta Bizantinii mai căpătau răgaz la hotarele răsăritene. In Italia însă Longobarzii atacau mereu stăpânirile împărăteşti, iar 100.000 de Slavi, după ce prădară imperiul în lung şi în lat ajungând până în Grecia, voiau să se aşeze acuma pe aici. A primi însă între supuşi o populaţie rău nărăvită, i s'a părut lui Mauriciu un lucru neînţelept şi de aceia sili pe năvălitori să treacă Dunărea îndărăt. Ba chiar împăratul face şi o expediţie la nordul fluviului, pentru ca înspăimântându-i, să-i mai oprească dela prădăciunile lor. Aici purtându-se aspru cu ostaşii, armata se revoltă, condusă de centurionul *Focas*, care ucise pe Mauriciu, după ce mai întâiu îl sili să asiste la măcelul celor cinci băieţi ai lui.

Focas (602—610), soldat necioplit, cu chipul respingător şi cu gândul numai la beţie — şi-a dat totuş samă că imperiul e gata să se surpe. Intr'adevăr Perşii, auzind de moartea binefăcătorului lor, pornesc cu mult avânt împotriva uzurpatorului, câştigă o mare biruinţă asupra lui şi ajung aproape subt zidurile Capitalei. Avarii se mişcă şi ei — dar Focas încheie cu dânşii o pace ruşinoasă. In vremea asta însă Bizantinii sunt goniţi din Spania, iar în Italia Longobarzii cunosc numai împotrivirea Papei Leon cel Mare care ajunge adevăratul stăpânitor al Exarhatului.

In faţa acestor pierderi continue, scandalizaţi de cruzimea şi de laşitatea lui Focas, o parte din supuşi se revoltă. Semnalul l-a dat exarhul Africei — *Heraclius* — care izbuteşte să-şi puie pe tron pe fiul său, numit tot *Heraclius*, iar Focas e omorît.

Heraclius (610—641). — Situaţia imperiului era desperată. Perşii, mergând din biruinţă în biruinţă, ajunseseră în Siria, până la Antiohia, iar în Palestina, până în Ierusalim. Uniţi cu Avarii, ameninţau Constantinopolea şi nici nu voiau să audă de pacea pe care împăratul şi cu mai-marii

cetății li-o implorau. Heracliu, înspăimântat, era gata să părăsească capitala și să se mute în Africa, la Cartagina. Dar Sergiu, patriarhul Constantinopolii, îl opri punându-i la dispoziție averile Bisericii, ca să-și întocmească oastea. Impăratul se îmbărbătează, și un răsboiu religios începe. Oprește întâiu pe Avari, apoi pornind împotriva Perșilor, în câteva campanii izbutește să-și recapete provinciile pierdute. Kosroe ridică o puternică coaliție, compusă din Slavi, Bulgari și Avari, dar împăratul face apel la *Croați*, cărora le permite așezarea în Dalmația, și la *Sârbi*, pe care-i fixează în Moesia Superioară. Acest lucru oprește pe Avari care deacuma înainte nu vor mai ataca împărăția. Apoi Heracliu pornește iarăș împotriva Perșilor, îi bate din nou și aduce în triumf Crucea lui Hristos, luată de păgâni — pe care o așează în 629 iarăș în Ierusalim. De atunci se prăznuește în Biserica ortodoxă serbătoarea *Inălțării Sfintei Cruci*, ca o amintire pentru străduințele acestor primi cruciați.

Dar nu trecu mult și Heracliu cade într'o adevărată apatie. El se ocupă numai cu certurile teologice, pe când Arabii, popor tânăr și plin de vlagă, cuceresc ca o furtună, Egiptul, Siria și Palestina.

Urmașii săi, *Heraclizii*, în număr de zece, au murit toți asasinați. Tulburările și certurile religioase se țin lanț. Imperiul se distruge: Longobarzii cuceresc și alte părți din Italia, Bulgarii întemeiază un stat puternic în Moesia Inferioară, iar Arabii înaintează mereu amenințând de aproape chiar Constantinopolea.

Impărăția a fost scăpată de Leon Isauricul care, în 717, se sui pe tron.

Grecizarea Imperiului. — In vremea aceasta Imperiul își pierde din ce în ce caracterul său roman. Pătura latinizată se rărește tot mai mult făcând loc populației slavone, apoi celei bulgărești, care se stabilesc în regiunile sud-dunărene. Elementul latin, împuținat încă mai înainte prin numeroșii prizonieri luați de Avari și mutați în stânga Dunării, se trage mereu în fața nouelor năvăliri, până când ajunge la

poalele Balcanilor, unde se va desvolta subt forma Românilor Macedoneni, păstrându-şi fizionomia sufletească aparte.

Odată cu slăbirea elementului latin, grecizarea imperiului se întinde tot mai mult. Ocupând Slavo-Bulgarii regiunile din nordul peninsulei Balcanice, imperiul rămâne în legătură numai cu provinciile asiatice care, din timpuri vechi, stăteau subt influenţa poporului elin. Capitalei începe să i se zică *Bizanţiu.* Incă din vremea lui Mauriciu, limba grecească înlocuise limba latină în armată şi în administraţie. Dealtfel această limbă se introdusese chiar dela început în Biserică, pe lângă că era vorbită şi de popor. Provinciile se numiră *theme*, nume care trecu şi asupra corpurilor de armată aflate în aceste circumscripţii. Impăratului, căruia i se spunea *Imperator*, *Princeps*, *Caesar*, *Augustus*, i se zice acuma *Basileus*, *Despotes şi Autocrator.* In Stat şi în popor stăpâneşte Biserica, subt forma ei orientală — adică grecească — începând tot mai mult să se despartă de cea catolică.

Dar Constantinopolea ajunge un mare centru de civilizaţie păstrând comorile culturale ale Grecilor şi ale Romanilor, lucru pentru care Bizantinii au fost porecliţi *Bibliotecarii neamului omenesc.* Şi, după cum cultura romană a avut mare influenţă asupra barbarilor germani, tot aşa şi cultura bizantină a înrâurit popoarele slavone care au fundat state în răsăritul Europei. Această cultură, prin Slavi şi Bulgari, a fost adusă şi în ţările noastre.

VI

Slavii

Vechile lor aşezări. — Slavii sunt un popor de viţă arică, caşi Germanii, Celţii, Greco-Latinii şi Iliro-Tracii, dar trăind departe de Greci şi de Romani au rămas într'o stare mai înapoietă. Erau cunoscuţi din vechime. Locuiau prin ţinuturile mlăştinoase ale Vistulei şi ale Niprului, încunjuraţi numai de duşmani: Germanii la apus, popoarele finice la miază-noapte şi răsărit, şi Sciţii la miazăzi. Romanii i-au

cunoscut puţin şi, subt numele de *Veneţi, Anţi, Sclavini şi Sarmaţi*, îi înglobau în genere între Sciţi.

Slavii erau înalţi, blonzi, cu părul galbăn bătând în roşu şi cu ochii albaştri. Duceau o viaţă patriarhală — strânşi în jurul familiilor. Erau muncitori, ospitalieri şi iubitori de muzică. Dar se pare că nu toate popoarele lor aveau aceste trăsături sufleteşti, deoarece în repetatele invaziuni împotriva imperiului bizantin ei s'au arătat foarte cruzi, nedeosebindu-se întru nimica de tovarăşii lor, Avarii şi Bulgarii.

Organizaţia Slavilor. — Aşezaţi în regiunile cele mai fertile ale Europei, ocupaţia lor principală era agricultura, iar bogăţia, vitele: boi, vaci şi turme de oi. Pământul aparţinea familiei şi toţi membrii ei îl munceau. Roadele câmpului se împărţeau după munca fiecăruia — mai întâiu punându-se deoparte cât trebuia pentru bătrâni şi bolnavi. Simţind adânc poezia naturii, răbdători şi îndărătnici la lucru, ei au păstrat cu vigoare iubirea de pământ pe care o mai întâlnim şi astăzi la unele neamuri ale lor, mai ales din acelea care au colonizat nemărginitele câmpii ale Rusiei răsăritene.

Când familia se înmulţea şi nu-i mai ajungeau ogoarele, se rupea un grup şi, ca roiul de albine, îşi căuta o nouă aşezare. Aşa a ieşit *tribul*, căruia i se zicea *jupă*, format uneori prin întrunirea mai multor familii şi condus de un *staroste* sau un *jupan*. Şeful nu putea lua nici o hotărîre mai importantă, fără a consulta Adunarea capilor de familii — care se întrunea în mijlocul mlaştinilor ori la încrucişarea râurilor — de obiceiu într'un punct strategic, numit de popor *grod*. In jurul acestor centre s'au ridicat mai apoi oraşe şi târguri în care se desfăceau şi se schimbau mărfurile. La nevoie, mulţimea se întrunea subt un *kneaz* sau *voievod* — supus şi el aceloraşi reguli, caşi jupanul. Odată primejdia trecută, ei reveneau la vechile lor diviziuni — la a căror independenţă ţineau peste măsură. De aceia popoarele slave au ajuns foarte greu la ideia de naţiune şi tot din pricina acestui spirit de desbinare, ei n'au jucat un

rol însemnat „ocupând mai mult loc pe hartă decât în istorie“ — după expresia unui scriitor german.

Religia lor. — Despre practicele și credințele lor religioase știm prea puține lucruri. In genere, adorau fenomenele naturii, ca toate națiunile arice. Credeau că lumea e plină de duhuri bune sau rele, care se arată numai omului. Deasupra acestora există un Zeu suprem, numit *Svarog*, personificarea cerului și a luminii: soarele și focul erau fiii lui. Veneau apoi *Perun*, stăpânul tunetului, *Veles*, divinitatea protectoare a turmelor, *Stribog*, zeul vânturilor și al furtunilor, *Vesma* sau *Lada*, zeița primăverii și a fecundității, *Morana*, doamna iernii și a morții.

Credeau, cași Grecii, în zânele izvoarelor, a munților și ale codrilor și își închipuiau că în fundul apelor se ascund duhuri necurate. De aici au ieșit *Ielele* și *Vântoasele*, *Știmele*, *Rusalcele* și *Nagodele*, *Vârcolacii* și *Pricolicii* și alte multe închipuiri fantastice pe care le găsim și astăzi la poporul nostru, luate mai toate dela dânșii.

Erau convinși că sufletul e nemuritor și, după moarte, trăește într'o grădină încântătoare, cu ape limpezi și pline de pești. Există și un iad pentru cei răi și păcătoși.

N'aveau nici temple, nici preoți. Capul familiei sacrifica în mijlocul codrilor oi sterpe și boi, spre îmblânzirea puterilor rele. Se jertfea și pentru morți, ale căror trupuri se ardeau. Adeseaori una din femeile răposatului era arsă împreună cu cadavrul soțului.

Imprăștierea Slavilor. — Slavii încep să se mişte odată cu națiunile germanice. După ce imperiul Goților a fost desființat de către Huni, se lasă și ei mai înspre miazăzi și, pe la începutul veacului V, pătrund în Imperiul roman de Apus.

Dar năvălirea slavonă se deosebește în parte de cea a Germanilor. Ei nu s'au ridicat la început în bande armate și pustiitoare, ci, pe nesimțite, au intrat în locurile lăsate libere de vecinii lor așezându-se pe malurile apelor. De aceia datele năvălirilor slavone, în genere, sunt foarte puțin cunoscute.

Năvălirea Hunilor împrăştie pe Slavi în toate direcţiile. Unii din ei, pe la începutul veacului V, ocupă regiunea dintre Vistula și Elba, ba chiar trec și dincolo de acest fluviu — slavizând câteva triburi germanice. Mai în jos, se așează prin Boemia, de unde alungă pe Marcomani, apoi stăpânesc întreg basinul mijlociu al Dunării, ajungând până în Grecia, unde o mulțime de numiri geografice atestă până azi prezența lor prin aceste locuri.

Inspre răsărit, toată Dacia e plină de *Sclavini*. Au ajuns aici probabil prin veacul V. Impinși de Avari, poate și de Bulgari — când aceşti Mongoli se găseau prin Bugeag — parte dintre Sclavini şi-au găsit un refugiu în Carpaţi, unde au dat peste Daco-Romani. Mulţi din ei au rămas şi mai 'nainte în câmpiile nord-dunărene, de unde năvălesc în imperiul bizantin, când singuri, când însoțiți de alte popoare. Justinian, pentru a-i îmblânzi, le cedează oraşul *Turris;* dar ei urmară cu prădăciunile, ceiace a hotărît pe Mauriciu să facă o expediție împotriva lor — expediție care l-a costat pe împărat viața. După omorîrea lui Mauriciu, ne mai întâlnind nici o piedică în domnia ticălosului Focas, Sclavinii trec Dunărea și se așează în mijlocul populației romanizate a Tracilor.

Această primă pătură slavă se întărește încă, atunci când Heracliu permite Croaţilor și Sârbilor să se stabilească în Iliria și 'n Moesia Superioară, iarăş în dauna populaţiei autohtone.

Astfel, în veacul VII, Slavii se găsesc răsfiraţi pe o mare întindere de pământ. Europa Centrală, Peninsula Balcanică și parte din Europa Orientală, sunt în stăpânirea lor. A urmat reacţiunea: împăraţii bizantini îi scot din Grecia, Carlovingienii îi alungă dincolo de Oder, la Dunărea de Mijloc sunt înlocuiți cu Ungurii, iar în Dacia sunt absorbiţi de Români. Fără asta, o bună parte a Continentului avea să fie slavizată. Pe unde au fost, au lăsat însă numiri de ape, de munţi, de sate și de târguri, contribuind la formarea popoarelor răsăritene, aproape în

aceiaş măsură, ca şi Germanii în Apus, la formarea popoarelor apusene.

Neamurile slavone.— Imprăştiindu-se însă pe o suprafaţă atât de mare, Slavii s'au împărţit în mai multe grupe: 1) **Slavii dela miazănoapte:** *Ruşii*, împărţiţi în *Ruşii Albi*, *Ruşii Mici* (Ukrainienii) şi *Ruşii Mari*. 2) **Slavii dela apus**: *Cehii* (Boemii), *Polabii*, *Moravii*, *Lehii* (Polonii) şi *Slovacii* din Ungaria de Sus. Unii din acest grup, aşezaţi pe ţărmurile Balticei, cum au fost *Borusii* (strămoşii Prusienilor) şi *Pomeranienii*, au fost germanizaţi. 3) **Slavii dela miază-zi** sau **Jugo-Slavii:** *Sârbii*, *Croaţii*, *Dalmaţienii* şi *Slovenii propiu zişi*. Tot aici intră şi *Bulgarii* care, cu toate că sunt de origină mongolică, au fost totuş slavizaţi.

Inceputurile poporului român. — Inainte de năvălirea Slavilor şi a Bulgarilor în Peninsula Balcanică, o puternică populaţie romanizată se întindea de amândouă părţile Dunării, începând dela nordul munţilor Carpaţi, până aproape de marea Egee, şi dela Adriatica, până la coloniile greceşti de pe ţărmurile mării Negre. Această grupă de latini orientali a stat mereu în legătură unii cu alţii, Dunărea nefiindu-le o piedică.

Aşezându-se la sudul Dunării, Slavii, şi pe urmă Bulgarii, unitatea romanică s'a întrerupt. In faţa acestor năvălitori, populaţia latinizată de pe aici s'a lăsat în jos — adăpostindu-se în munţii Balcani — ajungând unii din ei până în peninsula Istriei. Stabilindu-se astfel de-alungul Dunării o puternică pătură izolatoare, legăturile dintre aceste grupe de latini s'au rărit, până când au dispărut aproape. Aşa că, în locul acelei unităţi romanice răsăritene, avem acuma trei grupe — care sunt cele trei fragmente ale poporului român de astăzi: *Grupul nord-dunărean*, cel mai puternic, *Grupul Aromânilor* şi *Grupul Românilor Istrieni*. Soarta poporului nostru a fost deci vitregă. Departe de fraţii săi apuseni, izolat în mijlocul lumii slavone şi rupt în trei bucăţi — istoria lui a cunoscut suferinţi, neîntâlnite de vreun alt popor european.

VII

Arabii

Țara și locuitorii. — Arabia, peninsula asiatică cuprinsă între marea Roșie și golful Persic, este un platou întins, de vreo 3,000,000 km. p., acoperit aproape în întregime de nisipuri. Numai la distanțe mari apar unele oaze, ca niște

Arab

Arabul, în general, e om frumos. De statură mijlocie, lat în spete și puternic. La față sunt smoliți, cu ochii negri și strălucitori, cu nasul puțin coroetic. De obiceiu poartă barbă. Imbrăcămintea lor specială este burnuzul — o manta fără mânici. Capul și-l acopăr cu turbane. Le place sulemeneala, atât bărbaților cât și femeilor. Chiar Mohamed își văpsea sprincenele și pleoapele cu negru, iar unghiile cu roș.

insule de verdeață, unde câțiva palmieri își înalță buchetul de frunze pe trunchiurile goale. Pe aici nu plouă mai niciodată; pe coaste apa însă nu lipsește. Partea sud-vestică

a peninsulei, numită *Yemen* sau *Arabia Fericită*, are din belșug locuri roditoare. E țara cafelei și a tămâiei. Mai departe se întinde *Hedjas*, cu imașuri bogate, apoi *Oman*, în colțul sud-est al peninsulei, *Nedjed*, platoul central, și *Hadramaut*, lângă Iemen. Prin locurile acestea s'au întemeiat orașe însemnate, ca *Meca* și *Medina*.

Arăboaică mânând cămile
Chipurile cămilelor și al femeii sunt redate cu naivitate, dar pline de viață. (Miniatură scoasă din nuvelele lui Hariri).

Popoarele cuceritoare din antichitate încercase în diverse rânduri să cuprindă Arabia — dar marele deșert lăuntric i-a fost o apărare. Evreii și Fenicienii intrase cu ea în legături comerciale. Singuri Romanii au putut stăpâni o parte din peninsulă, făcând aici o provincie, însă numai pentru a-și apăra Siria. Așa că Arabia a fost în vechime o țară independentă.

Arabii sunt un popor de rasă albă și de neam semitic, ca și Evreii. Credeau că se trag din Ismael, feciorul lui Avraam și al Agarei, care a rătăcit prin pustietățile acestea. Iubeau cu aprindere libertatea și erau pasionați, ca și acuma, pentru muzică și poezie. Ospitalitatea lor e proverbială. Ca să poată îngriji mai bine

Negustori arabi încărcând o cămilă
(Miniatură scoasă din Hariri).

de oaspetele său, Arabul nu stă la îndoială să fure cămila vecinului, chiar dacă cel găzduit i-ar fi duşman de moarte. Generos din fire, uneori în luptă el întindea o lance rivalului dezarmat, ştiind că acesta putea în urmă să-l ucidă. Dar, astfel de sentimente nu-i împiedecau pe Arabi să îngroape fetele de vii, îndată ce se năşteau, iar hoţia la drumul mare n'avea pentru dânşii nimica respingător.

Locuitorii pustiei, *beduinii*, duceau şi pe atunci o viaţă aspră şi rătăcitoare mânându-şi turmele din loc în loc sau pândind călătorii. Totdeauna armaţi, uneori şi călări, când întâlneau o caravană, o jăfuiau fără milă. Acei care locuiau însă pe ţărmuri, aveau oraşe şi sate şi făceau negoţ cu Apusul trimeţând acolo cafea, tămâie, curmale şi diferite aromate.

Arabii înainte de Mohamed. — Arabii nu formau un popor, ci erau împărţiţi în triburi, conduse de *şeici* şi *emiri*, care trăiau în necurmate răsboaie. Fiecare trib adora un zeu, în formă de piatră sau de idol cioplit. Aveau însă un templu comun în Meca, care se numea *Kaaba,* unde se adăposteau idolii tuturor triburilor.

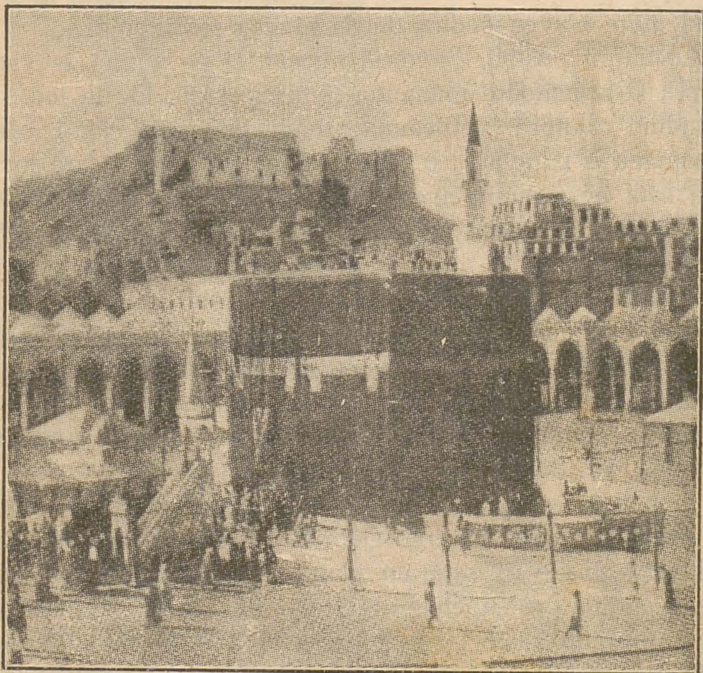
In templu se află un izvor şi o piatră neagră: izvorul e acela pe care îngerul Gabriel l-a arătat Agarei, când Ismael leşinase de sete, iar piatra este căpătâiul pe care şi-au sprijinit ei capetele. Piatra — un aerolit — roasă azi de sărutările credincioşilor, fusese albă la început, dar păcatele oamenilor au înnegrit-o.

Din punct de vedere religios, înainte de Mohamed, unii dintre Arabi erau mazdeişti, alţii admiteau învăţăturile lui Moise, grosul poporului fiind păgân. Mai era printre dânşii o sectă care, fără să se închine unei anumite religii, credea într'un singur Dumnezeu. Partizanii ei se numeau *Hanifi.*

Acela care a făcut din nişte triburi fără însemnătate un popor vestit, a fost Mohamed.

Viaţa lui Mohamed. — Mohamed s'a născut la Meca, în anul 570. Tatăl său, Abdalah, făcea parte din puternicul trib al Koreişiţilor, care îngrijea de templul Kaabei.

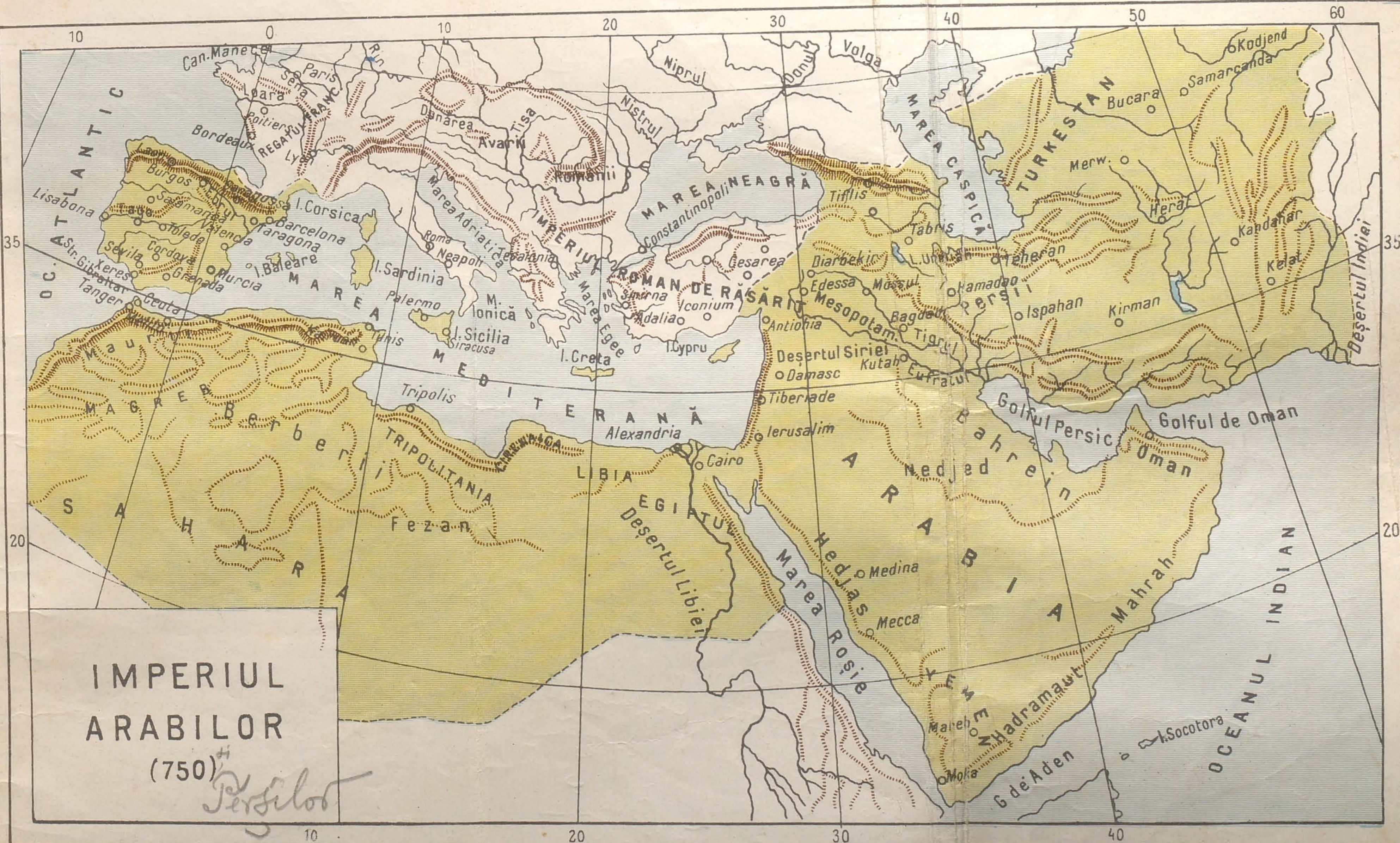
Rămânând orfan la vârsta de 5 ani, se făcu cioban, căci moştenise câteva oi şi cinci cămile. La 14 ani, începu să călătorească cu caravanele, pentru comerţ, având astfel ocazia să cunoască nu numai Arabia, ci şi ţările de prin-prejur. In urmă se însură cu o văduvă bogată, numită

K a a b a.

Templu de piatră cenuşie, înalt de 10 m. lat de 12. Are forma unui cub, de aici îi vine şi numele. Este totdeauna acoperit cu o pânză de mătasă neagră — care se reînoeşte în fiecare an — şi pe care e scris : «Allah e Dumnezeu, şi Mohamed profetul său". Inăuntru e o sală în care se găseşte izvorul sacru şi piatra neagră. Templul e încunjurat de o galerie, susţinută de 240 coloane de marmură şi bronz. Locul îngrădit e încinta sacră, în care nimeni nu poate rămânea peste noapte. Miile de pelerini, care vin aici din toate ţările musulmane, se retrag cu respect îndată ce se lasă amurgul. In figură se vede templul acoperit, banda cu înscripţia şi o parte din galerie. In fund, Meca — oraş care s'a fundat în jurul Kaabei.

Khadija — ceiace îl făcu cunoscut între compatrioţii săi. Nemai având nevoie să muncească din greu, Mohamed sta ceasuri întregi gândindu-se cu durere la soarta poporului

D.D.Patrașcanu. Istoria Mijlocie pentru cl. IV și V.

LUCEAFĂRUL S.A.

Amintire din
Feb. 2, Brașov 1960
Cu prietenie și dragoste
cu [illegible]

[illegible]

său. Când era prea cald, se urca pe muntele Hira, în apropiere de Meca, și acolo, într'o peșteră răcoroasă, medita. Intr'o noapte, el avu un vis: îngerul Gabriel i se arătă ținând o carte și poruncindu-i: „cetește și predică!" De atunci el se privi ca un sol al lui Dumnezeu, însărcinat să propoveduiască adevărul.

În 614, Mohamed își adună familia, căreia îi făcu cunoscut noua învățătură. Toți îl ascultară cu uimire. „Cine dintre voi" — strigă el — „vrea să fie fratele, tovarășul și locțiitorul meu?" Toți tăcură. Dar un copil de 11 ani, vărul său Ali, îi răspunse îmbrățișându-i genunchii: „Eu

Mohamed

Profetul asediază o cetate arabă idolatră. Chipul lui Mohamed este redat destul de lămurit. Ingerul Gabriel ținând într'o mână o cupă și în cealaltă o sticlă, îi oferă o băutură întăritoare. Este o foarte rară reprezentare a Profetului, făcută de musulmani. (Miniatură dintr'o istorie arabă, din veacul XIV, păstrată la Londra).

voiu fi omul acela!" Cei de față crezură într'însul și încurând învățătura lui se lăți mai departe.

Predicele lui Mohamed ațâțară pe idolatri, mai ales pe Koreișiți, care se sculară împotriva lui. Văzându-și viața primejduită, Mohamed fugi la 16 Iulie 622, la Yatreb, oraș în dușmănie cu Meca. Anul acesta se numește *hegiră*, adică *fugă*, și de aici încep să-și numere anii mohamedanii. Iar Yatrebul, tot de atunci, s'a numit *Medina*, adică *Orașul Profetului.*

În Medina, Mohamed predică mai departe strângând însă și o armată cu care plecă împotriva dușmanilor săi.

După opt ani de lupte înverşunate, Meca fu cucerită. Intrând biruitor în cetate, se duse la Kaaba, urmat de mulţime. Acolo, călare pe cămilă, încunjură de şapte ori templul, apoi sfărâmă cei 360 de idoli, zicând: „Adevărul a sosit, piară minciuna!"

După ce a cuprins Meca, toţi locuitorii Arabiei au fost siliţi să primească noua credinţă. Dar Mohamed se simţea bătrân. În pelerinajul din 632, la care au luat parte peste o sută de mii de credincioşi, el vorbi pentru ultima oară mulţimii care se înghesuia împrejuru-i:

„O, poporule al meu, ascultă-mi cuvintele, căci nu ştiu dacă voiu mai zăbovi mult printre voi. V'am dat lege nouă care vă va îndepărta de păcat, dacă veţi urma poruncile ei. Iubiţi-vă unul pe altul, fiţi drepţi şi omenoşi şi purtaţi-vă între voi ca fraţii. Încurând vă veţi înfăţişa lui Dumnezeu, căruia îi veţi da socoteală până şi de gândurile voastre. Păziţi-vă de minciună, de furt şi de asuprirea celui sărman!"

Apoi căzând în genunchi şi ridicând ochii spre cer, întrebă cu glas întretăiat: „O, Dumnezeule, mi-am împlinit oare chemarea?" — „Da, ai împlinit-o", răspunse mulţimea care-l ascultase cu mare evlavie.

După asta, Mohamed n'a mai trăit mult şi a murit în Medina, la 3 Iunie 632, în vârstă de 62 de ani.

Invăţătura lui Mohamed. — Mohamed nu făcea minuni şi nu spunea că e o fiinţă divină, ci se arăta poporului ca un profet şi reformator. Nu ştia să scrie, nici să citească. Când se simţea însuflat, predica, iar ucenicii îi scriau cuvintele pe pietre, pe foi de palmier ori pe oase de cămilă. Toate aceste fragmente scrise au fost adunate într'o carte, numită *Koran*, care este pentru mohamedani ceiace este Sfânta Scriptură pentru creştini.

Invăţătura lui Mohamed se numeşte *islamism* — adică *supunere la voinţa lui Dumnezeu* — iar credincioşii se numesc *musulmani*, adică *supuşi*. Această învăţătură este foarte simplă: „Allah e Dumnezeu şi Mohamed, profetul

său". Voința lui Dumnezeu a fost descoperită lumii prin prooroci: Adam, Noe, Avram, Moise, Hristos și Mohamed. Poruncile divine sunt scrise în koran. Acela care li se supune, va merge în raiu, unde-l așteaptă râuri cu ape limpezi, grădini îmbelșugate, cu foișoare de sidef, și o masă cu 300 feluri de bucate. Iar păcătosul se va duce în iad, unde va bea apă clocotită și va fi încălțat cu sandale de foc, ca să-i fiarbă tidva ca o căldare.

Arabi la rugăciune

Musulmanii trebuind să se închine de cinci ori pe zi, se opresc pe drum în scurte popasuri și-și fac rugăciunea. Atunci se îndreaptă cu fața în direcția Kaabei.

Musulmanul trebuie să se roage de cinci ori pe zi și, înainte de fiecare rugăciune, să se spele cu apă sau cu nisip. Să postească luna Ramadanului — dela răsăritul soarelui până la apusul lui — mâncând numai noaptea „la ceasul când nu se poate deosebi firul alb de cel negru". Să fie milostiv, dând la săraci a zecea parte din avere, să facă măcar odată în viață un pelerinaj la Meca și să răspândească cu sabia, printre necredincioși, religia Profetului. Apoi el trebuie să nu beie vin, nici să joace jocuri de

noroc; să se ferească de avariţie, de minciună, de mândrie şi de alte răutăţi. Credincioşii sunt toţi fraţi, necredincioşii, duşmani. Creştinii şi Evreii trebuie cruţaţi — dar moarte tuturor închinătorilor de idoli!

Învăţătura lui Mohamed mai arată că soarta omului este hotărîtă de mai 'nainte, aşa că nu trebuie să te sbuciumi în viaţă, de oarece nu poţi să-ţi înlături destinul. Această credinţă a făcut mult rău tuturor acelora care s'au potrivit ei. Mohamed a permis şi poligamia.

Islamismul fiind o religie puţin complicată şi uşor de urmat, s'a răspândit îndată printre multe popoare. Numărul musulmanilor e azi aproape 300 de milioane.

VIII

Intinderea Islamismului. Kalifatele şi desmembrarea lor. Cultura arabă.

Kalifii electivi şi Răsboiul sfânt. — După moartea lui Mohamed, Arabii începură să răspândească legea cea nouă. Profetul spusese: „luptaţi contra necredincioşilor, căci răsboiul împotriva lor este un răsboiu sfânt. Acei ce vor cădea în luptă, vor merge de-adreptul în raiu, oricare le-ar fi păcatele".

Urmaşii lui Mohamed, numiţi *kalifi*, adică *locţiitori*, purtară răsboiul sfânt în toate părţile. Ei trimeteau popoarelor soli ca să le ofere trei lucruri: koranul, tributul sau sabia. Asta însemna că, acei care se vor face musulmani, vor fi deopotrivă cu vechii credincioşi; acei care vor plăti tribut, vor deveni supuşi, iar cei ce se vor opune, vor fi trecuţi prin ascuţişul săbiei.

După ce a murit Mohamed, au urmat vreme de 28 de ani (632 — 660) patru kalifi *aleşi* de către căpeteniile triburilor: *Abu-Becru*, socrul lui Mohamed, *Omar*, discipulul său înflăcărat, *Otman*, în vremea căruia s'a pus în ordine koranul, şi *Ali*, vărul şi ginerele Profetului, acela care îmbrăţişase cel dintâiu islamismul.

În acești 28 de ani, Arabii au cuprins Siria luptându-se cu soldații moleșiți ai lui Heracliu, apoi Egiptul, pe care Bizantinii l-au apărat zadarnic, pierzând astfel Imperiul de Răsărit cea mai bogată provincie a sa. Biblioteca din Alexandria n'au ars-o însă Arabii, după cum se spune, deoarece trei sferturi din ea fusese distruse încă din vremea lui Teodosie cel Mare. După câțiva ani, Arabii au cucerit și Persia înlocuind pretutindeni mazdeismul cu religia lor. Din Persia au ajuns până la marea Caspică și Indus introducând și aici islamismul.

La anul 660, Ali, cel din urmă kalif electiv, e omorît de *Moaviah* care întemeie *dinastia Omiazilor*.

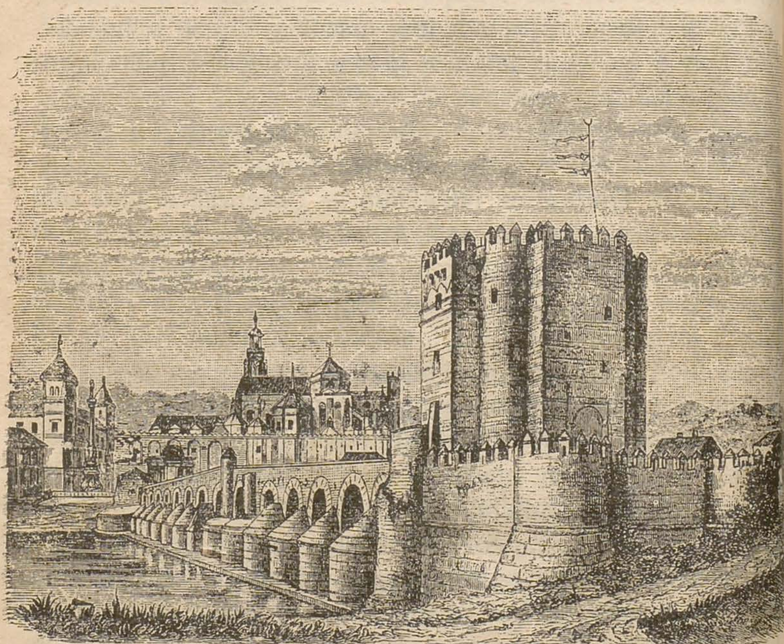
Dinastia Omiazilor (660-750). — Cuceririle urmară mai departe cu aceiaș furie, în Asia, Africa și Europa. Nordul Africei fu cuprins, și toate popoarele de aici primiră legea musulmană. Generalul *Taric* trecu Coloanele lui Hercule, care de atunci au purtat numele lui, și cuceri, în anul 711, regatul Vizigoților din Spania, care încetă să mai existe.

Atunci Arabii dădură asalturi puternice Europei prin două părți: în răsărit, prin Constantinopoli, în apus, prin Pirinei. Flotele lor, care au atacat Constantinopolea în mai multe rânduri, au fost sfărâmate de către Bizantini, cu ajutorul *focului grecesc*, o materie necunoscută astăzi ce avea proprietatea să ardă în apă. In apus, Arabii, după cucerirea Spaniei, trecură Pirineii cu gândul de a pătrunde în inima Europei. Primejdia era mare, căci armatele arabe, pline de avânt religios și doritoare de pradă, nu cunoșteau piedici. Dar *Carol Martel*, viteazul majordom al Francilor, le ieși înainte la Poitiers și, după o luptă grozavă de mai multe zile, Arabii au fost învinși și nevoiți să treacă îndărăt Pirineii.

Bătălia dela Poitiers, prin urmările ei, este de o însemnătate capitală, căci ea a oprit înaintarea Arabilor în plină furie cuceritoare și a adus liniște în sufletele înspăimântate ale creștinilor. Altfel, islamismul s'ar fi implântat în întreaga Europă și tot cursul istoriei ar fi fost modificat. Civilizația

continentului nostru ar fi fost alta — iar națiunile de aici s'ar găsi astăzi mult mai înapoiete. Căci acolo unde a pătruns legea lui Mohamed, popoarele au fost împiedicate totdeauna să progreseze.

Incurând însă Omiazii se moleșiră. Capitala lor, Damascul, a cunoscut un lux, cum puține orașe mari l-au văzut

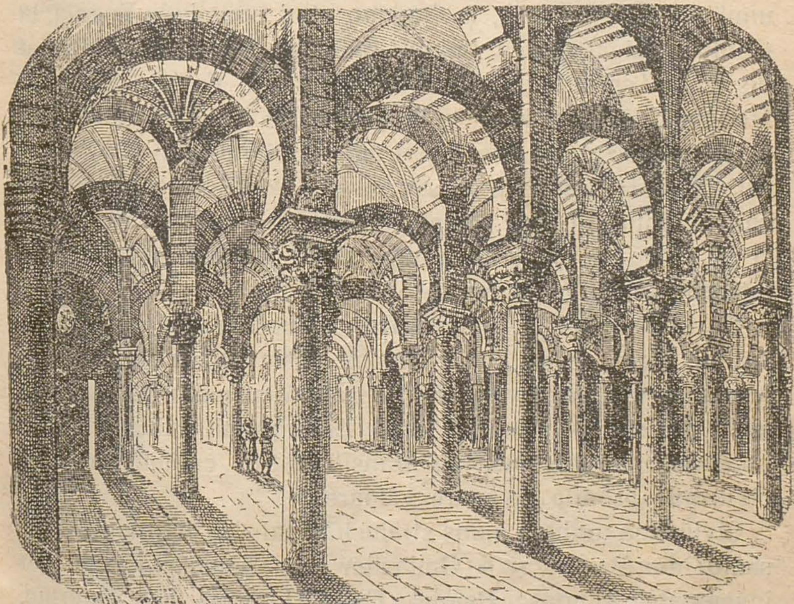
Capul de pod și Moscheia din Cordova

Cordova, zidită pe o coastă a Sierrei Morene, pe malul drept al Quadalquivirului, are câteva poduri care o leagă de țărmul opus. Podul din figură este făcut de Arabi. Steagul de deasupra fortului are semiluna în vârf. Moscheia se vede dincolo de pod și a fost una din cele mai frumoase geamii musulmane.

vreodată. Incep apoi tulburările interne. In anul 750, *Abul-Abas*, care se trăgea dintr'o rudă a lui Mohamed, se înțelese cu mai mulți partizani ai săi pentru a răsturna pe Omiazi. Revolta reușește și dinastia este înlăturată. Nouăzeci de Omiazi sunt uciși la un banchet. Din măcel scăpă numai un singur copil, *Abd-el-Raman*, care fugi în Spania.

Omiazii au fost înlocuiți cu dinastia *Abassizilor*, după ce au domnit 90 de ani.

Dinastia Abassizilor. — Subt această dinastie capitala se mută la *Bagdat*, care ajunge încurând un mare oraș. Cel mai însemnat kalif abassid a fost *Harun Al-Rașid*, contimporanul lui Carol cel Mare și prietinul său, renumit pentru virtuțile și marile lui calități administrative. Numele

Moscheia din Cordova

E făcută de Abd-el-Raman și are dimensiuni grandioase. Câteva sute de coloane îi susțin arcadele, dintre cele mai tipice manifestări ale artei arăbești. Astăzi e catedrala Cordovei. Din nenorocire i s'a făcut schimbări care i-au stricat stilul. Totuș, și așa, rămâne unul din monumentele cele mai impozante ale Europei.

său a rămas nemuritor, mulțămită acelor minunate povestiri, pline de închipuiri fantastice și de poezie orientală, numite *O mie și una de nopți*, care sunt traduse și în românește, subt titlul de *Halima*.

Aproape tot așa de însemnat a fost fiul său *Al-Mamun*— om învățat și înțelept cârmuitor, care a arătat o mare toleranță pentru cei de alte religii.

Abassizii n'au stăpânit însă întreaga cucerire arabă, căci Abd-el-Raman a fost proclamat kalif în Spania. Aşa că cei din Bagdat au rămas numai cu apusul Asiei şi nordul Africei, iar Omiazii au stăpânit Spania, subt numele de *Kalifatul din Cordova*.

Imperiul Arabilor, deşi părea puternic şi ameninţător, n'a putut trăi multă vreme, căci încurând a început să slăbească. Kalifatele, în număr de două, se împart mai târziu în trei: unul abassid, în Asia, la Bagdat, altul omiad, în Spania, la Cordova, şi al treilea fatimit, în Egipt, la Cairo, întemeiat de *Moez-Ledinillah*, care se trăgea din Fatima, fiica lui Mohamed. Aceste kalifate la rândul lor s'au desmembrat şi ele şi au căzut în cele din urmă: kalifatul din Bagdat şi cel din Cairo subt Turci, iar cel din Cordova, subt creştini, care înfiinţaseră, mai înainte prin munţi, regatul *Asturiilor* şi al *Navarei*. Meca a rămas însă capitala religioasă a întregii lumi musulmane.

Cultura arabă: Agricultura, industria şi comerţul. — Arabii, după ce au ajuns stăpâni peste atâtea ţări, au suferit mari prefaceri venind în legătură cu naţiunile înaintate ale Asiei şi mai ales cu Grecii. Ei au primit cultura acestor popoare, pe care însă au transformat-o, creând astfel o civilizaţie proprie de mare valoare.

Civilizaţia arabă a ajuns strălucită, mai ales în timpul Abassizilor din Bagdat şi a Omiazilor din Spania. Oraşele lor însemnate: Damasc, Bagdat, Cairo, Cordova, Fez, Palermo, sunt nişte puternice centre culturale, şi când această cultură va pieri aici, odată cu desfiinţarea kalifatelor, ea va continua să strălucească în India şi în Turkestan. Toate ramurile de activitate omenească au găsit la ei mare aplicare, născocind sisteme şi procedee nouă, aşa că în această privinţă putem spune că Arabii au fost învăţătorii Europei.

In agricultură au făcut progrese uriaşe. Ţările supuse lor au devenit iarăş izvoare mari de bogăţie. Intrebuinţau *irigaţia* pe care o învăţaseră în Egipt. Au adus în Europa o mulţime de plante asiatice: orezul, trestia de zahăr, zarză-

rul, bumbacul, cânepa, sparanga, conopida, şofranul. Au perfecţionat industria faianţei din Persia. Armele de Damasc şi Toledo, covoarele din Bagdat, muselinurile din Mossul, pieile din Cordova şi cele din Maroc — numite până azi *marochinuri* — matasa din Spania, erau vestite în toată lumea. Fabricau mobile cu incrustaţii de fildeş şi de sidef, apoi vase artistice şi obiecte de aramă, lucrate cu o fineţă desăvârşită. Au răspândit fabricarea hârtiei, a prafului de puşcă şi întrebuinţarea busolei pe care le-au luat dela Chineji.

Pahar de sticlă

Desene simple, însă cu mult gust. Sus are o inscripţie cu litere arabe vechi, ca o bandă decorativă. (Muzeul din Chartres).

Bogatele produse industriale au silit pe Arabi să facă mare comerţ pe apă şi pe uscat. Alexandria, Damascul, Bagdatul, Cairo, Cadix, Barcelona şi Cordova, erau centrele comerciale cele mai însemnate — iar bâlciurile şi bazarurile lor au fost multă vreme pomenite.

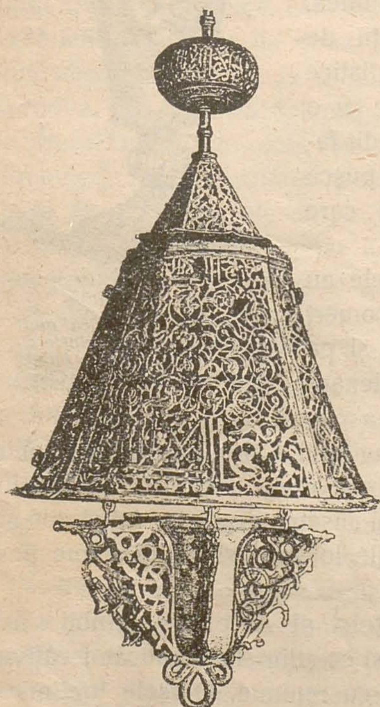

Sabie arabă

E lucrată la Toledo, în veacul IX şi se poate vedea măestria meşteşugarului arab. (Muzeul din Cairo).

Ştiinţele şi Artele. — Arabii s'au ocupat şi cu ştiinţele producând câţiva învăţaţi cu renume. Oraşele lor mari aveau sute de şcoli şi de biblioteci, frecventate nu numai de musulmani ci şi de creştini. Dărnicia kalifilor pentru învăţătură a rămas proverbială. În universitatea din Cairo erau 12.000 de studenţi, iar biblioteca avea 120.000 de volume. Biblioteca din Cordova conţinea 400.000 de volume, adunate cu grijă şi cu mari cheltueli de kaliful *Hakam II* care, în

privința protecției învățaților și a scriitorilor, n'a fost întrecut de nici un alt suveran din vremea Renașterii. Au făcut progrese mari în matematici, mai ales în algebră și astronomie, unde se pare c'au întrebuințat cei dintâi așa numitele *cifre arabe*, în locul celor romane. In medicină au produs câțiva oameni însemnați, între care pe vestitul *Avicenna*, ale cărui scrieri s'au răspândit pe la toate Universitățile Europei; iar căutând piatra filosofală și elixirul vieții, alchimiștii lor au descoperit fosforul și alcoolul.

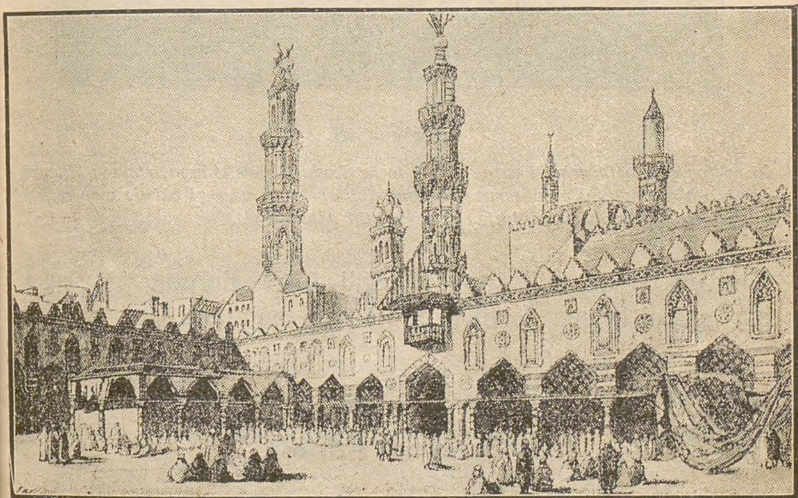

Lampă arabă
E lucrată din aramă, cizelată cu foarte mare meșteșug. Desenele sunt fine ca o dantelă—și, printre ele, se vedea lumina lămpii. (Muzeul din Madrid).

In geografie s'a distins *Edrisi*, protejat de Roger II din Sicilia, pentru care a scris un tratat vestit de geografie „împărțit în 7 climate și 70 de regiuni" și *Ibn-Haukal*, care a întreprins numeroase călătorii științifice.

In filosofie au avut adevărate școli filosofice. Cel mai însemnat gânditor arab este *Averroes* care a comentat pe Aristotel și a creat un sistem filosofic. Au fost și jurisconsulți de samă, ca de pildă, *Bokhari*.

In ce privește dispozițiile lor artistice, avem o dovadă în orașele kalifilor, mai toate împodobite cu palate mărețe, temple grandioase și grădini încântătoare. Pictura și sculptura nu s'au desvoltat, deoarece koranul oprește reprezentarea figurii omenești. In schimb, au creat o minunată arhitectură, ale cărei opere sunt *moscheile* și *palatele*

Moscheia cuprindea o sală mare, unde se adunau credincioșii să se roage, o ogradă, cu un basin de apă în care se scăldau, și un turn, numit *minaret*, din înălțimea căruia *muezzinul* chema pe credincioși la rugăciune. Palatul era de un lux neauzit. Atât moscheile cât și palatele sunt împodobite cu coloane scumpe și cu desene, numite *arabes-*

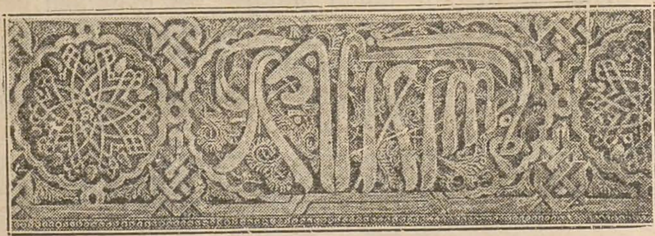
Moscheia El-Azar din Cairo

Este zidită de cel dintăiu kalif fatimit și e de o mare frumusețǎ. Are cinci minarete înalte care se văd cu mult înainte de a intra în oraș. Astăzi această moscheie este și școală—obiceiu păstrat dela Arabi care întrebuințau geamiile pentru învățat. In figură se vede mulțimea școlarilor stând în preajma galeriei acoperite.

curi, care reprezintă ghirlande de foi, figuri geometrice împletite și alte obiecte închipuite, în colorile cele mai strălucitoare. Cele mai frumoase din aceste monumente, care mai trăiesc și azi, sunt: moscheia din Cairo, cea din Cordova și din Toledo și palatul *Alhambra* din Grenada, cu vestita Curte a Leilor.

Caracteristica civilizației Arabe. — Civilizația arabă nu este opera numai a cuceritorilor musulmani, căci ei au fost ajutați în bună parte și de supușii lor: Sirienii, Persanii, Grecii

și Spaniolii. Insemnătatea istorică a imperiului arab este tocmai pentrucă a reunit la un loc popoare atât de felurite

Arabescuri

In mijloc este o inscripție care, cetită de la dreapta spre stânga, spune: „Numai Allah e biruitor". Să se observe frumuseța literelor arabe și cât de bine se potrivesc ele pentru ornamentație. (Din Palatul Alhambrei).

fiind un fel de mijlocitor cultural între Europa apuseană barbară și lumea asiatică, mult mai înaintată.

IX

Puterea Papală

Originile și creșterea puterii papilor. — Creștinismul fusese întemeiat prin învățătura orală a lui Hristos și prin predicile Apostolilor. După moartea Mântuitorului, aceștia îl răspândise în întreaga lume. Din pricină că Evangheliile, care conțineau în scrìs învățăturile lui Hristos, au apărut târziu, *tradițiunea* a avut totdeauna un rol însemnat în istoria creștinismului. Această tradițiune, ce se credea depozitată în mânile Apostolilor și ale urmașilor lor, reprezentată prin universalitatea bisericilor întemeiate de ei, a fost cercetată și interpretată în diferite chipuri, împreună cu textul evangheliilor, — așa că de aici au ieșit acele abateri dela adevărata credință, numite *erezii.* Mai toate ereziile au apărut în Orient, căci aici spiritul grecesc găsea în chestiunile religioase un teren foarte potrivit pentru dispozițiile lui dialecticale.

Cele mai însemnate erezii au fost:

Arianismul, care învăţà că Hristos este o fiinţă *asemenea* dar nu *egală* cu Dumnezeu-Tatăl: nega deci divinitatea Fiului şi prin urmare, *Treimea*. A fost combătut în Sinodul dela Niceea.

Nestorianismul, care spunea că Hristos a avut două naturi, una divină şi alta umană, însă complect separate una de alta. Nega deci *întruparea reală*. A fost combătut în Sinodul din Efes.

Monofizismul, susţinea că Hristos a avut numai o natură, cea dumnezeiască. Nega deci *umanitatea lui Hristos*, lucru ce contrazicea suferinţele şi moartea Mântuitorului.

Monotelismul predica că Hristos a avut numai o voinţă— măcar că avea două naturi. Şi această învăţătură combătea deci întruparea Mântuitorului.

Ereziile, au făcut să se verse şiroaie de sânge — dând ocazie împăraţilor să se amestece adesea în chestiunile bisericeşti, înăsprind şi mai mult duşmăniile dintre credincioşi.

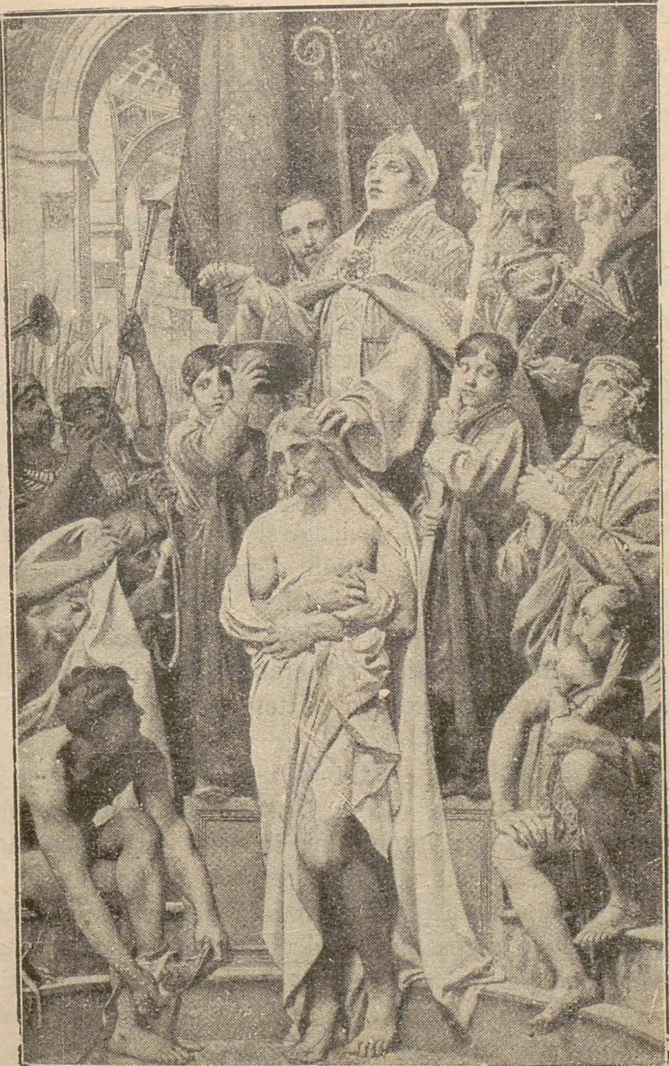
Aceste desbinări religioase au contribuit ca unele scaune episcopale să se considere superioare altora: Ierusalimul, Alexandria, Antiohia, Constantinopoli şi Roma deveniră încurând *patriarhii*. Dintre acestea, cel din Roma ajunge mai însemnat în Apus şi are pretenţia să fie capul tuturor clericilor. Episcopii Romei îşi motivau pretenţia spunând că, precum Petru a fost cel dintăiu dintre apostoli, tot aşa trebuie să fie şi urmaşii lui între capii Bisericii. Episcopii din Răsărit nu primiră argumentarea lor, dar cei din Apus au admis-o. Cu timpul, acest episcop luă numele de *papă*.

Imprejurările au ajutat foarte mult pe papi ca să-şi mărească autoritatea. Mai întâiu, după căderea Imperiului roman de Apus, nemai fiind la Roma nici un împărat, papii rămaseră ocrotitorii de drept ai populaţiei italiene. S'a întâmplat apoi ca mulţi dintre dânşii, mai ales la început, să fie oameni cu totul deosebiţi prin virtuţile lor, printr'o neobosită activitate religioasă şi mai ales prin dragostea către popor. Intre aceşti papi trebuie de amintit *Leon I*, care a

Sfântul Augustin

Apostolul care a creştinat pe Anglo-Saxoni şi primul arhiepiscop din Canterbury. Tabloul — opera unui pictor flamand — face parte dintr'o frumoasă serie de figuri pe lemn, executate în 1476 şi care împodobeau biblioteca Ducelui de Urbino, unul din protectorii Renaşterii. Astăzi întreaga colecţie se găseşte în Muzeul Luvrului. Pentru creştinarea Anglo-Saxonilor, vezi „Lămuririle".

Botezul lui Clovis

In ziua de Crăciun a anului 496, Clovis s'a botezat în Reims, împreună cu 3000 de ostaşi, în bucuria generală a locuitorilor. In figură, se vede la dreapta, soţia sa, Clotilda, cu mânile împreunate, rugându-se lui Dumnezeu, pe când episcopul Remigiu, cu ochii la cer, pronunţă cuvintele sacramentale ale botezului. Francii din stânga se pregătesc şi ei pentru actul solemn al intrării în comunitatea creştinească.

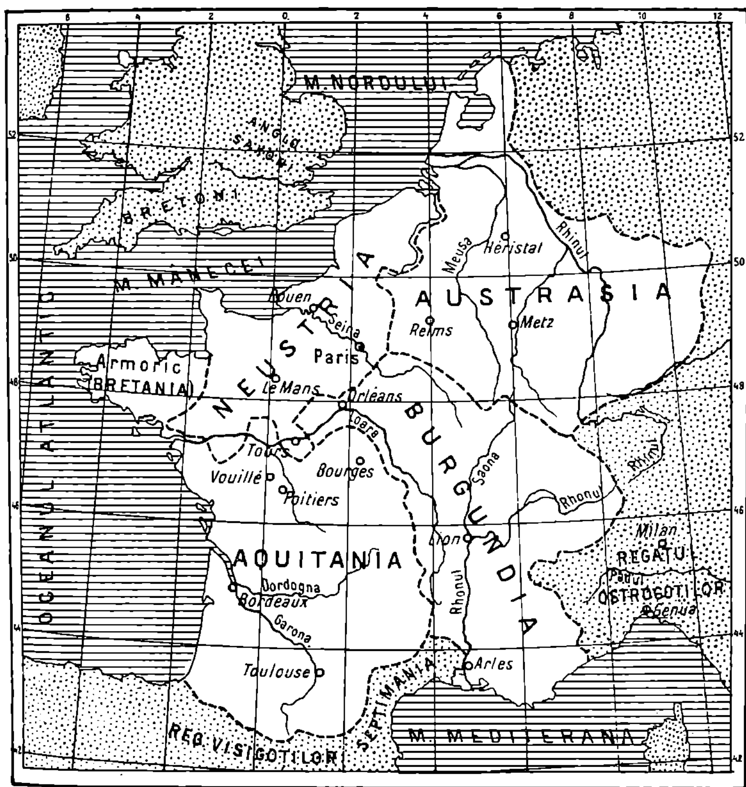
scăpat Roma de Huni, şi *Grigore I* (590—604), supranumit „cel Mare" şi trecut între sfinţi. El a luptat mult pentru catolicizarea Vizigoţilor ş'a Longobarzilor şi a creştinat pe Anglo-Saxoni trimeţând în Britania pe *Sfântul Augustin*. A organizat mânăstirile după regula sfântului Benedict—adică ele să fie nu numai centre religioase — ci să se ocupe călugării şi cu agricultura, meşteşugurile, copierea manuscriselor şi cu orice învăţătură în genere.

Creştinarea Francilor.—Dintre toate popoarele barbare numai Francii au trecut deodată la catolicism, fără să se mai încurce în mrejele arianismului. Căsătoria lui Clovis cu *Clotilda*, nepoata lui Gondebald, regele Burgunzilor, a fost primul pas. Deatunci înainte, stăruinţele episcopilor din Galia devin tot mai energice pentru ca regele să primească botezul. După biruinţa dela *Tolbiac*, în contra Alamanilor, el îşi părăseşte cu totul zeii săi şi adoptă pe Dumnezeul Clotildei. Odată creştin, Clovis devine protectorul Galo-Romanilor, mai cu samă împotriva celorlalţi regi arieni. Episcopii i-au fost de mare folos în împlinirea planurilor sale pentru unitatea Galiei, de oarece, mulţămită lor în deosebi, Clovis are de partea sa pe toţi clericii şi credincioşii Bisericii.

Urmaşii lui Clovis. — Clovis lăsă patru fii care-şi împărţiră regatul ca pe o moşie. Urmaşii lui s'au numit *Merovingieni*. Cu toate luptele lor interne, ei au desăvârşit totuş opera lui Clovis cucerind regatul Burgunzilor şi întinzându-şi stăpânirea până la marginea mării Mediterane. Unitatea statului a fost însă stricată, căci încurând Galia fu divizată în patru părţi: regatul *Austrasiei*, al *Neustriei* şi al *Burgundiei*, cu capitalele *Reims*, *Paris* şi *Orléans*, şi ducatul *Aquitaniei*, cu reşedinţa 'n *Toulouse*.

Aceşti urmaşi ai lui Clovis au purtat între ei cumplite răsboaie civile — la care au luat parte şi femeile lor, *Brunehilda* şi *Fredegonda*. Regele Clotar II izbuteşte să domnească singur peste întreaga Galie, măcar că diversele provincii s'au răsculat adesea împotriva sa. A murit în 629.

Dintre urmașii lui Clovis cel mai însemnat este fiul lui Clotar, *Dagobert*, care a cârmuit Galia 10 ani (628—638). A stat în legături cu împăratul Heracliu și a domnit și peste o parte din popoarele germane de dincolo de Rin. La urmă s'a făcut episcop și a fost onorat ca un sfânt.

Harta Galiei subt urmașii lui Clovis

Neustria, Austrasia, Burgundia și Aquitania, cu capitalele: Reims, Paris, Orléans și Toulouse — apoi Armoric (Bretania). (Partea albă a hărții).

Urmașii lui Dagobert au fost însă slabi — de oarece în vremea asta proprietarii de pământ se întăresc din ce în ce în dauna puterii regale. Reprezentanții acestei aristocrații noui sunt *Majordomii* — un fel de intendenți superiori ai

palatului — care nu pot fi revocați însă de regi. Cu timpul, această slujbă ajunge în mânile unei familii puternice, cu proprietăți întinse și cu membri trecuți în numărul sfinților. *Pepin de Heristal*, majordomul Austrasiei și al Neustriei — e considerat ca un fel de duce al Francilor, dar feciorul său, *Carol Martel*, e și mai glorios. El învinge pe Arabi în marea bătălie dela Poitiers (732) scăpând Europa de cucerirea Islamului; căci Arabii voiau ca pe aici, apoi prin valea Dunării, să ajungă la Constantinopoli. Civilizația creștină a fost salvată atunci, iar puterea familiei de Heristal a crescut și mai mult. Carol Martel moare la 741.

Dagobert
In mâna dreaptă ține sceptrul, în cea stângă globul pământesc. Poartă coroană și stă pe tron.

Pepin cel Scurt. — Carol Martel lăsase doi fii, pe *Carloman* și *Pepin*. Ei pun pe tron pe Childeric III, ultimul rege merovingian care, cași înaintașii săi apropiați, nu se ocupă deloc cu trebile regatului. Peste câțiva ani, Carloman se retrage în viața călugărească, așa că Pepin rămâne singur. Atunci el detronă pe Childeric, îl tunse trimețându-l la o mânăstire și ceru de la Papa Zaharia titlul de rege. Papa acordându-i-l, însărcină pe Sf. Bonifaciu să-l ungă, așa cum Samuel unsese pe Saul. La 752, dinastia meronvingiană este deci înlocuită cu acea a *Carlovingienilor*, numită astfel dela Carol cel Mare, cel mai ilustru reprezentant al ei.

Legăturile lui Pepin cu Biserica se întăresc. Papa Ștefan II vine în Franța și îl unge și el pe noul rege și pe cei doi fii ai lui. Dar, în vremea asta, Longobarzii necăjesc mereu pe pontificele Romei, ceiace face ca Pepin să vie în Italia de două ori. Longobarzii sunt învinși și nevoiți să cedeze pa[...] exarhatul roman, cu 22 de cetăți, așa că episcopii Rom[...] ajung acuma o putere lumească — cu un stat al lor, numit *„Patrimoniul Sfântului Petru“* pe care-l cârmuesc ca orice suveran laic.

X

Carol cel Mare

(768 — 814)

Domnia lui Carol. Intărirea statului Papal. — Pepin lăsă domnia celor doi fii ai săi: *Carol* şi *Carloman*, iar el a murit la 768. Amândoi fraţii cârmuiră ţara împreună trei ani, după care Carloman săvârşindu-se din viaţă, rămase singur fratele său. El e cunoscut în istorie subt numele de *Carol cel Mare* şi a fost cel mai puternic monarh din Evul Mediu.

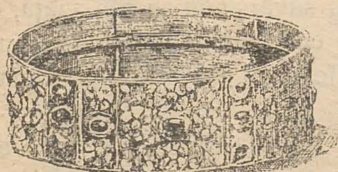
Carol s'a născut la Aachen (Aix-la-Chapelle), unde şi-a petrecut copilăria. N'a primit nici o învăţătură, căci pe atunci se credea că numai preoţii trebuiau să ştie carte, iar cât pentru regi şi oamenii nobili, instrucţia era socotită ca ceva de prisos. De aceia Carol a învăţat carte când se afla pe tron.

După ce se făcu rege, întocmai ca şi Teodoric, căpătă mare admiraţie pentru civilizaţia romană. Ambiţia sa era să restabilească Imperiul de Apus, şi, dintre toţi regii barbari, este singurul care a izbutit în această grea întreprindere.

Ca să-şi implinească planul, toată viaţa a dus-o numai în răsboaie. Intr'adevăr, Carol cel Mare este cel mai strălucit cuceritor din Evul Mediu. In cei 46 de ani ai domniei a făcut 55 de expediţii, iar la urmă a reuşit să unească într'un singur imperiu o parte din Spania, Franţa, Belgia, Ţările de Jos, Elveţia, Austria, Germania, Ungaria, Ceho-Slovacia şi jumătate din Italia.

Cel dintâiu lucru pe care l-a făcut Carol, a fost să strângă legăturile lui cu papa, tulburat mereu de Longobarzi. Când Carol avea numai 14 ani, papa Ştefan II fu silit din pricina lor să fugă din Roma şi să caute adăpost la curtea lui Pepin, căruia cu lacrimi în ochi i-a cerut ajutor. Carol nu uitase întâmplarea asta şi poate că amintirea ei l-a hotărît să devie protectorul Bisericii. De aceia el trecu în Italia, cu gândul

să răpuie pe Longobarzi. După lupte crâncene, Carol îi învinse, prinse pe fostul său socru, regele Desideriu, pe care-l tunse și-l trimese la o mânăstire din Franța — și se încunună cu coroana de fier a regilor longobarzi. Apoi cuceri mijlocul peninsulei, până mai jos de Roma, și făcu Regatul Italiei, pe care-l dădu să-l cârmuiască fiul său Pepin, recunoscând însă și întărind statul papal, creat de către tatăl său.

Coroana de Fier

Se numește așa de la cercul de fier care se vede pe dinăuntru și care se zicea că e făcut dintr'un piron cu care fusese țintuit Hristos pe cruce. Florile și pietrele scumpe de pe dinafară sunt așezate pe un fond de smalț verde. E coroana regilor longobarzi și se păstrează astăzi la Monza, în Italia.

Pepin, făcut vice-rege al Italiei, a purtat lupte cu Bizantinii, și rezultatul lor a fost că întreaga Italie — afară de Veneția — a căzut în mânile Francilor.

Răsboaiele cu Saxonii, cu Bavarejii, cu Avarii și cu Arabii. — Cel mai însemnat răsboiu al lui Carol, care a ținut peste 30 de ani, a fost acela cu Saxonii, (772 — 804). Saxonii se împărțeau în patru triburi, erau plini de vigoare și păstraseră vechile așezăminte germanice. Adorau pe Wotan și pe ceilalți zei și aveau un altar, *Irminsul*, (coloana zeului Irmin) făcut din trunchiul unui stejar uriaș. Carol dorea mult să cucerească Germania de miazănoapte, locuită de Saxoni, și să aducă la creștinism pe acești păgâni. Ca să-i învingă, a trebuit să facă 18 expediții. Căci Saxonii, în urma fiecărei lupte, se declarau supuși, dar se răsculau îndată după plecarea lui Carol și măcelăreau garnizoanele lăsate. Acela care-i îndemna la revoltă era regele lor, viteazul *Vitikind*. Din această pricină, Carol cel Mare s'a purtat foarte aspru cu ei: într'o zi a dărâmat Irminsul și a poruncit să se taie capetele la 4500 de Saxoni, iar alte mii dintre ei fură strămutați și așezați în mijlocul Galiei. Ca să arăte că noua stare de lucruri de aici e definitivă, în mai multe rânduri, convocă adunarea generală a Francilor la *Paderborn*, unde Carol a înființat o episcopie. Atunci Witikind hotărî să se

Carol cel Mare

După tabloul lui Albert Dürer. (Vezi „Lămuririle").

supuie și se boteză cu poporul său. Pentru a-și asigura trăinicia cuceririi, Carol făcu aici drumuri, zidi orașe — între care Bremen, Magdeburg și Hamburg — trimese misionari care să predice creștinismul și stabili garnizoane. In urma acestor măsuri, Saxonii porniră pe calea civilizației.

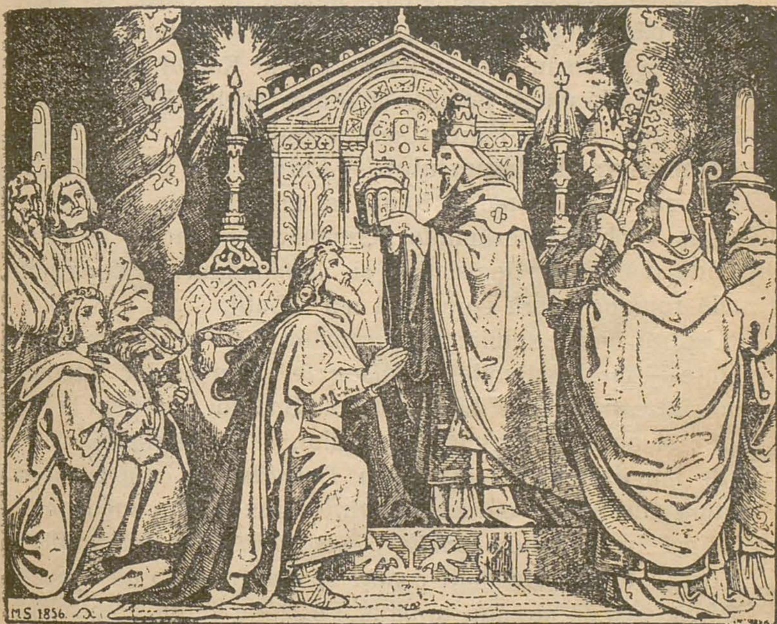
Germania sudică fu și ea cucerită spre sfârșitul răsboaielor cu Saxonii. Dușmanii cei mai puternici erau aici *Bavarejii*, al căror duce, *Tassilo* — chemând în ajutor pe Avari, se sculă împotriva lui Carol. El spera să răscoale și pe Longobarzi, să capete oști dela Bizantini și să ridice iar pe Saxoni. Dar regele franc îl bătu și-i cuceri statul.

Stăpân peste Germania, cunoscu pe Slavoni care trăiau dincolo de Elba. Ca să se apere de dânșii, organiză *Marca Friului, a Bavariei Orientale* și a *Thuringiei*, din care mai târziu s'a format Brandenburgul. Impotriva Danejilor, care se lăudau că vor scoate din Aachen pe Carol, a făcut *Marca Nordalbingiei*, stăpânind aici întreaga peninsulă a Iutlandei. In contra Avarilor, creă *Marca de Est* — care deveni *Austria*. Apoi porni împotriva acestor Mongoli, ale căror așezări, așa numitele ringuri, le risipi silindu-i să fugă în Asia de unde veniseră (796). In urma acestei victorii, stăpânirea sa se întindea până la Tisa.

Regatul lui Carol era amenințat la miazăzi de către Arabii din Spania, împotriva cărora el făcu șapte expediții. Bătându-i, le luă o bucată de țară, care deveni *Marca Spaniolă*, cu orașul principal Barcelona. In cea din urmă expediție, pieri la *Roncevaux*, ucis de către Basci, viteazul *Rolland*, nepotul lui Carol, al cărui nume a rămas popular în cântecele și legendele Evului Mediu.

Incoronarea lui Carol ca împărat. — Papa Leon III, în semn de recunoștință pentru faptele mari ale lui Carol, îi trimese cheile mormântului Sfântului Petru și stindardul Romei, rugându-l să vie aici pentru a primi jurământul poporului roman. Carol plecă în Italia. In anul 800, în noaptea de Crăciun, el se duse în biserica Sfinților Petru și Pavel, ca să asculte serviciul divin. Pe când se ruga, îngenunchiat

la mormântul Apostolilor, papa Leon se apropiă de dânsul și-i puse pe cap o coroană de aur, strigând: „Sănătate și biruință lui Carol August, împăratul Romanilor!". Din acel moment Carol cel Mare, pe lângă rege al Francilor, este și împărat al Apusului, precum fuseseră mai înainte vechii împărați ai Romei.

Incoronarea lui Carol

Figura reprezintă momentul când papa Leon III îi pune lui Carol coroana de aur pe cap. Scena s'a petrecut în noaptea de Crăciun a anului 800 — la slujba religioasă de la miezul nopții.

Reîntemeierea Imperiului Roman de Apus era o urmare a politicei pontificale. Până la Carol, papii, în teorie, depindeau de împărații romani din Răsărit — care stăpâneau mare parte din Italia și erau încă reprezentanții majestății romane. Dar, în veacul VIII, împărații iconoclaști nemulțămiră adânc pontificatul. Atacați mereu de Longobarzi, papii nu capătă

nici un ajutor dela Bizantini, aşa că sunt nevoiţi să se adreseze Francilor. In timpul lui Carol, fiind pe tronul Răsăritului o femeie — Irena — papii o rup pentru totdeauna cu Constantinopoli — şi atunci, fireşte, ei s'au gândit să reîntemeeze *Imperiul Roman de Apus*, în persoana magnificului rege franc.

In urma acestui eveniment, numele lui Carol cel Mare ajunse până departe. Regii i se declarau supuşi, popoare străine se puneau subt protecţia lui, iar Kaliful din Bagdat, puternicul Harun Al-Raşid, i-a trimes cheile Sfântului Mormânt considerându-l drept şeful creştinătăţii.

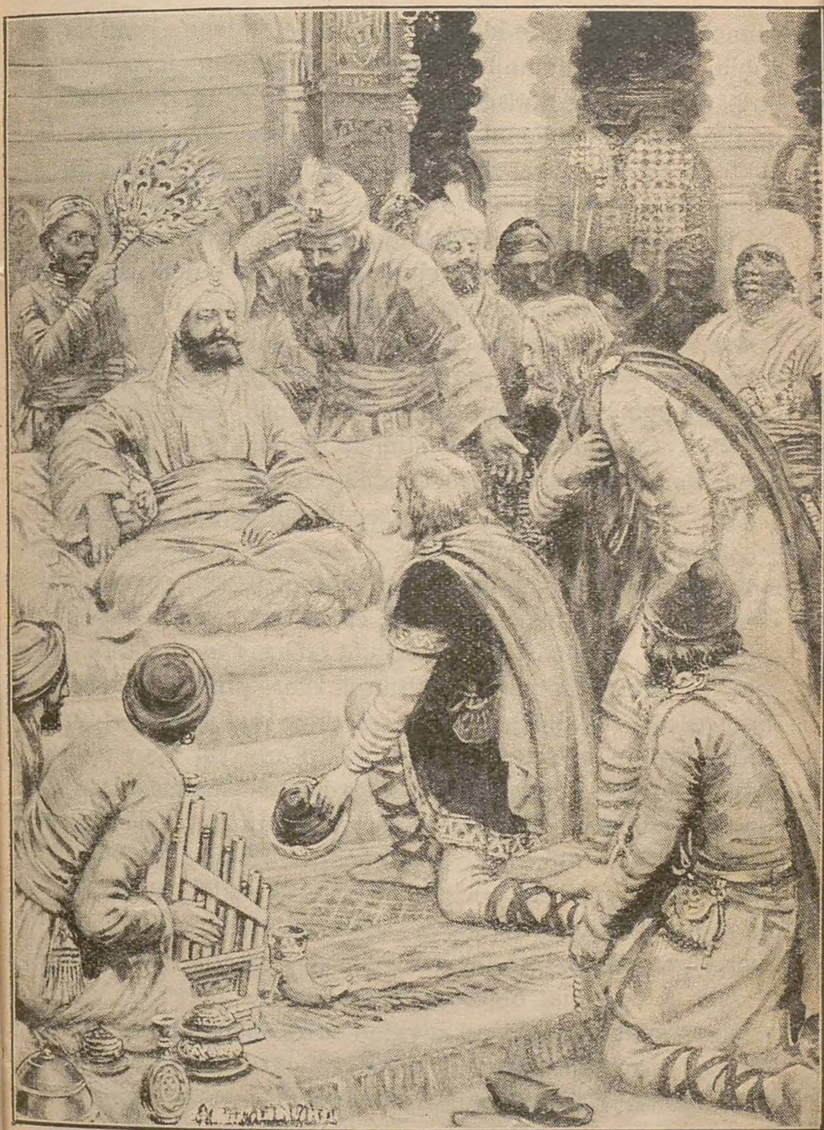
Administraţia imperiului. — Carol a fost un foarte bun organizator. Ca împărat roman el nu mai era ţinut să se supuie vechilor aşezăminte germanice — deaceia el întreprinde o unificare legislativă şi administrativă, după normele romane, lucru care însă n'a izbutit.

Centrul nouei administraţii rămâne tot *Palatul*, ca şi mai nainte — iar funcţiunile, *Ministerele*, ocup un loc intermediar, între concepţia de slujbaşi ai Statului, cum era la Romani, şi acea de servitori ai regilor, ca la Germani.

Pe lângă împărat, era şi un *Consiliu*, cu care Carol se sfătuia adesea, de oarece hotărîrile erau uneori menţionate ca fiind luate *„cum consilio episcoporum et optimatum“*. El aşeză în oraşele mari *comiţi* şi *duci* care să ţie ordinea, să judece şi să strângă armată. Pe lângă ei era şi episcopul cetăţii, ca ajutor la administraţie. Apoi, la graniţele imperiului, făcu *Mărcile* — circumscripţii administrative, unde ţinea oaste mai multă — fiind ca nişte posturi de pază. Mai mare peste o marcă, era *markgraful.*

Ca să se încredinţeze că ducii, comiţii şi markgrafii îşi îndeplineau datoria, Carol trimetea odată pe an nişte inspectori generali — aşa numiţii *missi dominici* — ca să supravegheze purtarea lor şi să-i raporteze tot ceiace văzuse. Ei aveau mare putere.

In fiecare an, Carol convoca două Adunări generale: primăvara şi toamna. In aceste întruniri nu se discuta — ci

Harun Al-Rașid primind ambasada lui Carol cel Mare

Indată după încoronare, Carol a primit din partea lui Harun Al-Rușid mai multe daruri, între care un ceasornic minunat, corturi de mătasă, parfumuri și mirodenii arabe și câteva momițe din Bengal. Carol i-a trimes și el o ambasadă, compusă din doi creștini și un evreu, — care, pe lângă altele, trebuia să capete mai multe înlesniri comerciale și să ușureze pelerinajul la Locurile Sfinte. Intre darurile oferite Kalifului, se vede și o orgă.

nici un ajutor dela Bizantini, aşa că sunt nevoiţi să se adreseze Francilor. In timpul lui Carol, fiind pe tronul Răsăritului o femeie — Irena — papii o rup pentru totdeauna cu Constantinopoli — şi atunci, fireşte, ei s'au gândit să reîntemeeze *Imperiul Roman de Apus*, în persoana magnificului rege franc.

In urma acestui eveniment, numele lui Carol cel Mare ajunse până departe. Regii i se declarau supuşi, popoare străine se puneau subt protecţia lui, iar Kaliful din Bagdat, puternicul Harun Al-Raşid, i-a trimes cheile Sfântului Mormânt considerându-l drept şeful creştinătăţii.

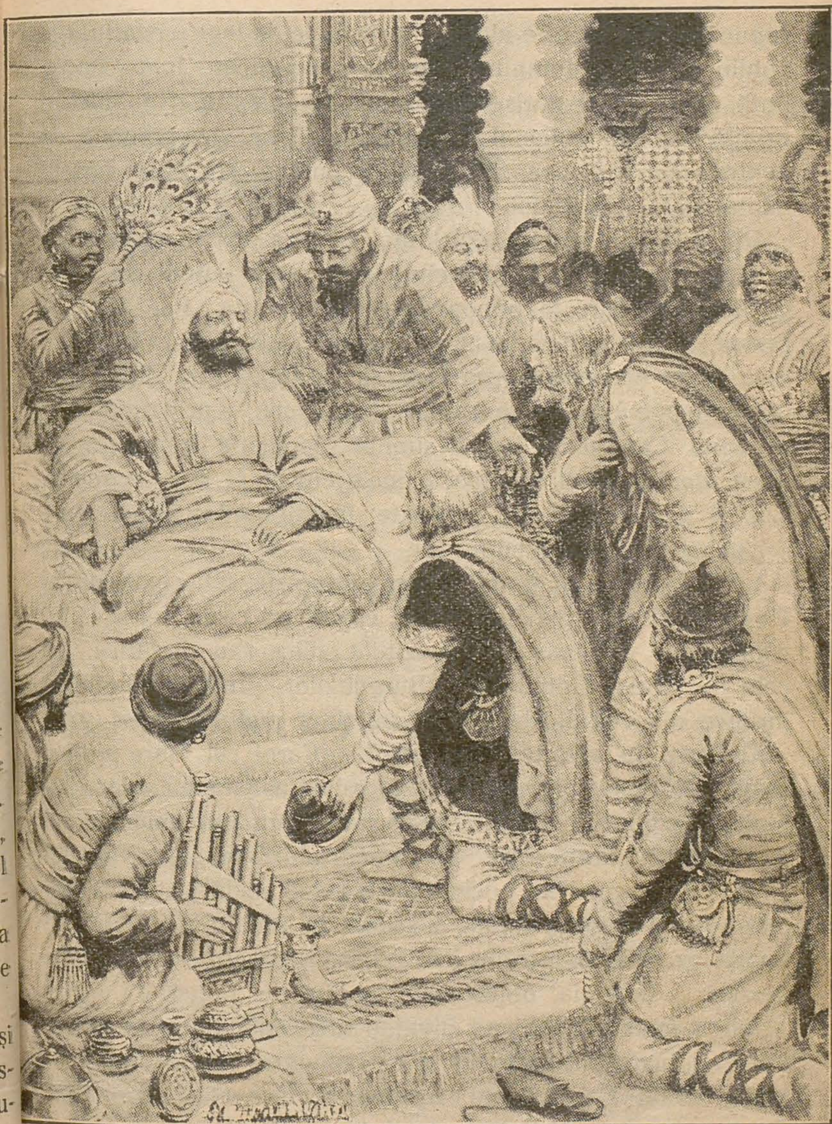
Administraţia imperiului. — Carol a fost un foarte bun organizator. Ca împărat roman el nu mai era ţinut să se supuie vechilor aşezăminte germanice — deaceia el întreprinde o unificare legislativă şi administrativă, după normele romane, lucru care însă n'a izbutit.

Centrul nouei administraţii rămâne tot *Palatul*, ca şi mai nainte — iar funcţiunile, *Ministerele*, ocup un loc intermediar, între concepţia de slujbaşi ai Statului, cum era la Romani, şi acea de servitori ai regilor, ca la Germani.

Pe lângă împărat, era şi un *Consiliu*, cu care Carol se sfătuia adesea, de oarece hotărîrile erau uneori menţionate ca fiind luate *„cum consilio episcoporum et optimatum"*. El aşeză în oraşele mari *comiţi* şi *duci* care să ţie ordinea, să judece şi să strângă armată. Pe lângă ei era şi episcopul cetăţii, ca ajutor la administraţie. Apoi, la graniţele imperiului, făcu *Mărcile* — circumscripţii administrative, unde ţinea oaste mai multă — fiind ca nişte posturi de pază. Mai mare peste o marcă, era *markgraful*.

Ca să se încredinţeze că ducii, comiţii şi markgrafii îşi îndeplineau datoria, Carol trimetea odată pe an nişte inspectori generali — aşa numiţii *missi dominici* — ca să supravegheze purtarea lor şi să-i raporteze tot ceiace văzuse. Ei aveau mare putere.

In fiecare an, Carol convoca două Adunări generale: primăvara şi toamna. In aceste întruniri nu se discuta — ci

Harun Al-Rașid primind ambasada lui Carol cel Mare

ıdată după încoronare, Carol a primit din partea lui Harun Al-Rușid mai multe daruri, între ıre un ceasornic minunat, corturi de mătasă, parfumuri şi mirodenii arabe şi câteva momițe ın Bengal. Carol i-a trimes şi el o ambasadă, compusă din doi creştini şi un evreu, — care, ı lângă altele, trebuia să capete mai multe înlesniri comerciale şi să uşureze pelerinajul ı Locurile Sfinte. Intre darurile oferite Kalifului, se vede şi o orgă.

supunându-li-se, între altele, şi articolele de lege—*capitula*—nobilii şi înalţii demnitari care le compuneau, luau cunoştinţă de ceiace hotărîse împăratul. Mai ales la adunările de primăvară, era obiceiul ca participanţii să vie pregătiţi ca pentru răsboiu, aşa că atunci se puteau socoti şi forţele militare ale Imperiului.

Din punct de vedere legislativ, Carol a pus să se culeagă şi să se scrie diversele obiceiuri juridice cu putere de lege, găsite în vigoare la popoarele din împărăţie. Pe lângă acestea, Carol a mai făcut şi aşa numitele *Capitulare*. Era însă mare deosebire între lege şi capitular. Cea dintâi era obiceiul pământului, consacrat şi transmis — prin tradiţie— pe când Capitularul era o simplă dispoziţie imperială, ce avea menirea să lămurească unele chestiuni mai încurcate, sau să deie norme de activitate funcţionarilor împărăteşti, ori chiar deadreptul supuşilor.

Legile aveau mult mai mare putere de cât capitularele. Dovadă că cele mai multe din edicte au căzut repede, pe când legile cuprinse în dispoziţiile salice sau ripuarice, ori cele din codul Gombette al Burgunzilor, precum şi normele juridice din codul Alamanilor, au ţinut multă vreme.

Cultura în vremea lui Carol. — Carol cel Mare preţuia mult cultura şi-i părea rău că, în privinţa asta, nu s'a îngrijit nimeni de dânsul. El înţelese că învăţătura este mijlocul cel mai potrivit pentru a face pe oameni mai buni şi mai fericiţi. De aceia porunci să se înfiinţeze şcoli pe lângă biserici şi mânăstiri şi el însuş fundă o şcoală în palatul său. Aici se învăţa gramatica, retorica, dialectica, geometria, astronomia muzica şi teologia, obiectele obişnuite pe atunci.

Iubea mult pe oamenii învăţaţi şi se încunjura de dânşii. Cel mai însemnat dintre ei a fost călugărul *Alcuin*, prietinul iubit al lui Carol, apoi *Eginhard*, biograful său, *Paul Diaconul*, adus din Italia, poetul *Teodulf*, etc. Ei se adunau la palatul din Aix-la-Chapelle şi discutau. In sala de întrunire fiecare purta numele unui scriitor vestit din antichitate. Vorbeau despre alcătuirea unei gramatici a limbii germane

despre culegerea cântecelor vitejeşti, despre cultura poporului şi a preoţilor, etc.

Străduinţele lui Carol n'au rămas fără efect. Şcolile dădeau bune rezultate, iar din vremea asta avem frumoase manuscrise, cum nu găsim în epoca Merovingienilor.

Moartea lui Carol cel Mare. — Carol a fost un om foarte activ. Dormea puţin şi adeseaori, noaptea, se scula pentru ca să lucreze sau să se închine. Uneori cânta la biserică, în cor. Ii plăcea mult vânătoarea şi scăldatul, iar capitala şi-o alesese la Aix-la-Chapelle, din pricina băilor calde şi a pădurilor din jurul ei. Murindu-i doi dintre cei mai iubiţi copii ai săi, deveni trist şi amărît, găsind mângâiere numai în practicele religioase.

In 27 Ianuarie 814, Carol s'a stâns în vârstă de 72 de ani şi a fost înmormântat în catedrala din Aachen. Pentru faptele săvârşite de acest mare împărat, precum şi pentru ajutorul acordat Bisericii, papa l-a pus între sfinţi.

XI

Desmembrarea Imperiului lui Carol cel Mare

Urmaşii lui Carol. — Statul întemeiat de Carol cel Mare n'a ţinut multă vreme, căci, după moartea sa începură crâncene răsboaie civile. Carol avusese dela cele nouă soţii cinci băieţi şi opt fete. Incă în viaţă fiind, el împărţi împeriul la trei din fiii săi; dar doi din aceştia muriră înainte de dânsul — aşa că toată moştenirea rămase celui de al treilea, numit Ludovic.

Ludovic cel Pios (814 — 840) era bolnăvicios şi greoiu la treabă. Om bun şi bisericos, dar cât se poate de prost cârmuitor, ţinea la autoritatea sa şi n'ar fi dorit ca imperiul să se frângă. N'a ştiut însă cum să se poarte, şi toată lumea, atât clericii cât şi mirenii, l-au nesocotit ieşindu-i mereu din cuvânt. După trei ani de la urcarea lui pe tron el împarte imperiul în trei, dând fiilor săi câte o porţiune;

apoi căsătorindu-se din nou și născându-i-se încă un băiat, îi face și lui parte. Asta nu însemna în mintea lui Ludovic că sunt mai multe state — de oarece toți trebuiau să-l recunoască pe dânsul ca împărat și pe fratele lor mai mare, *Lotar*, ca urmaș. Dar acești frați se scoală împotriva lui Ludovic și nu se înțeleg nici între ei.

Ludovic cel Pios

A fost un soiu de călugăr încoronat — și de mai multe ori a voit chiar să intre în mânăstire. De aici îi vine și numele.

Ludovic, umilit, este scos din domnie și silit să-și mărturisească în public păcatele — asta pentrucă în diversele împărțeli făcute, favorizase pe *Carol*, copilul cel mai mic, la care ținea foarte mult. Dar frații nemulțămiți și cu Lotar, se revoltară iarăș — și, în vremea asta, unul din ei, Pepin, moare, așa că acuma rămân numai trei.

După moartea lui Ludovic, *Carol cel Pleșuv*, *Ludovic Germanicul* și *Lotar*, purtară crunte răsboaie între dânșii. La anul 843, ei încheiară tratatul dela *Verdun*, prin care imperiul se împărțea *în trei*: Carol luă Galia, Ludovic Germania, iar Lotar, un teritoriu între ele, cu Italia, având și titlul de împărat. Din această împărțire a ieșit mai târziu regatul Franței, al Germaniei și cel al Italiei.

Astfel se îmbucătăți imperiul lui Carol cel Mare. Un scriitor, anume Florus, diacon din Lyon, scria după tratatul din Verdun: „Acuma, în loc de un rege, avem regișori și

în loc de un regat, bucățele de regate“. Nimeni însă nu

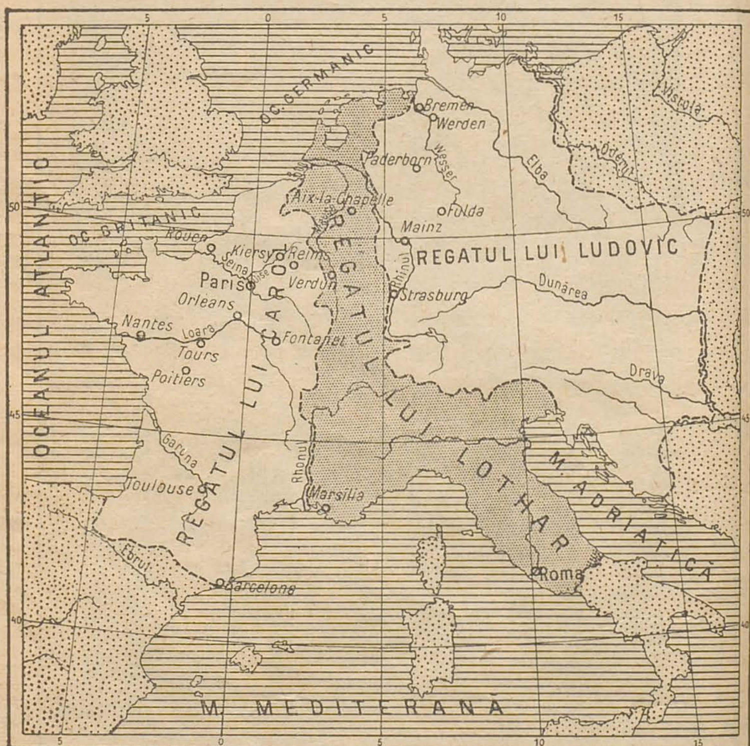
Carol cel Pleșuv

Regele, încoronat, stă pe tron de aur, între doi curteni și doi soldați. Jos, egumenul mânăstirii Sfântului Martin din Tours, încunjurat de preoți, prezintă regelui un manuscris al Bibliei—pe care trei călugări îl țin pe o pânză albă. Miniatură foarte frumoasă și interesantă, mai ales în ce privește amănuntele costumelor. Gruparea persoanelor, unele deasupra altora, e făcută în necunoștința redării perspectivei.

bănuia că aceste bucățele de regate vor ajunge state de

samă, nici că popoarele din ele vor deveni cu vremea naţiuni puternice şi foarte însemnate.

Deocamdată dezastrul avea să fie şi mai mare: bucăţelele de regate, după vorba lui Florus, s'au fragmentat şi ele într'o sumă de alte state mai mici — ceiace înseamnă

Impărţeala imperiului după tratatul din Verdun

Carol luă Galia apuseană — devenită apoi Regatul Franţei, Ludovic căpătă Germania, iar Lotar, Italia cu teritorul ei dela miazănoapte, până la gurile Rinului, şi cu cele două capitale ale imperiului: Roma şi Aix-la-Chapelle (partea punctată din hartă). Titlul lui de împărat era cu totul onorific — fără a-i da vreun drept asupra fraţilor săi.

dominarea feudalismului. Acest lucru s'a întâmplat subt loviturile unor noi barbari care, între alte schimbări, au adus şi esenţiale prefaceri în proprietatea rurală.

Originea feudalităţii. Proprietatea allodială. — Germanii, după ce cucereau o provincie a imperiului, împărţeau pământul ei în trei: o parte o lua regele, a doua o distribuia el tovarăşilor lui de arme, iar a treia era lăsată vechilor locuitori, cu condiţie ca să plătească pentru dânsa o dare.

Pământul primit de tovarăşii regelui se numea *allodiu*, ceiace însemna *proprietate în deplină stăpânire*, deci cu dreptul de a o lăsa moştenire urmaşilor. Singura îndatorire pe care stăpânitorii allodiilor o contractau, era să meargă la răsboiu, alături de rege. Această proprietate allodială a făcut din Germanii năvălitori mari proprietari de pământ, întocmai cum fuseseră patricenii la Romani. Cu timpul, mulţi din stăpânitorii acestor moşii primind unele însărcinări administrative, luară numele de *duci*, *comiţi*, *baroni*, *marchiji*, iar proprietăţile lor fură numite *ducate*, *comitate baronate*, *marchizate*. Pentru ca să se ajungă la o asemenea confuziune între proprietatea pământului şi îndeplinirea oficiului de comite ori duce, nobilii izbutesc, încă din anul 614, prin *Constituţia lui Clotar II*, ca nimeni să nu poată exercita o slujbă administrativă, dacă nu era proprietar de pământ în acel loc.

După cum vedem, circumscripţiile administrative au ajuns încetul cu încetul mici state, în care stăpânul lor era puternic caşi un rege. Locuitorii acestor stătuleţe ascultau mai bucuroşi de duce sau de comite decât de rege, care era prea departe ca să le cunoască nevoile.

Puterea acestor proprietari de pământ n'a fost la început ameninţătoare pentru regii franci, mai cu samă până la Carol cel Mare — care îşi pusese chiar în minte să întărească proprietatea allodială. Subt urmaşii săi însă, autoritatea regilor scade din ce în ce, mărindu-se acea a ducilor şi a comiţilor. Aceştia merg până acolo, încât judecă ei pe locuitori, bat monetă cu chipul lor, încep să aibă oaste proprie, fără să se mai îngrijească de opoziţia regelui.

Proprietatea beneficiară sau feudală. — Paralel cu

întărirea proprietăţii alodiale, regii îşi luară şi ei măsurile lor. Anume, pentru ca să aibă şi ei mai mulţi supuşi care să asculte de dânşii, începură să deie unora bucăţi de pământ din proprietăţile lor, ca răsplată pentru serviciile aduse fie în răsboiu, fie la curte. Aceste pământuri nu erau acordate în deplină proprietate, ci numai cât trăiau noii proprietari. Astfel de proprietate temporară se numea *feud* sau *beneficiu* — aşa că, alături de proprietatea *allodială*, se crează alta, numită *beneficiară*. Regele, faţă cu aceşti din urmă proprietari, se numea *senior feudal*, iar acelui care primea feudul i se zicea *feudatar* sau *vasal*.

Comiţii şi ducii, văzând asta, imitară pe regi. Dădură şi ei din proprietăţile lor, devenind astfel seniori feudali cu vasali. Ba chiar vasalii, la rândul lor, împărţeau din pământurile căpătate altora mai săraci, care deveneau *subvasali*, şi aşa mai departe. Cu chipul acesta, proprietatea feudală sau beneficiară se deosebea foarte mult de cea allodială ce era în deplină stăpânire.

Desvoltându-se această stare de lucruri, regele unei ţări ajunge seniorul cel mai mare, iar seniorii ceilalţi sunt vasalii săi. Faţă cu dânşii purta numele de *suzeran*, tot aşa după cum seniorii erau suzeranii vasalilor lor.

Când aceste raporturi s'au stabilizat, adică atunci când beneficiile s'au transformat în allodii, iar oficiile s'au moştenit, avem feudalitatea. Acest lucru l-a făcut Carol cel Pleşuv. In 877, înainte de a pleca în Italia, ca să ieie coroana de împărat, a dat capitularul din *Kiersy*, prin care *consacrând transformarea beneficiilor, încuviinţă şi ereditatea oficiilor*.

Asiguraţi în trăinicia situaţiei lor, nobilii şi bisericile au mers mai departe. Au început să pretindă ca proprietăţile să le fie scutite de orice amestec al oamenilor regelui. Acordându-li-se şi privilegiul *imunităţii*, seniorii feudali sunt învestiţi c'o sumă de drepturi regaliene: strâng impozite, judecă, au ostaşi şi bat chiar monetă. Puterea lor este acuma desăvârşită.

LUCEAFARUL S.A.

Felul acesta de guvernare și de viață se numește *feudalitate.* Prin feudalitate se înțelege așa dar societatea Evului Mediu, începând cu veacul al X și mergând până într'al XV, în care timp regii nu mai au putere decât asupra vasalilor lor, care și ei erau stăpâni peste oamenii lor.

Recomandarea, Omagiul, Jurământul de credință și Învestitura. — Declarația de vasalitate se făcea printr'o formalitate, numită *recomandare.* Cel care devenea vasalul cuiva, se recomanda — adică arăta că se pune subt protecția lui, obligându-se în schimb să-l servească și să-l asculte. Această supunere de bună voie, născută dintr'o trebuință sufletească caracteristică tuturor timpurilor tulburi, iea o întindere atât de mare, încât în toată Europa, mai ales în cea apusană, nu mai găsim decât seniori și vasali.

Intre senior și vasal se stabilea o legătură strânsă, care se întărea printr'o întreită ceremonie: *omagiul, jurământul de credință* și *învestitutura.*

Omagiul se făcea astfel: Vasalul venea înaintea seniorului, cu capul gol, fără spadă și fără pinteni. Punându-și mânile lui în acele ale seniorului, îi spunea că se face omul său. Atunci seniorul îl săruta. Pe urmă îi jura vasalul credință luând de martur pe Dumnezeu, după care seniorul îi da învestitura, adică îi încredința un feud. Ca semn, îi punea în mână o brazdă de iarbă, o creangă de copac, o mânușă sau un pumn de pământ.

De aici înainte vasalul era legat de superiorul său, după cum și acesta, era de vasal. Suzeranul era dator să deie vasalului protecție, ajutor și dreptate, iar vasalul, la rândul lui, trebuia să-i fie credincios și să-l ajute pe suzeran cu bani, cu slujba și chiar cu sfatul.

Feudalitatea se bazează așadar pe un schimb de servicii și de îndatoriri reciproce dintre seniori și vasali. Legământul dintre ei este întărit de *onoare* — sentiment pe care cei vechi nu l-au cunoscut. Noțiunea *onoarei* s'a născut în Evul Mediu.

Orăşenii şi ţăranii. — Afară de seniori şi de vasali, mai erau *orăşenii* şi *ţăranii* — care formau clasele inferioare. Orăşanul trebuia să plătească dările impuse de feudal, cea dintâi fiind embaticul pentru casă. Ţăranul era *liber* sau *şerb*. Şerbul era legat de pământ, *lipit pământului*, cum se zice: nu se putea muta fără voia stăpânului. Era dator să lucreze cu familia sa pentru stăpân, oprind din rodul muncii puţinul ce prisosea. Seniorul moşiei putea să facă cu dânsul ce voia, dar n'avea voie să-l vândă, deci nici să-l despartă de familia lui.

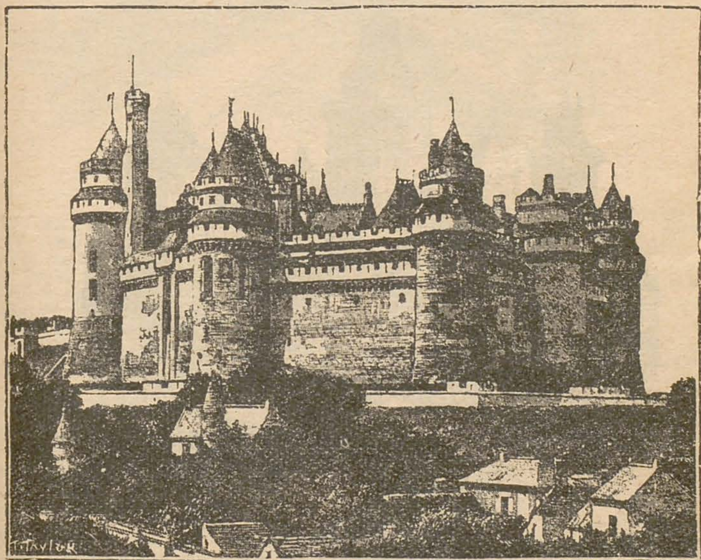
Ţărani la lucru

Doi cosaşi, un lucrător cu hârleţul şi unul cu săpăluga. Forma coasei e puţin schimbată ca cea de azi. (După o figură din veacul XV).

Orăşenii şi ţăranii erau supuşi la foarte multe sarcini. Trebuiau să plătească anumite dări: pe pământ, pe familie, dijmă etc. Erau obligaţi să se folosească *cu plată* de moara, cuptorul şi cântarul feudalului. Nu puteau să vâneze, nici să pescuiască pe pământul stăpânului. Dacă stăpânul era rău şi lacom, n'avea cine să-i facă dreptate, căci se spunea că „între senior şi ţăran nu este alt judecător decât Dumnezeu".

Castelele. — Seniorii feudali locuiau în castele întărite cu ziduri înalte şi cu şanţuri adânci. Castelele erau construite mai totdeauna pe stânci sau pe locuri râpoase. In vârful

turnului celui mai înalt, stătea veşnic un om de pază, iar dedesubt erau pivniţi adânci şi hrube întortochiete, unde, la nevoie, se ascundeau averile sau se aruncau prinşii de răsboiu. Feudalii petreceau mai mult cu vânatul şi cu răsboaiele — purtate uneori din tată 'n fiu. Cei mai mulţi dintre ei nu ştiau să scrie, nici să citească. Când nu erau în răsboiu, mâncau şi beau toată ziua. Erau brutali şi violenţi. Dispreţuiau munca ca ceva înjositor. Nepreţuind deloc

Castelul Pierrefonds

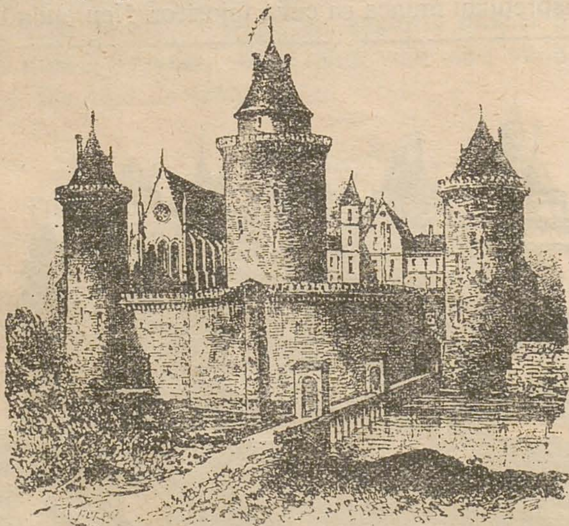
E zidit pe o ridicătură artificială de pământ. Are 8 turnuri înalte de 35 m. legate unele de altele prin ziduri crenelate, groase de 5—6 m., în dosul cărora stăteau luptătorii. Prin găurile mici, în formă de cruce, vizibile puţin şi în figură, se aruncau săgeţile; prin cele mai mari, se vărsa smoală clocotită şi plumb topit asupra asediatorilor. Lângă turnul din stânga se vede donjonul — ca un coş de fabrică. Inăuntru era locuinţa seniorială şi o capelă. A fost dărâmat de Richelieu — care declarase răsboiu nobililor—şi reclădit în veacul trecut, pentru Napoleon III. Este tipul marilor castele feudale din Evul Mediu. (Veacul XV).

învăţătura, cultivarea ştiinţelor şi a artelor a fost cu totul părăsită — aşa că, în timpul feudalităţii, Europa este cufundată într'o adevărată barbarie. In vremea asta însă, Arabii şi Bizantinii făceau progrese mari în civilizaţie.

Cavalerismul. — Un aşezământ propriu Evului Mediu,

a fost *cavalerismul*, născut mai ales subt influența Bisericii creștine și a ideii de *onoare*. Cavalerii erau o tagmă aparte care trebuia să lupte pentru micșurarea suferințelor omenești. Nu puteau fi cavaleri decât nobilii — dar pentru asta trebuiau să facă o adevărată ucenicie, de care nimeni nu era scutit: nici regii nu se nășteau deadreptul cavaleri.

Pentru a ajunge aici, tânărul se deprindea de mic cu mâ-

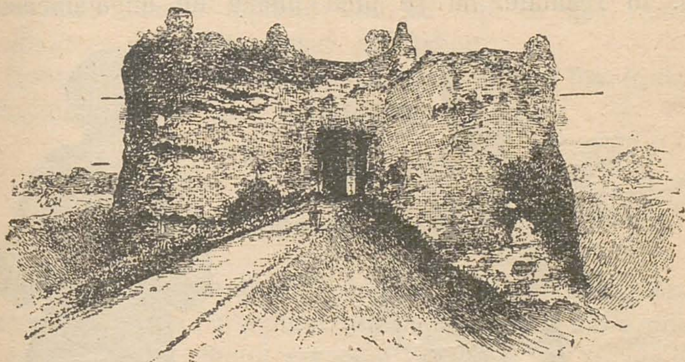

Castelul Coucy

E încunjurat cu un șanț plin cu apă, lat de 20 m. peste care se vede podul stabil care, la nevoie, se ridica. Intre cele două turnuri crenelate din față, se vede donjonul, deasupra căruia flutura steagul seniorilor din Coucy. Diametrul acestui turn era de 34 m. iar înălțimea lui de 54 m. Când dușmanul pătrundea înăuntru, seniorul se ascundea cu ai lui în donjon — al doilea castel — și lupta începea din nou. Dedesubtul donjonului se găseau închisorile, numite „oubliettes" pentru că acei care erau aruncați acolo, de obiceiu nu mai ieșeau. A fost unul din cele mai mari castele din Franța. (Veacul XIII).

nuirea lăncii și a spedei. Apoi devenea *scutierul* altui cavaler, în care calitate îi purta armele, îi îngrijea de cai, îl îmbrăca cu armura, îl servea la masă, îl așeza în pat. Când ajungea de 21 de ani, era sfințit cavaler. Mai întâiu lua o baie, semnul purificării, apoi se îmbrăca c'o haină albă, semnul curățeniei; peste dânsa punea un veșmânt roșu — simbolul suferinții și al martirului, iar în urmă, o haină neagră

semnul morții. După asta, viitorul cavaler petrecea singur în biserică, în post și rugăciune, 24 de ceasuri. Pe urmă se

Intrarea Castelului d'Arques

Cele mai multe castele aveau numai o intrare, de obiceiu între două turnuri sau vârîtă simplu în zid, ca în figură. Ea se închidea, dinăuntru în afară, printr'o poartă masivă de blăni de stejar, întărită cu plăci și cu piroane de fier, apoi printr'un grilaj solid, cu țepi ascuțiți, numit „grapă" și în sfârșit, prin podul de peste șanțul cu apă, care se ridica cu lanțuri și se lipea de poartă servindu-i ca o nouă întăritură. Prin urmare intrarea era foarte greu de forțat; de aceia i se zicea, „castelașul" (châtelet).

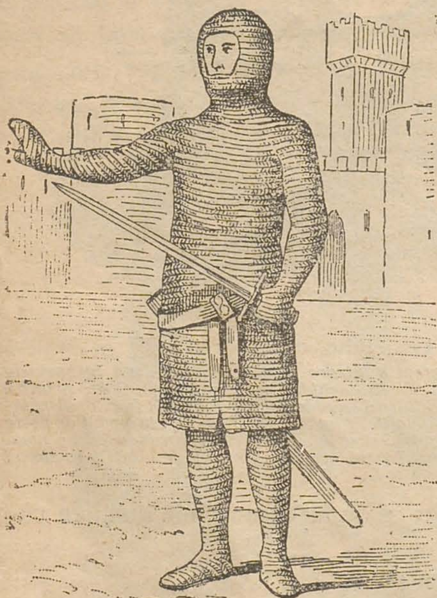
spoveduia și se împărtășea — după care venea înaintea cavalerului ce-i servea de naș. Acesta îi oferea pintenii de aur, cămeșa de zale, platoșa și îl încingea cu spada. In urmă îi da *acolada*, adică îl lovea de trei ori cu latul spedei peste umăr, spunându-i: „In numele lui Dumnezeu, al Sfântului Gheorghe și al Sfântului Mihail, te fac cavaler!". Atunci i se aducea coiful și calul — și, plin de bucurie, se arunca pe șea; apoi, în goana mare, se ducea până la castel. Cavalerul jura să lupte pentru apă-

Inarmarea unui cavaler

După ce tânărul îndeplinise toate ceremoniile religioase, era înarmat de către nașul său. Semnul principal al cavalerilor erau pintenii de aur, care i se puneau mai întâiu.

rarea Bisericii împotriva necredincioşilor, să apere pe cei slabi şi asupriţi şi să ajute pe văduve, pe orfani şi pe infirmi. In realitate nu se prea ţineau de angajamentele

Cavaler în zale

Cavaler în armură

Pentru a se apăra, cavalerul se îmbrăca cu haine potrivite, ca să nu răsbată săgeţile prin ele şi să fie apărat şi de loviturile spedei. La început, îmbrăcămintea era un amestec de zale şi de curele. Mai târziu însă, prin veacul X, se îmbrăca din cap până la picioare numai cu zale de fier — aşa cum se vede în figura stângă. Cu timpul, împletitura metalică este înlocuită de sus până jos numai cu plăci de oţel. Armura se compunea atunci din următoarele piese: casca, care-i acoperea capul în întregime, apoi plăcile articulate dela gât, pe urmă umărarele. Braţele erau apărate prin trei bucăţi: una sus, alta la cot şi a treia pe antebraţ, care se sfârşea cu mănuşa. Pe piept avea platoşa, pe şolduri două piese făcute din lame articulate, ca nişte poale răscroite de gheroc, de subt care atârnau zalele pe dedesubt. Picioarele şi-le băgau în patru armături: una pe coapse, alta la genunchi, a treia, jambierele şi însfârşit încălţămintea, terminată cu vârfuri ascuţite, aşa cum se vede în figura din dreapta. Toate aceste bucăţi de metal erau căptuşite cu pernuţe şi cântăreau la un loc 70—80 de kilograme. Când cavalerul cădea depe cal, nu se mai putea urca — iar dacă adversarul era lângă dânsul, nu-l putea ucide, căci n'avea pe unde să-i bage spada, afară numai dacă armura n'avea vre-o crăpătură. Il lua însă prizonier, trebuind să se răscumpere cu bani mulţi.

acestea, mai ales când era vorba de poporul de jos pe care-l dispreţuiau. Aveau însă sentimentul *onoarei* — lucru nou şi necunoscut în lumea veche. Când cavalerul se simţea

jignit de cineva, îl provoca la duel. Erau foarte atenți și devotați către femeile nobile, înaintea cărora se întreceau să-și rupă lăncile luptând unii cu alții în așa numitele *tournois* — adevărate jocuri de răsboiu.

Epoca cea mai frumoasă a cavalerismului a fost în timpul Cruciatelor, după care așezământul a decăzut.

XII

Northmanii

Cauzele desmembrării imperiului carlovingian. — Imperiul lui Carol n'a putut ține multă vreme după moartea marelui împărat. Statul era prea întins și, din pricina lipsei de comunicație, cârmuirea foarte grea. A trebuit geniul lui Carol cel Mare pentru ca să-l poată administra, și încă și atunci greutățile erau enorme. Apoi popoarele de aici erau atât de deosebite prin origine, limbă și obiceiuri, dar mai ales prin gradul lor de cultură, încât nu puteau trăi multă vreme împreună. Și slăbiciunea urmașilor lui Carol cel Mare, care nu semănau deloc înaintașului lor, a fost una din pricinile hotărîtoare. Dar cauza cea mai principală a ruinii au fost năvălirile barbare din veacul IX: *Ungurii și Slavii* la răsărit, *Sarazinii* la miazăzi și *Northmanii* la apus.

Năvălirea Northmanilor. — Northmanii veneau din Danemarca, Suedia și Norvegia care, din pricina sărăciei lor, nu-și puteau hrăni locuitorii. Erau marinari vestiți, de o îndrăzneală neînchipuită. De furtuni nu se temeau. Folosindu-se de luntrile lor ușoare, porneau în bande subt conducerea *vikingilor*, regii mării, și, prădând coastele, se întorceau acasă cu corăbiile pline de bogății. Uneori pătrundeau adânc prin gurile fluviilor și deodată populațiile îngrozite se trezeau cu hoardele lor. Atacau mai ales bisericile pe care le jăfuiau de odoare. Când erau puțini, recurgeau la vicleșug. Un viking îndrăzneț, *Hastings*, neputând intra într'un oraș din Italia, împrăștie vestea c'a murit. Tovarășii săi anunțară pe episcopul cetății că, înainte de

moarte, șeful lor a trecut la creștinism și deci ei doresc să-l îngroape ca pe un dreptcredincios. Când secriul a fost adus în biserică, deodată i-a sărit capacul, și Hastings, cu sabia în mână, se aruncă asupra celor de față. Episcopul pieri ucis împreună cu mulțime de oameni, iar orașul a fost crunt jăfuit.

Un Viking

Vikingul era un northman încercat pe apă și la prădăciuni. Din ei se alegeau „Regii Mării" care îi conduceau la lupte. Simbolul lor era corbul, figură cusută pe haină. Pe cap purtau un coif de metal cu aripi.

Cu timpul, Northmanii se așezară în anumite regiuni, mai ales pe coastele de miazănoapte ale Franței, de unde se aruncau ca lupii în diferite părți ale Europei. Subt nume de *Daneji*, au cucerit statele anglo-saxone din Britania, luptându-se multă vreme cu regele Alfred cel Mare. Au cunoscut Islanda, iar de aici au ajuns în Groenlanda și în Winland. Alți Northmani au cuprins partea nord-vestică a Franței, și, subt ducele *Rollon*, au format un stat, numit *Normandia*, nume care trăește până astăzi. Din Normandia ei au pornit asupra Italiei cucerind Sicilia și partea de miazăzi a peninsulei. Insfârșit *Waregii*, tot Northmani

conduşi de *Ruric*, au întemeiat un stat la Novgorod, în mijlocul Slavilor, punând temeliile Rusiei.

Isprava lor cea mai însemnată însă a fost cucerirea Angliei care alcătueşte unul din cele mai ilustre evenimente din istoria Evului Mediu.

Asupra Franţei, urmările năvălirilor northmane au fost cât se poate de însemnate și au adus, între altele, și înlocuirea dinastiei Carlovingiene. Ultimii regi sunt incapabili. De altfel și numele îi arată: Carol Pleşuvul, Ludovic Bâlbâitul, Carol cel Prost, Carol cel Gros, etc.

Carlovingienii și Northmanii. — Cele trei state ieșite din imperiul lui Carol cel Mare, prin împărţeala dela Verdun, au fost întrunite încă odată subt *Carol cel Gros*, fiul lui Ludovic Germanicul — dar nu pentru multă vreme. Căci el fiind cu totul bicisnic, n'a putut face faţă grelelor nevoi de atunci. Anume, în 885, Northmanii asediară Parisul. Un senior, *Robert*, poreclit apoi *cel Puternic*, apără oraşul un an de zile, pentru care regele îl făcu *duce de Franţa*. Carol cel Gros, chemat mereu de locuitori, veni în cele din urmă; dar în loc să se lupte cu aprigii piraţi, le dădu o sumă de bani, ca să ridice asediul Parisului, învoindu-i să prade Burgundia, adică tot o provincie a lui. Văzând asta, nobilii îl răsturnară în 887. De atunci ţările lui Carol cel Mare au rămas definitiv despărţite.

Feudalii franceji au ales de rege, în 888, pe Contele de Paris, *Odo*, fiul lui Robert cel Puternic. Odo se luptă cu mare vitejie împotriva Northmanilor — însă mai târziu, a fost nevoit să lese domnia tot unui Carlovingian, anume lui *Carol cel Prost*, feciorul lui Ludovic Bâlbâitul, care a domnit 25 de ani. Dar Northmanii atacau mereu coastele Franţei, spre marea nemulţămire a poporului. Atunci Carol, ca să-i liniştească, le dădu regiunea ocupată de dânșii — iar pe şeful lor, *Rollon*, îl căsători cu fiica sa, Gisela — cu condiţie ca să se boteze cu toţii și să se astâmpere (911). Aşa s'a creat ducatul Normandiei care, încurând ajunse una din cele mai înfloritoare provincii ale Franţei.

Northmanii înaintea Parisului

Corăbiile lor se sfârşeau cu capete de balaur. Northmanul cu aripi de oţel la cască este comandantul; regele mării. Se văd, în stânga, zidurile Parisului, deasupra cărora sunt apărătorii lui.

Northmanii de aici s'au făcut Franceji și s'au numit apoi *Normanzi.*

Mai târziu nobilii, văzând că regii carlovingieni sunt prea păcătoși, îi înlocuiră cu familia *Capețienilor*, numită astfel dela *Hugo Capet*, strănepotul lui Robert cel Puternic, întemeietorul acestei dinastii (987).

Anglia. Alfred cel Mare (871—901). — Urmașul cel mai însemnat al lui Egbert—care unise la un loc cele șapte state anglo-saxone — a fost *Alfred cel Mare.* El a avut de purtat lupte crâncene cu Danejii și a fost nevoit în cele din urmă să le deie voie să se așeze în țară, cu condiția să se facă creștini. După asta, s'a îngrijit să repare toate stricăciunile făcute de năvălitori — și a administrat statul luând ca model organizarea lui Carol cel Mare. A îngrijit foarte mult de școli cu toate că și el a învățat carte când era om matur.

Alfred cel Mare

Poartă coroană și mantie cu guler de cacom. Aduce la chip cu voievozii noștri. Alfred a fost nu numai un rege de samă, ci și un scriitor bun. Despre dânsul se spune că odată, ca să poată pătrunde în tabăra Danejilor, s'a prefăcut în muzicant și așa a umblat prin tot lagărul. Apoi lepădând harfa și luând sabia a câștigat o mare biruință asupra dușmanilor.

Subt urmașii săi, țara a continuat să progreseze, iar Anglo-Saxonii se amestecau tot mai mult cu Danejii, ceiace a făcut ca o nouă năvălire northmană să se abată asupra Angliei. Anume, Danejii veniră de astădată subt conducerea unui craiu al Danemarcei, al cărui fiu, *Canut*, ajunge rege al Angliei, păstrând și stăpânirea asupra Danemarcei, Suediei și Norvegiei.

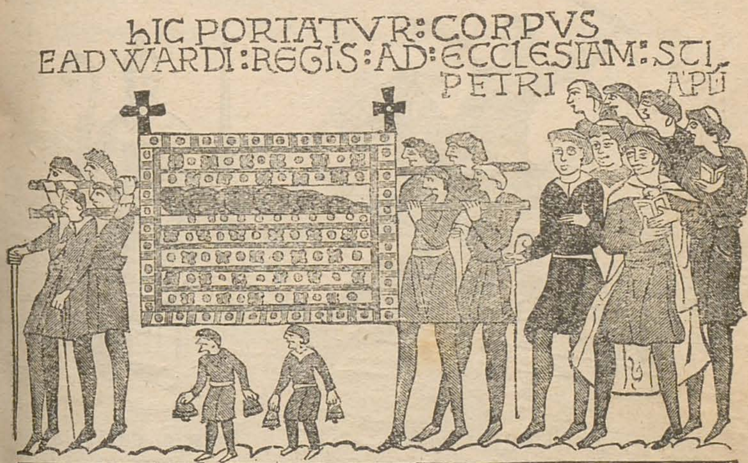

Canut cel Mare și lingușitorii

Odată mai mulți curteni lingușeau pe Canut spunându-i că e așa de puternic, încât chiar marea și-ar opri valurile la porunca lui. Canut n'a zis nimica — dar i-a poftit să vie cu dânsul. Ajungând la mare — Canut i-a rușinat arătându-le că apa n'ascultă de ordinele lui. „Numai Dumnezeu este atotputernic" a spus Canut celor de față. Din acea zi el și-a depus coroana în catedrală refuzând să mai poarte semnele puterii.

Canut, om foarte înțelept, a fost un mare stăpânitor. A căutat tot timpul domniei lui (1014 — 1036) să ușureze nevoile supușilor și să-și atragă bunăvoința Bisericii. Îmbunătățirile săvârșite de dânsul au făcut ca poporul să-l iubească mai mult chiar decât pe înaintașii săi anglo-saxoni. I s'a zis *Canut cel Mare* și a meritat cu prisosință acest titlu.

Dar, după moartea sa, dușmăniile dintre Daneji și Anglo-Saxoni încep iarăș, din pricina neghiobiei fiilor lui.

Înmormântarea lui Eduard Mărturisitorul

Desenul e după Tapiseria din Bayeux. Inscripția spune: „Aici se transportă trupul regelui Eduard la Biserica Sfântului Petru". Secriul e purtat și urmat numai de Normanzi, care, în desen, sunt făcuți totdeauna rași.

Poporul, nemulțămit cu stăpânirea daneză, îndepărtează dela tron pe urmașii lui Canut și chiamă pe o rudă a lui Alfred cel Mare, anume *Eduard Mărturisitorul*, cunoscut tuturora prin blândeța sa. El trăise la curtea Normandiei și, când se făcu rege, aduse cu dânsul o mulțime de Normanzi, cărora le încredință toate slujbele mari. Poporul murmura, și un bărbat însemnat, numit *Godwin*, ținu piept regelui cu multă îndrăzneală. Eduard fu silit să încredințeze lui Godwin puterea, iar pe fiica lui o luă de soție. După moartea lui Eduard, nobilii aleseră de rege, în 1065, pe *Harold*, feciorul lui Godwin.

Wilhelm Bastardul. — În vremea asta trăia în Normandia un om, cum puțini s'au născut pe pământ. Wilhelm Bastardul, ducele Normandiei, fiul lui Robert Diavolul, de mic copil înspăimântase pe acei care-l cunoşteau. Inalt, cu chipul sălbatic, cu o forță uriaşă, băga groaza în toți care se apropiau de dânsul. Zile întregi nu vorbea cu nimeni şi nimeni nu îndrăznea să deschidă atunci vorba

Episcop cu bâta

Figura din stânga reprezintă pe Odo, episcopul din Bayeux, luptând cu bâta în bătălia dela Hastings. El îşi închipuia că neîntrebuințând sabia, se va conforma regulelor bisericeşti care opreau pe clerici să verse sânge. Chipul e luat de pe vestita „Tapiserie din Bayeux“ pe care a brodat-o regina Matilda, femeia lui Wilhelm Cuceritorul, şi pe care sunt reprezentate scenele cuceririi Angliei.

Episcop cu sabia

Episcopii erau în acelaş timp mari seniori feudali şi servitori bisericeşti. De aceia, în figura din dreapta, sabia arată puterea lui lumească, după cum cârja păstorească arată pe cea bisericească.

cu el. Mâniile îi erau grozave și răsbunările cumplite. Îi plăcea să steie mai mult prin codri, de dragul fiarelor sălbatice, pe care le iubea parc' ar fi fost tatăl lor. Arcul lui era așa de mare, că numai el putea să-l întindă.

Wilhelm era văr cu Eduard Mărturisitorul — și pretindea că i-a făgăduit să-l lese moştenitor la tron. Odată Harold, călătorind pe mare, fu aruncat de furtună pe coastele Franței și, după obiceiul de atunci, fu declarat prizonier de seniorul locului. Auzind de asta, Wilhelm îl răscumpără și-l

pofti la dânsul. Călărind într'o zi împreună pe câmp, Wilhelm îi spuse să-l ajute să se facă regele Angliei, deoarece vărul său, Eduard, îi făgăduise să-l lese urmaş la tron. Harold îi făgădui. Când au ajuns acasă, Ducele îl puse să jure pe două osişoare de sfinţi că-şi va ţinea făgăduiala. Harold, neavând ce face, jură. Atunci Wilhelm, ridicând masa, îi arătă un vas mare plin cu ciolane, atrăgându-i atenţia că nu pe două osişoare jurase, ci pe moaştele tuturor sfinţilor din Normandia.

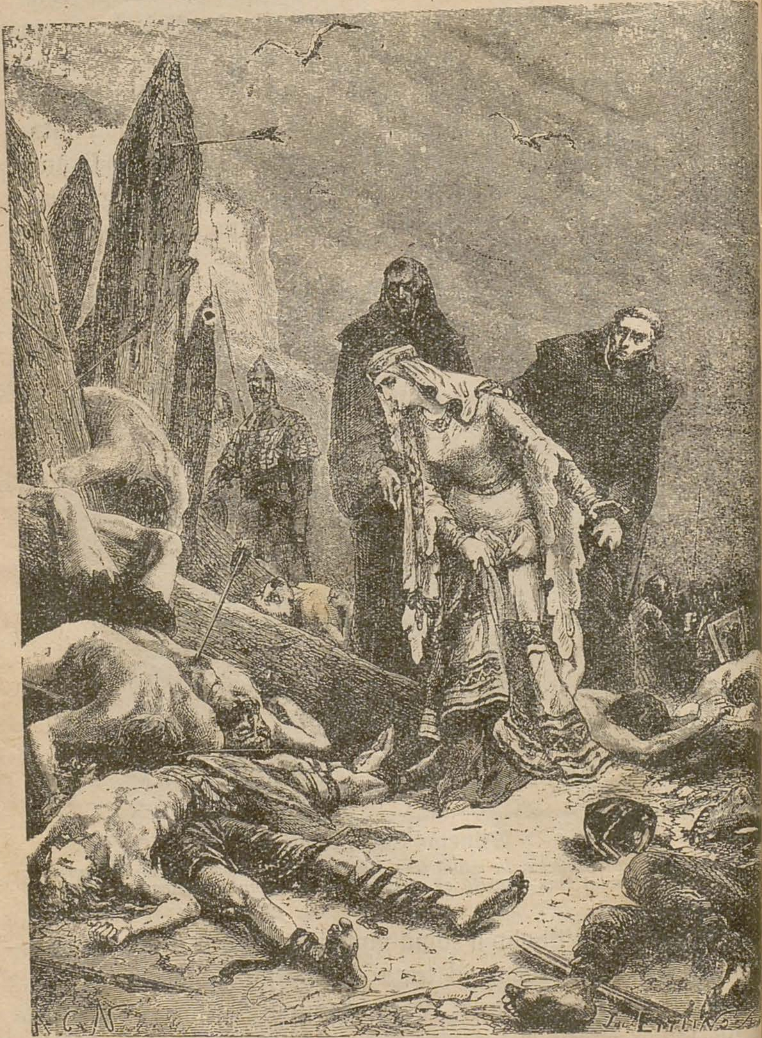
La câtăva vreme după asta, Harold se făcu rege în

Wilhelm Cuceritorul

După tapiseria din Bayeux. In mână ţine, o măciucă, iar inscripţia de deasupra: hic est Wil(h)el(mus) Dux — arată că el este. Toţi trei sunt îmbrăcaţi în zale.

Anglia (1065). Wilhelm îl somă numaidecât să-şi ţie cuvântul. Harold nevoind, Ducele îl trată de sperjur şi de uzurpator, şi se adresă papei. Papa, drept răspuns, îi trimese un inel şi un steag sfinţit şi-l condamnă pe Harold că şi-a călcat jurământul. Atunci Wilhelm porni c'o armată de 60.000 de oameni, strânşi din toate părţile Franţei, pe care-i îmbarcă pe 1400 de corăbii, şi descinse în Anglia. In ziua de 14 Octomvrie 1066, se dădu lupta dela *Hastings*. Harold

Edita recunoaşte cadavrul lui Harold

Harold a murit vitejeşte în bătălia dela Hastings. Trupul său a fost acoperit de răni aşa de adânci, încât chiar mama lui nu i-a putut recunoaşte cadavrul. Numai logodnica nenorocitului rege, frumoasa Edita „cu gâtul de lebădă" cum spune legenda, l-a putut deosebi din mormanul de leşuri omeneşti.

învins, cu un ochiu scos, fu omorît și găsit a doua zi subt un morman de cadavre. Wilhelm Bastardul deveni astfel *Wilhelm Cuceritorul*.

Cuceririle normande în Italia de miazăzi și Sicilia. — De dorul faptelor mari, o trupă de cavaleri normanzi porni în lume, după cuceriri. Ajungând în Italia și plăcându-le pe aici, au mai venit și alții, subt comanda lui *Wilhelm Braț-de-Fier*. Cu toții au cucerit Sicilia dela Sarazini și Italia sudică dela Bizantini, declarându-se apoi vasalii papii (1053).

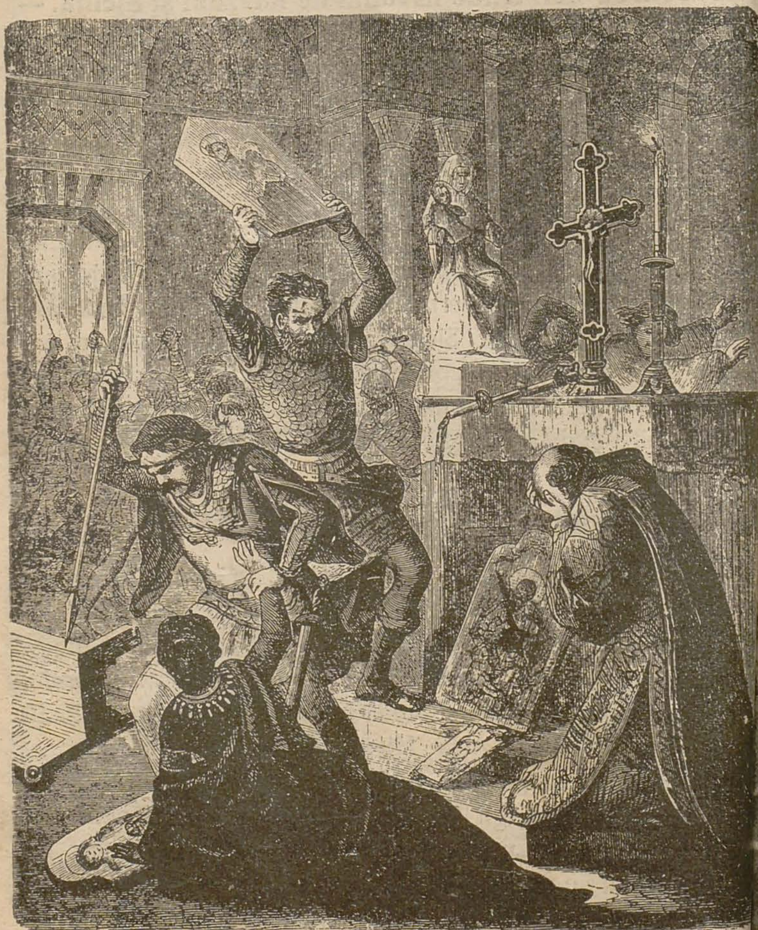
Nu mult după asta, doi frați mai mici ai lui Wilhelm Braț-de-Fier, anume *Robert*, poreclit *Guiscard*, (cel Viclean) și *Roger*, au sfârșit cuceririle întărindu-le. Robert Guiscard s'a făcut stăpân peste Sicilia așezându-se la Palermo, iar *Roger* a creat un stat normand, în Italia sudică, cu capitala la Neapoli. Amândouă cuceririle acestea contopite, au fost numite mai târziu *Regatul celor Două Sicilii*.

Imperiul Bizantin în veacul VIII și IX

Dinastia Isaurică (717-867). — Când în anul 717 se sui pe tron *Leon III Isaurianul*, starea imperiului era extrem de rea. Slavii se așezaseră în nordul Peninsulei Balcanice, unde veniseră și Bulgarii. Aceștia întemeiaseră un stat puternic, foarte primejdios pentru șubreda împărăție. Arabii cuprinseseră Siria, Egiptul și Asia Mică — și asediau Constantinopolea pe uscat și pe apă. Leon III, mulțămită *focului grecesc*, învinse pe aprigii dușmani spăimântându-i pentru o bucată de vreme. Luptele împotriva lor sunt continuate de vrednicul său fiu, *Constantin IV Copronimul*, care le cuprinse mai multe cetăți din Siria silindu-i să-și retragă granițele spre răsărit. Deasemenea bătu și pe Bulgari, fiind nevoiți să ceară și ei pace.

Din nenorocire, acești doi împărați n'au putut săvârși tot binele de care erau capabili, din pricina luptei lor împotriva icoanelor. Fiindcă Arabii acuzau pe creștini de idolatrie,

zicând că se închin la lemne văpsite, împărații din dinastia aceasta au dat ordine ca icoanele să fie distruse persecutând pe închinătorii lor. Probabil însă că au fost și alte motive,

Iconoclaștii

După ce împărații isaurieni au dat ordin să se strice icoanele, soldați bruta umblau prin mânăstiri și biserici și sfărâmau aceste obiecte sfinte ale cultului în fața preuților și a călugărilor consternați. Figura reprezintă o astfel de scenă

căci adversarii acestor împărați *iconoclaști* — au arătat între pricinile sfărâmării icoanelor și dușmănia împotriva clerului

Regele Krum şi Nichifor I

Impăratul Nichifor năvălind în Bulgaria fu suprins într'o noapte de oştile bulgăreşti şi ucis. Capul său fu adus înaintea lui Krum care făcu din el, după obiceiul lor, o cupă de băut.

care ajunsese foarte bogat. Prigonirea icoanelor a ţinut o sută de ani şi a fost o mare nenorocire pentru imperiu. Ea a contribuit, în bună parte, ca Biserica apuseană să se răcească cu totul de Constantinopoli, căutând sprijin la regii Francilor. Impărăteasa *Irina* îi pune capăt pentru câtva timp, adunând un sinod care hotărăşte ca icoanele să fie respectate numai pentru ce reprezintă, nu pentru ele înşi-le. Irina era foarte ambiţioasă şi crudă: a scos ochii fiului său, Constantin V Porfirogenitul, pentru ca să domnească singură. Dar a fost şi ea detronată, la 802, de către *Nichifor I.*

Luptele împotriva icoanelor au început cu o furie şi mai mare în timpul lui *Leon V Armeanul* — dar, după moartea lui, s'a făcut împăcarea definitivă, în vremea împăratului Mihail III cel Beţiv, rămânând aceste ajutătoare ale cultului în cinste caşi mai 'nainte.

Dinastia Macedoneană (867—1057). — După încetarea luptei contra icoanelor, imperiul bizantin se mai întăreşte, de oarece se introduce ereditatea în domnie. Toţi împăraţii îşi asociază la tron pe fiii lor, chiar din leagăn. Cel puţin deacuma înainte certurile pentru coroană vor fi mai rare.

Intemeietorul acestei dinastii, *Vasile Macedoneanul*, numit şi *cel Mare*, om muncitor şi de valoare, a învins pe Arabi şi a dat un nou cod de legi, în limba grecească, numit *Vasilicalele*. Unul din urmaşii săi, *Constantin VII*, al doilea *Porfirogenit* — a fost un mare protector al artelor şi al ştiinţelor. *Nichifor Focas* a repurtat victorii strălucite împotriva Barbarilor, iar *Ioan Zimisces*, împărat de samă, şi-a petrecut aproape toată domnia în lupte mai ales cu Bulgarii. Chemând în ajutor pe Ruşi, aceştia înving pe Bulgari, dar, după asta, îşi întorc armele împotriva Bizantinilor. *Vasile II Macedoneanul* continuă luptele cu Bulgarii pe care-i sdrobeşte în 1018, luând numele de *Bulgaroctonul.*

Imperiul în această vreme mai are lupte cu Pecenegii şi cu Kazarii, în spre răsărit, iar spre apus Sarazinii cuprinseseră Sicilia încă din 832 şi voiau cu totdinadinsul să puie mâna şi pe Italia de miazăzi. Impăraţii Macedoneni

le-au opus o mare rezistenţă şi Italia sudică a fost salvată. Dar, mai târziu, Sarazinii vor fi înlocuiţi în Sicilia cu Normanzii, iar Arabii, în răsărit, cu Turcii. Cu toată strălucirea pe care o capătă Imperiul subt aceşti împăraţi, la sfârşitul domniei se găseşte într'o stare cât se poate de grea, întocmai ca şi subt cei din urmă Heraclizi. Din această situaţie proastă îl vor scoate acuma Comnenii.

Organizaţia imperiului. — Impăratul era considerat ca o ființă divină. Cine se prezenta înaintea lui trebuia să se arunce la pământ şi să-i sărute picioarele. Crainicii anunțau cu o zi înainte când avea să iasă el din palat şi atunci oraşul se împodobea, i se aşterneau flori pe străzi, se ardeau mirodenii etc.

Funcţionarii mari alcătuiau *Consistoriul*, cu care monarhul se sfătuia uneori. Impăratul e judecătorul suprem şi hotărîrile lui sunt fără apel. Senatul se mai păstrează, dar are puţină însemnătate.

Imperiul e împărţit în 29 de provincii, numite *theme* — guvernate de câte un strateg — şi fiecare din ele are armată. Cele dela graniţe, fiind mai amenințate, aveau oaste mai numeroasă. Impăraţii îngrijeau mult de armata lor acordându-i diferite privilegii. Ea era compusă din mercenari, de aceia disciplina lăsà atâta de dorit.

Imprejurările grele ale vieţii şi numeroasele răsboaie au contribuit mult la dispariţia micilor cultivatori de pământ. Pe vremea dinastiei Macedonice, marii proprietari, *arhontes*, se folosesc de nevoile celor săraci, pentru a-și mări latifundiile. Impăraţii din urmă au căutat să remedieze acest rău, dar n'au izbutit, clasa arhonţilor fiind atotputernică.

Civilizaţia bizantină. — Constantinopolea ajunge acuma cea dintăi cetate din lume. Frumuseța clădirilor, a palatelor și a bisericilor, statuele vechi, ce împodobeau pieţele, şi bogăţia mare a locuitorilor, încântau pe călători care vorbeau de Bizanţiu ca de un oraş fermecat.

Un comerț înfloritor lega imperiul cu toate țările de prin prejur. Tesalonicul, Antiochia, Trebizonda, erau cele

mai principale pieţe comerciale din Orient. Aici aduceau Arabii sticlăria, armele, mătăsurile, covoarele, pânzeturile, pielăria, şi le schimbau pe produsele industriei bizantine: stofe bogate, vestite în toată Europa, ţesături cu aur şi cu argint, vinuri etc. Prin mijlocirea Italienilor, care stăteau în legături mai strânse cu imperiul, mărfurile de lux ale Bizantinilor ajungeau până în Germania şi în Franţa.

Din punct de vedere cultural, Constantinopolea este tot aşa de însemnat. Şcolile lui erau renumite, iar profesorii aveau multe foloase dela împăraţi. La ele veneau şi Arabi, după cum în universităţile arăbeşti învăţau şi creştinii. Rămăşiţele civilizaţiei grece şi romane s'au păstrat cu îngrijire aici: o mulţime de manuscrise ne-au conservat pe scriitorii clasici. Au fost şi împăraţi care au considerat ca o cinste să se ocupe cu scrisul.

Arta bizantină a avut mare influenţă asupra mişcării artistice orientale, în special asupra celei ruseşti. Şi artiştii arabi au împrumutat multe lucruri dela Bizantini, iar în Italia înrâuririle lor sunt foarte numeroase.

Bulgarii. — Bulgarii sunt un popor de viţă mongolică. Veneau depe lângă Volga şi stăteau subt ascultarea Avarilor, cu care au prădat imperiul bizantin în timpul lui Justinian. S'au stabilit la început prin sudul Basarabiei.

Pe vremea lui Heraclius, la 634, ei intră în legături federale cu Bizantinii, şi ducele lor, *Cubrat*, scutură jugul Avarilor. Dar, după moartea lui Cubrat, Bulgarii se împart în mai multe cete şi pornesc să-şi caute locuinţe nouă. Una din ele, subt conducerea lui *Asparuch*, se aşează în Moesia la 679, întemeind statul Bulgariei, care s'a întins până în Balcani. Capitala acestui stat a fost vechea cetate a Marcianopolii — numită de slavoni *Preslav*.

Aşezarea Bulgarilor între Slavoni a avut de efect întâiu *slavizarea* şi apoi *creştinarea* lor. Regele lor, *Boris*, în urma unui răsboiu cu Mihail III, se botează luând numele acestui împărat bizantin care-i fusese naş (864).

Creştinarea Bulgarilor aduse ceartă mare între papă şi

patriarh, deoarece și unul și altul voiau să numere pe noii creștini între adepții lor. Dar nici limba latină, nici cea greacă n'au prins rădăcini în Biserica bulgărească, măcar că fură încercate pe rând, fiind apoi înlocuite cu limba slavonă. Această limbă fusese puțin mai 'nainte declarată și ea *sfântă*, alături de limbile greacă, latină și ebraică. Leturghia, subt formă slavonă, s'a făcut pentru întâia dată în Moravia, de către frații *Metodiu și Kiril*. Pe atunci, ducele *Rostislav*

Botezul regelul Boris

Scena reprezintă botezul regelui bulgar în apele râului "Marița. Impăratul Mihail III, nașul, este cel din stânga, sprijinit pe sabie.

izbuti să creeze statul morav învingând pe Germani. Moravii fiind păgâni, misionarii germani le predicară în mai multe rânduri creștinismul. Dar dușmăniile politice împiedicau prozelitismul religios. Atunci Rostislav cere dela împăratul bizantin predicatori, iar Mihail îi trimete pe cei doi frați— născuți la Tesalonic și crescuți la Constantinopoli, unde fuseseră elevii lui Foțiu. Acești predicatori au alcătuit și un

alfabet slavonesc, numit la început *glagolitic*, iar mai târziu *chirilic*. Dar Germanii, partizani înflăcărați a celor trei limbi sfinte, socotiră nelegiuită inovația apostolilor slavoni și-i alungară din Moravia, așa că încercarea lor nu izbuti acolo. Ucenicii lor au venit atunci la Bulgari, unde au fost foarte bine primiți de Boris și astfel introduseră aici limba slavonă în slujbele bisericești.

Față de imperiul bizantin, Bulgarii urmară înainte dușmănia lor.

Simeon (892 — 927) fiul lui Boris, luă titlul de țar, iar capul Bisericii bulgărești ajunse *patriarh*. Stăpânirea asupra Constantinopolii era pentru dânsul un vis din cale-afară de frumos. De aceia atăcă orașul cu multă vitejie, dar împărații știură să-l apere. Simeon cuprinse însă dela dânșii o bună parte din peninsula Balcanică impunându-și suveranitatea și asupra Sârbilor.

Simeon a fost un mare rege. Toată viața a căutat să civilizeze pe Bulgari, introducând la curtea sa obiceiurile regilor apuseni. Incercarea sa n'a izbutit însă, poporul fiind cufundat în ignoranță. După moartea lui Simeon, statul bulgăresc a început să decadă. Bizantinii, care cu greu îl sufereau în coastele lor, i-au ridicat tot felul de dușmani, între alții, pe Pecenegi și pe Ruși. Hărțuiți necontenit de aceștia, Bulgarii au fost bătuți și împăratul Ioan Zimisces le-a desființat statul.

In zadar *Samuel* încearcă să-și refacă stăpânirea, căci Vasile II Macedoneanul îl sdrobește într'o luptă, apoi pune să ucidă 15.000 de Bulgari, după ce întâiu le-a scos ochii cruțând dintr'o sută, unul. Bulgaria a fost desființată, iar Vasile II s'a numit de atunci *Bulgaroctonul* (1018).

Creștinarea Rușilor. — Slavii de la nord întemeiară mai multe cetăți pe teritoriul Rusiei de astăzi. Dar, atacați de Khazări și de Lituanieni, cerură ajutorul Varegilor Scandinavi care, în 862, veniră cu *Rurik*. Acesta se întări în Novgorod și stăpâni pe Ruși. Varegii, așezați în mijlocul unei mase mari de Slavi, s'au desnaționalizat ne având nici o altă

influență asupra poporului rus. Fratele lui Rurik, *Oleg*, cuprinse Kievul și strânse în jurul său toate triburile rusești, apoi porni împotriva Impărăției bizantine. Un urmaș al său, *Sviatoslav*, a fost chemat în ajutor de Bizantini împotriva Bulgarilor. El veni, bătu pe Bulgari, dar rămase așa de încântat de țara lor, încât nu mai voi să se întoarcă înapoi hotărîndu-se să se așeze la *Preslav*. Bizantinilor însă nu le venea la socoteală să se întemeieze în preajma lor o

R u r i k

Iscându-se neînțelegeri între Slavonii dela nord și popoarele din apropiere, cei dintăi au chemat pe Rurik și pe cei doi frați ai lui, prinții de Rus, ca să-i cârmuiască. Figura reprezintă plecarea acestor northmani.

puternică împărăție, de aceia Ioan Zimisces bătu pe Sviatoslav și-l alungă în Rusia, unde pieri ucis de Pecenegi.

Urmașul său, *Vladimir* (971 — 1015), om crud și stricat, care își ucise pe fratele său, luându-i femeia, având cinci soții legitime și opt sute de concubine, era în schimb mărinimos și plin de vitejie. Căsătorindu-se cu o prințesă bizantină, trecu la creștinism (990). Atunci o reacțiune îl schimbă

cu totul: dărâmă idolii, sili poporul să se boteze în apele Niprului, apoi fundă școli, biserici, îmbunătățindu-și mult viața și împărțindu-și averile la săraci. Amintirea lui trăește și astăzi la poporul rusesc.

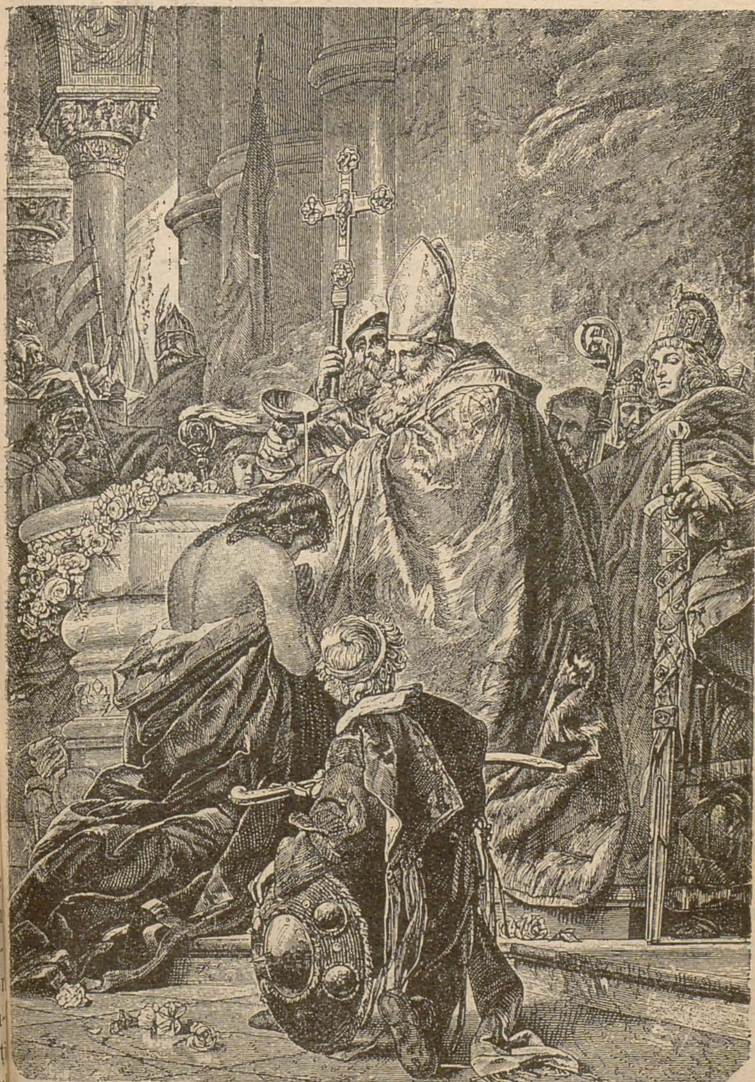
Opera sa fu continuată de către *Iaroslav cel Mare* (1015—1054) — în timpul căruia influența bizantină e foarte puternică în Rusia. Iaroslav a făcut un codice de legi — pentru care e asemănat cu Carol cel Mare. Kievul ajunge subt el un oraș de frunte. Guvernează despotic, iar preoții fac acuma din țar, reprezentantul lui D-zeu pe pământ.

XIV

Așezarea Ungurilor în Panonia. Luptele lor cu ducii germani. Otto cel Mare și crearea Sfântului Imperiu Romano-Germanic.

Năvălirea Ungurilor. — Ungurii sau Maghiarii, cum se numeau ei, sunt un popor de origină fino-mongolică, asemănător cu ceilalți mongoli care au apărut în Europa. Duceau la început o viață nomadă, întovărășiți de numeroase turme de animale, cu a căror lapte și carne se hrăneau. Deprinși cu libertatea, ei ascultau totuș de șefii lor, atât în vreme de pace cât și în răsboiu, respectând cu mare strictețǎ disciplina impusă, lucru admirat de istoricii bizantini.

Erau mici la trup, dar iuți și plini de energie, cu ochii în fundul capului, cu părul ras — afară de trei șuvițe lungi care le fluturau pe umeri — cum obișnuiau și Avarii. Vara trăiau în corturi, iarna în colibe de stuf. Se nutreau cu carne pe jumătate crudă, ceia ce explică legenda că mâncau carne de om și beau sângele dușmanilor. Se luptau în genere călări, fiind însă și vrednici pedestrași. Arma lor favorită era arcul pe care-l mânuiau cu deosebită îndemânare și la lupta pe față și când se prefăceau că fug. Urîți și respingători la înfățișare, nu semănau de loc cu actualul popor, ieșit din încrucișare cu națiuni arice — una din frumoasele rase ale Europei.

Botezul lui Ștefan cel Sfânt

La Gran, reședința regelui Geiza (972—997), s'a botezat prințul Waic, luând numele de Ștefan, fiind marturi Otto III, împăratul Germaniei, și Henric, prințul Bavariei. Impăratul e la dreapta și poartă coroana lui Carol cel Mare. Lângă neofit, în genunchi, stă scutierul cu armele.

Ungurii au trăit întâiu pe lângă Volga, de unde împinşi de Pecenegi, s'au strămutat în *Atelkuz* — regiunea dintre Nipru şi Prut. De aici făceau dese prădăciuni înspre miazăzi şi răsărit, dar mai ales, uniţi cu Bizantinii, atacau pe Bulgari. Intr'una din aceste expediţii, pe când grosul naţiunii lor se luptau cu Bulgarii, cei de acasă au fost atacaţi de Pecenegi, stârniţi de Ţarul Simeon, şi prădaţi de toată agonisita lor. Intorcându-se bărbaţii din răsboiu şi văzând nenorocirea, şi-au luat familiile şi s'au îndreptat spre apus. Conduşi de *Arpad*, şeful celor şapte hoarde în care era împărţit poporul, trec Carpaţii maramureşeni şi se aşează în Panonia. Erau cu toţi vreun milion de oameni (896).

Coroana lui Ştefan cel Sfânt

E de provenienţă bizantină şi a servit până în zilele din urmă la încoronarea regilor unguri.

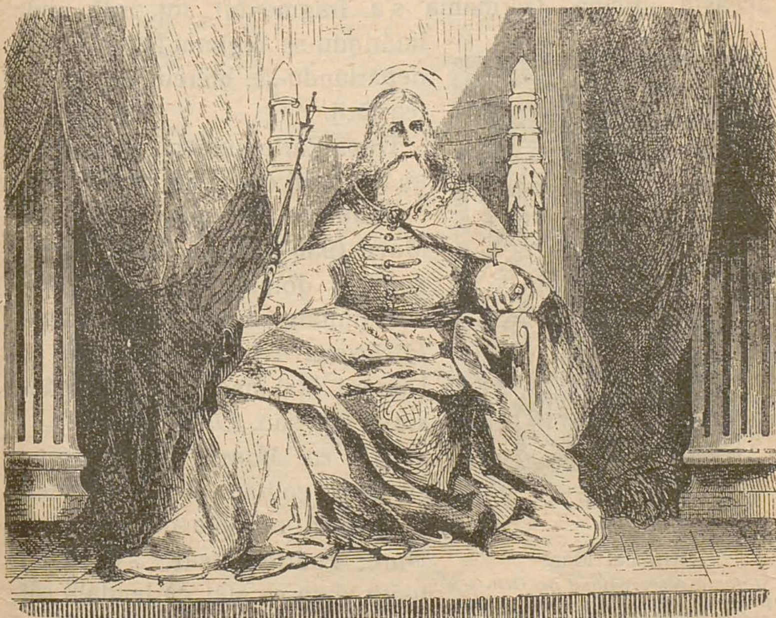
Din Panonia, au început să năvălească în Apus — spăimântând lumea. Au prădat Italia, sudul Franţei, Lotaringia, dar mai cu samă Germania. Bătuţi de Henric Păsărarul la *Merseburg*, şi mai ales de Otto cel Mare, la *Lech* (955), ei se liniştesc şi se creştinează, mulţămită regelui *Geiza*, dar mai ales fiului său, *Ştefan cel Sfânt* (997-1038). Papa i-a trimes acestuia coroana regală cu titlul de *„apostolic"* recunoscându-i prin asta oboseală de apostol.

Când s'au aşezat în Panonia, aveau o organizaţie primitivă. Cele dintâi noţiuni ale culturii le-au luat de la Slavi şi dela Români, căci după arătările celui mai vechiu cronicar unguresc, *Notarul Anonim al Regelui Bela*, erau nişte stătişoare româneşti prin Transilvania, Crişana şi Temişana, pe care Ungurii l-au cucerit.

Ştefan cel Sfânt a fost un mare rege. A organizat statul, a făcut legi şi s'a străduit mult pentru luminarea poporului său înfiinţând şcoli şi aducând artişti din Italia şi din Constantinopoli. A alcătuit o carte de învăţături pentru fiul

său, Emeric, în care, între altele, îi spune să se poarte bine cu ceilalţi locuitori ai ţării, căci, scrie el „*unius linguae uniusque moris regnum imbecille est*". A domnit 41 de ani.

Subt urmaşii săi, statul unguresc a căpătat o organizaţie feudală, ceiace l-a făcut să steie mai strâns în legătură cu Europa apuseană, fapt care a contribuit mult la civilizaţia Ungurilor.

Ştefan cel Sfânt

Stă pe tron ţinând într'o mână globul lumii, în cealaltă sceptrul. In jurul capului se vede nimbul sfinţeniei. A rămas, până azi în cea mai mare cinste la Unguri.

Germania feudală. — După răsturnarea lui Carol cel Gros, feudalii mai păstrară dinastia Carlovingienilor alegând de rege pe *Arnulf din Carintia*, un nepot al lui Ludovic Germanicul, care a domnit unsprezece ani.

Germania era slabă acuma. Ducii, conţii şi markgrafii uzurpară puterea suverană devenind neatârnaţi. Cei mai puternici feudali germani erau: ducii Saxoniei, ai Franco-

niei, ai Suabiei, ai Bavariei și ai Lotaringei. Ei administrează întocmai cași regele, au armate, bat monete etc.

Stângându-se dinastia carlovingiană, ducii germani introduseră sistemul electiv în alegerea regilor, nelăsând să se formeze o dinastie puternică, cum s'a întâmplat în Franța cu dinastia Capețienilor. Coroana trecu pe rând dela ducii Saxoni la cei Franconieni, apoi la cei din Suabia. Din această pricină, Germania s'a fragmentat tot mai mult întărindu-se regimul feudal și îndepărtându-se mereu de unitatea țării.

Otto cel Mare

Statuetă reprezentând pe Otto și pe soția sa Edita — păstrată în capela catedralei din Magdeburg.

După Carlovingieni, primii regi au fost luați din Casa de Saxonia.

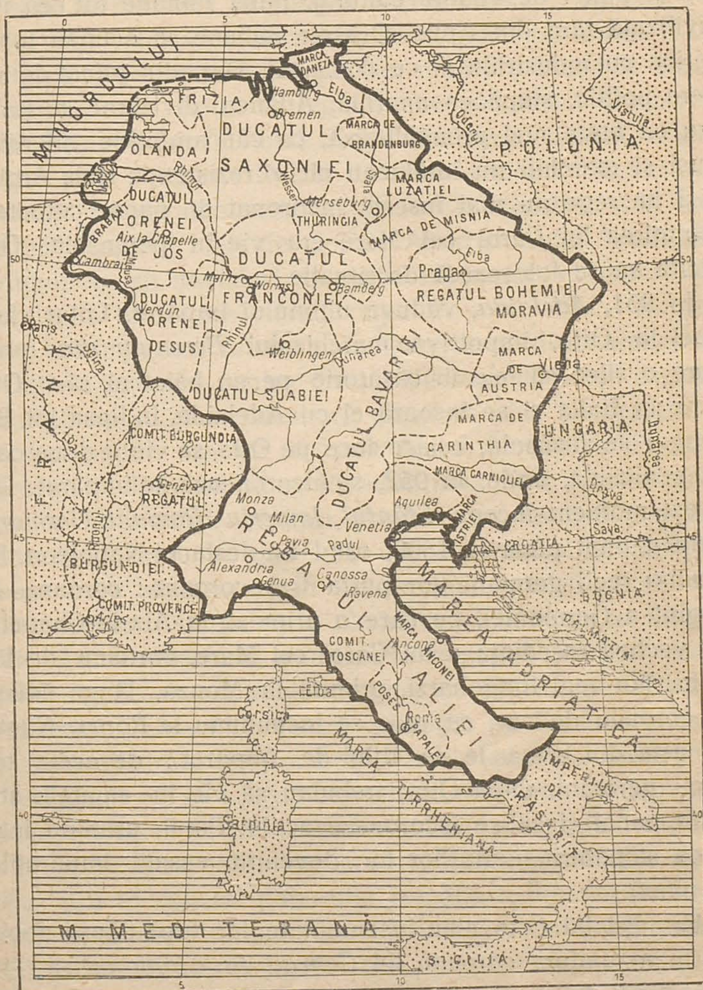
Dinastia Saxonă. Otto cel Mare (936-973). — Dinastia saxonă a domnit dela 919-1025. Cel dintâiu rege a fost *Henric Păsărarul*—care a avut lupte cu Ungurii. Mai însemnat decât dânsul e fiul său, *Otto.*

Otto cel Mare a fost un rege cu multe calități, ale cărui vederi politice îl apropie de Carol cel Mare. Foarte viteaz, s'a luptat toată viața sa atât cu feudalii cât și cu dușmanii din afară. Intre aceștia, cei mai primejdioși erau, după cum am văzut, Ungurii. Sdrobiți în marea bătălie dela *Augsburg*, pe *Lech*, (955) au fost nevoiți să se așeze definitiv în Panonia și să înceteze cu năvălirile lor în Apus. In urma acestei victorii, Otto ajunge cel mai de samă suveran al Europei.

Fapta lui cea mai însemnată a fost însă întemeierea *Sfântului Imperiu Romano-Germanic*, alipind Italia la regatul Germaniei.

Sfântul Imperiu Roman Germanic.— Prin tratatul din Verdun, Italia venise lui Lotar. Curând însă după asta, ea

s'a împărţit în mai multe state feudale, dintre care unele ducate şi marchizate erau neatârnate, iar altele dela sud, cum erau ducatele de *Neapoli* şi de *Amalfi*, stăteau subt

Sfântul Imperiu Romano-Germanic

Regatul Germaniei cu ducatul Saxoniei, al Lorenei de Jos, al Lorenei de Sus, al Suabiei, al Franconiei, al Bavariei, al Boemiei şi al Thuringiei,—toate în centru—cu Olanda şi Frizia, la apus, şi cu mărcile de Brandenburg, Luzaţia, Misnia, Austria, Carinthia, Carniolia şi Istria, la răsărit. La miazăzi regatul Italiei. Hotarele imperiului sunt însemnate cu o linie neagră.

suveranitatea Imperiului de Răsărit. In mijlocul acestor state feudale, oraşe libere şi republici, Statul papal era unul dintre cele mai însemnate înjghebări politice.

Din punct de vedere cultural, Italia rămâne tot cea mai civilizată ţară din Apus. Oraşele italiene se ocupau foarte serios cu industriile şi cu comerţul. Dar, din punct de vedere politic, stăpânea anarhia. Adânca diviziune a Italiei era cu atâta mai primejdioasă, cu cât ambiţiile diferiţilor duci şi marchiji nu întâlneau nici o rezistenţă. Dela Arnulf, nici un rege nu mai fusese încoronat de papă, cutoatecă amintirea lui Carol cel Mare era vie în peninsulă. Otto căută să se folosească de situaţie.

In 951, *Adelaida*, văduva ultimului împărat, Lotar, face apel la Otto, împotriva marchizului *Berengar din Ivrea*, care o silea să ieie în căsătorie pe un băiat al său. Otto vine în Italia şi se însoară el cu Adelaida. In lipsa lui, Berengar se răscoală, ceiace face pe Otto să vie a doua oară în peninsulă, unde, la 952, se încoronează de împărat. Din acest moment începe *Sfântul Imperiu Romano-Germanic* care a ţinut până la 1806, când l-a desfăcut Napoleon. De acuma regii germani vor purta trei coroane: coroana de argint a Germaniei, pe care o primeau la Aix-la-Chapelle, în vechea reşedinţă a lui Carol cel Mare, coroana de fier a foştilor regi longobarzi, primită la Monza, lângă Milan, şi coroana de aur, cu care se încununau la Roma. Numai aceasta din urmă le da titlul de împărat; de aceia toţi regii germani, după Otto, trebuiau să vie în capitala statului papal şi să se încoroneze acolo. Papii, primind întărirea stăpânirii ţinuturilor lor, deveniră vasalii împăraţilor germani.

Urmaşii lui Otto n'au însemnătate, iar după dânşii nobilii germani dădură coroana lui *Conrad Franconianul*, a cărui dinastie a ţinut un veac.

XV

Românii

Viaţa Românilor în timpul năvălirilor. — Inainte de veacul VII, când s'au aşezat Slavii şi mai ales Bulgarii în Peninsula Balcanică, exista pe aici o pătură deasă de Traci romanizaţi care stătea în legătură cu elementul Daco-romanic dela nordul fluviului. Acest din urmă element, slăbit desigur prin părăsirea Daciei de către Traian, a fost mărit în urmă prin diverse imigrări din sudul Dunării, dar mai ales prin captivii luaţi de aici de Avari şi mutaţi în stânga fluviului. Avarii năvălind de multe ori împotriva imperiului bizantin, la întoarcere, târau după ei — ca robi — numeroase familii pe care le aşezau în câmpiile nord-dunărene, ca să cultive ogoarele pentru dânşii. Cu timpul, aceşti captivi amestecându-se şi cu locuitorii găsiţi pe aici, formează un adevărat popor, aşa că ei sunt destul de numeroşi — ca, împreună cu Bulgarii, să se răscoale împotriva dominaţiunii Avarilor. Intre aceşti locuitori, printre care captivii răspândeau creştinismul, se găseau şi vechii urmaşi ai coloniştilor romani care rămăseseră în Dacia după părăsirea ei de către Aurelian. Numai când năvălirile barbarilor s'au înteţit ei au părăsit oraşele şi s'au tras în regiunea munţilor. Aici, împinşi de Avari, au venit mulţime de Slavi care, ducându-şi traiul alăturea cu vechii colonişti, au dispărut în cele din urmă absorbiţi de Români. Urmele acestei convieţuiri se văd până azi în bogata toponimie slavonă, aflată pe tot cuprinsul Daciei, în foarte multe cuvinte de aceiaş origină din limba noastră, într'o sumă de obiceiuri şi credinţe care trăesc încă în sufletul poporului românesc, precum şi într'o uşoară modificare a tipului vechiu — deoarece Slavii aveau alte trăsături fizice decât Romanii.

După ce Bulgarii se mută la sudul Dunării, Românii dela nord rămân subt stăpânirea Avarilor. Intrucât însă aceşti barbari trăiau dincolo de hotarele Daciei, supremaţia lor era mai mult nominală. Totuş legăturile coloniştilor cu

barbarii, care au ţinut provincia lui Traian în oarecare vasalitate, se mărgineau într'o dijmă din vite şi bucate — mulţămindu-se stăpânii lor şi cu atâta. Când erau doritori de alte bogăţii, le aflau peste Dunăre, în imperiu.

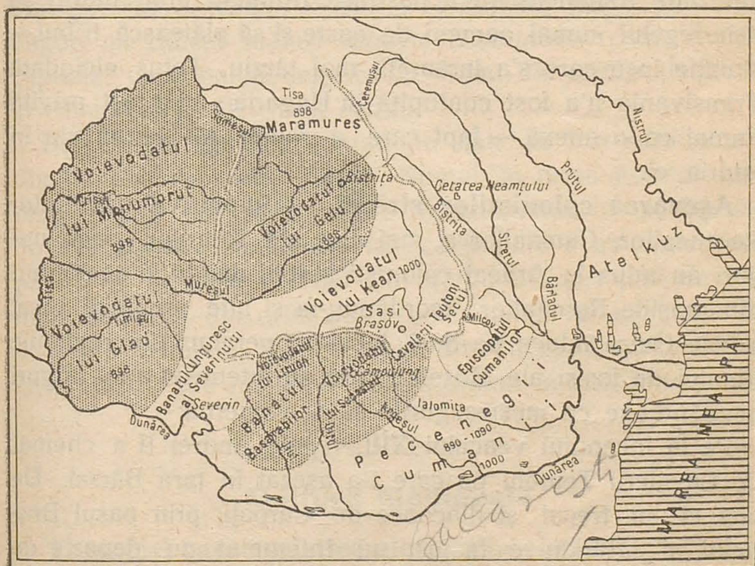
Din pricină că nici un alt popor barbar nu s'a aşezat în Dacia — afară de Slavi — nu găsim la noi nici o influenţă dela Goţi, Huni şi Avari. Influenţele slavone au fost în schimb numeroase, dar ele au atins numai uşor neamul nostru, Românii rămânând până astăzi o grupă latină.

Vechea Organizare a Românilor. — După ce stăpânirea Avarilor a fost distrusă de Carol cel Mare, Românii au început să se lese iarăş spre câmpie. Organizaţia le era simplă şi adaptată nevoilor lor de atunci. Mai multe grupe de familii, scoborîtoare dintr'un strămoş comun, trăiau în devălmăşie pe un hotar — proprietatea lor — şi ascultau de un om mai bătrân care se numea *cneaz.* Alături de această numire slavă, mai găsim şi pe acea de *jude* ori *judeţ*, ceiace arată că principala îndatorire a lor era să împartă dreptatea. Desigur că numirea latinească e mai veche şi arată că, chiar în creierii munţilor, Românii n'au părăsit cu totul forma de viaţă aşezată, *justiţia* fiind mai ales temeiul oricărei închegări sociale. Mai multe *cnezate* sau *judecii* alcătuiau o *ţară* — în frunte cu un *voievod* — a cărui menire era mai ales apărarea ei în vremuri de răsboiu, nume moştenit şi de Domnitorii noştri după descălecarea Principatelor.

Această simplă alcătuire este cea dintâi organizaţie a noastră pe care o găsim şi dincolo şi dincoace de munţi — ba chiar şi la Românii de peste Dunăre. A apăra moşia şi a face dreptate, erau cele două trebuinţe simţite mai ales de strămoşii noştri, pe care le-au orânduit astfel, ca ele să-şi împlinească chemarea.

Cucerirea ungurească. — Cel mai vechiu cronicar unguresc, *Anonimul Notar al Regelui Bela*, arată că Ungurii la venirea lor în Transilvania, au dat peste mai multe ducate populate de Slavi şi Români. El le şi numeşte cu numele

voievozilor lor: Ducatul lui *Menumorut*, prin Bihor, al lui *Glad*, în Banat, al lui *Gelu*, prin valea Someşului. Chiar dacă nu admitem existenţa acestor voievozi care s'au luptat cu Ungurii, totuş e sigur că lupte au trebuit să existe cu Românii din Transilvania care şi-au apărat pământul lor. Mărturii posterioare Cronicarului Anonim ne vorbesc de

Primele Voievodate Româneşti

Harta reprezintă aşezarea celor dintâi stătişoare româneşti; Voievodatul lui Menumorut, a lui Glad şi al lui Gelu (partea punctată din Ardeal şi Banatul Temişan) — şi Voievodatul lui Lituon cu Banatul Basarabilor şi cu Voievodatul lui Seneslau (partea punctată la sud de Carpaţi). Dar Românii nu se găseau numai în aceste părţi ci şi în Banatul Unguresc al Severinului, în Voievodatul lui Kean, în Episcopatul Cumanilor şi dealungul Carpaţilor moldoveneşti, până dincolo de Cetatea Neamţului. În hartă se mai văd aşezarea Pecenegilor şi a Cumanilor, locul Cavalerior Teutoni, al Saşilor şi al Secuilor. Limitarea voievodatelor pomenite — admiţând chiar că spusele Anonimului Cronicar ar fi adevărate, e făcută pe hartă cu aproximaţie.

expediţii trimese de Sfântul Ştefan împotriva ducelui *Kean*, ucis în luptă, iar locurile lui fură date unui unchiu al regelui, numit Zoltan, de unde şi ţara s'a numit „*Erdely Zoltan*". Aici se vede limpede că e vorba de Ardeal.

Transilvania a fost cucerită în întregime de *Vladislav I* (1085) care devine patronul ei. Mai mare peste această provincie se pune un voievod — deci o căpetenie cu nume luat de la Români. Deosebirea era numai că acest înalt slujbaş nu mai era ales de populaţia locală, ci numit de rege. Cucerirea maghiară n'a schimbat însă mult situaţia. Vechea organizaţie românească s'a păstrat: Românii erau datori să deie regelui numai oameni de oaste şi să plătească tribut— situaţie însă care s'a înrăutăţit mai târziu. Totuş niciodată Transivania n'a fost contopită în Ungaria—ci a fost privită numai ca o anexă — fapt care a rămas totdeauna viu în istoria ei.

Aşezarea coloniştilor străini. — Impotriva năvălirilor Pecenegilor, Cumanilor şi mai ales ale Tătarilor, regii unguri au adus în Ardeal colonişti străini dându-le pământuri din moşiile Românilor, acordându-le şi alte privilegii. Aşa, regele Geiza aduce pe Saşi, locuitori germani din regiunile Rinului de jos şi ale Moselei, care au întemeiat apoi târguri ocupându-se cu meşteşugurile şi cu comerţul.

Pe la începutul veacului XIII, regele Andrei II a chemat pe Cavalerii Teutoni pe care i-a aşezat în ţara Bârsei. De aici ei au trecut şi dincoace de Carpaţi, prin pasul Branului, şi lăsându-se în jos, au întemeiat nu departe de apa Dâmboviţei o colonie, căreia i-au dat numele de *Câmpulung*, iar în regiunea Moldovei au zidit *Cetatea Neamţului.*

Secuii, pe care-i găsim în colţul sud-vestic al Transilvaniei, sunt Unguri aduşi aici de Vladislav I şi mai târziu de Andrei, tot pentru paza graniţelor împotriva Cumanilor. Şi ei au trecut dincoace de hotarele Ardealului aşezându-se prin ţinuturile moldoveneşti, întâiu în regiunile muntoase, apoi chiar şi la câmp, unde se găsesc şi astăzi, subt nume de *ciangăi.*

Românii nord-dunăreni şi stăpânirea ungurească. — Pe vremea asta, Românii de la nordul fluviului trăiau în mici stătuleţe, subt voievozii şi cnejii lor. Deoarece mulţi dintre ei erau de origine transcarpatină, Ungurii ziceau

că trebuie să fie supuşii lor, ca unii ce-au purces dintr'un ţinut al Ungariei. Cel mai vechiu voievodat românesc pe aici era cel oltean, pomenit într'o cronică persană ca existând pe vremea năvălirii Tătarilor, când voievodul său se opusese invaziunii mongole. Cu vremea, s'a mai înjghebat unul şi peste Olt, al cărui voievod, pe vremea invaziei tătăreşti era *Seneslau*. Pentru a le supune mai uşor, regii unguri au ridicat alături *cetatea Severinului*, care ajunge capitala unui banat unguresc, format din teritoriul oltean şi cel bănăţean din jurul cetăţii.

Dar aceste slabe începuturi de state au fost sdruncinate din temelie de către Tătari. Numai în urma acestui fapt regii unguri pot să-şi impue suveranitatea lor peste cele două stătişoare româneşti. Iar ca urmare a nouei lor stăpâniri, ei dăruesc în 1247 *Cavalerilor Ioaniţi* ţara Severinului şi parte din cele două voievodate, cu misiunea de a apăra hotarele Transilvaniei împotriva Tătarilor. Dar cavalerii aceştia nu le-au luat niciodată în stăpânire.

XVI

Cultura Medievală

Trăsături caracteristice ale vieţii. — In general, în Evul Mediu, a domnit *credinţa* — dar, de cele mai multe ori, o credinţă inferioară. Superstiţiile stăpânesc cu totul sufletele oamenilor. Abuzul cu moaştele transformase întrebuinţarea lor într'un mănos comerţ, aducător de mari venituri celor care îl exercitau. Lumea se temea de draci, iar apariţia lor putea fi determinată şi prin anumite practice de magie. Aşa se explică puterea mare a vrăjitoarelor pe care Biserica, când le afla, le ardea de vii. Se recurgea mereu la ajutorul sfinţilor, imploraţi uneori cu rugăciuni fierbinţi, alteori maltrataţi cu înjurii şi bătăi. Erau foarte mulţi şi oarecum specializaţi: Sf. Eloi tămăduia caii, Sf. Didier distrugea cârtiţele, Sf. Claudiu vindeca epilepsia, Sf. Lazăr, lepra, altul făcea pe copii să nu plângă ori alunga durerile din picioare.

Omul trăeşte în genere în mare mizerie nesocotind orice regulă de higienă, atât din pricina vieţii inferioare pe care o ducea, cât şi dintr'un impuls bisericesc, deoarece clerul predica dispreţul trupului. De asemenea şi moravurile sunt corupte. Pentru cel slab şi fără apărare, nu există milă. Această decădere morală porneşte dela clasele de sus, ba unori chiar dele clerici.

In asemenea condiţiuni, starea intelectuală şi cea morală au fost multă vreme înapoiete.

O masă în Epoca carlovingiană

E masa unui duce. Sunt numai bărbaţi, femeile stând aiurea. După felul cum mănâncă şi mai ales cum beau, se cunoaşte că sunt încă barbari. In timpul Capeţienilor obiceiurile se mai subţiară. (După o miniatură din veacul X).

Lăsând deoparte cultura arabă, a existat *o cultură latină* în apus şi una *grecească*, în răsărit.

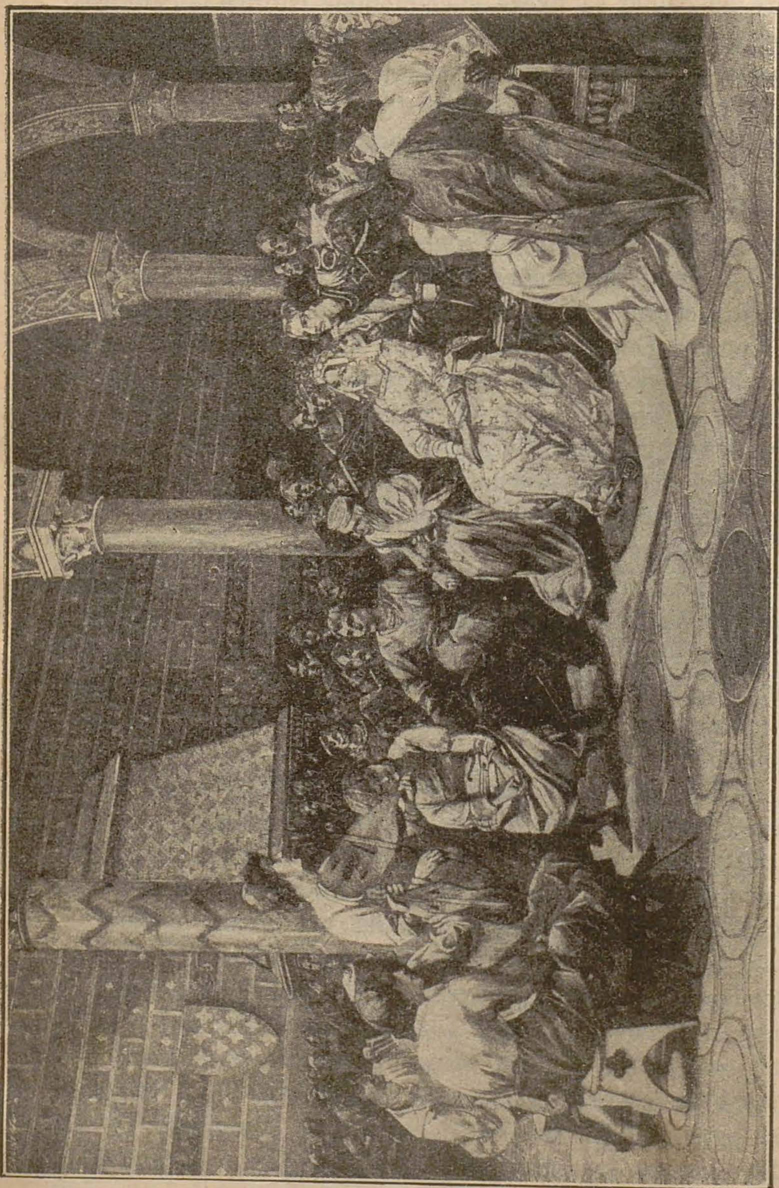
Cultura latină. — Limba latină, aşa cum au scris-o istoricii şi poeţii romani din vremea imperiului, se păstrează şi în Evul Mediu în edictele şi în legile date de către regi, precum şi în serviciul religios al Bisericii apusene. Carol cel Mare voise să deie un impuls acestei culturi şi izbutise în parte ca, în vremea sa, să se producă un fel de renaştere a clasicismului roman. Dar, după dânsul, urmaşii săi şi-au îndreptat atenţia în alte direcţii, aşa că silinţele marelui carlovingian sunt uitate.

Chiar dela începutul Evului Mediu au fost unii scriitori care au căutat să fixeze evenimentele istorice la care asistau, îmbinându-le de multe ori şi cu legende populare. Aşa, *Jordanes*, servindu-se de lucrările istoricului Cassiodor, a scris o istorie a Goţilor. *Paul Diaconul* a făcut acelaş lucru relativ la Longobarzi şi, trăind la curtea lui Carol cel Mare, a alcătuit şi alte opere, după cererea lui, lucrări foarte cetite în Evul Mediu. *Grigorie din Tours* ne-a lăsat acea faimoasă *Historia Francorum*, în 10 cărţi, care conţine pagini fermecătoare prin stilul lor naiv, dar foarte preţioase prin amănuntele conţinute, autorul fiind marturul lor ocular. Dar cel mai însemnat din toţi este *Beda*, supranumit *Venerabilul*, din pricina respectului pe care-l inspiră ştiinţa şi virtuţile sale. A scris o *Istorie bisericească a Angliei* şi un foarte vestit *Manual de Dialectică*, care a servit de bază învăţământului public în Evul Mediu.

Au fost însă şi unele manifestări literare în graiul viu al popoarelor, adică în acele dialecte formate din amestecul limbii latine populare cu idiomele germane năvălitoare. Aşa, *trubadurii*, poeţi lirici din sudul Franţei, au cântat dragostea şi isprăvile cavalerilor; *truverii*, poeţi epici, dela nordul ei, au alcătuit adevărate epopei, precum şi acele *fabliaux*, mici povestiri în versuri, pline de farmec, când nu conţin lucruri prea deochiete.

În Germania avem *Minnesingerii* şi *Meistersaengerii*, cântăreţi ambulanţi întocmai ca şi cei din Franţa.

In universităţi se vorbea tot latineşte. In ele se învăţau aşa numitele *trivium*: gramatica, retorica şi dialectica — şi *quatrivium*: aritmetica, geometria astronomia şi muzica, sau cele şapte *arte liberale*. Cea mai vestită din aceste şcoli superioare e Universitatea din Paris, înzestrată cu mari privilegii, încă din veacul XII. De ordinar învăţământul era sec şi avea lipsuri mari: nu întrebuinţa experienţa, nici observaţia naturii, subordonat fiind mai mult teologiei. Işi lua materialul numai din Părinţii Bisericii şi din Aristotel care ajunge un adevărat oracol pentru cultura Evului Mediu.

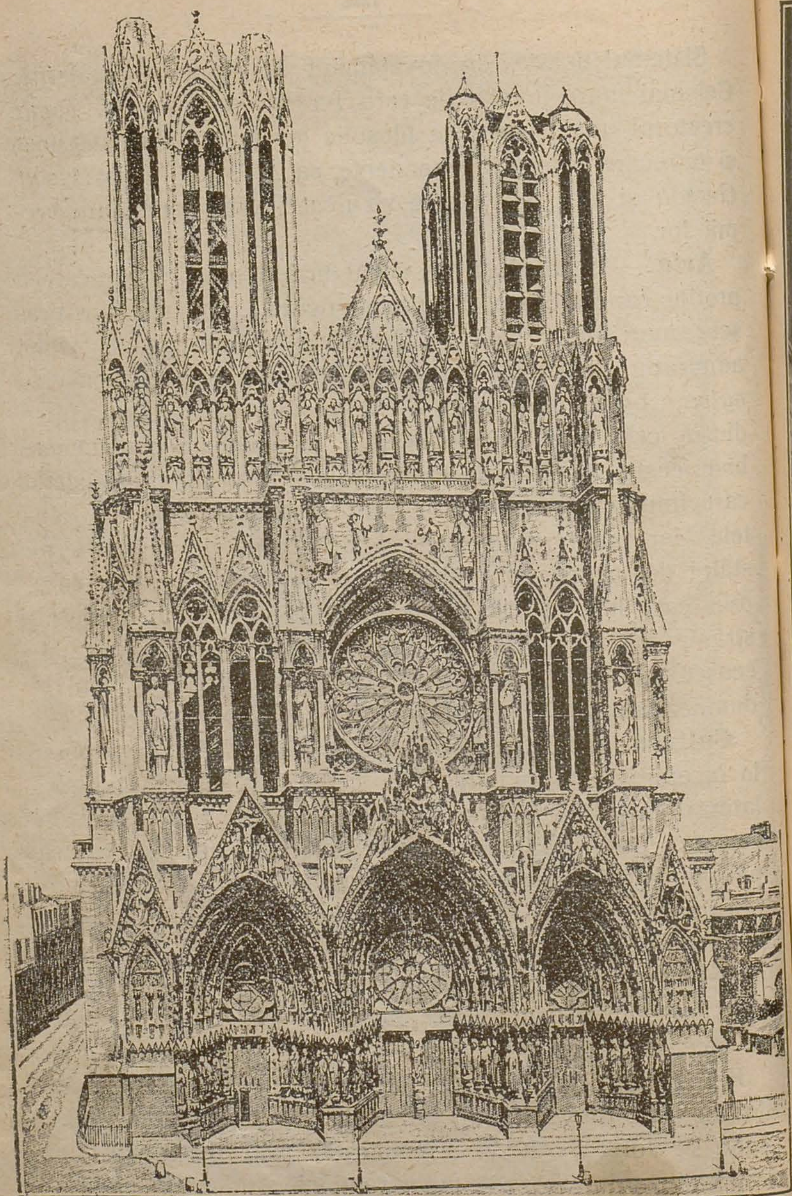
Şezătoare literară

Sistemul acesta de învăţământ se numeşte *scolastica*. Cel mai mare învăţat pe care l-a produs este *Sf. Toma*, creatorul unui sistem de filosofie creştină. Au existat însă şi oarecare spirite independente, ca *Abélard*, *Roger Bacon*, *Gerson* şi alţii câţiva care au avut vederi superioare vremii lor.

Arta. — In artă, s'a desvoltat mai ales arhitectura care a produs capo-d'opere. Vestitele catedrale, ridicate prin oraşele mari din Franţa şi Germania, stârnesc până astăzi admiraţia noastră. Stilul gotic, a cărui caracteristică este *ogiva*, boltă în unghiu — a produs în această vreme dintre cele mai măreţe şi mai impunătoare monumente bisericeşti. Acele turle înalte, cu o profuziune de statui care împodobesc corpul clădirii, cu sculpturi fine ca o dantelă, iar înăuntru imensele bolţi şi galerii sprijinite pe stâlpi de piatră, cu strălucite vitralii şi rozete multicolore, prin care lumina pătrunde sumbră şi întunecată, produc o stranie impresie asupra credinciosului, menită să-i nimicească fiinţa-i trupească şi să-i înalţe sufletul pân' la dumnezeire.

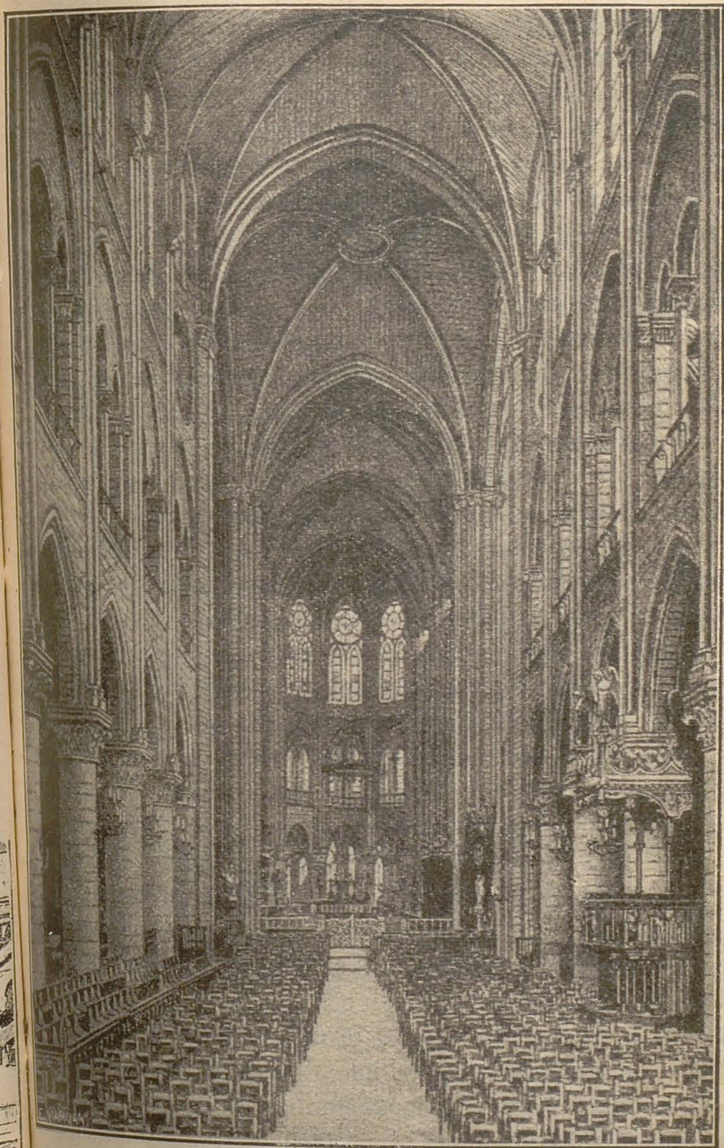
Cultura grecească. — Impărăţia din Răsărit a adoptat la început toate manifestările culturii romane, iar limba latină a fost întrebuinţată în administraţie, în şcoli şi în armată. Dar, alături cu acest idiom, limba grecească pătrundea din ce în ce mai mult în viaţa zilnică a poporului. Aşezat în părţile răsăritene, unde Grecii avusese de mult o influenţă precumpănitoare, Imperiul de Răsărit a trebuit să urmeze şi el această lege fatală — cu atâta mai mult, cu cât în Biserică, în aceste părţi, serviciul divin se făcea tot în greceşte.

Pe vremea lui Justinian, influenţa latină este încă în floare. Dar, după dânsul, provinciile din nordul imperiului unde se vorbea o limbă romanizată, sunt desprinse din împărăţie, prin aşezările unor naţiuni străine. In Moesia Inferioară se aşează Slavii şi mai apoi, Bulgarii, care se întind până dincolo de Balcani — iar în susul Dunării,

Fațada unei biserici ogivale

Reprezintă catedrala din Reims. E o capo-d'operă a arhitecturii din Evul Mediu. Începută pe vremea lui Filip August, în 1212, a fost sfârşită în 1241, subt Ludovic cel Sfânt. E închinată Maicei Domnului şi servea la încoronarea regilor. Are cea mai frumoasă fațadă din toate catedralele Franței, — o adevărată dantelă de piatră. (Vezi Lămuririle).

Interiorul unei biserici ogivale

E al Catedralei Notre Dame din Paris. E lung de 130 m. lat de 48 m. şi înalt, în partea cea mai ridicată, de 25 m. Deasupra se vede încrucişarea arcurilor ogivale pe care se sprijină bolta. Interiorul este susţinut de 75 de coloane. Totul face o puternică impresie.

Începută
Sfânt. E
ă faţadă
).

Sârbii şi Croaţii — stabilindu-se astfel o adâncă pătură izolatoare între nordul şi sudul fluviului. Rămânând în legătură numai cu părţile grecizate ale Răsăritului, limba latină e înlocuită în administraţie, în armată şi în şcoli. Dar limba grecească întrebuinţată era foarte îngrijită şi nici pe departe nu se putea asemăna în această privinţă cu latineasca vorbită de cei din Apus.

In vremea aceasta, Bizanţiul ajunge cea dintăi cetate din lume. Frumuseţa clădirilor, a palatelor şi a bisericilor, statuele vechi, ce împodobeau pieţele, şi bogăţia mare a locuitorilor, încântau pe călători care vorbeau de această capitală ca de un oraş minunat.

Un comerţ înfloritor lega imperiul cu toate ţările de prin prejur. Tesalonicul, Antiohia, Trebizonda, erau cele mai principale pieţe comerciale din Orient. Aici aduceau Arabii sticlăria, armele, mătăsurile, covoarele, pânzeturile, pielăria şi le schimbau pe produsele industriei locale: stofe bogate, vestite în toată Europa, ţesături cu aur şi cu argint, vinuri etc. Prin mijlocirea Italienilor, care stăteau în legături mai strânse cu imperiul, mărfurile de lux bizantine ajungeau până în Germania şi în Franţa.

Din punct de vedere cultural, Oraşul lui Constantin este tot aşa de însemnat. Şcolile lui erau renumite, iar profesorii aveau multe foloase dela împăraţi. La ele veneau şi Arabi, după cum în universităţile arăbeşti învăţau şi creştinii. Rămăşiţele civilizaţiei grece şi romane s'au păstrat cu îngrijire aici: o mulţime de manuscrise ne-au conservat astfel pe scriitorii clasici. Au fost şi împăraţi care au considerat ca o cinste să se ocupe cu scrisul.

Schisma. — Cauzele care au contribuit la desbinarea Bisericii creştine, sunt multiple, dar cea mai însemnată a fost poate lupta împotriva icoanelor.

Intre papi şi împăraţii din Constantinopoli erau certuri de mult. Pretenţiile pe care monarhii bizantini le arătau asupra Italiei, ridicau totdeauna pe papi împotriva lor. Pe de altă parte, începuse să se înveţe în Apus că *Sfântul Duh purcede*

şi dela Fiul, contrar sinodului dela Niceea, care statornicise că numai dela Tatăl purcede. Când pe tronul papal se afla *Neculai I*, ajunge ca patriarh la Constantinopoli *Foţiu*, un mirean foarte învăţat care, în şase zile, trecu prin toate gradele ierarhiei bisericeşti. Papa, nu numai că n'a voit să-l recunoască, spunând că nu întruneşte condiţiunile pentru asemenea demnitate, ba încă l-a şi excomunicat. Atunci Foţiu blestemă şi el pe papă, numindu-l eretic, simoniac — şi se despărţi de Biserica apuseană, despărţire care se numeşte *schismă* (862). Foţiu, fiind apoi răsturnat din patriarhie, papa crezu că lucrurile vor merge ca mai 'nainte. Dar, când mai târziu ajunse patriarh *Mihail Cerullariu*, cearta izbucni cu mai mare furie şi Biserica creştină se despărţi în *Biserica latină, apuseană* sau *catolică* şi Biserica *grecească răsăriteană* sau *ortodoxă* (1054), despărţire care a rămas până astăzi.

Desbinarea acestor două Biserici a fost o mare nenorocire, nu numai pentru imperiul bizantin, pe care apusenii vor căuta de acuma să-l surpe necontenit, ci şi pentru întreaga Europă răsăriteană care, pierzând contactul cu Apusul, a rămas în ignoranţă şi în mare înapoiere.

XVII

Imperiul Bizantin în ajunul Cruciatelor. Cauzele acestor expediţiuni.

Comnenii (1081-1185). — Dinastia Macedoneană s'a terminat cu împăraţi şi împărătese netrebnice care, folosindu-se de intrigile lor amoroase, stăpânesc tronul tocmai în vremuri grele pentru împărăţie. Din 1057, când se sfârşeşte, şi până în 1081, când se urcă pe tron familia Comnenilor, au domnit cinci împăraţi, între care *Constantin Ducas* şi *Roman Diogene*. Nici unul din ei n'a izbutit să oprească prăbuşirea cu care era ameninţat imperiul — înăuntru prin abuzurile marilor proprietari de pământ, în afară, prin atacurile duşmanilor.

Dinastia Comnenilor a dat șase împărați. Era o familie nobilă, cu merite militare—stăpânind și foarte întinse moșii. Fundatorul ei, *Alexis Comnen*, om priceput, mare general și diplomat iscusit, mai întrunea la aceste calități și excelente însușiri administrative, de care imperiul bizantin avea atâta nevoie.

Situația împărăției era foarte grea. La Dunăre, țările slave începeau să se deslipească de imperiu — ajutate de Unguri care ajunseseră cu stăpânirea lor până la Adriatica și până în Carpați. Apar însă dușmani noi. *Pecenegii* și mai ales *Cumanii*, după ce au sfărâmat înjghebările Rușilor, s'au așezat prin locurile noastre, de unde atacau mereu orașele sud-dunărene. In apus, Normanzii căutau să cucerească provinciile italiene de la miazăzi mărind și în această parte greutățile imperiului.

Dar dușmanul cel mai aprig al împărăției se ridică în Orient: *Turcii Seldjucizi*. Aceștia, chemați întâiu ca mercenari de către kalifii din Bagdat, ajung să puie mâna pe puterea politică a lor—lăsând pe urmașii Profetului numai cu supremația religioasă. *Togrul Beg*, nepotul lui Seldjuc, după ce-și consolidează dinastia, începe luptele cu Bizantinii pentru stăpânirea Asiei Mici. Ele se continuă cu izbânzi din partea Otomanilor subt *Alp Arslan* și mai ales subt *Malek Sah*, care ocupă și Palestina.

In fața acestui teribil dușman, Alexis Comnen se adresează Apusului și, cu deosebire, Papii. Așa s'a născut acea idee a cruciatelor, idee ce pare ciudată astăzi — dar care atunci, în fanatismul religios, se potrivea foarte bine cu dispoziția sufletească a mulțimilor. Fără să steie un moment la îndoială, ele au pornit pline de entuziasm să elibereze Locurile Sfinte din mânile necredincioșilor, făcând din purtarea crucii o imperioasă datorie sufletească.

Cel mai însemnat dintre Comneni a fost *Manuel* (1143-1180), care înfrânge pe Turci și apără cu vigoare toate granițele imperiului. Plin de calități, prețuia mult lumea apuseană, din care pricină a stat cu ea în strânse legături. In vremea

Infrângerea Impăratului Roman Diogene

In lupta dintre Bizantini şi Turcii Seldjucizi, care s'a dat în Armenia la 1071, împăratul a fost prins de Alp Arslan — cutoatecă se purtase cu mult eroism la începutul luptei.

lui imperiul e puternic — iar duşmanii săi cei mai îndărătnici, hărţuiţi de cruciaţi, au întârziat cu câteva secule cuprinderea împărăţiei.

Impăratul Manuel a avut însă succesori slabi. Au urmat tulburări pentru domnie de care s'a folosit un general, *Isac Anghelos*, în timpul căruia Asăneştii întemeiază *Imperiul Româno-Bulgar.*

Cauzele Cruciatelor. — In veacul XI Biserica, mulţămită sforţărilor papilor — dintre care cel mai însemnat e *Grigore VII* — se ridicase din starea proastă în care se găsea. Acest lucru a avut răsunet şi în masele credincioşilor — care încep iarăş să aibă încredere în cler şi mai ales în puterea papii. De aceia cavalerii, la glasul lui, şi-au părăsit ocupaţiile şi au pornit în cruciate pentru ca să se lupte cu Turcii. Papii trăgeau mari nădejdii din aceste expediţii — deoarece, fiind siguri de victorie, credeau că îşi vor întinde supremaţia şi asupra Orientului schismatic. Pentru asta ei au căutat să se folosească nu numai de cavaleri, ci să atragă şi pe celelalte clase ale societăţii.

Una din pricinile ce au grăbit aceste expediţii religioase a fost durerea credincioşilor când n'au mai putut face pelerinaje la Mormântul lui Hristos.

Incă din cele dintăi timpuri ale creştinismului, credincioşii încep să facă călătorii în Palestina, pentru a se închina acolo unde a pătimit Mântuitorul lumii. Nu numai creştinii din Imperiu, ci chiar barbarii dela miazănoapte, după ce s'au creştinat, au întreprins asemenea călătorii. Adeseaori clericii impuneau ca un canon marilor păcătoşi să-şi facă ispăşirea greşelilor vizitând catedrala Sfântului Iacob din Compostella sau mormântul lui Hristos din Ierusalim. De aceia, când Carol cel Mare a reînfiinţat Imperiul Roman de Apus, fu silit să ieie Locurile sfinte subt protecţia sa, pentru a asigura liniştea călătorilor. Această faptă a lui Carol a făcut ca pelerinajele să se înmulţească într'un chip uimitor.

Cât timp Arabii au stăpânit Ierusalimul, au respectat mormântul lui Hristos. Ei tratau foarte bine pe pelerini, căci pentru dânşii, aceste călătorii erau un izvor de îmbogăţire.

Pe cruce

Dar, după ce puterea Arabilor din Asia cade și imperiul lor trece subt domnia Turcilor Seldjucizi, călătoriile la Locurile sfinte devin foarte anevoioase.

Turcii întemeiaseră un imperiu care se întindea dela Indus până la Mediterana şi dela lacul Aral şi marea Caspică până la golful Persic, ducând spaima în toată Asia. Simţind apropiată primejdia, Constantinopolea tremura, iar împăraţii de acolo fură siliţi să ceară ajutor dela creştinii din apus.

In Europa, pe atunci, monarhii erau ocupaţi aproape în toate ţările să-şi consolideze puterea, aşa că nu prea erau dispuşi să asculte acest strigăt de alarmă. La el răspunse deocamdată cavalerii. Desigur că mobilul ce i-a împins spre această expediţie a fost în bună parte entuziasmul religios — fiind caracteristica vremii; dar şi motive de ordine materială n'au lipsit. Cavalerii sperau să-şi alcătuiască domenii mari în acel Răsărit abandonat de musulmani — iar celelalte clase aveau şi ele îndemnuri lumeşti — când îşi coseau crucea pe umăr.

Cavaler în costum de cruciat
După un manuscris păstrat în Muzeul Britanic din Londra.

Alexe Comnenul adresându-se papii Urban II, acesta strânse un sinod la *Piacenţa*, la care luă parte şi o delegaţie bizantină. Nu s'a ajuns însă la nici un rezultat, deoarece duşmăniile religioase între Roma şi Bizanţ erau încă destul de acute. Acest lucru l-a făcut pe Alexe să-şi regrete intervenţia, iar pe papă să pornească o propagandă pe socoteala sa, convocând al sinod, la *Clermont*, în Franţa.

Predicarea cruciatei. Petru din Amiens. — In anul 1094 un călugăr din Picardia, pusnicul Petru din Amiens se întoarse dintr'o călătorie dela Locurile sfinte. El văzuse toate persecuţiile creştinilor din răsărit şi făgăduise patriarhului din Ierusalim că, ajuns în Europa, va sili pe credincioşi să vie în ajutorul fraţilor lor din Asia. Petru se ţinu de cuvânt. Când se duse la Roma, se aruncă la picioarele pa

și cu lacrimile în ochi îi povesti ce văzuse în Palestina, cerându-i voie să predice în toată Europa un răsboiu pentru eliberarea Ierusalimului. Papa îi dădu binecuvântarea. Atunci pusnicul Petru, îmbrăcat c'o rasă aspră de păr, desculț și cu traista la oblânc, porni călare pe un măgar, să-și ție cuvântul. El cutreieră Italia, o parte din Germania și din Franța și, pretutindeni, prin târguri și prin sate, povestea în biserici nenorocirile creștinilor din Asia. Vorbea cu atâta înflăcărare, în cât cei care-l ascultau, vărsau șiroaie de lacrimi. In scurt, Petru izbuti să facă pe creștinii din apus să se gândească cu tot dinadinsul la eliberarea Sfântului Mormânt.

Papa Urban, văzând dorința credincioșilor, convocă în 1095 un sinod la *Clermont*. Pe lângă episcopi, preuți și călugări, s'a strâns acolo atâta lume, încât a trebuit să se facă corturi pe câmp, ca să aibă mulțimea unde locui și dormi.

Papa luă cuvântul și arătă suferințele creștinilor, precum și nevoia ca mormântul Mântuitorului să fie scos din mânile Turcilor. Toți cei de față aprobară răsboiul, strigând: „Așa vrea Dumnezeu!" Urban le promise iertarea păcatelor și răsplată în ceruri, și atunci oamenii, cu miile, se înrolară în oastea sfântă, cosându-și câte o cruce de postav roș pe umărul drept. De aceia ei se numiră *cruciați*.

EVUL MEDIU

PARTEA A DOUA

CRUCIATELE

XVIII

Primele Cruciate

Cruciata I (1096—1099). — In urma sinodului din Clermont, o mişcare neobişnuită începu aproape în întreaga Europă. Pretutindeni se vedeau corturi şi proviziuni strânse, pretutindeni adunări sgomotoase. Seniorii conteniră răsboaiele şi se grăbiră să-şi vândă sau să-şi amaneteze castelele; meseriaşii îşi părăsiră meşteşugurile; călugării îşi lăsară mânăstirile; pusnicii ieşiră din codri şi din pustiuri; chiar tâlharii şi ucigaşii se îmblânziră şi cu toţii luară crucea, pregătindu-se să meargă la Ierusalim. Cruciaţii erau aşa de nerăbdători, încât nu voiră să se aştepte unii pe alţii. Mulţi dintre ei au plecat în cete, conduşi de *Petru Pusnicul* şi de tovarăşul său, *Valter cel Sărac*, ori de către vreunul mai îndrăzneţ care le-a ieşit întâiu înainte; alţii au pornit chiar fără conducători. Ţăranii îşi înjugară boii la cară şi, împreună cu copiii şi cu femeile, plecară încotro văzură cu ochii. Necunoscând drumurile şi lipsiţi de cele trebuincioase, cei mai mulţi dintre ei au fost măcelăriţi pe drum, fiind nevoiţi să jăfuiască pentru a putea trăi.

După ţărani au plecat cavalerii şi nobilii, dar nici aceştia n'au nimerit-o mai bine. Ei au străbătut Europa şi au trecut

în Asia; au pierit însă cu toţii la impresurarea celei dintăi cetăţi, şi anume, subt zidurile Niceei.

Auzindu-se dincoace despre nenorocirile nobililor din Asia, se organiză o adevărată oştire, compusă din seniorii din miazănoapte şi cei din miazăzi a Franţei şi a Italiei. Au fost şi nobili din Anglia şi din Germania. Pe seniorii spanioli papa nu i-a lăsat să ieie parte, ci i-a însărcinat să lupte împotriva musulmanilor care le ocupase ţara. Cruciaţii plecaţi au avut mai mulţi comandanţi: *Robert II*, ducele Normandiei; *Bohemond*, prinţ de Tarent; *Tancred din Sicilia; Raymond*, contele Toulouse-i; *Hugo de Vermandois* — dar cel mai însemnat dintre toţi a fost *Godefroy de Bouillon*, ducele Lorenei. Armata lor se compunea din 600.000 de oameni.

Godefroy de Bouillon era nu numai un mare viteaz, ci şi un bărbat foarte înţelept. Mulţămită lui, cruciata aceasta a izbutit. Şi nu fără mari greutăţi a putut el să împiedice diferitele discordii şi tulburări dintre seniori.

Cruciaţii plecară pe trei căi: o parte din ei apucară pe uscat, prin Germania şi Ungaria, urmând valea Dunării; alţii porniră mai pe la miazăzi de cei dintăi, iar grupa a treia plecă din Toulouse, îndreptându-se spre Italia. Locul de întâlnire al tuturora era Constantinopolea. Când ajunseră aici, rămaseră uimiţi de strălucirea şi bogăţiile oraşului, dar Bizantinii se speriară cumplit de mulţimea lor. Unii din cavaleri îşi luaseră cu dânşii femeile şi copiii, servitorii şi chiar cânii şi vulturii de vânat. Ei se adresară împăratului Alexe ca să le deie călăuze. Dar împăratul le pretinse ca cetăţile şi pământurile ce vor cuceri să fie lipite de Imperiu, ca unele ce fuseseră mai înainte ale lui, lucru pe care în cele din urmă cruciaţii îl primiră. Atunci Alexe îi scoase iute pe ţărmul asiatic, dându-le şi o armată grecească ce trebuia să lupte alături de dânşii.

Trecând în Asia, asediară Niceea. Tocmai când cetatea era gata de predare, deodată văzură fluturând deasupra ei drapelul împăratului. Grecii s'au înţeles în ascuns cu

Turcii și au intrat în cetate, iar cruciații își urmară singuri drumul mai departe. La Dorylea, bătură de asemeni pe Turci și oastea lor înaintă cu greu prin șesurile arzătoare ale Frigiei. Apa lipsea cu totul, și cruciații mureau cu sutele. Căldura era nesuferită pentru niște oameni îmbrăcați cu zale de fier și cu coifuri grele pe cap. Mai toți caii pieriră. Și atunci bagajele fură încărcate pe oi, capre, porci și câni, iar cavalerii au trebuit să încalece pe vaci și pe boi. Hărțuiți fără încetare de Turci, curajul lor începuse să scadă. Dar Godefroy, prin autoritatea sa, îi îmbărbătă și-i făcu să meargă spre Ierusalim.

După ce-au trecut munții Taurus și au ajuns în Siria, dădură peste cetatea Antiohiei, foarte bine întărită. Cruciații au asediat-o vreme de opt luni. Pătrunzând în unul din forturile cetății, fură încunjurați ei de Turci, așa că încurând hrana le lipsi ivindu-se și ciuma. După ce-au devorat toate animalele curate și necurate, după ce au ros curelele și au înghițit iarbă, la urmă au mâncat și trupurile turcilor uciși. Descoperirea într'o biserică a unei lănci, despre care se spunea că e aceia cu care a fost împuns în coastă Mântuitorul, le aprinse curajul, și Turcii au fost bătuți, așa că cruciații au putut să-și urmeze drumul înainte.

Cucerirea Ierusalimului. — In sfârșit au ajuns și la Ierusalim. Când zăriră cetatea sfântă, se aruncară cu toții la pământ. Au fost dintre ei care au murit de bucurie. Din aproape un milion, câți plecaseră din Constantinopoli, rămăseseră acuma abia 400,000. Dela Niceea la Ierusalim, 600.000 de cadavre înălbiră drumurile Asiei. Numai asediile Antiohiei le omorîseră 200.000 de oameni!

Cruciații începură asediul Ierusalimului. După multe greutăți și lupte sângeroase, în ziua de 15 Iulie 1099, izbutesc să-l cuprindă. Dar ei se purtară cu o cruzime nemaiauzită față de musulmani. Au omorît atâția oameni în ziua aceia, încât se spune că în moscheia lui Omar, caii umblau în sânge până la genunchi.

Numai Godefroy nu luă parte la aceste cruzimi și, pentru

ca să deie un exemplu, merse fără arme, desculț și cu cenușă pe cap, în biserica Sfântului Mormânt. Oștirea toată

Conducătorii cruciatei

Godefroy de Bouillon, Raymond, contele Toulousei, Bohemond, prinț de Tarent, și Tancred de Hauteville, din Sicilia.

îl imită și cruciații se închinară cucernic la mormântul lui Hristos.

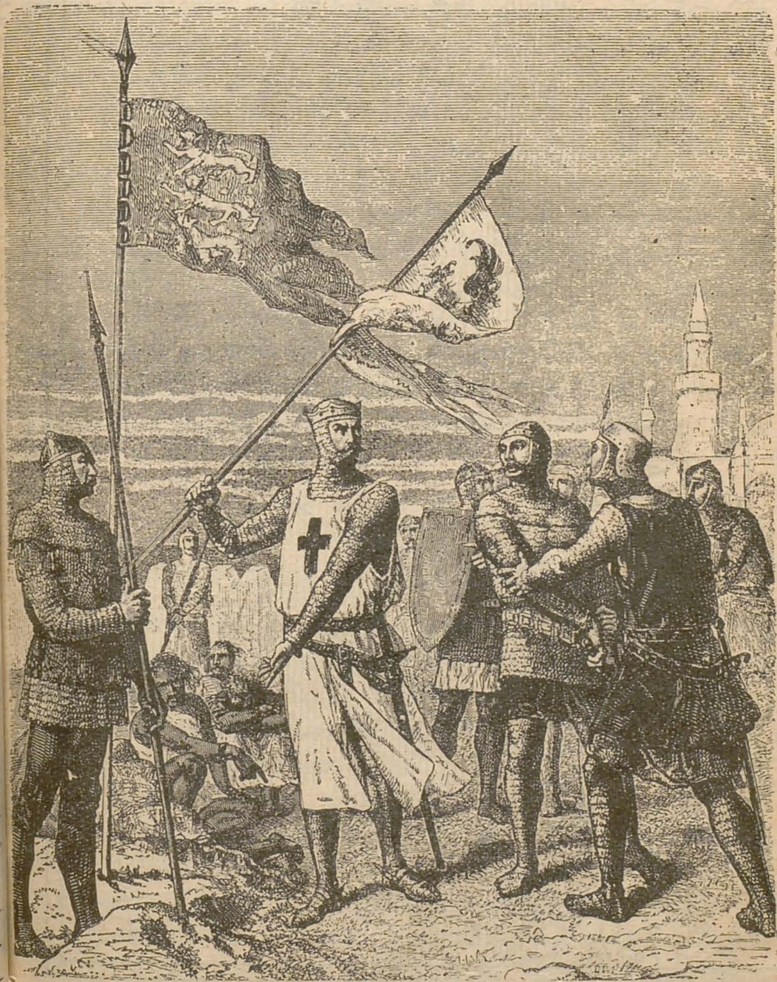
Regatul Ierusalimului.—După cucerire, începură organizarea ţării. Se creă regatul Ierusalimului. Cruciaţii voiră să facă rege pe Godefroy, dar el refuză luând titlul de *baron şi apărător al Sfântului Mormânt.* Godefroy dădu noului regat o organizaţie înţeleaptă şi întocmi legi foarte bune. Muri în 1100 şi fu plâns atât de creştini cât şi de musulmani.

Pentru apărarea pelerinilor şi pentru siguranţa cuceririlor asiatice, s'au creat ordine nouă de cavaleri: *Ospitalierii* sau *Ioaniţii*, înfiinţat de Italieni, *Templierii*, de Franceji, şi *Teutonii*, de către Germani. Erau călugări şi militari. Pe deasupra purtau haină călugărească, dar erau înarmaţi întocmai caşi cavalerii.

Cruciata II. — După moartea lui Godefroy de Bouillon, regatul Ierusalimului slăbi din pricina neînţelegerilor dintre seniori. Musulmanii se folosiră de asta şi cuceriră unele locuri din Palestina, ceiace produse mare durere printre creştini. Atunci un călugăr francez, numit *Sf. Bernard*, predică o nouă cruciată, dar entuziasmul pe care-l stârni fu mult mai mic decât la cruciata întâia. De astădată porniră doi suverani cu oştile lor: *Conrad III*, împăratul Germaniei, şi *Ludovic VII*, regele Franţei. Ajunşi la Ierusalim nu făcură nici o ispravă şi se întoarseră înapoi, aşa că această expediţie n'are nici o însemnătate.

Cruciata III (1189—1192). — Turcii văzând slăbiciunea creştinilor, hotărăsc să deie o lovitură mare regatului Ierusalimului. Şi, într'adevăr, în anul 1187, sultanul *Saladin* din Egipt bate grozav pe creştini la lacul *Tiberiadei* şi cuprinde Ierusalimul. Vestea despre căderea Cetăţii Sfinte produse în Europa o întristare generală. Papa Alexandru III porunci episcopilor ca să predice o nouă cruciată şi, pentru ca să aibă banii trebuincioşi expediţiei, impuse o contribuţie, numită *dijma lui Saladin*, care se lua din veniturile tuturor moşiilor, atât ale seniorilor cât şi ale clerului. La cuvântul papii, s'au ridicat cei mai puternici monarhi ai Europei: *Frederic Barbă-Roşie*, împăratul Germaniei, *Richard Inimă-de-Leu*, regele Angliei, şi *Filip August*,

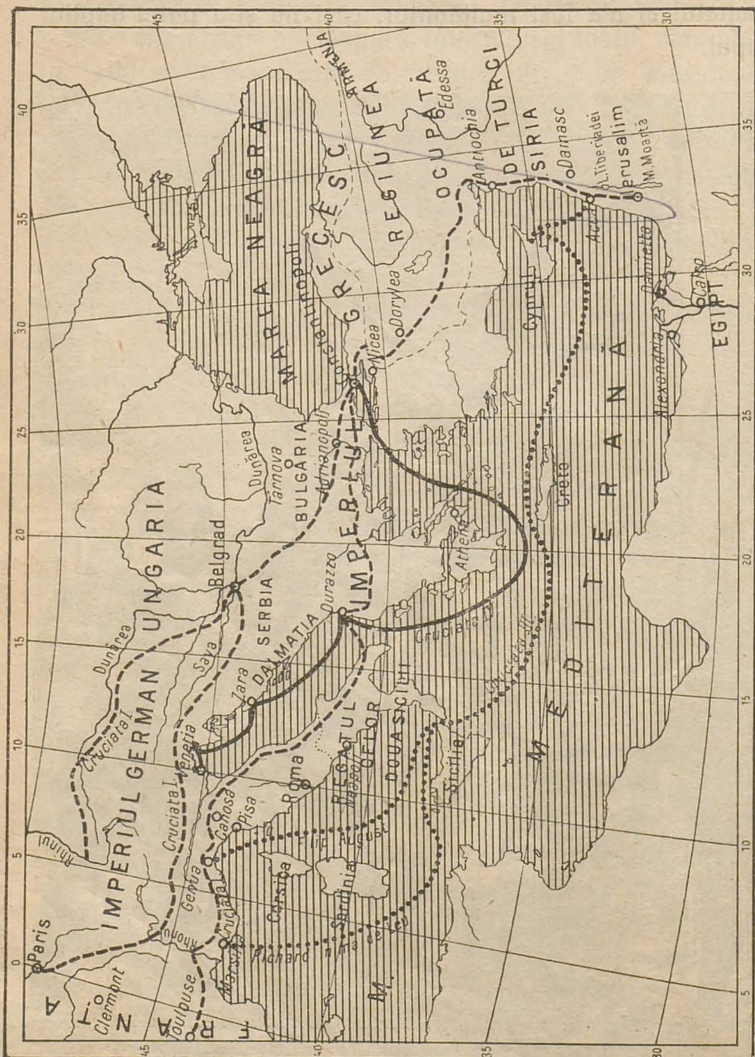
regele Franţei. Dar, cu toate că această cruciată a fost uriaşă, prin numărul mare de ostaşi care o întreprindeau, rezultatul ei n'a fost mulţămitor, căci nu şi-a putut împlini scopul.

Richard Inimă-de-Leu şi Leopold de Austria

Richard era un om violent şi plin de aroganţă. Figura reprezintă scena când regele Angliei insultă steagul lui Leopold de Austria, aruncându-l jos şi lăsându-l înfipt în pământ numai pe al său. Leopold vrea să răsbune ofensa cu sabia.

Frederic Barbă-Roşie plecă cel dintăiu, pe uscat — iar ceĭ doi regi veniră mai pe urmă, pe mare. Dacă ar fi plecat

Drumul cruciatei I, III şi IV.

toţi trei deodată, poate rezultatul ar fi fost altul. Impăratul Germaniei, după ce trecu prin Constantinopoli în Asia, a

câştigat câteva victorii împotriva musulmanilor, dar s'a înnecat în apele Selefului, vechiul Cydnus, ce era să-i fie fatal şi lui Alexandru cel Mare. Moartea împăratului aduse mare descurajare în armata sa, care se risipi. Partea cea mai numeroasă s'a întors în Europa, şi numai puţini Germani au aşteptat să se întâlnească cu oştile celor doi regi.

Filip August şi Richard ajungând cu trupele lor în Palestina, au încunjurat cetatea *Acra*. Dar încurând aceşti doi regi s'au certat, măcar că erau foarte buni prietini. Din această pricină, Filip s'a întors în Europa rămânând Richard Inimă-de-Leu, singur. După ce cuprinse *Acra*, el purtă mai multe lupte cu Saladin, în care se acoperi de glorie — dar, în cele din urmă, fu nevoit să părăsească Asia, căci auzise că fratele său, *Ioan Fără-Ţară*, îi uzurpase domnia. Totuş, înainte de plecare, el încheie cu Saladin o pace, prin care sultanul turcesc se obliga să lese intrarea creştinilor în Ierusalim, recunoscându-le în acelaş timp şi stăpânirea coastei maritime a Palestinei, cu capitala Acra. Ierusalimul rămase Turcilor.

XIX

Cruciata IV şi urmările ei

Papa Inocenţiu III (1198—1216). — O sută de ani trecuse dela cruciata întâia, şi zelul pentru astfel de expediţii scăzuse foarte mult. Totuş neizbânda cruciatei III şi faptul că Ierusalimul rămăsese mai departe în mânile Turcilor, nu puteau mângâia pe creştini.

Tocmai în vremea asta ajunge papă *Inocenţiu III*, cel mai mare pontifice pe care l-a avut Biserica catolică. Pentru a întări disciplina în Biserică, făcu mai multe reforme şi creă tribunalul *Inchiziţiei*, împotriva ereticilor şi a necredincioşilor. Judecătorii, mai totdeauna clerici, supuneau pe acuzaţi la tortură, pentru ca să-şi mărturisească vina. Pedeapsa era de obiceiu arderea pe rug. Predică apoi o cruciată împotriva *Albigensilor*, o sectă creştină din

sudul Franței care nu recunoștea autoritatea papală. Albigensii au fost uciși, țara lor pustiită, iar sudul regiunii, acoperit de ruine.

Inaintea lui tremurau regii și împărații. Ioan Fără-Țară, regele Angliei, i se declară vasal și-i plăti tribut. In Germania a făcut împărați pe cine a vrut el. Lui Ioniță, regele Românilor și al Bulgarilor, i-a trimes coroana și titlul de rege.

Cruciata IV (1202—1204). — Inocențiu stărui să se înjghebe o nouă cruciată — dar regii nu luară parte la dânsa, angajându-se numai feudalii. Seniorii franceji și italieni, însoțiți de un mare număr de cavaleri, pregătiră expediția. Șefii ei fură contele *Balduin de Flandra* și marchizul *Bonifaciu de Montferrat*, care hotărîră să atace pe Turci în inima puterii lor, pe atunci, Egiptul. Odată învinși în Egipt, Siria cu Palestina ar fi căzut în mânile lor.

Cruciații se întâlniră cu toții la Veneția. De oarece ei voiau să facă călătoria pe mare, dar n'aveau corăbii, se adresaseră dogelui Veneției, *Henric Dandolo*, ca să le închirieze vasele necesare. Veneţienii consimțiră să transporte în Egipt 14.000 de cavaleri și 20.000 de pedeștri, pentru cinci milioane de franci, plătiți înainte, și să împartă prada în două. Dar cruciații n'aveau o sumă așa de mare. Veneţienii le propuseră atunci în schimb să cucerească mai întâiu cetatea Zara, din Dalmația—oraș creștin, dar port rival al Republicii. Cruciații cuprinseră Zara și se întoarseră apoi în Veneția ca să pregătească plecarea.

Tocmai acuma veni la dânșii *Alexe*, fiul lui Isac Anghelos, fostul împărat al Constantinopolii, care le arătă cum tatăl său a fost răsturnat din domnie și pus la închisoare de către propriul său frate care se și proclamase împărat în locul lui. Alexe le ceru ajutor rugându-i să meargă la Constantinopoli. Pentru asta, nu trebuiau să renunțe la cruciată, ci numai să facă un mic ocol. Ca răsplată, se obliga să le plătească sume mari de bani, să puie Biserica răsăriteană subt autoritatea papii și să le deie ajutor împotriva Turcilor. Cruciații primiră și, subt conducerea lui *Dandolo*

care, măcar că avea peste 80 de ani, era plin de energie, vâsliră spre Bosfor.

Impresia pe care Constantinopolea o făcu asupra cruciaților fu extraordinară. Zidurile uriașe ale cetății, palatele grandioase, bisericile înalte, pline de odoare, și mai ales bogăția locuitorilor, îi minunară, parcă ar fi avut înainte un oraș fermecat.

Formarea Imperiului latin din Răsărit. — Constantinopolii fu ocupat aproape fără luptă, și cruciații așezară din nou în scaun pe Isac Anghelos. Dar acesta refuză să le deie suma făgăduită. Pe de altă parte populația orașului se răscoală, ucide pe Alexe și detronează din nou pe Isac. Atunci cruciații pun mâna pe Constantinopoli pe care, de astădată, îl jăfuesc într'un chip neauzit. Prădară bisericile și palatele ucizând în dreapta și'n stânga, distruseră monumentele de artă ale antichității, ca să ieie aurul și pietrele prețioase ce le împodobeau, apoi dădură foc orașului, din care un sfert pieri în flăcări. După ce omorîră pe împărat aruncându-l din vârful unei columne, întemeiară *Imperiul latin din Răsărit*.

Moneta lui Mihail III

Inscripțiile sunt grecești. Pe față, Mihail Pistos Megas Basileus Romaion, iar pe dos, o cruce îngrădită, cu vorbele: Isus Hristus nica. De aici se vede grecizarea imperiului.

Invingătorii proclamară de împărat pe Balduin de Flandra, apoi împărțiră între ei imperiul bizantin. Bonifaciu de Montferrat fu regele Salonicului și al Macedoniei, alții fură duci de Atena, prinți de Moreea, marchiji de Tesalia, etc. Venețienii luară o întreagă regiune din Bizanț și cea mai mare parte din Arhipelag trăgând ei cele mai însemnate foloase din această norocoasă expediție.

Urmașii familiei imperiale, între care *Teodor Lascaris*, ginerele lui Alexe Anghel, se retrase în Asia Mică, unde fundară o stăpânire, cu capitala *Niceea*. Celelalte ramuri

ale nobilimii creară și ei nişte stătişoare care le serviră de azil: Anghelii, în Egipt, Comnenii, la Trapezunta etc.

Imperiul latin a ținut numai 57 de ani. Atacat la răsărit de Greci, la miazănoapte de *Ioniță*, împăratul Românilor și al Bulgarilor, care prinse pe Balduin și-l ucise în închisoare; sbuciumat de lupte și frământări lăuntrice, acest stat efemer slăbi până într'atâta, încât Latinii nu-l mai putură apăra. In 1261, *Mihail Paleologul*, cu ajutorul Genovejilor, bătu cu desăvârșire pe Latini și desființă statul cel nou, iar aliații săi căpătară mari foloase teritoriale și maritime pe care subt Latini le avuseseră Venețienii.

O medalie a Paleologilor
Inscripția pe grecește: O Palaiologos Ioanes Basileus kai Autocrator Romaion.

Imperiul Româno-Bulgar (1186—1389).— Bulgarii și Românii Macedoneni, după 1018, au încercat de câteva ori să se scoale împotriva Bizantinilor care-i apăsau, dar totdeauna mișcările lor au fost înnăbușite. Românii, urmașii acelei populații trace romanizate din Moesia, care se trăsese în fața năvălirilor slave și bulgare, locuiau acuma prin munții Balcanilor, unii din ei lăsându-se până prin văile Pindului, prin Etolia, Tesalia și Epir, unde formau mai multe Vlahii. Ei se ocupau mai ales cu păstoritul. Pe vremea lui Isac Anghelos, dările către imperiu fiind sporite, mai cu samă pe vite, doi Români chiaburi, Petru și Assan, au venit la împărăție, ca să ceară dreptate. In loc de dreptate, au fost dați afară, și unul din ei, pălmuit. Intorcându-se acasă, ei ridică poporul, cer ajutor de la Românii nord-dunăreni și izbutesc să întemeieze statul româno-bulgăresc, cu capitala la *Târnova*. Petru ajunge rege peste Bulgari și Români.

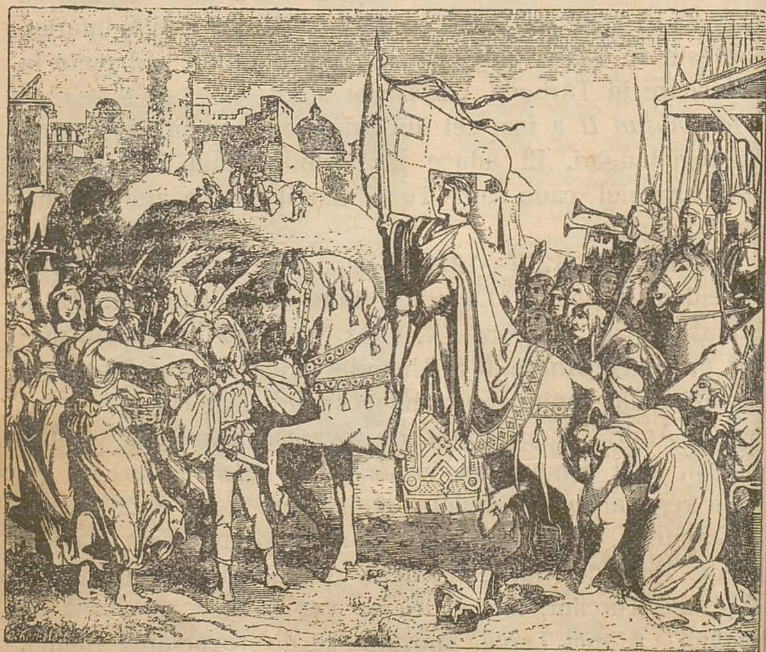
Mai însemnat decât dânsul, e fratele cel mic, *Ioniță* (1197-1207) — care luptându-se înainte cu Bizantinii, isprăvile lui ajung până la urechile papii. Inocențiu III îi trimete o coroană de rege, pentru care el primește ca în bisericile țării să se facă slujba în latinește. Când cruciații au întemeiat imperiul latin, Ioniță a vrut să se înțeleagă cu noii săi vecini, în privința hotarelor. Dar Balduin de Flandra i-a trimes răspuns că nu vrea să steie de vorbă cu dânsul. Atunci Ioniță, înfuriet, pornește cu oaste, bate pe Balduin, îl prinde și-l pune la închisoare în Târnova, unde a și murit.

Ion Assan II a fost cel din urmă rege român, după care vin regi bulgari. El aduce iar ortodoxismul în țară. La 1389 imperiul cade subt Turci. Statul era pe atunci complect bulgăresc.

Cruciata V (1217—1221).—Papa Inocențiu III nu pierdu nădejdea recuceririi Locurilor sfinte, dar el muri în 1216. Urmașul său, *Grigore IX*, iarăș un papă însemnat, hotărî pe regele Andrei II al Ungariei să ieie crucea—împreună cu mai mulți seniori germani și unguri. Dar chiar dela început, Andrei, nemulțămit de tovarășii săi, îi părăsi. Cei rămași, subt conducerea lui *Jean de Brienne*, care se intitula rege al Ierusalimului, porniră spre Egipt și debarcară la Damietta. Dup ă doi ani de asediu, cuprinseră această cetate. Plini de trufie, cavalerii respinseră propunerile de pace ale Turcilor, zicând că nu vor să steie de vorbă cu păgânii. Atunci Turcii, folosindu-se de revărsarea Nilului, deschiseră zăgazurile din Deltă și cruciații rămaseră acolo blocați. Neavând ce mânca, cerură voie să se întoarcă acasă, lucru pe care musulmanii li-l acordară cu bucurie și expediția se sfârși, fără nici un rezultat.

Cruciata VI (1228—1229). — Această cruciată a fost întreprinsă de împăratul Germaniei, *Frederic II*, care făgăduise încă lui Inocențiu III că va merge în Palestina. Dar Inocențiu murind, Frederic uită și el de făgăduială. Insă Grigore IX îi aminti și, fiindcă împăratul Germaniei avea acuma alte planuri, papa îl excomunică. Atunci Frederic

se hotărî să plece, dar fiind excomunicat, nimeni nu voi să-i deie vreun ajutor. Frederic se înțelese cu *Malek-Kamel*, sultanul Egiptului, de la care dobândi Ierusalimul prin bună învoială. Papa, supărat de asta, îl excomunică pentru a doua oară pe Frederic, care intră în Ierusalim. Și cu toate că nu găsi nici un preut ca să-i oficieze servi-

Intrarea lui Frederic II în Ierusalim
Frederic II, cu steagul cruciatei în mână, intră în Ierusalim în aclamațiile populației creștine. In planul al doilea, sus, se văd zidurile orașului sfânt.

ciul religios, împăratul se încoronă singur de rege al Ierusalimului. Așa că regatul acesta fu reînființat prin diplomația Impăratului german.

Cruciata VII (1248—1254). — Tratatul încheiat de Frederic ținu numai un an, după care Turcii se făcură iarăș stăpâni peste Ierusalim. Insă papii, în loc să se folosească de rezultatele obținute de Împăratul Germaniei, căutară mai

D.D.Patrascanu.. Istoria Nouă cl.I și V

LUCEAFARUL S.A

de grabă să-l distrugă pe Frederic, lucru care făcu să se stângă şi mai mult entuziasmul pentru asemenea expediţii. Totuş evlaviosul rege al Franţei, Ludovic IX, fiind bolnav, făgăduise că, dacă va scăpa, va lua crucea. Intr'adevăr, el făcu cruciata VII — pornind spre Egipt, însoţit de membrii familiei şi de vasalii săi cei mai de aproape.

Ei debarcară la Damietta pe care o cuprinseră. Inaintând cătră Cairo, Ludovic fu bătut şi prins. Pentru a-şi recâştiga libertatea, fu nevoit să plătească mari sume de bani, iar unii din tovarăşii lui, să treacă la islamism. Ludovic merse şi în Palestina, dar mare ispravă nu făcu nici pe acolo.

Cruciata VIII (1270). — La bătrâneţă, Ludovic IX făcu încă o cruciată în Tunis — povăţuit de fratele său, Carol de Anjou, care ajunsese rege în cele Două Sicilii. Dar armata sa fu lovită de ciumă, boală de care muri chiar Ludovic Cel Sfânt. Rămăşiţele expediţiei se întoarse cu greutăţi enorme în Franţa.

Această cruciată este cea de pe urmă.

Rezultatul Cruciatelor. -- După două sute de ani de frământări, cruciatele se sfârşesc, căci glasul papii nu mai găsea răsunet în sufletele credincioşilor. Dar, cu toate că scopul pentru care a murit atâta lume nu s'a împlinit, musulmanii rămânând deplin stăpâni pe Locurile sfinte, totuş aceste expediţii au avut alte urmări care au contribuit în bună parte să schimbe faţa lumii. Iată pentru ce ele sunt aşa de însemnate, fiind socotite printre evenimentele cele mai impunătoare pe care le-a săvârşit omenirea.

Schimbările produse de aceste mari expediţii au fost următoarele:

1) Popoarele în Evul Mediu trăiau cu totul izolate. Pentru întâia oară vedem acuma milioane de oameni care-şi părăsesc ţările, străbat drumuri lungi şi se găsesc în faţa unor naţiuni străine, cu obiceiuri nouă şi necunoscute. Intre Răsărit şi Apus se fac astfel legături, bazate pe alte idei despre oameni şi lucruri, care au influenţat foarte mult la schimbarea în bine a popoarelor.

2) In urma regimului feudal, țările erau îmbucățite într'o mulțime de stătulețe. Locuitorii unei țări nu se cunoșteau între dânșii, căci se întâlneau numai când se luptau unii cu alții. Din pricina acestei izolări, se priveau ca străini. Pentru întâia oară ei se adună acuma la un loc și văzând că vorbesc aceiaș limbă, își dau samă că sunt de acelaș neam. Așa că, în genere, cruciatele au făcut să se nască sentimentul *naționalității.*

3) Expedițiile acestea au mărit mult la început puterea papilor, la ordinul cărora oamenii luară crucea. Dar purtarea lor despotică și abuzul cu pietatea creștinească, precum și faptul că cruciatele n'au izbutit să libereze Locurile sfinte, le-au ruinat la sfârșit autoritatea, așa că, după cruciate, papalitatea nu mai are decât o slabă însemnătate.

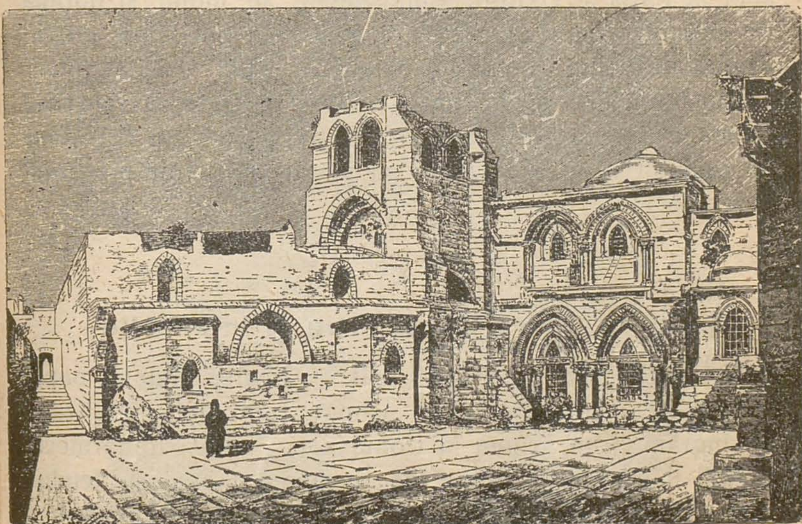
4) Cruciatele au slăbit mult feudalitatea, căci seniorii și cavalerii, ca să poată preîntâmpina enormele cheltueli ale expediției, au fost nevoiți să-și vândă sau să-și amaneteze castelele și moșiile pe care le cumpărau orășenii bogați ori seniorii mai mici. Apoi mare parte dintre ei murind, și cei mai mulți ruinându-se, clasa lor n'a mai avut trecere. Din asta a ieșit creșterea puterii regale.

5) Regii s'au folosit de toate pierderile seniorilor. Feudele vacante le luau ei în stăpânire, cumpărând pe celelalte cu bani. Pe de altă parte, feudalii s'au deprins să asculte de rege. Când regele lua parte la vr'o cruciată — comanda, în chip firesc, o avea el. Deci seniorii simțeau că regele e mai mare peste ei. Deasemenea toți care vorbeau aceiaș limbă se strângeau în jurul steagului regal, simbolul unității naționale. Prin urmare și mulțimea avea acelaș sentiment. Rezultă de aici că regii și-au mărit puterea.

6) Cruciatele au folosit mai ales claselor de jos, adică orășenilor și țăranilor. Meseriașii și negustorii s'au îmbogățit. Apoi comunitățile orășănești au profitat de nevoia în care se aflau feudalii, ca să le smulgă privilegii și drepturi pe care nu le aveau până acuma. Așa că, de pe urma cruciatelor, se alcătuește organizația liberă a *Comunelor,* care va ajuta pe regi la dobândirea puterii lor.

7) Comerţul şi industria au crescut enorm. Din această pricină au înflorit multe oraşe maritime: Veneţia, Genova, Pisa, Marsilia etc. S'au adus în Europa produsele orientale, fiindcă acuma schimbul se făcea mult mai uşor.

Şi agricultura europeană a profitat, căci s'au răspândit culturi nouă de arbori şi de plante pe care în parte le aduseseră şi Arabii: orezul, hrişca, bumbacul, şofranul; apoi lămâiul, caisul, smochinul, agudul, etc.

Sfântul Mormânt

Această biserică a fost clădită de cruciaţi pe locul unde se credea c'a fost înmormântat Hristos. In 1809, un incendiu arse biserica care a fost reparată mai târziu de către Greci.

8) Expediţiile cruciate au apropiat sufleteşte lumea creştină de cea musulmană, a cărei civilizaţie europenii au învăţat s'o cunoască mai bine. După asediul Acrei, Saladin trimese daruri lui Richard Inimă-de-Leu, ba chiar regele Angliei legă prietenie cu fratele Sultanului, căruia voia să-i deie pe soră-sa în căsătorie. Aşa că din aceste răsboaie a ieşit o apropiere cu cei de altă lege, deci s'a slăbit fanatismul religios. Acest lucru a contribuit mult la ridicarea morală a lumii.

9) Literatura și arta au câștigat și ele. Trubadurii și truverii, poeții de pe atunci, au cântat multă vreme isprăvile unora dintre cavaleri, iar arhitectura arabă și bizantină au influențat pe artiștii Evului Mediu.

10) Călătoriile, răsboaiele, viața grea și nesigură, chiar nenorocirile din acele vremuri, au silit mintea omenească să iasă din întunericul ce o stăpânise până atunci. Se fac școli, se creiază universități, dintre care cele mai vestite sunt la Paris și Oxford. Cunoștințele se întind și dorința de cultură crește, lucru care a avut cele mai bune urmări asupra desvoltării spiritului uman.

Din toate aceste puncte de vedere se vede că cele șase milioane de oameni care au pierit în cruciate, nu s'au stâns în zadar. Cu suferințele lor, au plătit o parte din progresul omenirii.

XX

Lupta dintre Sacerdoțiu și Impărăție

Urmările rele ale Papalității. — Crearea statului papal a avut și unele urmări rele asupra autorității pontificale. Se îngrămădeau acuma la tronul papal, atrași de farmecul puterii lumești, o mulțime de nechemați. Seniorii feudali voiau să devie papi, nu pentru credința lor, ci pentru a se folosi de bogățiile sacerdotale. Pe tronul Sf. Petru ajung astfel oameni nevrednici, ba chiar copii, și scandalul acesta indignează pe credincioși.

Dezordinile dela Roma s'au întins cu vremea și în celelalte Biserici din Apus. Demnitățile ecclesiastice ajung un obiect de trafic în mânile împăraților, regilor și ale seniorilor feudali. Adesea aceste slujbe se puneau la mezat. Cumpărătorii, ca să-și scoată cheltuiala, vindeau cele sfinte. *Simonia*, numită astfel dela Simon Magul, care ceruse Apostolilor să-i vândă darul de-a face minuni, se întinsese pretutindeni.

Apoi preuții și episcopii se însurau — căutându-și mai

mult de familii decât de slujbele religioase — se îmbrăcau în haine scumpe, făceau petreceri oprite, așa încât efectul rău dela Roma își produsese efectul.

Toată lumea, dar mai ales credincioșii, spuneau că trebuie o reformă începând de sus. Acela care a îndreptat

Grigore VII

Papa Grigore era mic de stat, negru la față și cu pântecele mare, însă credința lui aprinsă, caracterul aprig și neînfrânat și ambiția lui nemărginită, impuneau respect tuturora. E făcut cu coroana pontificală, din care spânzură o bandă pe umăr, scriind vestitul lui edict, cu alegerea episcopilor.

relele pomenite a fost un călugăr, *Hildebrand*, cunoscut ca papă subt numele de *Grigore VII*.

Grigore VII. — Hildebrand, feciorul unui dulgher din Toscana, s'a făcut călugăr de tânăr, căci a fost crescut de un unchiu al său, egumenul unui schit din Roma. De aici

trecu la *Cluny*, o vestită mânăstire din Franța, unde călugării duceau o viață neprihănită. Papa Leon XI cunoscându-i alesele lui calități, îl chemă la Roma și-l făcu cardinal și secretarul său — slujbă pe care o împlini subt cinci papi, tocmai în vremea când pontificatul era înjosit. El făcu pe papa Neculai II să adune un sinod, în 1059—care hotărî că papii vor fi aleși în viitor de cardinali, și nu de feudalii romani, nici de suveranii germani. Această măsură a avut cele mai bune urmări asupra puterii pontificale.

In 1073, Hildebrand fu ales papă, subt numele de *Grigore VII*. Avea 60 de ani. Intâiu a refuzat demnitatea, primind-o numai în urma stăruințelor tuturora.

Indată ce a ocupat tronul papal, Grigore VII începu să lucreze pentru stârpirea corupției din Biserică. El scoase din slujbele religioase pe cei care le dobândise cu bani, apoi sili pe preuți și pe episcopi să trăiască în celibat oprind pe credincioși de a asculta leturghia și de a primi sfintele taine dela un preut căsătorit. Cei care se opuneau erau loviți de excomunicare — așa că, încurând, măsurile lui fură respectate de toți.

Dar, pentru ca să-și desăvârșească planurile, mai trebuia să împiedice pe prinți de a numi pe episcopi, tot așa după cum, prin sfaturile lui, Neculai II oprise pe feudalii romani să mai aleagă pe papi. In 1075, el își împlini și această dorință făcând cunoscut că va fi exclus din Biserică orice preut care va primi episcopia dela un laic — și orice laic „fie el împărat, rege, duce, marchiz sau conte“ — care va învesti pe vreun episcop. Pe viitor, episcopii aveau să fie aleși de către cler și popor. Și, pentru ca să întărească și mai mult Sfântul Scaun, papa intră în înțelegere cu Normanzii care cuceriseră Italia sudică, recunoscându-le o parte din stăpânire, subt vasalitatea papală.

Hotărîrea lui Grigore VII, în privința alegerii episcopilor, nu putea fi respectată de suverani. Căci episcopiile având domenii întinse, exercitau și o putere lumească. Cu alte cuvinte, episcopii deși servitori ai altarului, erau totodată

Henric III

Impăratul German stând pe o şea înaltă, cu biciul în mâna dreaptă, strânge în voie frâul, iar cu stânga se ţine de capul şelei. (Statuie în Domul din Bamberg).

şi seniori feudali, iar în calitatea lor din urmă depindeau de suveranii locului. Şi acuma papa cerea ca datoriile acestor vasali să nu mai fie împlinite. Era de prevăzut deci că un conflict mare va ieşi, din această pricină, între papi şi împăraţii germani care se amestecau mai des în trebile clerului. Acest conflict s'a numit *Lupta dintre Sacerdoţiu şi Impărăţie* şi a ţinut aproape două veacuri (1059—1250). Ea cuprinde trei faze: *Cearta pentru învestitură*, *Lupta dintre Italia şi Germania şi Răsboiul de distrugere între papi şi împăraţii germani*, care se sfârşi cu ruina complectă a împăraţilor. Mai târziu lupta este reluată de Filip cel Frumos, regele Franţei, şi se termină definitiv cu înjosirea papalităţii.

Cearta pentru învestitură. — Cel mai însemnat monarh franconian a fost feciorul lui Conrad, *Henric III cel Negru*, (1039—1056). Contrar celorlalţi împăraţi şi mai ales lui Otto, Henric căpătase o educaţie strălucită; cunoştea bine dreptul şi ştia mai multe limbi. Era bun administrator, măcar că avea numai 22 de ani. A îngenunchiat pe feudali, care-l duşmăneau, şi a intervenit în Italia punând şi scoţând trei papi. Pe timpul său, Imperiul romano-germanic ajunge în culmea puterii. A murit în vârstă de 39 de ani, după ce asigurase moştenirea fiului său.

Henric IV (1056—1105), fiul lui Henric III, este însemnat pentru lupta dusă cu Papa *Grigore VII*, cunoscută subt numele de *Cearta pentru învestitură.*

Cauza acestei certe a fost fiindcă şi papii şi împăraţii germani voiau să învestească pe episcopi. Mai de demult, se obişnuia ca episcopul să fie ales de clericii din eparhia lui şi întărit de către papă. Dar, de când episcopiile aveau moşii întinse, episcopii fiind şi ei feudali, împăraţii Germaniei îşi luară dreptul de a-i numi, învestindu-i cu inelul şi cârja, semnele episcopatului. Exemplul acesta fu imitat şi de către alţi suverani, aşa că era primejdie ca Biserica să fie încălcată de feudali. Pentru aceia, Grigore VII s'a hotărît să aducă lucrurile cum fuseseră mai înainte, ceiace a izbutit.

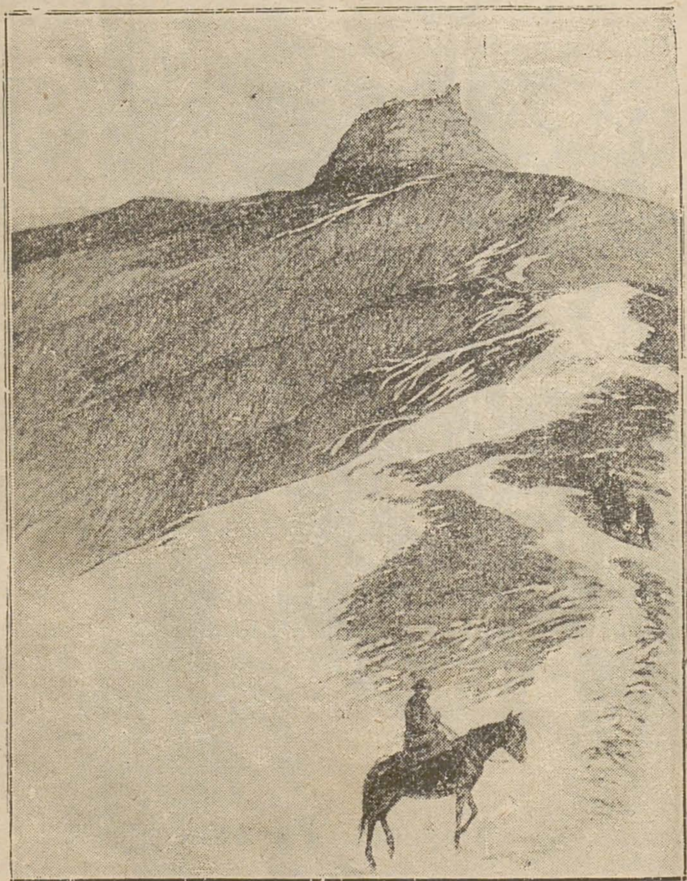
Când a apărut decretul papii cu excomunicarea suve-

Henric IV la Canossa

Impăratul e cu picioarele goale şi în haină de penitent. Afară ninge, căci scena s'a petrecut la sfârşitul lunii Ianuarie a anului 1077.

ranilor care ar fi învestit pe vreun cleric, Henric IV își bătu joc de dânsul. El numi câțiva episcopi în Italia și puse la mezat stăreţia unei mânăstiri. Grigore porunci atunci

Castelul din Canossa

Acest castel vestit e în ruine astăzi. Figura îl reprezintă iarna, aşa cum trebuie să fi fost în vremea când împăratul Henric urca din greu culmile Apeninilor.

împăratului să înceteze cu aceste fărădelegi și să vie la Roma să se justifice înaintea lui. Henric, indignat de aşa îndrăzneală, convocă la Woorms un sinod care hotărî răsturnarea

papii. Auzind Grigore una ca asta, declără pe împărat detronat şi deslegă pe supuşii lui de jurământul de credinţă.

Hotărîrea papii produse o mare impresie în toată Germania. Supuşii lui Henric, înteţiţi de adversarii săi politici, îl părăsiră; ba chiar prietinii îl abandonară, căci, în urma excomunicării, era privit ca eretic. Henric, văzându-se lăsat de toţi şi amenințat de un competitor la tron, hotărî să se încovoaie. De aceia trecu Alpii mergând la Grigore, să-i ceară iertare. Papa se afla atunci lângă Modena, la castelul *Canossa*, prevăzut c'o întreită întăritură de ziduri, proprietatea Contesei Matilda. Pe o iarnă din cele mai aspre Henric trecu Alpii, cu soţia şi copilul său, şi ajunse la Canossa, la anul 1077. Acolo avu de suferit cele mai amare umilinţe. Trei zile de-a rândul nenorocitul împărat bătu la porţile castelului, îmbrăcat c'o haină de penitent, cu picioarele goale în zăpadă, fără ca cineva să-i deschidă. Abia a patra zi trufaşul papă, după stăruinţele tuturora din castel, consimţi să-l primească. Henric se aruncă în zăpadă, cu braţele în formă de cruce, aşteptând bunăvoinţa persecutorului său. Papa îi retrase excomunicarea, dar nu vru cu nici un preţ să-i redeie şi coroana. Atunci seniorii germani declarară pe Henric detronat şi aleseră în locul lui pe Rudolf, ducele Suabiei, pe care Grigore VII îl şi recunoscu de împărat.

Dar Henric nu se lăsă nici el. Injosirile şi umilinţele la care fusese supus îl hotărîră să lupte cu desperare. Cum ajunse în Germania, îşi strânse o armată, omorî pe pretendentul tronului şi birui pe duşmanii săi lăuntrici. Apoi trecu Alpii, cu oaste, şi ajungând la Roma luă oraşul cu asalt. Papa fugi din oraş şi se ascunse. Henric proclamă alt papă pe care-l unse cu mânile sale. Dar sosind Normanzii dela miazăzi, aliaţii papii, Henric fu nevoit să părăsească Roma. Normanzii luară cu dânşii pe Grigore VII, după ce mai întâiu făcură un aprig iureş prin Roma. După câteva luni, Grigore VII muri, zicând înainte de a-şi da sufletul: „Fiindcă am iubit dreptatea şi am persecutat fărădelegea, mor în exil".

Astfel se sfârşi Grigore VII. Biserica catolică l-a aşezat între sfinţi. Intr'adevăr el i-a adus servicii mari, dar pretenţia lui ca papii să domnească asupra tuturor suveranilor a iscat lupte sângeroase, mai înfricoşate încă subt urmaşii săi.

Trist a fost sfârşitul lui Grigore VII, dar al adversarului său, Henric IV, a fost încă şi mai nenorocit. Impotriva împăratului se răsculară nu numai vrăjmaşii, ci şi proprii săi copii. Cel mai tânăr, Henric, aţâţat de ducele Bavariei şi de papă, îl răsturnă din domnie şi-l puse la închisoare. După cele mai mari suferinţi, Henric muri, iar trupul lui fu aruncat în drum. Pentrucă papa Urban îl afurisise a doua oară, nici un preut nu voi să-i îngroape cadavrul. De două ori a fost pus în pământ şi de două ori a fost desgropat de blestematul său fiu, care l-a ţinut aşa cinci ani. Numai după multe rugăminţi ale rudelor, papa se îndupleca şi dădu voie ca rămăşiţele fostului împărat să fie îngropate în locul de odihnă.

Criminalul său fiu ajunse împărat, subt numele de *Henric V*. Uitând însă că tronul şi-l datoră papilor, ridică şi el aceleaşi pretenţii, caşi părintele său. Fu nevoit la urmă să încheie o pace, numită *Concordatul dela Woorms* (1122) care punea capăt certei pentru investitură. Alegerea episcopilor trebuia să se săvârşească de clerici, caşi mai 'nainte, renunţând împăratul la investitura bisericească. Aceasta se făcea de papă, dându-le cârja şi inelul, iar împăratul îşi păstra dreptul de a-i învesti cu pământurile feudale.

Papii au ieşit aşadar învingători. Dar nemulţămiţi numai cu atâta, ei urmară lupta mai departe, pentru ca să rămâie singurii stăpâni pe lume.

XXI

Continuarea luptei dintre Sacerdoţiu şi Împărăţie

Dinastia Hohenstaufen (1138—1250). — *Conrad III.* — După dinastia franconiană, care se stânse cu moartea lui Henric V, Germanii au adus la tron pe *Conrad III*, ducele

Suabiei, din familia *Hohenstaufen* care a cârmuit Germania peste un secul. Impărații din această dinastie au luptat mult ca să facă din statul lor ceia ce fusese pe timpurile bune ale Imperiului romano-germanic. Dar papii, ajutați de orașele Italiei, li se împotriviră cu multă energie. Rezultatul a fost—că Germania a ieșit sdrobită.

Conrad a făcut cruciata a II. A lăsat tronul nepotului său, *Frederic I.*

Frederic I Barbă-Roșie (1152—1190). — A fost unul din cei mai mari împărați ai Germaniei. Este reprezentantul desăvârșit al cavalerismului, și amintirea sa a rămas vie la poporul german.

Se trăgea din vestita familie *Weiblingen* — care avea de adversari familia *Welf*, în fruntea căreia stătea ducele Saxoniei. După ce liniști certurile dintre seniorii germani, el își propuse să facă regulă și în Italia.

Frederic I Barbă-Roșie

Avea treizeci de ani când s'a suit pe tron. Inalt, sprinten și bine făcut, cu ochii limpezi și vii, cu părul și barba de un roș aprins — făcea o puternică impresie celor care veneau în atingere cu dânsul. (După o pictură murală din Primăria orașului Francfurt-pe Mein).

In aceste timpuri însă, în Italia, în orașele mari, locuitorii se organizează în *comune*, cu guverne republicane, ca pe timpul vechei Rome, cu senat, consuli și tribuni. Din cauza aceasta, Italia era frământată necontenit de revoluții. Chiar atunci, la Roma, se formase o republică, condusă de *Arnold de Brescia*, care se ridicase împotriva stăpânirii lumești a papilor. De aceia papa

invită pe Frederic să vie să restabilească vechea stare de lucruri. Pe de altă parte, nici împăratul nu putea suferi tulburări care-i slăbeau autoritatea.

Frederic, la apelul papii, porni spre Roma, cu gândul să se încoroneze de împărat roman, cum se obişnuia dela Otto cel Mare. El ocupă oraşul, prinse pe Arnold de Brescia pe care-l arse, iar cenuşa i-o aruncă în Tibru. După ce se încoronă, se întoarse în Germania.

Frederic considera pe Italieni ca pe nişte supuşi, dar nici papa, nici locuitorii nu voiau să-şi piardă neatârnarea. Mai ales oraşele din nordul Italiei, care se îmbogăţiseră prin industrie şi comerţ, doreau să scuture supremaţia împăratului. In fruntea lor stătea Milanul. Erau şi altele care susţineau legăturile cu Germania: în fruntea acestora stătea Pavia. Duşmanii împăratului se numeau *Guelfi*, iar partizanii lui, *Gibelini*, nume care veneau dela cuvintele *Welf şi Weiblingen* din Germania.

Milanul dădu semnalul revoltei. Aflând împăratul de răscoală, trecu munţii şi se opri subt zidurile cetăţii. Asediul ţinu trei ani, după care Milanul fu cuprins. Furios de această rezistenţă, împăratul hotărî să deie un exemplu cumplit: dărâmarea oraşului. Când s'a auzit de această sentinţă grozavă, Milanejii au trimes tot felul de solii la împărat. Intâiu veniră slujbaşii cei mari, desculţi şi cu săbii pe ceafă, ca să implore mila lui Frederic; apoi cavalerii care-i depuse la picioare cele 36 de steaguri ale cetăţii; pe urmă se târî înaintea lui grosul poporului, cu ştreanguri în jurul gâtului. Zadarnic au fost însă toate. Oraşul a fost dărâmat, populaţia împrăştiată, iar pe locul unde fuseseră zidurile cetăţii, s'a tras cu plugul.

După ce a plecat împăratul în Germania, Papa Alexandru III, strânge toate oraşele din valea Padului într'o *ligă lombardă*, rezideşte Milanul şi ridică o nouă cetate care a fost numită *Alexandria*. Guelfii se pregătiră de luptă.

Frederic veni pentru a treia oară în Italia, dar nefiind urmat de o parte din supuşi, între care era şi puternicul

Henric Leul, ducele Saxoniei, este bătut de astădată cumplit la *Legnano* (1176). Atunci el se împăcă întâiu cu cetăţile lombarde, acordându-le dreptul de a se cârmui singure, apoi cu papa. Impăcarea cu pontificele roman s'a făcut în biserica Sf. Marcu din Veneţia, la a cărei intrare

Henric VI

Miniatură de pe un manuscris unde, după cum se vede, chipul Regelui serveşte de podoabă pentru litera A. Sus, pajura, stema familiei de Hohenstaufen.

se vede și astăzi o piatră de marmură, unde a îngenunchiat Frederic, când a venit înaintea papei Alexandru. Se zice că împăratul ar fi spus atunci: „*Non tibi, sed Petro*" la care trufaşul papă i-ar fi răspuns: „*Et mihi et Petro*".

Meritul cel mai mare al lui Frederic, care l-a făcut nemuritor la poporul său, au fost luptele lui glorioase împotriva feudalilor germani. Aceşti seniori ajunseseră adevăraţi hoţi care cu oamenii lor, jăfuiau la drumul mare. Frederic îi urmări fără milă: pe mulţi dintre ei îi spânzură, iar cuiburile lor fură dărâmate. Și astăzi, pe malurile Rinului şi ale Dunării, prin munţii Suabiei şi ai Pădurii Negre, se văd ruini de castele, dărâmate cele mai multe de acest vajnic împărat.

La bătrâneţă, Frederic luă parte la cruciata III, împreună cu Filip August și Richard Inimă-de-Leu. Dar se înnecă în apele râuşorului Selef din Asia Mică. Când sosi vestea morţii lui, nimeni nu voi să creadă. Multă vreme poporul povestea că împăratul stă adormit într'o peşteră, de unde are să vie încurând, să aducă pacea şi mărirea Germaniei.

Henric VI (1190—1197) — Frederic Barbă-Roșie căsătorise pe fiul său, Henric, cu Constanţa, moştenitoarea regatului celor Două-Sicilii. Urmând la tron, după moartea tatălui său, Henric VI moşteneşte deci și Italia sudică — lucru care a pus pe gânduri pe papă. El veni în Roma, se încoronă de împărat și trecu în posesiunile Constanţei, răsculate împotriva lui de către agenţii papali. Nu se ştie cum s'ar fi isprăvit neînţelegerile, căci nu mult după asta, Henric VI moare de friguri la Messina, lăsând urmaş la tron un copil de trei ani.

Frederic II (1218—1250). — Fiul lui Henric și al Constanţei moşteni deci regatul celor două Sicilii, unde fuseseră într'o vreme puternici Sarazinii. Atunci papii, văzând că stăpânirea împăraţilor germani se întăreşte în Italia, au căutat să-i distrugă cu totul, lucru în care izbutesc.

Frederic II fu crescut de papa Inocenţiu III. Avea mari calităţi. In copilărie a primit o cultură aleasă dela profesori arabi, pentru care toată viața a preţuit civilizaţia lor. Născut şi crescut în Italia, el iubea această ţară mai mult decât Germania, de aceia și reşedinţa şi-o făcuse aici. Ideile lui erau mai presus decât ale contimporanilor săi, pentru care a fost duşmănit foarte mult.

Incă pe când trăia Inocenţiu III, Frederic făgăduise că va face o cruciată, dar, după moartea acestui papă, el refuză. Atunci Grigore IX îl excomunică în mai multe rânduri—şi Frederic plecă în Palestina, unde încheie un tratat cu Turcii, prin bună învoială. Cât a fost în Palestina, Papa Grigore căută să-i surpe puterea aţâţând împotriva lui pe feudalii germani, şi mai ales pe cei italieni. Duşmănia între papă şi împărat ţinu multă vreme, până când Grigore IX adună un sinod la Roma ca să-l răstoarne pe Frederic. Împăratul a fost însă mai iute. Din ordinul său, papa a fost prins şi de durere a murit, fiind în vârstă de aproape o sută de ani (1241).

In locul lui Grigore IX, a fost ales un genovez, din strălucita familie Fieschi, care luă numele de *Inocenţiu IV*. Inainte de a fi papă, era foarte bun prietin cu Frederic, aşa că toată lumea se aştepta acuma la o împăciuire. Dar împăratul spunea: „Fieschi era prietinul meu, papa îmi va fi duşman de moarte". Intr'adevăr, aşa s'a şi întâmplat. Căci acest nou pontifice fu tot aşa de duşmănos cu împăratul ca şi predecesorul său. Inocenţiu se duse în Franţa şi acolo, la Lyon, strânse un sinod în care Frederic fu excomunicat şi răsturnat din domnia celor Două-Sicilii. Hotărîrea Sinodului înfurie grozav pe Frederic, care ceru să-i aducă coroana Neapolii, o puse pe cap şi zise: „Inainte de a cădea, va curge sângele în valuri".

Papa porunci preuţilor să predice în toate bisericele împotriva împăratului. Frederic făcu apel la regi, arătându-le că adevăraţii duşmani ai monarhilor sunt papii. Nimeni însă nu-l ascultă, afară de Ludovic IX, care însă nu-i putu da nici un ajutor. Frederic fu părăsit de toţi. Incunjurat numai de trădători, el deveni bănuitor şi crud chiar faţă de cei mai devotaţi servitori ai săi. Atunci el îşi puse în minte să abdice şi să se ducă să moară în Palestina, între Turci. Când fiul său iubit, Enzio, la asediul unei cetăţi căzu în mânile soldaţilor papii şi nu putu fi scăpat, Frederic nemai putând îndura suferinţa, muri de întristare la 1250, în vârstă de 59 de ani.

Distrugerea Hohenstaufenilor. — După moartea lui Frederic II, lupta papilor nu încetă. Frederic lăsase doi băieţi: pe *Conrad* în Germania şi pe *Manfred* în Italia sudică. Aici însă Urban IV chemă ca rege pe *Carol de Anjou*, sălbaticul frate al Sfântului Ludovic, regele Franţei, care se recunoscu vasalul papilor. Manfred, ridicând o oaste, fu înfrânt de Carol şi ucis în luptă. In vremea asta murind şi Conrad, băiatul său, *Conradin*, în fruntea unei armate veni în Italia. Biruit şi el, a fost prins şi ucis — aşa că întreaga familie a Hohenstaufenilor fu distrusă. In Germania, după 1250, vreme de douăzeci şi trei de ani, nu s'a mai ales nimeni împărat. Feudalii uzurpară drepturi mari, nemai fiind cine să li se opuie. Timpul acesta (1250—1273) este cunoscut subt numele de *Marele Interegn* şi este o epocă din cele mai triste pentru Germania. Seniorii ajung stăpâni absoluţi pe domeniile lor, pradă şi jăfuesc pe supuşi, iar Germania se împarte în aproape 400 de stătuleţe.

Planurile papilor au izbutit mai mult decât şi-au închipuit ei.

XXII

CREŞTEREA PUTERII REGALE

Franţa şi Anglia

Cei dintăi Capeţieni. — Hugo Capet, întemeietorul dinastiei Capeţienilor, a fost un rege slab. Feudalii ceilalţi nici nu voiau să ştie de dânsul. Ii era frică să călătorească dela un oraş la altul, să nu fie prins de hoţi. Şi urmaşii lui, vreme de un secul, au fost caşi dânsul. Numai *Ludovic VI cel Gros* este mai însemnat. A stârpit tâlharii — care se recrutau cei mai mulţi dintre feudali — şi a căsătorit pe fiul său Ludovic, cu Eleonora de Aquitania, proprietara regiunii cuprinse între Loara şi Pirinei, mărind astfel domeniul regal. Regele era acuma cel mai mare şi mai bogat proprietar al regatului.

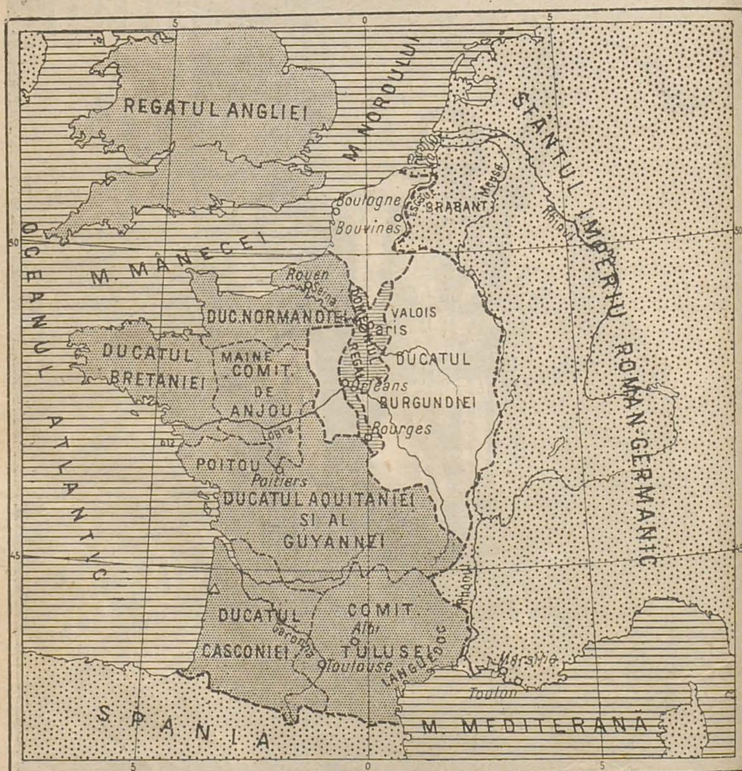
Urmaşul său, *Ludovic VII*, luă parte la cruciata II, ceia ce a fost o greşală, căci n'a făcut nimica. In lipsa lui, feu-

Ultimul Hohenstaufen

După moartea lui Manfred, Conradin, feciorul lui Conrad IV, deşi numai în vârstă de 15 ani, porni în Italia împotriva lui Carol de Anjou, ca să răsbune moartea unchiului său. Invins în luptă, fu prins şi, după un simulacru de judecată, condamnat la moarte împreună cu amicul său Frederic de Austria. (Vezi urmarea la „Lămuriri“).

dalii, căutară să-l surpe. Intorcându-se din cruciată, făcu altă greşală: îşi lepădă soţia — pe Eleonora — care se căsători cu ducele de Anjou, *Henric Plantagenetul*. Doi ani după căsătorie, Henric ajunge rege al Angliei, subt numele

Domeniul regal și posesiunile Plantageneţilor în Franţa

Regii engleji aveau ducatul Normandiei, comitatul de Anjou, ducatul Aquitaniei şi al Guyannei, ducatul Gasconiei şi comitatul Toulousei—adică partea punctată depe hartă. Domeniul regal, cu oraşele Paris, Orleans şi Bourges — părticica cu linii din centru — e de vreo opt ori mai mic.

de *Henric II (1154)*. Henric Plantagenetul avea acuma stăpâniri în Franţa — aproape de opt ori cât domeniul regal. Din această pricină, o mare duşmănie se născu între Capeţieni şi Plantageneţi, care a dat naştere la neîntrerupte răsboaie.

Filip II August (1180-1223). — Filip ajunse rege când avea 15 ani. Era foarte dibaciu. Știa să profite de toate împrejurările și nu pierdea niciodată nădejdea. In toată lunga lui domnie de 43 de ani, a avut necontenit lupte cu regii Angliei, cărora voia să le confiște posesiunile din Franța. In contra lui Henric II răsculă chiar pe fiii lui, dintre care cu Richard Inimă-de-Leu era prietin bun. Au făcut împreună cruciata III, când s'au certat. Filip, din această pricină, s'a întors în Franța lăsând pe Richard în Asia.

Ajuns acasă, Filip August se uni cu Ioan Fără-Țară care uneltea împotriva fratelui său, Richard. Iar când Ioan ajunse rege al Angliei, după ce ucise pe nepotul său *Arthur*, regele Franței, în calitate de suveran, chemă pe regele asasin la judecată înaintea tribunalului său. Ioan nu voi să se prezinte și atunci Filip îl declără trădător și-i cuprinse Normandia, împreună cu alte provincii.

După câtăva vreme, Ioan încercă să-și recapete provinciile. El făcu o legătură cu mai mulți feudali, dușmani ai regelui Franței, și cu împăratul Germaniei Otto IV. Bătălia se dădu la *Bouvines*, la anul 1214, unde Filip câștigă o strălucită victorie. Entuziasmul în Franța a fost la culme și a întărit mult tronul lui Filip și în general pe Capețieni.

După Ludovic VIII, fiul lui Filip August, urmează la tron Ludovic IX, cunoscut subt numele de *Sfântul Ludovic.*

Ludovic IX (1226—1270). — Ludovic IX a fost regele cel mai bun, cel mai drept și mai evlavios din câți a avut Franța în Evul Mediu. Pentru asta a fost foarte iubit și respectat de către supușii săi.

Ludovic IX era fiul lui Ludovic VIII și al Blancei de Castilia. Când muri tatăl său, avea numai 11 ani; de aceia în timpul minoratului, cârmui țara Blanca. Feudalii, văzând pe tron o femeie, crezură că a venit vremea să-și câștige iarăș privilegiile pierdute în vremea regilor anteriori și mai ales subt Filip August. De aceia declarară că nu recunosc regența, după cum nu vor recunoaște nici pe Ludovic, dacă nu li se vor reda drepturile lor. Ei făcură o

ligă, în frunte cu contele de Champagne şi cu contele de Toulouse. Dar Blanca lucră cu atâta meşteşug, încât desfăcu liga, mărind şi teritoriul regal cu unele pământuri ale răsvrătiţilor.

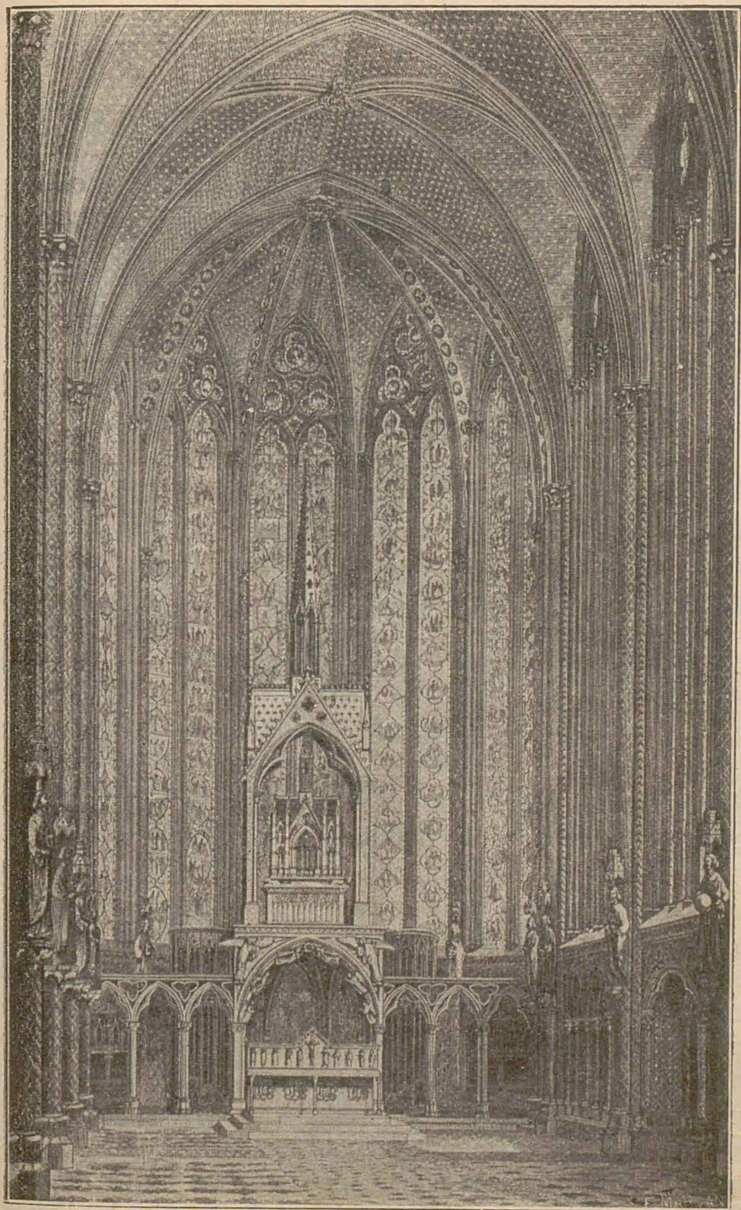
Ajungând major, Ludovic avu să se lupte iarăş cu seniorii. De astădată ei se aliară cu Henric III, regele Angliei,

Sfântul Ludovic

Ludovic a dus o viaţă de sfânt. Se închina de mai multe ori pe zi. Trăia foarte simplu, ajuta pe cei necăjiţi şi îngrijea de bolnavi. In Joia Mare, spăla picioarele celor săraci. Figura îl arată tânăr. E îmbrăcat într'o mantie, fără mânici, Ţine în mâni un vultur de vânătoare şi un baston. Ludovic avea o statură de uriaş.

care venind în Franţa este bătut de Ludovic şi nevoit să renunţe la toate provinciile, cucerite de Filip August. Atunci Ludovic, *din propria sa iniţiativă*, dărui regelui Angliei o parte din fostele lui teritorii — acele cuprinse de Ludovic VIII. Acest lucru nu s'a mai întâmplat niciodată, în

Sfânta Capelă

Vezi explicația la „Lămuriri".

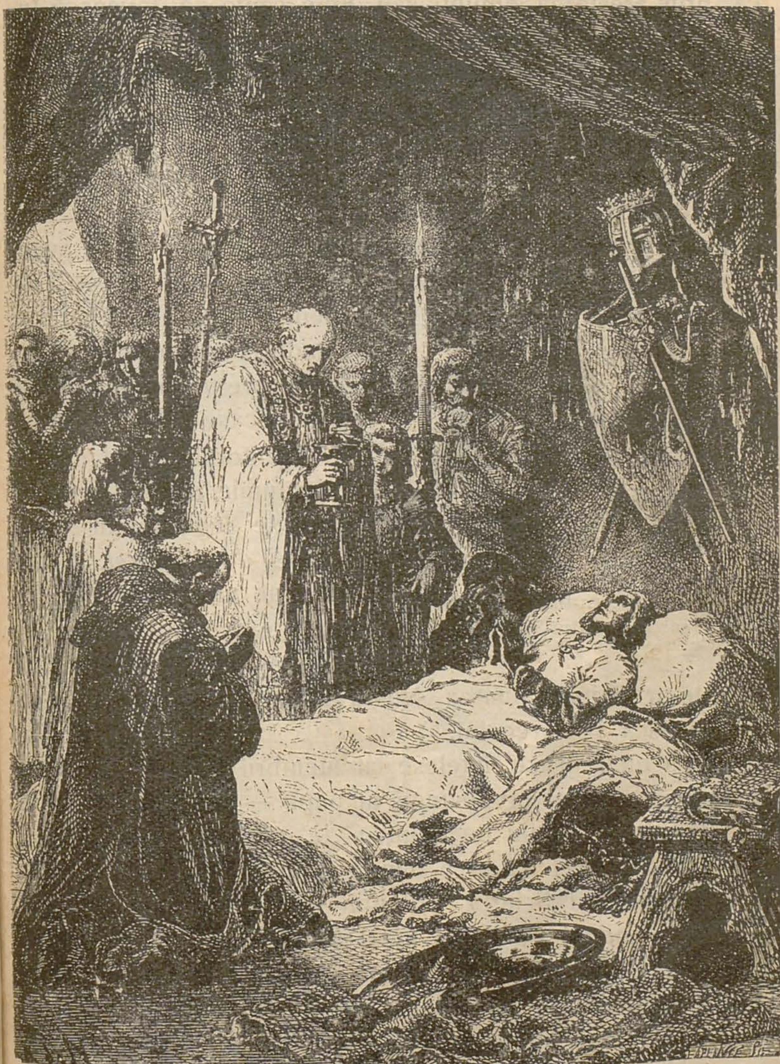
nici o ţară şi la nici un popor. De aceia papa a numit pe Ludovic IX „îngerul păcii". Ludovic desfiinţă *duelul judiciar*, considerat ca probă în căutarea dreptăţii, şi opri răsboaiele private între seniorii feudali. A lucrat din răsputeri să întărească justiţia regală, desfiinţând aproape celelalte jurisdicţii. Pentru asta, institui aşa numita *„Patruzecea Regelui"*, dispoziţie prin care, acela ce se credea ofensat era oprit să reacţioneze vreme de 40 de zile, şi numai după trecerea acestui timp putea cere repararea greşelei. A fundat un spital pentru 300 de orbi şi a zidit Sfânta Capelă.

În timpul cruciatei VIII a murit de ciumă la Tunis. Boala şi-a făcut-o jos la pământ, pe un aşternut de cenuşă. Fiul său, *Filip cel Îndrăzneţ*, a domnit 15 ani.

Franţa subt cei din urmă Capeţieni. Filip IV cel Frumos (1285—1314).—Filip IV, nepotul Sfântului Ludovic, a fost cel mai frumos bărbat din vremea lui. Era însă crud, lacom şi viclean. Ager şi plin de ambiţie, când voia să săvârşească ceva, mergea drept la ţintă, fără să-l încurce vreun scrupul. A mărit puterea regală urmând în această privinţă politica înaintaşilor săi, dar cu mijloace cu totul deosebite decât ale lui Ludovic IX, bunicul său. A atacat fără cruţare pe feudali pe care i-a îngenunchiat şi mai mult. Şi pe clerici i-a lovit, ba chiar s'a sculat împotriva papii, atunci când a crezut că pontificele i-a încălcat drepturile. A jăfuit pe Evrei, ameninţându-i mai întăiu cu alungarea din ţară. Şi fiindcă totdeauna se găsea în mare lipsă de bani, a bătut şi monetă calpă.

Filip cel Frumos şi papa Bonifaciu VIII. — Cearta lui cu papa Bonifaciu este unul din faptele cele mai însemnate din istoria papalităţii şi a avut urmări dezastroase asupra puterii pontificale. Ea s'a iscat în următoarele împrejurări:

Filip cel Frumos, având nevoie de bani, aruncă un bir asupra clerului, ceiace supără pe Papă. Ca să se răsbune, Filip arestă pe un episcop proaspăt numit în Franţa, de Bonifaciu, subt cuvânt că acest episcop vinde intere-

Moartea Sfântului Ludovic
Scena reprezintă momentul împărtăşaniei.

sele ţării. Papa s'a înfuriat şi mai mult, deoarece a simţit că, prin arestarea omului său, Filip căuta să lovească într'însul. Atunci el chemă la Roma pe episcopii franceji — pentru ca să ieie măsuri împotriva regelui. Dar Filip, ca să aibă sprijinul naţiunii în lupta ce pregătise, convocă la Paris, în 1302, *Adunarea Statelor Generale*, compusă din reprezentanţii nobililor, clerului şi ai oraşelor din toată ţara. Aceştia însă nu erau deputaţi aleşi, ci chemaţi prin ordin de către rege. Adunarea decise că papa nu se poate amesteca în trebile lăuntrice ale Franţei. Inarmat cu asemenea hotărîre, Filip se gândi să aresteze pe Bonifaciu care tocmai atunci excomunicase şi el pe rege.

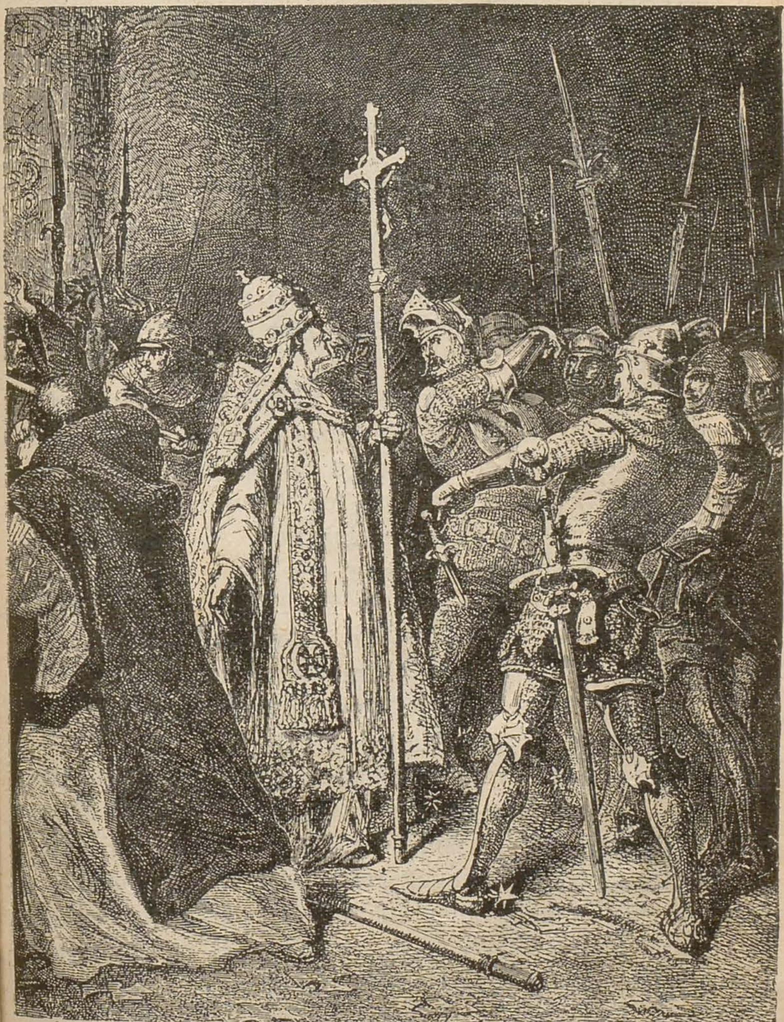

Burghez, nobil, episcop.
Câţiva reprezentanţi ai Statelor generale, adunate în vremea lui Filip cel Frumos.

Sfătuitorul regelui în toate chestiunile acestea, era un om de legi, numit *Guillaume de Nogaret*. Il acuzară pe papă de toate crimele arătându-l ca pe un duşman al Francejilor, cărora le-ar fi jurat pieirea. Nogaret fu trimes în Italia, ca să împlinească voia regelui.

Ajuns aici, el se înțelese cu membrii familiei Colonna, dușmanii cei mai înverșunați ai papii — pe care Bonifaciu îi excomunicase mai de mult și le dărâmase castelele și palatele. Nogaret năimi o bandă de vreo mie șase sute de mercenari și cu Sciarra Colonna în frunte, porniră spre orăşelul Anagni — locul natal al lui Bonifaciu, unde se găsea el pe atunci. Intrând în oraş, ceata se mări în drumul spre palatul papii. Auzind Bonifaciu de venirea dușmanilor săi, se îmbrăcă în veșmintele pontificale, își puse coroana pe cap și, cu crucea în mână, se așeză pe tron. Nogaret îl arestă, iar Colonna aruncându-i mânușa de fier peste față, fu cât pe ce să-l omoare. Papa, care era în vârstă de aproape optzeci de ani, n'a mai trăit mult în urma acestor umilințe și muri de supărare.

După moartea lui Bonifaciu, papii ajung un instrument în mânile regilor Franței. *Clement V,* ales după voia lui Filip, chiar strămută în 1309 scaunul papal dela Roma la Avignon.

Arestarea papii Bonifaciu

Scena reprezintă momentul când Sciarra Colonna, duşmanul de moarte al papii — îl loveşte peste obraz cu mânuşa de fier. Bonifaciu e îmbrăcat în veşmintele sacerdotale.

Desfiinţarea ordinului Templierilor. — Filip dorea mult să puie mâna pe averile fabuloase ale Cavalerilor Templieri — care erau în mare număr în Franţa. De aceia le făcu un proces monstruos acuzându-i de crimele cele mai grele şi, pentru ca ei să-şi mărturisească vinovăţia, fură puşi la tortură. Judecătorii regelui îi găsiră vinovaţi, după poruncă, condamnându-i să fie arşi pe rug. Ordinul lor fu desfiinţat, iar averile, confiscate de către Rege. Totul s'a făcut cu aprobarea papii.

Dinastia de Valois. — Urmaşii lui Filip au fost slabi. Cei trei fii ai săi domniră puţin şi muriră de tineri. Cu moartea celui din urmă, se stânge în 1328 ramura principală a dinastiei Capeţienilor. Atunci o rudă a lui Filip cel Frumos, anume *Filip de Valois*, a luat tronul Franţei, subt numele de *Filip VI*.

Mai apropiat însă în rudenie era Eduard III regele Angliei, nepot de fiică a lui Filip cel Frumos. Dar Francejii regulaseră că niciodată la ei femeile să nu poată ocupa tronul, nici direct, nici prin scoborîtorii lor. Totuş Eduard ceru să fie recunoscut de urmaş al regelui mort. Această pretenţie a lui a adus Răsboiul de 100 de ani.

Cu Filip VI se începe domnia familiei de Valois care a ţinut în Franţa vreme de 263 de ani (1328—1589).

Anglia. Domnia lui Wilhelm Cuceritorul.—După bătălia dela Hastings, Wilhelm Cuceritorul s'a încoronat de rege al Angliei în mijlocul unor tulburări şi incendii 'a Londrei, provocate anume pentru a împiedica orice rezistenţă. Pe urmă a început despoierea învinşilor. Luă pentru dânsul oraşele, pădurile şi cincisprezece mii de moşii mari devenind deodată cel mai bogat rege. Rămăşiţa pământurilor fu împărţită armatei. Soldaţii fură făcuţi cavaleri, iar şefii lor, baroni sau conţi. Până în ajunul luptei, mulţi dintre ei erau servi, căruţaşi ori meseriaşi: acuma toţi fură nobili. Se creă astfel, numai prin voinţa lui Wilhelm, 600 de baroni mari şi 60.000 de seniori mai mici, care se instalară în nouele lor posesiuni, unii din ei luând de soţii cu deasila pe văduvele nobililor saxoni ucişi.

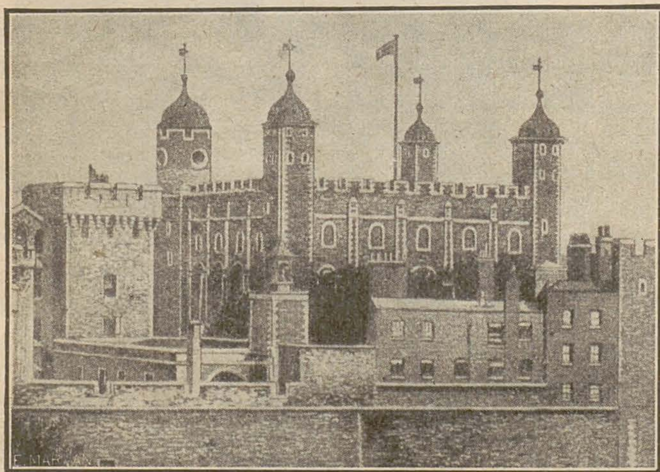

Wilhelm Cuceritorul

După cucerirea Angliei, Wilhelm a făcut o călătorie printre noii săi supuşi. Poporul îl primeşte pretutindeni cu frică cunoscându-l de ce e în stare. Chipul regelui este reprodus după Tapiseria din Bayeux.

După ce împărți astfel tot pământul Angliei, Wilhelm puse să se facă un inventar al proprietăților nouă cu tot ce se găsea pe ele. Oamenii lui cutreierară țara în lung și în lat și făcu recensământul cât se poate de exact. Rezultatele au fost trecute într'o condică, numită *Cartea Judecății din urmă*, care se mai păstrează și azi. Este de o mare importanță, căci din ea putem cunoaște cu exactitate starea Angliei în Evul Mediu.

Fiindcă și clerul rezistase la cucerire, fu lovit la fel.

Turnul Londrei

Așezat pe țărmul stâng al Tamisei, i s'a mai adăugat de către urmașii lui Wilhelm și alte anexe. Fortăreața Cuceritorului se numește Turnul Alb — și a servit multă vreme ca închisoare de Stat. (Vezi Lămuririle).

Arhiepiscop la Canterbury și primat al Angliei deveni *Lanfranc* care, prin subordonații săi, ținu din scurt pe învinși. Unul din noii prelați merse până acolo încât opri pe poporănii săi să mănânce lucruri hrănitoare și să citească cărți — pentru a nu-și înviora trupul și mintea.

De aceia Anglo-Saxonii s'au răsculat mereu — chemând în ajutor pe Scandinavi — care debarcară în regat; dar aurul lui Wilhelm îi întoarse repede îndărăt. Atunci Saxonii

umplură codrii și pădurile devenind haiduci, de felul lui *Robin Hood*, ajuns foarte popular în mijlocul unei națiuni veșnic răsvrătite.

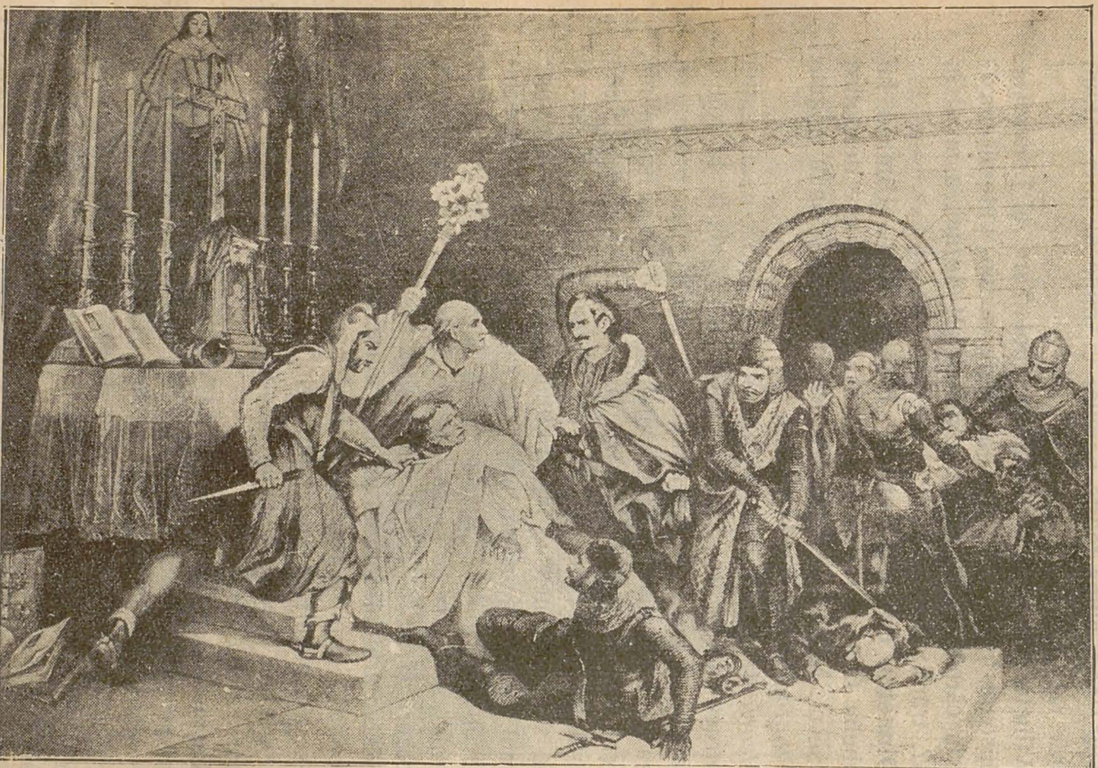
Wilhelm Cuceritorul a zidit vestitul Turn al Londrei — închisoare întunecată care i-a servit ca un puternic auxiliar la cârmuire. După o domnie de 21 de ani, a murit în 1087, trântit de un cal.

Dinastia Plantageneților. Henric II. — Urmașii lui Wilhelm Cuceritorul au cârmuit Anglia cu putere despotică un secul. Nepotul său, *Henric*, creă o dinastie nouă, numită a *Plantageneților* (1154—1485).

Henric II Plantagenetul (1154—1189) a fost numit astfel pentrucă un strămoș al său obișnuia să poarte la coif o creangă de grozamă (pe franțuzește genêt). Din pricină că avea mari posesiuni în Franța, mai toată îndelunga lui domnie a avut lupte cu regii acestei țări. Dar și în lăuntrul statului său a întâmpinat rezistență mare din partea Bisericii, pe care el voia s'o mărginească în atribuțiile ei. Pentru a-și ajunge planul, numi pe un bun prietin al său, *Thoma Becket*, arhiepiscop și primat al Angliei. Dar acesta, ajuns în fruntea clerului, se opuse cu multă energie dorințelor regelui. *Henric* îl omorî chiar în fața altarului prin niște ucigași ai săi. Uciderea arhiepiscopului produse mare nemulțămire în popor și papa îi impuse regelui să facă penitență publică lăsându-se a fi biciuit pe mormântul celui ucis. Regele se supuse, de oare ce avea nevoie de liniște — căci începuse în 1171 cucerirea Irlandei.

De toate aceste împrejurări s'a folosit Filip August, ca să-i facă greutăți rivalului său. Cea mai mare neplăcere pe care i-a adus-o, a fost uneltirea regelui francez, ca să răscoale pe fiii lui Henric împotriva lui. Unul din acești fii, Richard, era prietin foarte bun cu Filip August, pentru care regele Franței dorea să-l vadă pe tron în locul tatălui său, lucru care s'a întâmplat în 1189.

Richard Inimă-de-Leu (1189—1199). — Acest rege și-a petrecut mai tot timpul domniei în cruciata a treia și în luptele

Omorîrea lui Thoma Becket

Primatul Angliei opunându-se planurilor lui Henric — acesta își puse în minte să scape de el. Fiind în Franța, regele

împotriva lui Filip August, lăsând regatul său aproape în părăsire. In Palestina a câştigat o glorie neperitoare prin curajul și vitejia sa; dar prin purtarea lui arogantă și-a înstrăinat pe toți cavalerii. Auzind că fratele său Ioan Fără-Țară caută să-i ieie tronul, părăsi cruciata și veni în Europa. Aruncat de o furtună pe coastele Dalmației, fu prins și pus la închisoare de către Leopold, ducele Austriei, pentru a se răsbuna de ofensa lui Richard la Ierusalim. Nu mult după ce ieși de acolo pieri la asediul unui castel din Franța pe care voia să-l jăfuiască de o comoară. Fu recunoscut rege fratele său Ioan.

Prinţul Arthur la închisoare

Prinţul se roagă de calău să nu-l ucidă. Se spune că Ioan Fără-Ţară l-a omorît cu mâna lui într'o noapte, în mijlocul unui lac.

Ioan Fără-Țară (1199 — 1216). Magna charta libertatum.— Pentru ca să poată apuca domnia, Ioan — care era un om cu toate păcatele din lume — ucise pe nepotul său Arthur. Filip August auzind de crima regelui englez, îl chemă la tribunalul său să se justifice, de oarece Ioan, în calitatea sa de duce al Normandiei, era vasalul regelui Franței. Dar el nu se prezintă și atunci Filip îi confiscă toate provinciile din nordul țării. De asemenea și Inocențiu III îl excomunică, iar pentru ca să fie iertat, Ioan se declără vasalul papii obligându-se să-i plătească tribut anual.

Atunci supușii văzând slăbiciunea regelui lor, se sculară

împotriva lui. Nobilii și clerul îl siliră, în 1215, să iscălească *Magna Charta*, prin care Regele se obliga să nu puie nici un bir asupra țării, fără aprobarea unui sfat de 25 de baroni, și să nu aresteze nici să ucidă pe cineva, fără judecata a 12 oameni liberi. Consiliul baronilor s'a prefăcut mai târziu în *Camera Lorzilor*, iar din cei 12 oameni liberi a ieșit *instituția juraților*, care a fost adoptată mai apoi de toate popoarele Europei.

Ioan Fără-Țară, după iscălirea Magnei Charte

După ce Ioan Fără-Țară a jurat pe Chartă, l-a cuprins o furie nebună: scrâșnea din dinți, se tăvălea pe jos, mușca mesele și scaunele, simțind că puterea îi este pierdută.

Magna Charta a rămas până azi baza libertăților poporului englez.

Ioan Fără-Țară dându-și mai târziu samă că puterea lui este nimicită, voia să vie cu armele împotriva supușilor săi — dar muri tocmai la vreme de o indigestie.

Henric III (1216-1273). Statutele din Oxford.— Fiul lui Ioan jură că el va respecta Charta, dar își călcă jurământul. Atunci nobilii se sculară împotriva regelui și îl siliră, nu numai să-și ție angajamentul, dar să mai deie și alte libertăți. Prin *Statutele din Oxford* (1259), se înființă acuma și o *Cameră a Comunelor*, compusă din deputați aleși câte doi de fiecare oraș și câte doi de către nobilii mici de prin comitate. Amândouă camerele, a Lorzilor și a Comunelor, formează până astăzi *Parlamentul englez*.

Recunoașterea libertăților poporului englez de către regii

lui — a fost un fapt de mare însemnătate, nu numai pentru istoria Angliei, ci și pentru celelalte națiuni. Mulțămită acestor împrejurări istorice, Anglia este cel dintăiu stat din Europa care a intrat pe calea pe care, mai târziu, vor căuta să meargă toate popoarele lumii.

Prin urmare, pe când în Franța regii se îndreptau cătră o monarhie absolută, în Anglia se stabilea o regalitate cu totul mărginită.

Eduard I (1274—1367). — A fost un rege cu multe calități. A cârmuit țara cu înțelepciune fiind și un mare legiuitor. A cules așa numitele *obiceiuri ale pământului* — ce se aplicau în diferitele relații dintre locuitori — și le-a dat valoare de *legi*. A întreprins cucerirea *Țării Galilor*, unde se refugiase populația bretonă la năvălirea Anglo-Saxonilor. Pe vremea lui Eduard, această țară era căzută în barbarie, și locuitorii ei, mai toți ciobani și vacari, umblau îmbrăcați în piei de animale. Dar știuse să-și apere totdeauna neatârnarea, deoarece cântăreții lor naționali — *Barzii* — îi înflăcărau pentru luptă. Țara Galilor a fost cucerită în 1282. De atunci și până azi moștenitorul tronului se numește *Prințul Galilor*.

Fiul său, *Eduard II*, fu un rege foarte slab. A fost judecat și răsturnat de Parlament, murind în urmă asasinat chiar de soția sa—fiica lui Filip cel Frumos, care moștenise și ea din obiceiurile tatălui său. Rege a rămas Eduard III pricinuitorul Răsboiului de o sută de ani.

XXIII

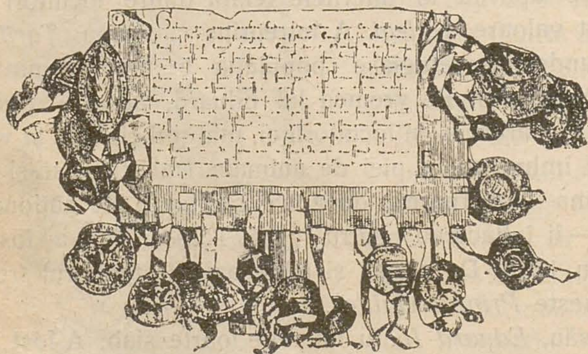
Comunele și Organizația lor

Orășenii în Evul Mediu. — În timpul Evului Mediu acei care nu erau nobili sau preuți se numeau unii *vilani* sau *servi*, alții *burgheji*. Vilanii erau locuitorii satelor, iar burghejii, ai târgurilor și ai orașelor.

Locuitorii orașelor duceau întru câtva o viață mai bună decât țăranii. Seniorul îi lovea numai în avere, căci de

persoana lor nu se atingea. Orășenii puteau face negoț, puteau avea atelierele lor, cu condiția să plătească seniorului pe proprietatea căruia se găseau, o anumită dare. Pe lângă aceste dări, burghejii mai erau îndatorați să meargă cu seniorul la răsboiu și să contribuiască cu bani pentru toate expedițiile pe care el le-ar fi făcut. Intocmai ca și țăranii, n'aveau alt judecător decât pe feudal, iar judecata acestuia era mai totdeauna asupritoare.

Cu timpul, burghejii, prin industria și comerțul lor, ajunseră foarte bogați. La asta au contribuit mult cruciatele. Atunci ei au început să dorească să fie mai liberi și să se

O chartă

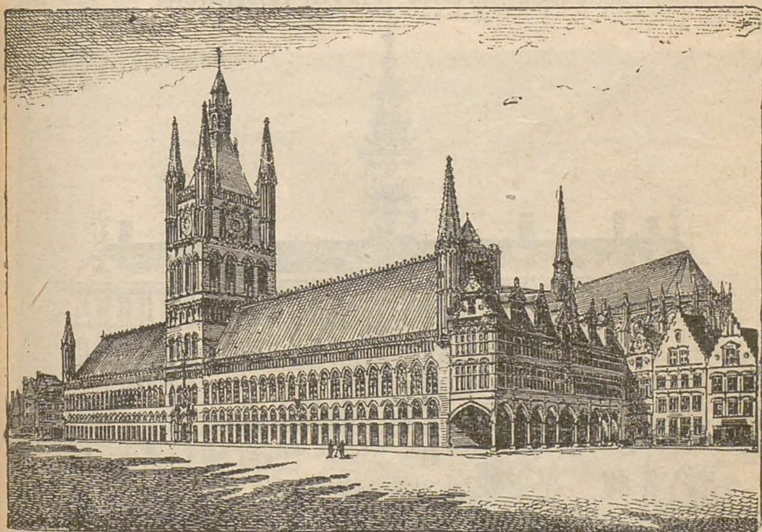
E de la Ludovic cel Sfânt. Este încunjurată de pecețile seniorilor care au iscălit-o împreună cu regele.

cârmuiască singuri. De aceia, de timpuriu, s'au strâns în corporații sau bresle. O breaslă cuprindea pe toți cei care aveau aceiaș meserie. Mai târziu aceste bresle s'au unit între dânsele și atunci burghezimea deveni atât de puternică, încât a putut să-și impuie seniorului voința ei.

Apariția comunelor. — Tot în timpul cruciatelor mulți dintre feudali și-au pierdut averile și puterea lor. Pentru ca să poată face acele expediții îndepărtate, aveau nevoie de bani — pe care-i găseau la burgheji vânzându-și sau amanetându-și proprietățile. De multeori orășenii se folo-

siră de nevoile seniorilor, pentru ca să cumpere dela ei — drepturi și libertăți. Acestea erau recunoscute printr'un hrisov ce se numea *chartă* — pe care seniorul își punea pecetea. Prin asemenea hrisoave orașele câștigară dreptul de a se cârmui, de a se întări cu ziduri, a întreținea armată și a face răsboaie, de a bate monetă, etc. Liberate astfel, orașele se numeau *comune*.

Desvoltarea comunelor a fost sprijinită de cler și de regi.

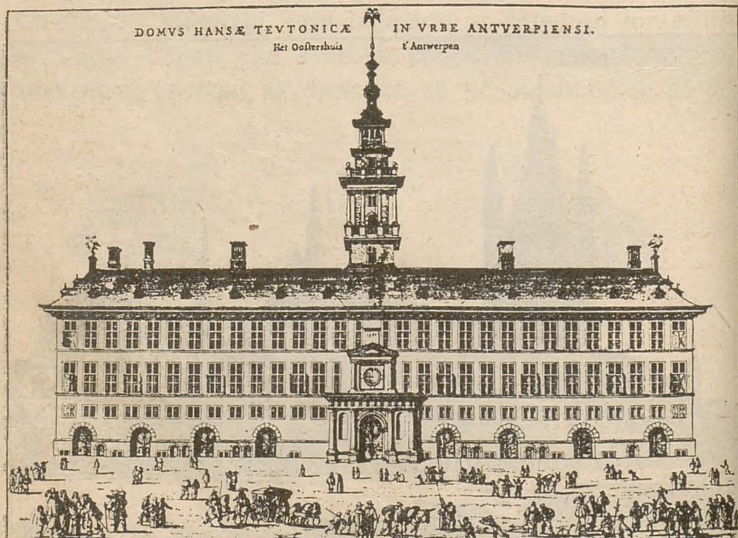
Primăria din Ypres

Orașul Ypres din Belgia, în Evul Mediu, era un centru însemnat pentru fabricarea postavului. Bogăția orășenilor se vedea din măreția acestei primării, construită de la 1202—1304. Fațada are o lungime de 140 m., garnită cu 48 de ferestre mari, deasupra cărora se văd crenelurile, ca la o cetate. Turnul din mijloc, înalt de 70 m. și împodobit cu patru turnișoare, se sfârșește prin clopotniță — unde sta veșnic un păzitor, gata să tragă clopotele la caz de primejdie.

Mai ales monarhii au înțeles de timpuriu ajutorul pe care-l puteau avea ei dela comune. De aceia, regi ca Filip August, Ludovic IX și Filip cel Frumos, au lucrat mult pentru emanciparea lor politică. In Germania le-au sprijinit Hohenstaufenii, iar în Anglia, urmașii lui Wihelm Cuceritorul. Dacă în Germania împărații suabi le-au ajutat, aceiași îm-

părați erau împotriva comunelor din Italia, care au fost sprijinite mai cu samă de papi. Căci aici orășănimea suferea mai ușor jugul pontificatului decât pe al împăraților germani.

Organizația Comunelor. — Nu toate comunele erau administrate la fel, deoarece modul lor de cârmuire depindea de drepturile pe care le aveau; căci unelor comune li se îngăduise numai dreptul de judecată, altora libertatea comerțului, iar altele aveau adevărate drepturi regaliene,

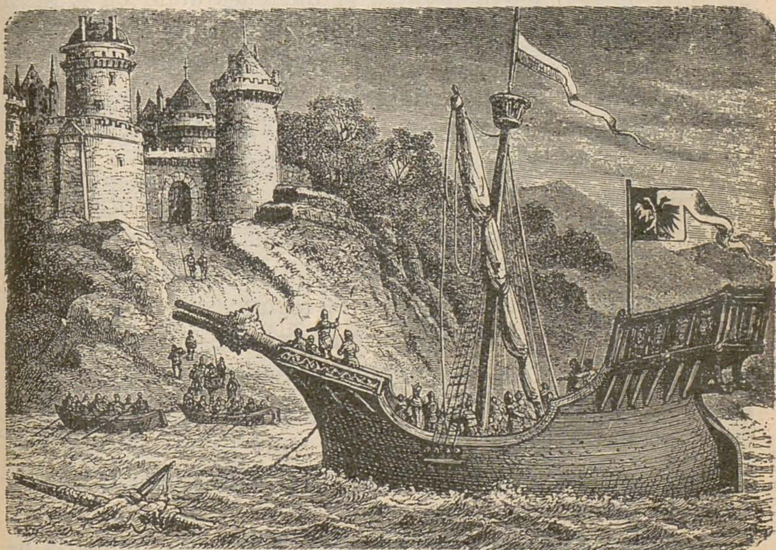

O casă a Hansei

Se găsea în orașul Anvers, unul din centrele mari ale acestei puternice asociații. Era făcută după modelul primăriilor din acel timp, cu un turn la mijloc, pentru pază.

De îndată ce vreun oraș din această din urmă categorie căpătă charta de liberare, se încunjura cu ziduri și cu turnuri care făceau din el o cetate. De obiceiu, ulițele lui erau strâmte și întunecoase, deoarece acoperemintele caselor —deoparte și de alta—aproape se atingeau. Noaptea, deacurmezișul străzilor, se întindeau lanțuri, pentru ca să se evite vreun atac dușman. Chiar și casele erau ca niște cetățui, tot din pricina asta. De higiena orașului și de înfrumusețarea lui nu se îngrijea nimeni.

In fruntea fiecărei comune se găsea un *primar*, ales de către orășeni. Acesta judeca, încasa dările, plătea seniorului dajdia obștească și comandà milițiile orășenești. Era ajutat de un consiliu, compus din mai mulți membri, de asemenea aleși. Comunele aveau un local propriu, *primăria*. De obiceiu această reședință era prevăzută cu un turn înalt, așa numitul *beffroi*, semnul libertății, în care deasupra stătea un om de pază. Când simțea vreo primejdie sau când tre-

Corabie hanseatică

Se vede fluturând steagul Hansei. Sus, la dreapta, e poarta întărită a unui oraș din ligă. Hansa își lua măsurile ca să se găsească totdeauna în siguranță.

buiau orășenii să se adune, trăgea clopotul din turn.

Comunele aveau steagul lor și o pecete mare — ce se punea pe diferitele documente. Puteau face răsboiu și încheia pace.

Hansele și ligile. — Adeseaori mai multe comune se uneau într'o *confederație*. In Germania asemenea confederații se numeau *hanse*. Cea mai vestită din ele a fost *Hansa teutonică*, numită și *Liga hanseatică*. Cuprindea la început

câteva orașe din nordul Germaniei, care voiau în chipul acesta să-și apere negoțul de pirații mării Baltice și de atacurile seniorilor. Intre aceste orașe erau Hamburg, Bremen, Lübeck, Danzig, Stettin — la care s'au adăugat cu timpul: Bergen, Anvers, Rotterdam, Amsterdam, Bruges; apoi Novgordul, Londra, Marsilia, Barcelona, Sevilla, Lisabona, Messina, Neapoli, etc. Numărul orașelor aliate ajunse la optzeci, iar Hansa era considerată ca o mare putere. Avea o flotă de comerț, armată, bătea monetă și încheia tratate cu regii și cu feudalii. Făcea negoț cu toate statele maritime ale Europei.

Și orașele germane de pe Rin erau unite într'o confederație, aproape tot atât de însemnată ca și Liga hanseatică, așa că negustorii în Germania au știut să-și apere interesele cu multă pricepere.

In Italia avem *Liga lombardă* care cuprindea orașele din valea Padului: Milanul, Pavia, Cremona, Bolonia, Piacența, etc. Această ligă, ajutată de papi, a învins oștile lui Frederic Barbă-Roșie care a fost nevoit să recunoască în urmă orașelor ligii, dreptul de a se cârmui singure. Tot în Italia mai era și altă categorie de comune, anume *republicile:* Florența, Genova, dar mai ales Veneția. Ele ajung încurând, cu deosebire după cruciate, la o stare foarte înfloritoare: Florența devine stăpâna tuturor orașelor Toscanei, iar Genova și Veneția făceau un comerț întins cu orientul Europei.

Industria și Comerțul în Evul Mediu. — Industria pe atunci se deosebea cu totul de cea de astăzi. Uzine și fabrici mari nu erau, ci numai mici ateliere, unde se lucra cu mâna, iar obiectele fabricate se vindeau cele mai multe pe loc, din pricina greutăților transportului. Apoi nimeni nu putea deschide un atelier, dacă nu dovedea c'a învățat meseria în toate amănunțimile.

Negustorii și industriașii, ca să-și poată mai bine apăra interesele, formau *corporații* sau *bresle* — asociații din oameni cu aceiaș ocupație, puse subt apărarea Bisericii. Ele aveau un steag, pe care-l purtau pe stradă la zile mari, și un patron, adică un protector în cer, luat în genere dintre

sfinții care în viață fuseseră și ei meșteșugari. Breslele întrețineau fiecare câte o biserică, care le purta numele. Găsim și la noi în diverse orașe ale țării, Biserica Curălarilor, a Tălpălarilor, a Păcurarilor, etc.

In fruntea breslei se găsea *starostele*. El veghea să se aplice regulamentele corporației și îngrijea de nevoile meseriașilor. Pentru ca cineva să fi fost primit într'o breaslă, trebuia să lucreze întâiu ca *ucenic*, apoi să fie *calfă*, și numai după

Un iarmaroc în veacul XIII

In mijloc, un târgoveț și soția sa își duc cumpărăturile. La dreapta, postăvari cu baluri de stofă. In față, un cerșitor. Mai încolo, un zaraf cântărește banii. Un senior trece călare — iar în fund, câteva paiațe. Figura reprezintă în totul mulțimea caracteristică iarmaroacelor.

asta era proclamat *meșter* sau *stăpân*, când putea avea atelierul său.

Comerțul era făcut de negustori, uniți și ei în diferite tovărășii.

Mărfurile — parte erau produse în localitate, parte aduse din locuri străine. Intre acele venite din Orient, o categorie de articole a avut mare însemnătate în Evul Mediu: piperul,

scorţişoara, cuişoarele, chimionul, ienibaharul, frunzele de dafin, erau indispensabile pentru preparatul mâncărilor — căci, în general, produsele culinare erau proaste şi puţin atrăgătoare altfel. De aceia *mirodeniile* aduceau câştiguri frumoase. Stofele scumpe, mătăsurile, covoarele şi toate produsele bizantine şi arabe le importau pe marea Mediterană Genovejii şi Veneţienii.

Transportul mărfurilor pe uscat era greu şi primejdios din pricina hoţilor şi a seniorilor. Pentru asta negustorii călătoreau armaţi până'n dinţi şi în grupe numeroase. Apoi trebuiau să plătească tot felul de vămi: la intrarea şi la ieşirea din târguri, la poduri şi chiar pe la unele vaduri. Aceste taxe scumpeau mult mărfurile.

Din pricina greutăţii drumurilor, negustorii au făcut *bâlciurile* sau *iarmaroacele*, vizitate de foarte multă lume, aşa că aici mărfurile se desfăceau mai cu uşurinţă.

XXIV

Răsboiul de 100 de ani

Cauzele răsboiului. — Între Franceji şi Engleji era o mare duşmănie care începuse încă din anul 1066. Atunci Wilhelm, ducele Normandiei, vasalul regelui Franţei, a cucerit Anglia. Ajuns regele Englejilor, Wilhelm îşi păstrase şi ducatul Normandiei. De acum înainte, regii Angliei, prin căsătorii cu prinţese franceze sau prin moşteniri, ajung stăpâni peste o mulţime de provincii din Franţa, aşa încât ei sunt mult mai puternici aici, decât proprii săi monarhi. Cu toate acestea, după principiile feudale, regii Franţei erau suzeranii regilor engleji, întrucât aceştia rămâneau duci şi conţi franceji — şi după ce se împodobeau cu coroana regală. Din asemenea raporturi ciudate, au ieşit răsboaie crâncene, până pe la 1300, când Francejii au rămas biruitori, izbutind să ocupe o mare parte din posesiunile regilor engleji.

In veacul al XIV izbucni un nou răsboiu între Franţa şi

Anglia, care a ținut o sută șaisprezece ani și care ocupă cele din urmă timpuri ale Evului Mediu. E cunoscut subt numele de *Răsboiul de o sută de ani* (1337—1453). Cauza acestui răsboiu a fost pretenția lui Eduard III, regele Angliei, la coroana Franței, ca unul ce era nepot de fiică a lui Filip cel Frumos.

Eduard ar fi renunțat poate în cele din urmă la dorințile sale, dacă n'ar fi fost încurajat și chemat mereu de către negustorii din Flandra — care, apăsați de regii Franței, vroiau să-și schimbe stăpânul.

Inceputul răsboiului. —Eduard veni cu oaste și la început Francejii fură bătuți pretutindeni. Ei pierdură bătălia de la *Crécy*, în Picardia, unde căzu floarea cavalerismului galic. Apoi Englejii, după un asediu greu, cuprinseră portul *Calais* pe care l-au stăpânit două sute de ani. Când Eduard a intrat în oraș, se zice c'a spus: „De-acuma țin la brâu cheile Franței".

Pe lângă aceste nenorociri, se mai abătu asupra Franței și ciuma neagră, numită *ciuma de la Florența*, care a secerat oamenii cu miile.

Inainte de a muri, Filip căpătă provincia *Dauphiné*, a cărei marcă era un delfin — cu condiție ca moștenitorul tronului să se cheme *Delfinul*.

Ioan cel Bun și regența Delfinului. —După moartea lui Filip VI, fiul său, *Ioan cel Bun*, avu de suferit și mai grele dezastre. Englejii, comandați de *Prințul Negru*, fiul lui Eduard, sdrobiră armatele franceze la *Poitiers*, (1356), iar regele Ioan fu prins în luptă și dus în captivitate la Londra. In Franța rămase regent Delfinul Carol. Poporul era însă foarte nemulțămit. Locuitorii Parisului, conduși de *Ștefan Marcel*, starostele negustorilor, se răscoală și cer ca deacuma înainte Franța să fie cârmuită subt controlul Statelor Generale. Delfinul primește, cu gândul însă să nu se ție de angajament. S'au întâmplat atunci lupte și vărsări de sânge. Și, fiindcă anul fusese prost și țăranii n'aveau ce mânca, s'au sculat și ei, au atacat castelele nobililor

ucizând pe mulţi feudali. Această răscoală se numeşte *Jacquerie*, după porecla batjocuritoare pe care nobilii o dădeau ţaranilor, numindu-i *Jacques Bonhomme.* In mijlocul atâtor dezastre, Delfinul Carol nu-şi pierdu cumpătul, ci procedă cu multă prudenţă. Potoli răscoalele şi ucise pe bravul negustor care dorise ca, în fruntea orăşenilor, să

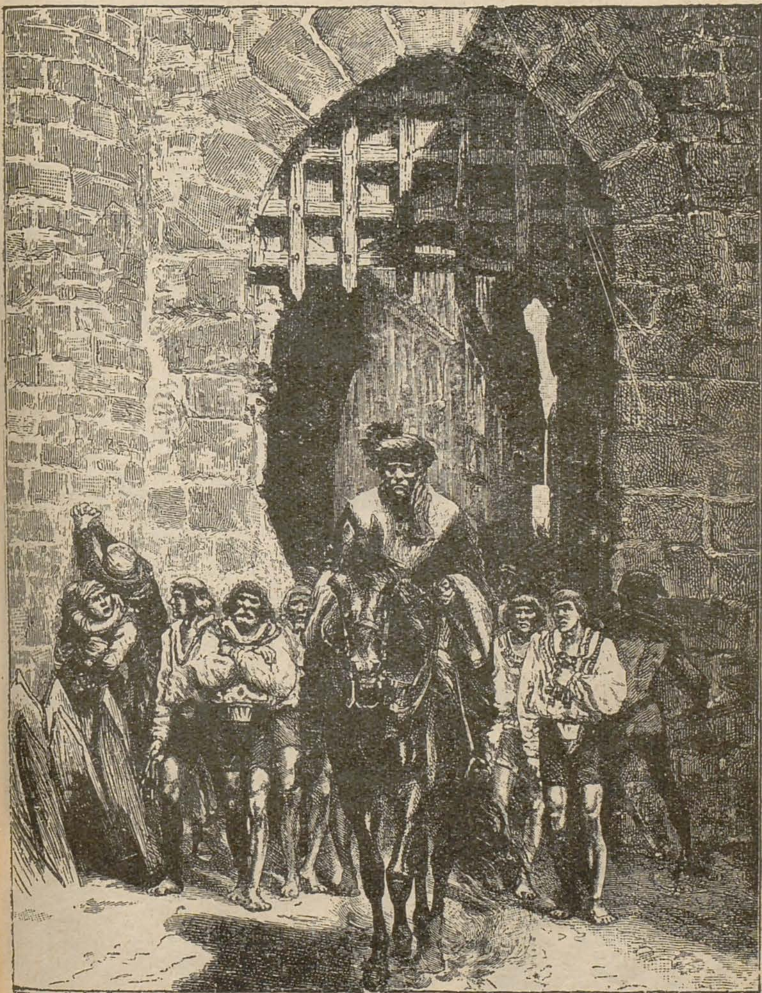

Ştefan cel Mare şi Delfinul

Ştefan Marcel, văzând că Delfinul îşi calcă făgăduinţele, veni cu oamenii săi şi s urcă în camera lui Carol. Aici el dădu ordin ca doi din sfătuitorii regentului,—car erau de faţă—să fie ucişi. Sângele ţâşni pe hainele lui Carol — «Sire, îi zise Staro-stele negustorilor, să nu te sperii: s'a făcut aceia ce trebuia!". Apoi Marcel îş schimbă pălăria sa, împodobită cu colorile Parisului (albastru şi roş), cu acea a lui Carol, pe care o purtă toată ziua. (Muzeul din Luxemburg, Paris).

înlocuiască pe rege. Francejii i-au ridicat lui Ştefan Marcel o statue la Paris, ca unui luptător pentru drepturile poporului.

In vremea asta însă regele Ioan, ca să scape de închisoarea Londrei, încheie un tratat dezastros pentru Franceji. Anglia primea oraşul Calais, cu teritorul învecinat, şi provinciile cuprinse între Loara şi Garonna, iar regele trebuia să mai

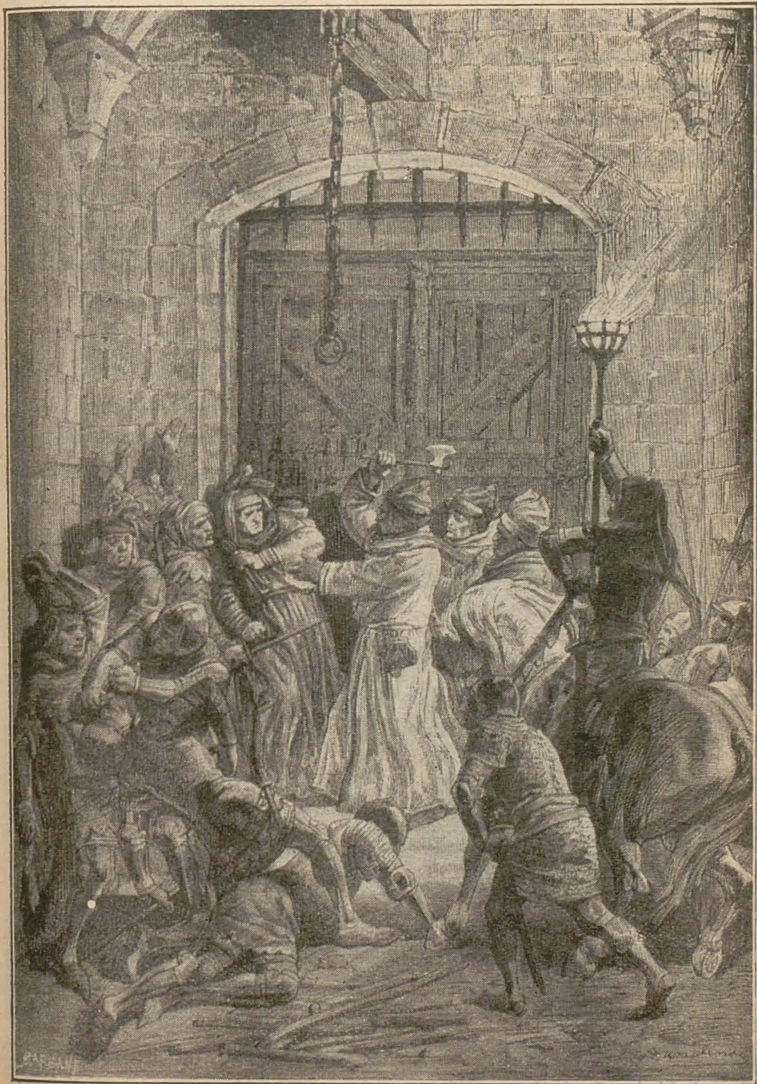
Cei șase târgoveți din Calais

Eduard III, furios de rezistența orașului Calais, ceru — îndată după predare — ca șase cetățeni, cei mai de vază din târg, să-i aducă cheile porților, desculți și cu juvățul de gât. Când primarul a făcut cunoscut ordinul, negustorul cel mai bogat se oferi să ducă el cheile, zicând că prin moartea sa voește să cruțe orașul. Tot așa alți cinci fruntași cerură să întovărășească pe compatriotul lor. Ajungând la Eduard, căzură în genunchi prezentându-i cheile cetății. Eduard porunci să vie îndată călăul. Toți cei de față rugară pe rege să-i ierte — el rămase însă neînduplecat. Atunci Regina se apropie și spuse: „Sire, nu ți-am cerut nimica de când am venit aici: dăruește-mi viața acestor bravi cetățeni“. Eduard stătu o clipă pe gânduri, apoi îi iertă. Regina, după ce-i ospătă cu cinste, îi trimese cu mare alaiu la familiile lor.

Ioan cel Bun făcut prizonier

Ioan cel Bun, apărat de fiul său, Filip, cade prizonier în mânile „Prinţului Negru" care se vede venind din stânga, cu steagul Plantageneţilor. Ioan a fost un rege crud şi risipitor. Era însă viteaz şi plin de îndrăzneală — dar Franţa a fost foarte nenorocită în timpul domniei lui. A murit în Anglia, unde s'a întors după eliberare.

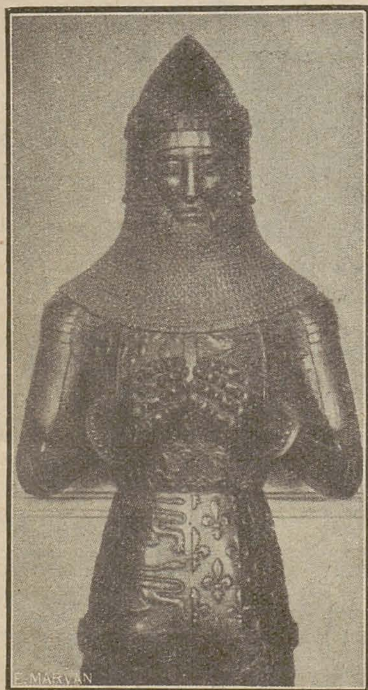
Moartea lui Ștefan Marcel

Pentru a scăpa de multe greutăți pe care nu le prevăzuse, Marcel se înțelese cu Carol cel Rău, regele Navarei, ca acesta să cuprindă Parisul și să se facă regele Franței. Dar complotul fu descoperit și Starostele negustorilor fu ucis la miezul nopții, tocmai când se pregătea să deschidă oștii navareze, una din porțile orașului.

plătească și o sumă enormă de bani. In schimb, Eduard renunța la drepturile lui de moștenire asupra Franței.

Prin urmare starea Franței era desperată. Ea fu îndreptată de Delfinul Carol, când ajunse rege.

Carol și Duguesclin. — Carol, supranumit *Cel înțelept*, (1364—1380) a fost un rege destoinic și a ridicat Franța din situația grea în care se afla. El liniști tulburările interne, administră cu grijă țara și puse ordine în finanțe. In luptele sale a fost ajutat de către un cavaler breton—numit *Bertrand Duguesclin* — care-și puse toată vitejia în serviciul regelui și al patriei sale.

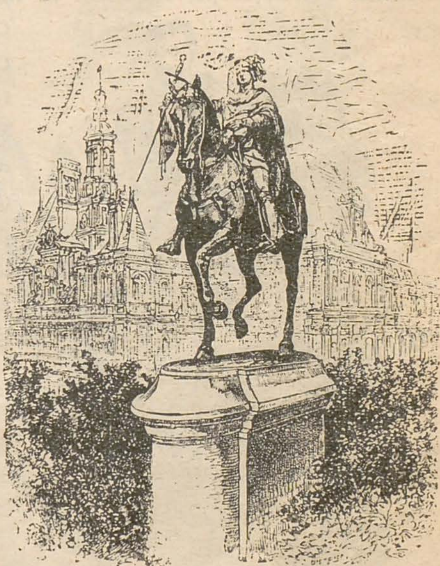
Prințul Negru

E îmbrăcat în armură neagră, din cap până 'n picioare, de unde-i vine și numele. (Statue mortuară în catedrala din Canterbury).

La început Duguesclin nu s'a amestecat în războiul dintre Franceji și Engleji. Dar când Carol V ajunse rege, el deveni cel mai bun ajutor al său. Pe atunci Franța era tulburată de mai multe bande de aventurieri, de mercenari și de briganzi, care se numeau *Tovărășiile cele mari* (les Grandes Compagnies) și care cutreierau și jăfuiau țara de la un capăt la celălalt. Neomeniile lor erau înspăimântătoare. Carol V însărcină pe Duguesclin să scape Franța de ele. Duguesclin strânse pe toți acești briganzi la un loc și le propuse se treacă în Spania, unde tocmai erau neînțelegeri de la domnie. Pentru ca să-i convingă, se puse el în fruntea

lor și porniră cu toții spre miazăzi. Trecând pe lângă Avignon, se abătură din cale și trimeseră vorbă papii «că ei sunt cucernici pelerini care se duc la Grenada, ca să răsbune pe Domnul nostru Isus Hristos» — cerând pentru asta o mare sumă de bani și iertarea tuturor păcatelor. Papa dădu tot ce voiră, bucuros să-i vadă urniți de-acolo. Duguesclin îi trecu peste Pirinei și astfel Franța scăpă de aceste bande de hoți.

In Spania, Duguesclin câștigă o mulțime de victorii amestecându-se în luptele pentru coroană. Dar Carol începând din nou răsboiul cu Englejii, îl chemă în Franța trimețându-i spada de *conetabil*. Conetabilul era generalul suprem al întregii armate, post ocupat până atunci numai de membrii celei mai ilustre noblețe, ba chiar de cei ai familiei regale.

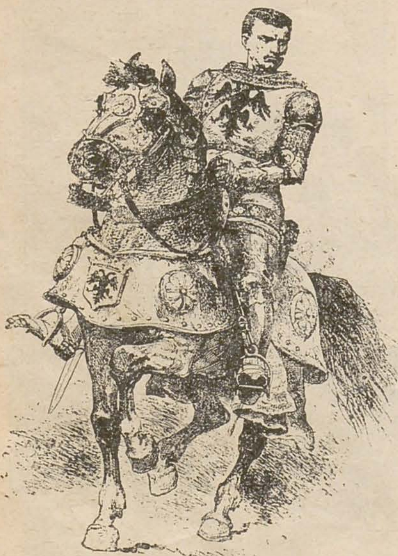
Ștefan Marcel
Statuia sa din Paris.

Regele Carol făcu planul să nu mai deie bătălii mari, ca cele de la Crécy și Poitiers — ci să-i hărțuiască pe Engleji nelăsându-i în pace. Duguesclin puse în practică acest fel de lupte și izbuti de minune. Așa că, după opt ani de hărțueli, Englejii fură izgoniți de pretutindeni. Și, de unde în 1364 stăpâneau mai mult de a treia parte din teritoriul Franței, acuma nu mai rămân decât cu câteva orașe lângă mare.

Bertrand Duguesclin a murit în 1380, la asediul unei cetăți. Fu îngropat la Saint-Denis, în locul de înmormântare al regilor. Câteva luni după asta, muri și Carol V.

Amândoi aceşti bărbaţi au adus cele mai mari servicii ţării, căci numai prin munca şi stăruinţele lor, Englejii au putut fi goniţi de pe cea mai mare parte a teritoriului francez. In această luptă grea, Carol V a fost capul care gândea, iar Duguesclin, braţul care executa.

Carol VI şi tratatul dela Troyes. — După moartea lui Carol cel Inţelept, răsboiul fu întrerupt pentru treizeci şi cinci de ani, din pricină că Anglia a fost tulburată de răscoale ţărăneşti şi de reforma religioasă a lui Ioan Wiclef. Regele de atunci, Richard II, pieri asasinat, aşa încât la relele pomenite se mai adaugă şi discordii politice.

Bertrand Duguesclin

Daguesclin era un om urît, negru la faţă, cu nasul turtit şi cu mânile lungi. În copilărie făcea desperarea părinţilor săi. E făcut în armură de răsboiu. Pajura cu două capete era blazonul lui.

In Franţa, urmaşul lui Carol V fu Carol VI, un copil de doisprezece ani — care de timpuriu dădu semne de slăbiciune mintală. In timpul lui, nenorocirile răsboiului începură din nou. Fiind minor, rudele regelui şi nobilii—*Armagnacii* şi *Burgunzii*—îşi împărţiră iarăş provinciile, sfâşiindu-se între dânşii. Când regele ajunse major, înnebuni, ceia ce fu o mare nenorocire pentru ţară, însângerată de duşmăniile sălbatice ale nobililor.

Tocmai în vremea asta, în Anglia ajunge la tron un mare răsboinic, *Henric V*, (1413—1422). Văzând situaţia în care se găsea Franţa, voi să profite şi începu iarăş răsboiul. El vine cu o armată puternică, cuprinde Normandia şi întâl-

neşte oastea franceză la *Azincourt* (1415). Aici Francejii au suferit cea mai grea înfrângere din tot timpul răsboiului,

Izabela de Bavaria

Criminala regină a Franței care, folosindu-se de nebunia bărbatului, său a dat Franța Englejilor. E îmbrăcată în costum de gală: rochie de brocart cu desene frumoase şi mantie de cacom — coada mantiei fiind ținută de două curtenci. Tustrele au pieptănătura foarte înaltă, aşa cum se purta în veacul XV.

măcar că oastea lor era mult mai numeroasă decât cea englezească. Zece mii de oameni rămân morți pe câmpul

de luptă; o mulţime de prizonieri cad în mânile Englejilor, între care şi şapte prinţi. O mare descurajare cuprinse poporul care se sculă împotriva nobililor ce cârmuiau ţara în locul regelui nebun. Urmară tulburări şi rezultatul fu încheierea tratatului de la *Troyes* (1420), prin care Henric V, regele Angliei, este recunoscut şi de rege al Franţei. Acest tratat ruşinos pentru Franţa era opera uneltirilor criminale ale reginei Izabela de Bavaria, care-l înduplecă pe soţul ei nebun să desmoştenească pe fiul lor şi să cheme la tron pe un rege străin.

Carol VII. Nenorocirile Franţei.—Dar Henric V muri mai înainte de a-şi pune pe cap coroana franceză şi, nu mult după dânsul, închise ochii şi regele francez cel nebun. Titlul de rege al Franţei trecu asupra fiului lui Henric V, anume *Henric VI*, care a şi fost recunoscut ca atare de către o parte din Franţa, de la Loara în sus. Delfinul Carol, cel desmoştenit, este şi el proclamat de rege al Franţei, subt numele de Carol VII, de către cealaltă jumătate de ţară — de la Loara în jos. Dar, învins de mai multe ori de Engleji, fără armată, fără capitală, fiind nevoit să se ascundă din castel în castel, pierduse nădejdea că va mai putea domni vreodată. Situaţia era aşa de grea, că numai o minune dumnezeiască l-ar mai fi putut scăpa. Minunea s'a întâmplat cu adevărat, căci a apărut *Ioana d'Arc.*

Ioana d'Arc.—Această fată s'a născut în satul Domrémy din Champagne. Copilăria şi-a petrecut-o în vremuri nenocite: sângeroase lupte civile şi răsboiul cu Englejii sfâşiau pe atunci ţara. Ioana era o fire blândă şi foarte miloasă. Păscând o turmă de oi, adeseaori se retrăgea în singurătatea pădurilor şi acolo i se părea că aude glasuri tainice care o îndemnau să scape Franţa dela pieire. Avea şi vedenii. Odată i-a apărut Arhanghelul Mihail poruncindu-i să se ducă la oaste. Atunci ea povesti tatălui ei ce avea de gând să facă şi anume, să meargă să apere pe Carol VII. Dar tatăl său îi spuse că mai degrabă va înneca-o cu mânile lui, decât s'o vadă ducându-se la luptă.

Ioana se adresă lui Baudricourt, comandantul garnizoanei regale din orăşelul vecin, Vaucouleurs. Dar şi el o crezu nebună. Ioana nu se lăsă: se rugă pân'într'atâta, încât, la urmă, Baudricourt o trimese cu o mică escortă la rege. Ea

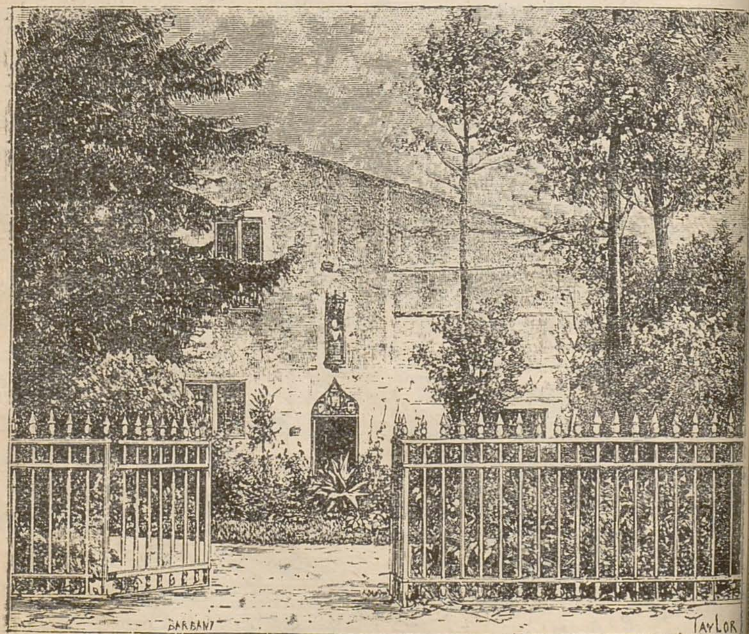
Franţa la apariţia Ioanei d'Arc

Partea punctată este în stăpânirea Englejilor. Partea despărţită cu puncte mici (Poitou, Limousin, etc.) este cedată Angliei prin tratatul din Brétigny. Restul in alb — cu oraşele Bourges, Chinon etc., rămăsese în stăpânirea lui Carol — poreclit în batjocură — regele din Bourges.

străbătu prin mijlocul Englejilor şi ajunse la Chinon, unde se găsea pe atunci Carol VII. Regele rămase întâiu foarte uimit, neştiind ce să facă — de oarece se temea ca Ioana să nu fie cumva vreo vrăjitoare, trimeasă de Necuratul.

Dar, după ce fu cercetată de preuți și se convinseră toți că e creștină și în toate mințile ei, Carol îi dădu o mică oaste, ca să pornească la luptă.

Pe atunci Englejii încunjuraseră Orleanul, singura cetate dela nordul Loarei care rămăsese credincioasă lui Carol. Ioana plecă să-l despresoare. Auzindu-se de sosirea ei, locuitorii cetății căpătară mare curaj. Și, într'adevăr, Ioana

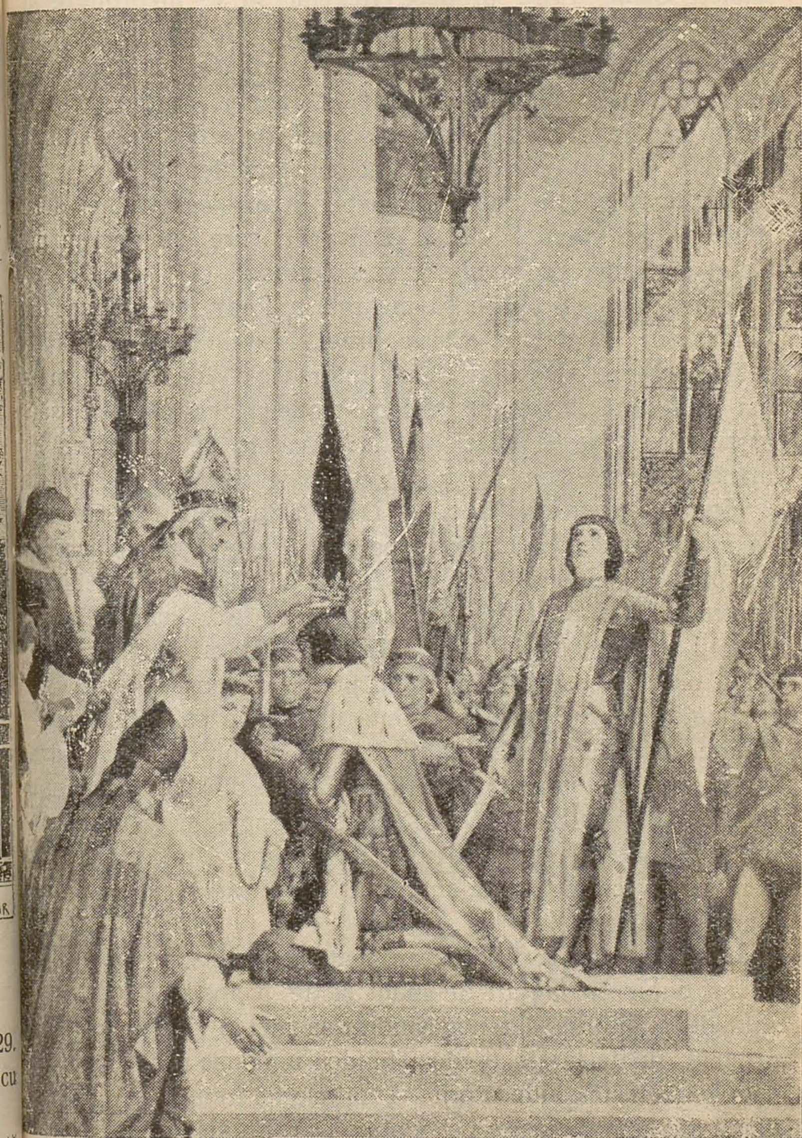

Casa Ioanei d'Arc din Domrémy
(Starea actuală)

izbuti să bată pe Engleji și să scape Orleanul, în Maiu 1429. De atunci și până astăzi victoria Fecioarei se serbează cu mare bucurie în acest oraș.

Despresurarea Orleanului avu un strașnic răsunet în toată Franța — care aprinse patriotismul locuitorilor: o mulțime de lume alergă subt steagul tinerei fete.

Incoronarea lui Carol VII. — După biruința dela Or-

Incoronarea lui Carol VII la Reims

După ce regele fu uns, a fost încoronat de arhiepiscopul oraşului, fiind faţă şi Ioana.

léans, Ioana d'Arc propuse Regelui să se încoroneze la Reims — acolo unde erau unşi regii franceji. Carol consimţi în cele din urmă şi Ioana îl conduse cu armata sa prin mijlocul vrăjmaşilor, până la Reims. Porţile acestei cetăţi se deschiseră şi arhepiscopul, care era şi seniorul oraşului, îl încoronă pe rege cu un alaiu deosebit.

Socotindu-şi misiunea împlinită, Ioana ceru voie dela Rege să se întoarcă acasă. Dar acei care încunjurau pe Carol începuse s'o invidieze şi s'o urască.

Atunci Ioana propuse să meargă la Paris, ca să-l scoată din mânile Englejilor. Carol primi, însă întârzie expediţia, ceiace făcu pe duşmani să se întărească. Ioana nu putu lua cetatea şi fu rănită. Pe locul unde a curs sângele său curat, i se găseşte astăzi statuia: e călare pe cal ţinând în mână steagul ei alb,

Moartea Ioanei d'Arc. — După asta Ioana fu trimeasă să apere cetatea Compiègne pe care Englejii o asediaseră. Fecioara se înţelese cu cei asediaţi ca să încerce o ieşire pentru a lovi pe Engleji. Francejii au fost însă bătuţi şi nevoiţi să intre iar înăuntru. Nu se ştie cum, dar după ce toată oştirea se trase în oraş, podul de peste şanţul împrejmuitor fu ridicat mai înainte ca Ioana să fi putut pătrunde în cetate. Pare să fi fost la mijloc o trădare, dar lucrul nu s'a ştiut niciodată. Rămasă între duşmani, fu prinsă de către Jean de Luxemburg şi vândută Englejilor pentru zece mii de franci. Carol VII nici nu încercă măcar s'o libereze, iar curtenilor le-au părut bine, căci scăpaseră însfârşit de dânsa.

Ioana fu dusă la Rouen, aruncată în închisoare şi legată de un butuc cu lanţuri de mâni şi de picioare A fost acuzată de vrăjitorie, dar negăsindu-i-se nici o vină în această privinţă, fu declarată eretică, fiindcă umblase călare, îmbrăcată bărbăteşte. Judecătorii — toţi clerici franceji — o condamnară la închisoare pe viaţă. Dar Englejilor le trebuia moartea Fecioarei. De aceia recurseră la o viclenie. Pentrucă Ioana jurase să nu se mai îmbrace bărbăteşte, îi luară într'o

noapte hainele ei femeeşti, pe când dormea în închisoare, şi-i puse la căpătâiu straie de bărbat. Zadarnic s'a rugat ea la deşteptare să i le iea de-acolo. Atunci duşmanii declarând-o că a căzut iarăş în erezia sa de mai 'nainte, fu condamnată să fie arsă pe rug.

La 30 Maiu 1431, la nouă ceasuri de dimineaţă, Ioana fu dusă la locul osândei, încunjurată de vreo mie de soldaţi engleji. In faţa rugului, ea îşi păstră toată liniştea, declarând cu glasul ei dulce că crede în Dumnezeu şi în

Moartea Ioanei d'Arc

Scena reprezintă momentul când se dă semnalul pentru aprinderea rugului. In dreapta, pe planul al doilea, se văd judecătorii Ioanei — clerici franceji, cumpăraţi de Engleji ca s'o condamne la moarte. In mijlocul lor, stă liniştit infamul episcop Cauchon.

Fecioara Maria, că n'are nici o vină şi n'a făcut rău nimănui. Apoi ceru ca în timpul supliciului să-i ţie înaintea ochilor o cruce, ca să moară liniştită. Când flacările începură s'o cuprindă, ea scoase un strigăt de durere: „Ah, Rouen, Rouen, aici trebuia eu să mor?“ Apoi îşi lăsă capul pe piept pronunţând uşor numele lui Isus. Preuţii îi aruncară cenuşa în Seina.

Urmările morții Ioanei d'Arc. — Moartea Ioanei d'Arc nu folosi nimica Englejilor. Privindu-i ca pe niște nelegiuiți,

Carol VII

Carol avea 19 ani când s'a suit pe tron. Era leneș, prepuelnic și fără inimă: dovadă cum s'a purtat cu Ioana d'Arc. Portretul e făcut de Jean Fouquet, pictor vestit din veacul XV. Sus și jos e scris: „Le très Victorieux roy de France, Charles septiesme de ce nom.“ (Muzeul Luvrului).

care arseseră o sfântă, poporul se ridică cu mic cu mare —

şi Englejii suferiră numai înfrângeri. Parisul fu cucerit, iar Carol VII intră în el ca un biruitor, acordând iertare tuturora. Feudalii franceji, care luaseră partea duşmanilor, reveniră lângă regele lor. Englejii, în cele din urmă, pierdură toate posesiunile franceze, afară de oraşul Calais — şi războiul se sfârşi în 1453, fără să se încheie tratat de pace.

Carol făcu mai multe reforme — între care cea mai însemnată a fost crearea unei armate permanente, compusă din cavalerie, pedestrime şi artilerie. Prin *Pragmatica Sancţiune din Bourges*, regulă raporturile Bisericii galicane cu papii. Biserica devine independentă faţă cu Roma, dar rămâne subordonată Regelui. Dintre miniştrii lui, cel mai însemnat a fost *Jacques Coeur*, vistiernicul său, care a regulat finanţele Franţei.

XXIV

Regalitatea absolută în Franţa şi în Anglia

Franţa: Ludovic XI (1461—1483). — Ludovic XI, fiul cel mai mare al lui Carol VII, era un om urît, cu nasul mare şi cu picioarele strâmbe — dar ager, ambiţios şi plin de viclenie. La nevoie, ştia să se prefacă şi nu-l întrecea nimeni în intrigi.

Ca să înfrâneze puterea nobililor, îi opri să mai bată monetă cu chipul lor. Nobilii aceştia sunt mai toţi de origină regală, adică se trăgeau din fraţii mai mici ai diferiţilor regi, care căpătaseră anumite provincii, subt numele de *apanaje*. Dându-şi samă de planurile lui Ludovic, ei se unesc şi fac *Liga binelui public*; în realitate nu era vorba de interesele obşteşti, ci voiau să sdrobească puterea regală.

Ludovic, pentru a fi mai sigur de succes, atrase pe burgheji de partea sa şi, după ce se asigură de sprijinul lor, merse cu armata împotriva nobililor pe care-i bătu la *Monthléry*. In urmă, căută să-i despartă prin tot felul de intrigi, prin făgăduinţe, ba chiar cumpărând cu bani pe unii din ei.

Carol cel Indrăzneţ. — Cel mai puternic duşman al lui

Ludovic XI, a fost *Carol cel Indrăzneț*, ducele Burgundiei. Existența acestui ducat se datorește lui Ioan cel Bun care, pentru a răsplăti vitejia fiului său mai mic, Filip, în lupta dela Poitiers, i-a cedat Burgundia, cu Dijon capitală. Incetul cu încetul acești duci și-au mărit foarte mult posesiunile:

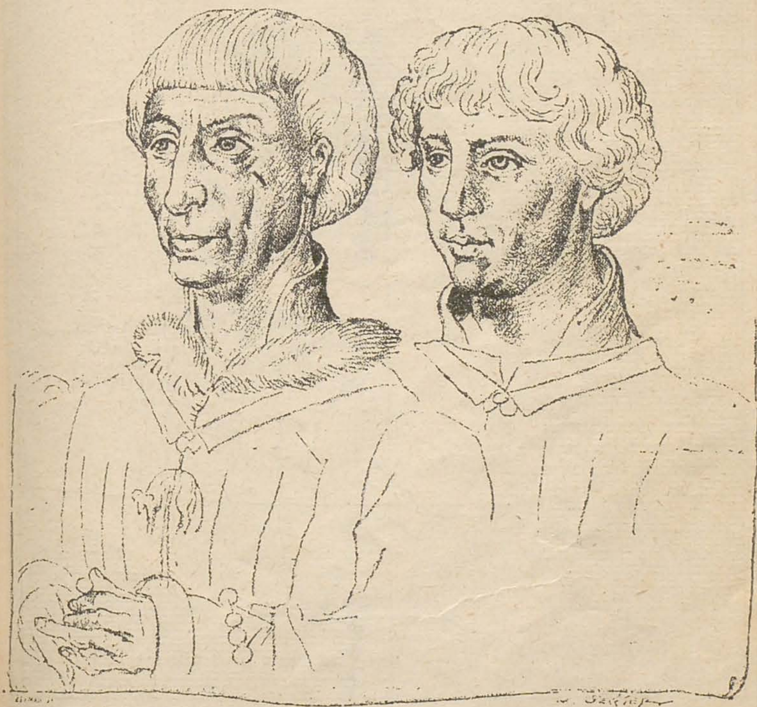

Ludovic XI

E îmbrăcat cu haine proaste, aşa cum umbla el de obiceiu. In cap are o bonetă de blană, încunjurată de iconițe la care adesea se închina. Pe dedesubtul bonetei poartă un fel de fes, care-i acoperea mai ales partea dindărăt a capului, să nu răcească. Stătea închis în palatul său şi nu-i plăcea luxul, nici petrecerile. Duşman neîmpăcat celor mari şi puternici, era prietin cu cei mici, ale căror sfaturi le asculta bucuros. In oameni n'avea încredere şi, de aceia, era şi el minciunos şi ipocrit, aşa că rareori te puteai bizui pe vorbele lui. Nu uita ofensa niciodată; cuştile de fier în care îşi ţinea duşmanii, erau făcute după modelele date de dânsul. Se temea de moarte şi mai ales de iad; pentru aceia făcea multe daruri bisericilor şi în special Maicei Domnului. Adeseori punea să se lupte câni cu guzgani, ceia ce-i producea mare plăcere. Totuş, de pe urma lui, Franţa a folosit foarte mult.

au anexat Flandra, apoi Brabantul, pe urmă Țările-de-Jos, Luxemburgul, iar la nord de Seina, Artois și Picardia. Erau puternici cât niște regi. Bogățiile lor erau enorme, iar serbările dela curte, neobișnuite.

Carol cel Indrăzneț ura foarte mult pe Ludovici XI, ale cărui planuri îl neliniștеau. De aceia el refăcu *Liga binelui public*, în care atrase și pe fratele Regelui, Ducele de Berry. De astădată Ludovic nu mai întrebuință armele, căci răsboaiele nu-i plăceau, fiindcă putea să le piardă—ci procedă conform celeilalte tactice a lui. Anume, răsculă orașele fla-

Filip cel Bun și Carol cel Indrăzneț

In stânga, Filip cel Bun, tatăl lui Carol, purtând la gât colanul „Lânii de Aur“ ordin cavaleresc înființat de dânsul. Desenele sunt din veacul XV și se găsesc la Muzeul din Arras.

mande împotriva lui Carol și, pentru ca să nu-i deie lui de bănuit, îl vizită la Peronna. Dar Carol cunoștea bine pe Ludovic pe care-l poreclise *painjenul universal*, și, cum puse mâna pe dânsul, îl și băgă la închisoare. Trei zile s'a gândit ducele Burgundiei dacă să-l omoare sau nu. In cele din urmă, sfătuit de consilierii săi, îi cruță viața, însă

cu condiție să meargă cu dânsul să împresoare Liège-ul — care fu cucerit și prădat. Apoi Ludovic fu nevoit să-i cedeze și mai multe proprietăți, obligându-se în acelaș timp să deie fratelui său, Ducelui de Berry, provincia Champagne.

Posesiunile lui Carol cel Indrăzneț

Țările de Jos, Brabantul, Flandra, Artois, Picardia, Luxemburg—cu oraşele Gand, Liège, Bruges, Peronna — formau partea cea maï bogată a stăpânirii lui — apoi ducatul Burgundiei, cu capitala Dijon — era a doua bucată. Ca să le unească, trebuia să cuprindă Alsacia şi Lorena — cu oraşul Nancy.

Moartea Ducelui de Berry. — Cum ajunse Ludovic acasă, se gândi să se răsbune. Era atâta de înfuriet, încât i se părea că și păsările sburând strigau: „Peronna, Peronna!" Bine înțeles nu se ținu de nici unul din angajamentele luate. Fratelui său, în loc să-i deie Champagne, care l-ar fi așezat

Carol cel îndrăzneț

Era un om violent, crud și plin de îndrăzneală. Avea țările cele mai bogate din Europa și de aceia voia să devie rege. E făcut ca maestru al unei corporații de arcași — pe care o prezida el. La gât are ordinul „Lânii de aur“ — creat de tatăl său, Filip cel Bun. În mână ține un baston-săgeată. (Muzeul din Bruxelles).

chiar între proprietățile lui Carol, îi oferi Guyanna, subt cuvânt că clima dela miazăzi e mai prielnică sănătății sale şubrede. Dar ducele de Berry muri încurând și toată lumea acuză pe Rege că l-a otrăvit. Atunci Carol cel Indrăzneț, făcându-se răsbunătorul mortului, înjghebă iarăș Liga împotriva lui Ludovic. Bătut însă și de data asta, ducele Burgundiei fu nevoit să încheie pace.

Ruinarea planurilor lui Carol cel îndrăzneț. — Carol nu-și părăsise planurile — măcar că era hărțuit. El dorea să refacă vechea Lotaringie și să capete titlul de rege. Mai întâiu cuceri *Lorena* care, întrunită cu posesiunile sale, făcea din ele un singur trup, și nu două bucăți cum erau mai înainte. Apoi intră în legături cu Frederic III, împăratul Germaniei, pentru a căpăta dela el titlul de rege. Lucrul era cât pe ce să se întâmple, dacă Ludovic ar fi rămas nepăsător. Dar el unelti atât de iscusit, încât prietenia dintre duce și împărat se strică, ba încă izbuti să-și încurce dușmanul într'un răsboiu crâncen cu muntenii Elveției. Aceștia îl bătură la *Granson* și apoi

Pălăria lui Carol ce Indrăzneț
pierdută în bătălia dela Granson

Carol fugind, Elveţienii au intrat în lagărul lui, unde au găsit odoare neprețuite: vase de aur şi de argint, sabia ducelui, bătută în nestimate, tronul lui de aur, pecetea ducală, colanul „Lânii de Aur", diamante etc. Ei şi-au împărţit aurul şi argintul cu coifurile. Pălăria lui Carol, împodobită cu mărgăritare, având deasupra un mare diamant—a căzut de asemenea în mânile lor. Necunoscând valoarea pietrelor prețioase, ele au servit ca jucării copiilor, iar diamantul cel frumos a fost vândut pe nimica unui preut de sat

într'o mare luptă, la *Morat*. Răsculându-se și Lorenii, tot prin uneltirile Regelui, Carol merse să cucerească orașul Nancy, dar și aici fu învins și silit să fugă. Fiind însă noapte și iarnă, rătăci și căzu într'o baltă. A doua zi sara, pajul său

Mormântul lui Ludovic

Ludovic a fost toată viața bolnăvicios. Suferea de friguri cumplite și era epileptic: de aceia purta fesul subt bonetă, să nu-i vie din răceală spasmurile. Spre sfârșitul vieții i-a ieșit lepră. Așa se explică starea lui posacă și amărîtă. Cu toate că se temea grozav de moarte, și-a pregătit, încă fiind în viață, la biserica din Cléry, mormântul, cu o statuie de aramă. A ținut să fie reprezentat tânăr, îngenunchiat, cu fața înspre chipul Fecioarei și cu mânile în bonetă. Era în costum de vânat, cu cornul la șold și cu cânile la picioare.

l-a găsit străpuns de o lance, cu trupul prins în ghiață și pe jumătate mâncat de lupi. Avea 44 de ani (1477).

Unitatea Franței. — Cu moartea lui Carol Indrăznețul,

Ludovic scăpă de cel mai puternic duşman. Indată după asta, îi luă o parte din state pe care o anexă la regatul său. Impotriva celorlalţi seniori rebeli, triumfă cu uşurinţă, ne mai fiind cine să le vie în ajutor. S'a purtat foarte crud cu ei: pe unii îi otrăvi, pe alţii îi spânzură, sau legându-i în saci îi arunca în apă. Un feudal fu tăiet de calău — iar dedesubtul eşafodului fură aşezaţi copiii lui, pentru a fi scăldaţi în sângele tatălui lor. Un episcop fu închis într'o cuşcă de fier, unde trebuia să steie pe vine — ţinut acolo 14 ani şi purtat în halul acesta oriunde mergea regele.

Ludovic era credincios. De câte ori omora pe vreun feudal, aprindea lumânări la icoane şi se închina. Trăia retras, veşnic hursuz şi posomorît, iar acei cu care se sfătuia el mai des, erau calăul şi bărbierul său. Se temea tare de moarte — căci îi era frică să nu se ducă cumva în iad.

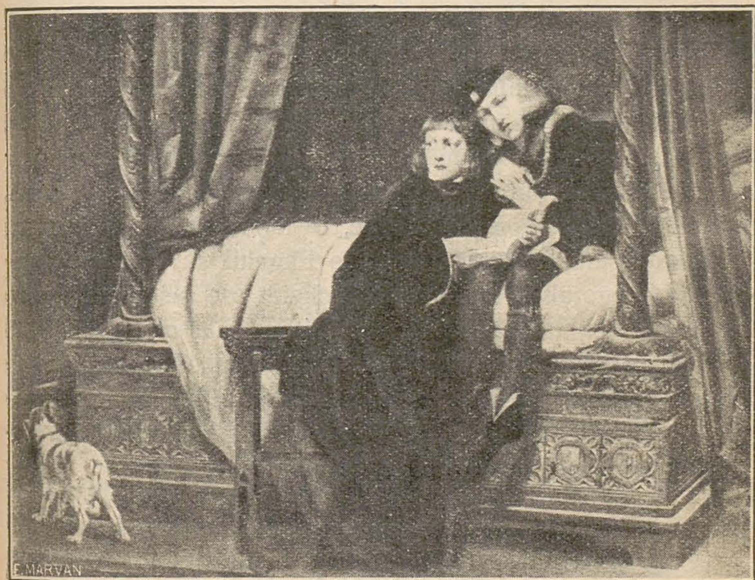
A lucrat toată viaţa pentru întărirea puterii regale şi a izbutit să facă din Franţa un stat aproape unitar. A înfiinţat tribunalele regeşti, a creat poştele, a lăsat o armată permanentă, moştenită dela tatăl său, şi vistieria, plină. El introduse şi tipografia în Franţa.

A murit în 1483. In anii din urmă a fost paralizat.

Anglia. Răsboiul celor Două Roze (1455—1485). — Infrângerile Englejilor în timpul Războiului de o sută de ani pricinuiră în Anglia tulburări interne foarte crunte care au ţinut 30 de ani şi s'au numit *Răsboiul celor Două Roze*.

Henric VI, din familia de Lancaster, era un rege slab şi foarte nepopular din pricina pierderilor din Franţa. La urmă a înnebunit caşi bunicul său, Carol VI, regele Franţei. Impotriva lui s'a ridicat Ducele *Richard de York* care se credea înlăturat dela domnie pe nedrept, deoarece familia de Lancaster uzurpase puterea în 1399. Richard avea ca semn distinctiv un trandafir alb, pe când familia de Lancaster, unul roş. O luptă crâncenă se încinse între aceste două familii— la care luară parte toţi feudalii, unii ajutând familia de Lancaster, alţii pe cea de Iork. Intre aceşti nobili cel mai cunoscut era *Warwick*, poreclit „făcătorul de regi“.

In istoria Angliei n'a fost epocă mai urîtă de cât asta— când nobilii cu partizanii lor se măcelăreau unii pe alții. După mari tulburări, ajunge rege *Eduard IV*, cu care se părea că familia sa va rămânea stabilă pe tron. Dar el muri și lăsă doi fii minori, subt epitropia fratelui său, *Richard de York*. Acesta era însă unul din cei mai ticăloși oameni. El omorî pe amândoi nepoții și luă coroana, subt numele de *Richard III* (1483—1485). Dar ucizând pe cei doi minori,

Copiii lui Eduard

Eduard V, regele minor al Angliei, şi Richard, ducele de Yorck, fratele său mai mic, fură închişi în Turnul Londrei şi gâtuiţi din porunca unchiului lor, Richard III — care le uzurpă drepturile. Neliniştea cânelui anunţă venirea ucigaşilor. (Paul Delaroche, Muzeul Luvrului).

el nu scăpase de toți acei care avea drepturi la tron. Un strănepot al lui Eduard III trăia retras în țara Galilor negândindu-se la domnie. Când însă a auzit de crimele și tirania noului rege, a strâns o oaste, s'a bătut cu Richard III și învingându-l, l-a ucis. Invingătorul, care era

din familia de Lancaster, s'a suit pe tron subt numele de *Henric VII*. El puse capăt luptelor civile luând în căsătorie pe moștenitoarea casei de York, întemeind astfel o nouă dinastie, a *Tudorilor*, care a dat Angliei cinci suverani și a domnit 118 ani (1485—1603).

Henric VII (1485—1509).—Răsboiul celor Două Roze a ruinat Anglia. Optzeci de membri ai familiei regale, precum și feudalii cei mai puternici, au pierit în lupte. Din această pricină îi fu ușor lui Henric VII să restabilească ordinea în Anglia și mai ales să-și impuie voința.

Henric VII a domnit absolut — nobilimea, păzitoarea libertăților poporului, fiind distrusă. Noul rege institui un tribunal, numit *Camera stelată*, pentru judecarea oricărui nesupus. Celor condamnați li se confisca proprietățile, iar averile rămase fără moștenitori, treceau la vistieria regală. După tulburările cele grozave, o liniște folositoare urmă în regatul englez care-i permise Regelui să încurajeze industria, negoțul și marina. A încheiat de asemeni tratate de comerț cu țările vecine și a trimes mai multe expediții pe mare, ca să descopere pământuri nouă. Fiind enorm de bogat, în toată domnia sa de 24 de ani, n'a avut nevoie de parlament, de aceia nu l-a convocat niciodată. El este deci începătorul monarhiei absolute în Anglia.

XXV

Spania și Italia

Spania și Portugalia. — După ce Arabii s'au așezat în Spania, parte dintre creștini s'au retras în Pirinei, unde au întemeiat un stătuleț numit *Regatul Asturiilor*, cu capitala Oviedo — căruia mai târziu, când s'a mai mărit, i s'a zis *Regatul Leon*.

Carol cel Mare cuceri o parte dintre Ebru și Pirinei și făcu Marca Spaniei. Această marcă s'a transformat mai târziu în *Regatul Navarei* și s'a împărțit în trei: Navara propriu zisă, care a trecut și la nord de Pirinei și atârna

de Franța, Aragonul și Castilia. Aceste patru state, *Navara, Leon, Aragonul* și *Castilia*, au dus adevărate cruciate împotriva stăpânirii Arabilor din peninsulă, fapt care a imprimat o anumită trăsătură sufletească poporului spaniol.

Cu slăbirea Arabilor, Aragonul și Castilia se măriră pe sama musulmanilor. Arabii simțindu-se slabi, chemară în ajutor pe Maurii din nordul Africei, care veniră subt numele de *Almoravizi* și *Almohazi*. Având necontenit de luptat împotriva invaziei musulmane, Spaniolii n'au luat parte la cruciate, socotindu-se luptători ai lui Hristos chiar în Peninsulă. Printre eroii creștini de aici, s'a distins, între alții, *Rodrigo Diaz* din Bivar, care a cuprins Toledo și a învins cinci regi mauri. A fost supranumit, chiar de aceștia, *Cid*, ceiace însemna *stăpân*, mai numindu-se și *Campeador*. Este eroul național spaniol.

In cele din urmă, regele Alfons IX câștigă o mare biruință asupra Almohazilor, la *Tolosa*, (1212) după care puterea acestor musulmani merse tot spre declin.

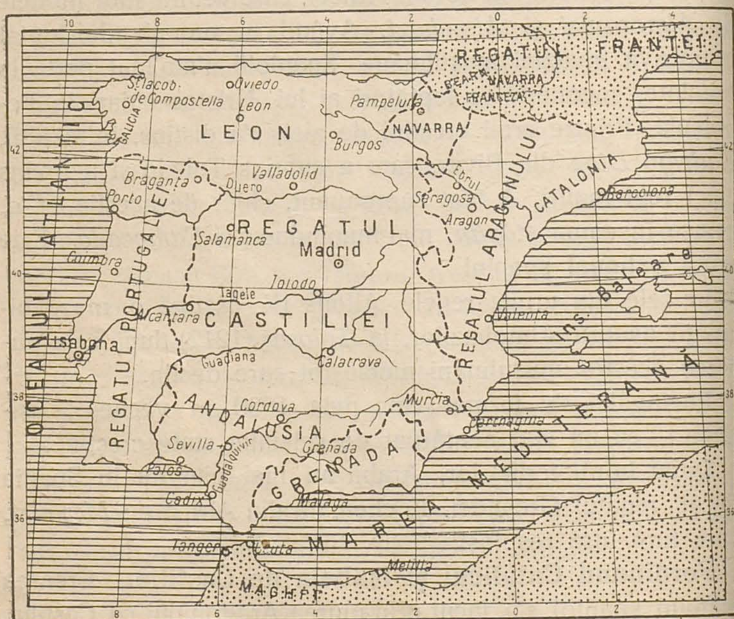
Portugalia s'a format cam pela 1030, în vechea Lusitanie — ca un stat neatârnat de celelalte state creștine.

După înfrângerile lor, Arabii nu mai păstrau în Spania decât regatul Grenadei. Ei chemară din Africa pe *Merinizi*, care fură însă respinși.

Ferdinand Catolicul și Isabela de Castilia.—Crearea statului spaniol s'a făcut prin unirea Aragonului cu Castilia. In 1469, *Ferdinand Catolicul*, prințul moștenitor al Aragonului, luă în căsătorie pe *Izabela*, moștenitoarea Castiliei. După ce au ajuns la tron, s'aŭ gândit să facă unitatea regatului lor. Ei pornesc împotriva lui Boabdil, regele Maurilor din Grenada, ultima rămășiță din cele zece kalifate ale peninsulei. Au urmat lupte îndelungate, și regatul maur fu cucerit bucată cu bucată. Mai rămăsese capitala, orașul Grenada. Ea se apără eroic un an; a fost cuprinsă în 1492 de către *Gonzalv de Cordova*. Cu asta s'a încheiat stăpânirea musulmanilor în Spania. Maurii, parte au fugit în Africa, parte, de nevoie, au trecut la catolicism.

Unitatea regatului era făcută. Mai rămânea regiunea spaniolă din Navara: în 1504 trecu și ea la noul stat. Hotarul său în direcția asta, erau acuma Pirineii.

Ferdinand și Izabela au lucrat apoi la întărirea puterii regale. Ei luară toate privilegiile nobiliior, atât ale celor mai mici, numiți *hidalgos*, cât și ale celor mari, cărora li

Peninsula Iberică în veacul XV

Regatul Portugaliei, regatul Castiliei și al Aragonului, Leon, Navara și Grenada.

se zicea *ricos hombres*, precum și ale orașelor. Acestea aveau mai înainte dreptul de asociație — în ligi — după metoda celor italiene. Aici ligile se numeau *hermandades* — drept care le fu interzis acuma. Miliția orășenească și ordinile religioase de cavaleri ale *Alcantarei*, *Calatravei* și *sf. Iacob din Compostella*, fură puse subt ordinele regelui. Insfârșit au introdus *inchiziția*, tribunal religios înființat de papa Inocențiu III, pe vremea Albigenților. De acest tribunal

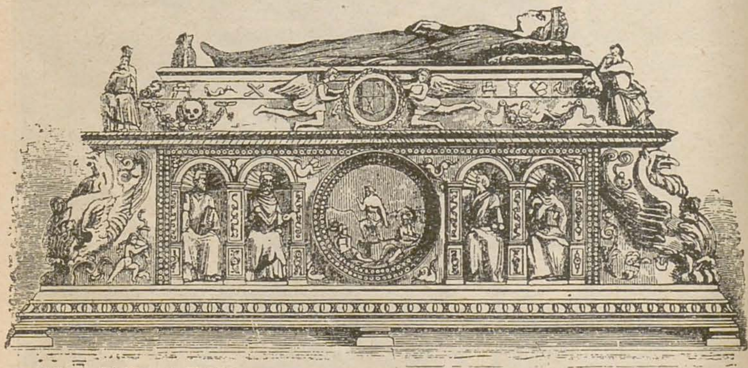
Ferdinand de Aragon

Regele e îmbrăcat în armură şi cu coroana pe cap. În dreapta ţine Mâna Justiţiei, iar în stânga, sceptrul ce se termină cu o floare de crin. Pajul, care-i aşează zalele, e admirabil redat. Unii au văzut în această operă chipul Sfântului Ludovic, regele Franţei. Tablou de Greco. (Muzeul Luvrului).

îngrozitor s'au servit atât în contra Evreilor și a Musulmanilor, cât și împotriva adversarilor regalității. Cei bă-

nuiți erau aruncați la închisoare, puși la tortură și, dacă își mărturiseau vina, lucru care se întâmpla aproape întotdeauna, erau arși de vii. Averile condamnaților se confiscau de rege. Cu astfel de mijloace, Ferdinand și Izabela au izbutit să domnească absolut — dar numele lui *Torquemada*, marele inchizitor, a rămas până astăzi o amintire înfricoșată.

Din toate drepturile pe care le avuseseră orașele și nobilii, numai unul s'a mai păstrat subt domnia despotică

Mormântul lui Ferdinand și al Izabelei

a lui Ferdinand: dările trebuiau aprobate de *Corteji*, un soiu de parlament, ales de nobili și de orașe.

Izabela a murit la 1504, iar soțul ei a mai trăit 12 ani. Nepotul său, Carol I, moșteni Spania întregită (1516).

Italia după 1250.—După căderea Hohenstaufenilor, Italia scapă de împărații germani. Dar ea este divizată în multe state, ale căror populații trăesc în vrajbă, de oarece și aici târgoveții începură să se ridice împotriva feudalilor. Sunt tot felul de guverne: în regatul celor Două Sicilii regii domnesc absolut; la Roma era guvernul papal; Toscana e împărțită în republici; în Lombardia apar tiranii, iar feudalitatea este tare în Piemont.

Regatul celor Două Sicilii aparține acuma lui Carol de

Anjou, fratele Sfântului Ludovic, căruia i s'a dat coroana de către papi, după distrugerea Hohenstaufenilor. El avea planuri mari, dar răutatea domniei lui răscoală Sicilia. In 1382, a doua zi de Paşti, când clopotele bisericilor sunau de vecernie, toţi Francejii din Sicilia sunt ucişi şi poporul dădu domnia unei familii din Aragon.

Statul Papal cade în anarhie după strămutarea pontificatului la Avignon. Câteva familii nobile din Roma vor să puie mâna pe putere, dar poporul chiamă mereu pe papi. De această stare se foloseşte *Cola de Rienzi* care proclamă republica romană, iar el este aclamat la Capitoliu ca tribun al poporului. Foarte învăţat şi cu multe talente, avea la început o imensă popularitate — mai târziu însă, din pricina asprimii sale, fu ucis într'o răscoală. Atunci Papii se întoarseră iarăş la Roma, dar marea schismă i-a împiedicat să se ocupe cu organizaţia statului lor. Când schisma încetă la 1449, subt papa Neculai V, primejdia turcească îl făcu pe acest valoros pontifice să predice o cruciată — fără să-l mai asculte însă cineva.

Cosma de Medicis

Unul din cei mai iluştri reprezentanţi ai familiei de Medicis. A fundat o academie pentru studierea lui Platon şi a ridicat mai multe monumente frumoase în Florenţa. În timpul unei foamete, hrănind populaţia florentină pe sama sa, a fost numit Părintele Patriei.

Condottierii şi tiranii.—Veşnicele discordii între cetăţile

italiene, precum și bogățiile lor, au desgustat pe locuitorii peninsulei de viața militară. De aceia multe orașe plătesc trupe de mercenari. Incurând s'au găsit căpitani care strângând pe sama lor asemenea soldați, se puneau pe urmă la dispoziția cetăților. Acești căpitani sunt numiți *condottieri* — și câțiva dintre ei au ajuns celebri.

Mulțămită unor astfel de împrejurări, mai toate republicile au fost desființate — iar mai mari peste ele ajung așa numiții *tirani*.

Laurențiu de Medicis

A domnit împreună cu un frate al său care a fost ucis — rămânând apoi singur stăpânitor al Florenței. A fost poreclit „Magnificul" pentru protecția mare acordată literaților și artiștilor din vremeâ lui. (G. Vasari, Muzeul din Florența).

Milanul cade în mânile familiei *Visconti*, care cucerește toate orașele din Lombardia. Mai târziu, condottierul *Francisc Sforza* se face stăpân aici, ajutat de Veneţieni.

In *Ferrara*, familia *Este* a domnit asupra Paduei, Ferrarei, Modenei, etc., protejând artele și literatura.

Florența se deosebește prin cultură, sprijinită de vestita familie *Medicis*. *Cosma de Medicis*, bizuindu-se pe clasele de jos, ajunge atotputernic. Atât el cât și nepotul său, *Laurențiu Magnificul*, sunt generoși protectori ai artiștilor, iar Florența ajunge capitala intelectuală și artistică a Europei.

Pisa nu mai joacă aproape nici un rol dela căderea Hohenstaufenilor cu care fusese aliată. Rivală a Genovei, care dorea să fie stăpână și pe basinul apusean al Mediteranei, unde Pisa stăpânea Corsica și Sardinia, ea poartă lupte cu această cetate și este învinsă: atunci Genovejii au distrus flota Pisei, au dărâmat portul, iar locuitorii au fost puși la grele tributuri.

Genova rămâne republică și după cruciate. Aceste expediții au folosit tuturor cetăților maritime italiene, dar mai cu samă Genovei și Veneției. Când Genovejii au ajutat pe Grecii din Niceea să răstoarne imperiul latin din Constantinopoli, câștigară multă putere și ajunseră cu comerțul lor până la marea Neagră — unde, prin portul Kaffei, aduceau mărfuri și pentru țările noastre. Influența lor devine și mai puternică după distrugerea Pisei (1284). Această mărire îi aduse în conflict cu Veneția cu care au lupte — și pe care o bat grozav la 1298 — așa că Genova ajunge cea dintăiu putere maritimă în Italia.

Veneția rămâne și ea republică. In timpul cruciatei IV, a pus stăpânire pe mare parte din imperiul bizantin, și negustorii ei s'au îmbogățit enorm făcând comerț cu Levantul. Inăuntru, pe lângă doge, un *Consiliu de zece* întrunește în mânile lui toată puterea republicii. Guvernul este luat din aristocrația comercială. Lupta pe care a dus-o cu Genova, pentru supremația mării, le-a slăbit pe amândouă.

Când însă Turcii s'au așezat în Constantinopoli, și descoperirile geografice făcute de Portugheji și Spanioli au scos la iveală alte căi maritime decât marea Mediterană, puterea și strălucirea Genovei și a Veneției s'au stâns pentru totdeauna.

Dar faptul cel mai însemnat din Italia, în vremea aceasta, e că mai în toate stătișoarele ei, în frunte cu Florența, începe o puternică mișcare culturală. Având ca model operele antichității, Italia ajunge încurând să producă și ea capod'opere, în toate direcțiile literare și artistice, care, până astăzi, alcătuesc gloria omenirii.

Premergătorii Renașterii. — Cultura veche s'a păstrat în Italia mai bine de cât ori unde, așa că, îndată ce omul a avut răgaz aici — mulțimea de monumente a fost un îndemn pentru studiu și creații nouă. Mulțămită bogăției orașelor italiene, de timpuriu se produce în peninsulă o puternică mișcare intelectuală care părăsind izvoarele de inspirație ale Evului Mediu, pune Italia în fruntea tuturor celorlalte țări din Europa. Acuma studiile clasice ajung

în mare onoare — așa că *umanismul* se ridică deasupra *şcolasticei*.

Apar, încă din secolul XIII, trei mari scriitori — doi poeți și un prozator: *Dante*, *Petrarca* și *Boccacio*.

Dante Alighieri s'a născut la Florența în 1265. Aici a ocupat diferite funcțiuni: magistrat, ambasador și chiar militar. Amestecându-se în luptele politice, făcând parte dintre guelfi, dușmanii săi îl goniră din Florența. Rătăci prin locuri străine și nu izbuti, cu toată marea lui dorință, să se mai întoarcă în patrie. A murit la Ravena, în 1321. El ne-a lăsat o poemă intitulată *Divina Comedie* care l-a făcut nemuritor — și care a pus bazele limbii literare italiene.

Dante

Este cel mai mare poet din Evul Mediu. În opera sa „Divina Comedie" plânge nenorocirile patriei lui — care însă s'a purtat foarte vitreg cu dânsul. (Frescă de Rafael).

Francisc Petrarca (1304—1374) tot florentin. A fost călugăr și a trăit la curtea papilor din Avignon. In apropiere de fântâna din Vaucluse, a compus cele mai frumoase poezii în onoarea Laurei de Noves. A murit în vârstă de 70 de ani.

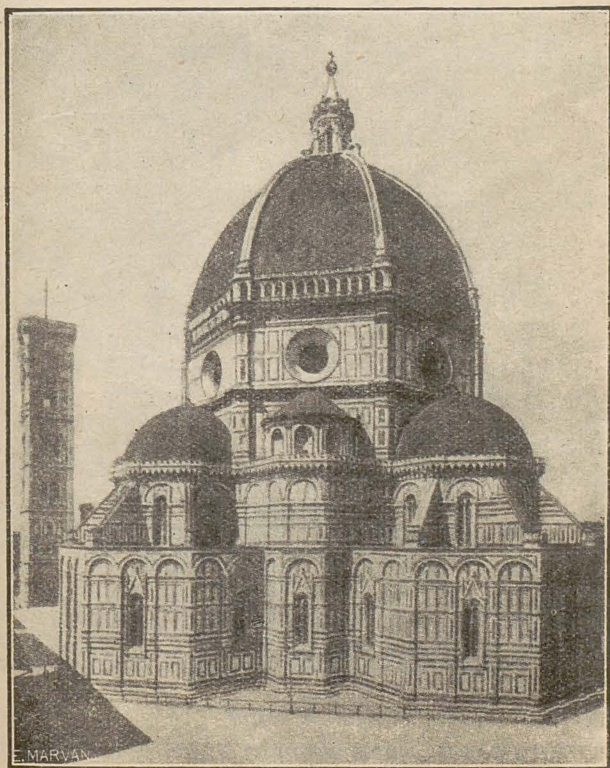
Ioan Boccacio, primul prozator vestit. E autorul mai multor nuvele care, la un loc, se numesc *Decameron*.

Toți aceștia au scris în dialectul toscan, care, până astăzi, este limba literară italiană.

Și în arte avem o mișcare nouă — ce pornește tot din clasicism. Inspirația părăsește domeniul sec, evumedial, când

reproducerile erau făcute după anumite norme religioase — pentru a pune în loc observarea naturii.

Giotto, pictor și arhitect, și înainte de dânsul, *Cimabue*, sunt primii care rup cu tradiția Evului Mediu. Pentru aceia au avut foarte mare influență asupra pictorilor următori.

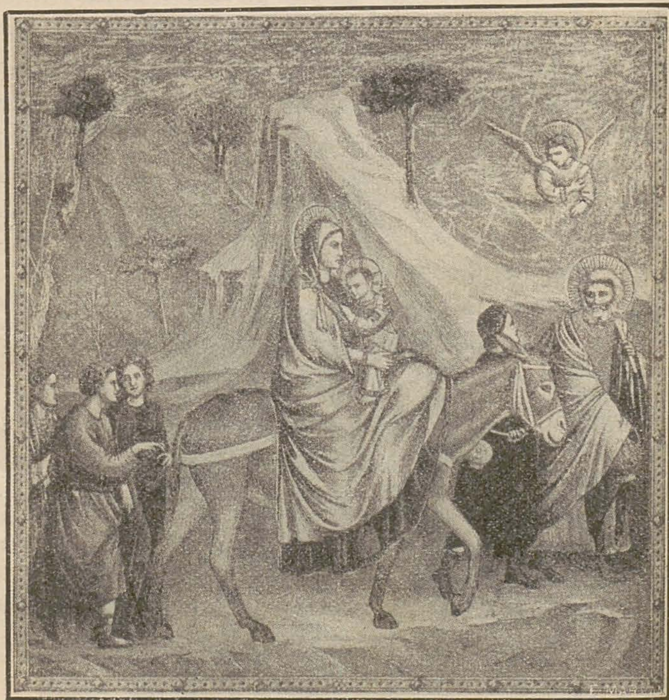
Domul din Florența

E catedrala orașului. Făcut în formă de clopot. E așa de frumos, încât Michel Angelo spunea că înaintea lui ar dori să-i fie mormântul.

Brunelleschi este un arhitect vestit care s'a inspirat cel dintâiu din monumentele vechi ale Italiei creând un nou stil în arhitectură, numit *stilul Renașterii*. El constă în întrebuințarea bolții romane. A făcut Domul din Florența, la care

a lucrat 10 ani și a cărui cupolă enormă a fost imitată apoi de arhitecții următori.

Lorenzo Ghiberti a sculptat pentru Baptisteriul din Florența două porți de bronz, vreme de 49 de ani, despre care

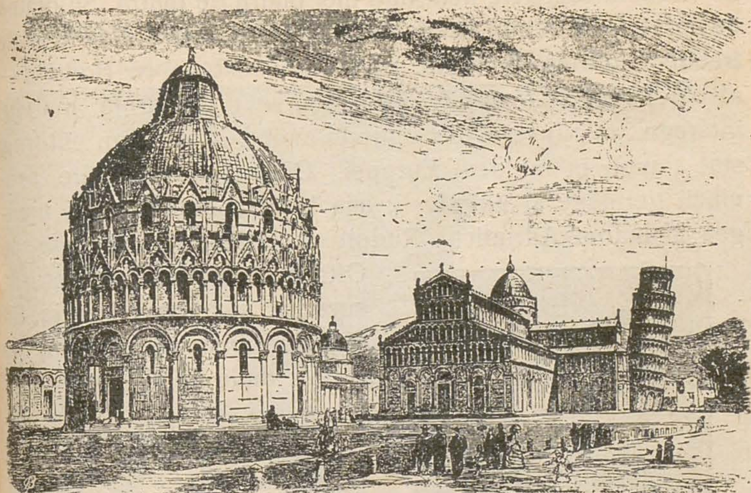

Fuga în Egipt

E un tablou de Giotto, care se găseşte în Biserica Sfânta Maria din Padova. Fecioara, cu Isus, pe care-l ţine legat de gâtul ei — porneşte pe măgar spre a-şi scăpa pruncul de măcelul lui Irod. Sf. Iosif merge înainte. Peisajul încunjurător, stânci şi copaci, cam naiv redat — dar mişcările persoanelor, pline de viaţă. Giotto a fost prietinul lui Dante. In copilărie păştea oile. Talentul mare pe care-l avea în pictură, i l-a descoperit Cimabue, care i-a servit de profesor, dar pe care l-a întrecut mult.

Michel Angelo spunea că sunt vrednice să fie porțile raiului.

Având la îndământă aceste modele, literații și artiștii Renașterii au creat opere nemuritoare.

Pisa

Baptisteriul, catedrala şi vestitul turn plecat—una din vestitele curiozităţi ale lumii.

XXVI

Imperiul german şi Papalitatea după Cruciate

Marele Interegn. — După stângerea familiei de Hohenstaufen, Germania împărţindu-se în 400 de stătuleţe neatârnate, căzu în mare anarhie. In timpul interegnului nu mai sunt împăraţi, iar puterea revine feudalilor care s'au purtat mai rău decât în oricare altă ţară. Drumurile nu mai sunt sigure, ţăranii și orășenii sunt jăfuiţi și ucişi. Pentru a se apăra împotriva acestor fărădelegi, orașele se unesc în hanse care întreţin adevărate armate.

In cele din urmă, cei șapte prinţi electori, care aveau dreptul să aleagă pe împărat, s'au hotărît să puie capăt anarhiei. Ei și-au aruncat privirile asupra unui prinţ, originar din Elveţia, anume *Rudolf de Habsburg*, om virtuos şi înţelept, cu posesiuni feudale pe ţărmurile Rinului.

Dinastia de Habsburg. — *Rudolf I* (1273—1291) ales împărat, începu o prigoană grozavă împotriva feudalilor hoţi.

Le dărâmă castelele nelăsând nici piatră de piatră. Se ocupă de aproape cu administrația imperiului punând ordine în toate trebile lăuntrice. In afară, purtă un răsboiu cu Boemia — al cărei rege, *Ottocar II*, folosindu-se de anarhia marelui interegn, se rupsese din imperiu voind să facă un puternic stat slavon în mijlocul Europei. Ocupase mai multe provincii germane și unguresti, așa încât stăpânirea lui ajungea la marea Adriatică. Rudolf de Habsburg învinge pe Ottocar, îi ia toate pământurile cucerite, și anume Austria, Siria, Carniolia și Carintia, pe care le dădu fiului său, Albert, întemeind astfel *Casa de Austria*. Cel dintăiu Habsburg moare la 1291.

Albert de Habsburg
E făcut după un portret din Muzeul din Viena. Imbrăcat în zale.

Electorii germani aleseseră pe Rudolf crezându-l un prinț slab și fără putere, căci ei, deși umblau după un împărat, n'ar fi dorit să-și piardă privilegiile. Văzând că s'au înșelat, după moartea lui Rudolf au înlăturat dela tron pe Albert de Austria dând coroana unui prinț slab dintre dânșii, numit *Adolf de Nassau*. Dar nici fiul lui Rudolf nu se lăsă: atrase în partea sa pe patru din cei șapte electori, și aceștia îl numiră împărat, iar pe urmă porni împotriva lui Rudolf de Nassau care fu omorît.

Albert I (1298—1308). Luptele cu Elvețienii. — Albert, om rău și nechibzuit, provocă, prin faptele lui, vestitele lupte ale Elveției pentru neatârnare. Locuitorii ei, cei mai mulți păstori, trăiau liberi de când țineau minte. Elveția făcea de altfel parte din imperiul german. Rudolf de Habsburg nu avusese cuvânt să se atingă de libertățile poporului. Dar fiul său, Albert, voind cu tot dinadinsul să le suprime, provocă un răsboiu care se sfârși cu neatârnarea acestei frumoase țări.

Eroul național socotit până astăzi ca atare este *Wilhelm Tell*. După moartea lui Albert I (1308), familia de Habsburg

Carol IV dă Bula de Aur

Bula de Aur este un document scris pe 43 de foi mari de pergament, în care se vorbeşte la început, în general, de suferinţele ţării, şi pe urmă, foarte amănunţit, de drepturile şi privilegiile nobililor. Scena reprezintă momentul când Carol de Luxemburg, silit de nobili şi de cler, consimte la acordarea actului.

a fost înlăturată dela tronul Germaniei, pentru o sută treizeci de ani. Electorii dădură coroana când unui prinț, când altuia, nevoind să aibă stăpâni puternici. Intre aceștia au fost și câțiva împărați din *familia de Luxemburg.*

Dinastia de Luxemburg. — *Carol IV de Luxemburg* (1347—1378) era și rege în Boemia. Este însemnat pentru că a dat *Bula de Aur*, prin care se regula constituția Germaniei. Impăratul urmà să fie ales de cei șapte mari electori — trei clerici și patru laici — declarați cu totul independenți. Pentru a cârmui, trebuia ca împăratul să asculte de *Dietă* — care cuprindea trei categorii de membri: electorii, prinții și reprezentanții orașelor. Suveranul nu putea face nimica fără aprobarea dietei. Prin urmare, contrar Franței, care mergea spre monarhie absolută, Germania rămâne și mai departe în puterea nobililor și deci anarhia continuă.

Carol IV este întemeietorul universității *Carolinum* și a catedralei din Praga. Tot el a fundat și orașul *Carlsbad.*

După moartea lui, urmară tulburări grozave pentru domnie și lupte cu Elvețienii, care în 1386, își dobândesc complecta lor libertate. Anarhia este mare în Germania, iar pe tron e adus *Sigismund de Luxemburg*, un fiu al lui Carol IV.

Sigismund de Luxemburg (1410—1437) a avut pe lângă coroana imperială și pe acea a Boemiei și a Ungariei. Era un om învățat, dar slab de fire și nehotărît. S'a luptat contra Turcilor, mai ales în bătălia dela Nicopoli, când a fost scăpat dela moarte de *Frederic de Zollern.* Ca răsplată, el îi dădu markgrafiatul de Brandenburg — care aducea celui ce-l stăpânea titlul de elector imperial. Aprobând arderea lui *Ioan Hus*, un preut învățat din Praga — pe care clerul îl declarase eretic — a avut de înfruntat un războiu îndelungat cu Boemii care, subt frații Ziska și Procòpiu cel Mare, au luptat cu multă îndârjire pentru apărarea libertății lor politice și religioase.

După moartea lui Sigismund, a fost adusă la tronul Ger-

maniei iar familia de Habsburg (1438) care l-a păstrat de astădată până la 1806 — când imperiul romano-germanic a fost desfăcut de către Napoleon.

Papalitatea: Robia babilonică. — Strămutarea papilor la Avignon a fost o mare lovitură pentru Biserica catolică. Viața ce duceau papii aici — scandaliza pe creștini. Nemai ocupându-se cu trebile religioase, ei strângeau mereu averi pe care le întrebuințau numai pentru plăcerile lor. Statul papal, lipsit de șeful său, începu să decadă, iar populația din Roma se răsculă în 1347, condusă de *Rienzi*, care proclamă republica luând titlul de tribun. Dar el se purtă atâta de rău, încât poporul îl ucise, și toată lumea de aici cerea ca papii să revie la vechiul lor scaun. Atunci Grigore XI părăsi Avignonul și se întoarse la Roma, în 1377. Timpul cât au stat papii la Avignon, adică aproape șaptezeci de ani, este cunoscut subt numele de *robia babilonică.*

Marea Schismă din Apus. — Cardinalii italieni aleseră un papă la Roma, iar cei franceji, nemulțămiți, aleg altul la Avignon. Vasăzică acuma erau doi papi. Aceștia se acuzau în public de erezie și înșelăciune, excomunicându-se și somându-se unul pe altul să părăsească scaunul pontifical.

Desbinarea aceasta nenorocită este cunoscută subt numele *de Marea schismă din Apus* și a ținut și ea aproape 70 de ani. Europa se împărți în două: o parte din statele catolice recunoscură pe papa din Roma, altă parte, pe cel din Avignon.

Scandalurile din Biserica catolică au adus un pericul și mai mare pentru unitatea credinței: ereziile. Unii dintre oamenii cei mai luminați, profesori și teologi, indignați de cele ce vedeau, luară în deaproape cercetare chestiunile religioase. Ei se convinseră, cetind cu luare aminte cărțile sfinte, că papii, care-și ziceau reprezentanții lui D-zeu pe pământ, uzurpaseră puterea folosindu-se de ignoranța maselor. Felul cum își ducea viața clerul, marile lui bogății și abuzurile care erau consecința — nu aveau nimica a face

cu textul Evangheliilor. Şi atunci ei şi-au spus cu îndrăzneală părerile. Dar preuţimea, care era încă puternică, s'a ridicat cu furie împotriva lor şi mulţi dintre ei fură ucişi fără milă.

Ereziile lui Wiclef şi Hus. — Cei mai vestiţi eretici au fost *Ioan Wiclef* şi *Ioan Hus.* Wiclef a trăit în Anglia pe vremea scandalurilor din Biserică. Era un profesor învăţat din Oxford, care se interesa de aproape de chestiunile religioase. El propuse o reformă generală a Bisericii catolice cerând desfiinţarea puterii papale, simplificarea cultului şi introducerea limbii engleze în serviciul divin. Protejat de unii regi ai Angliei, putu să-şi desvolte în tihnă învăţăturile, dar tocmai când preuţii se găteau să-l lovească, Wiclef muri. Discipulii săi, numiţi *Lolarzi*, au fost aspru persecutaţi, aşa că învăţătura lui Wiclef nu putu prinde rădăcini în Anglia.

Mai însemnat decât Wiclef, a fost *Ioan Hus* care admise în totul părerile învăţatului englez.

Ioan Hus era un profesor vestit dela universitatea din Praga şi rectorul ei. Era preut. Foarte învăţat, de o cinste exemplară, cu moravuri curate, el este unul din marii scriitori ai Boemiei şi îndreptătorul limbii ei literare. A scris câteva cărţi liturgice pe care le-a pus însuş pe muzică, fiind unul din reformatorii muzicii bisericeşti. Vorbea foarte frumos şi poporul ţinea mult la dânsul. Afară de Luter, nici un predicator n'a avut o influenţă aşa de mare asupra vreunei naţiuni. Cerea ca clerul să se întoarcă la simplicitatea cultului din timpurile vechi ale creştinismului, ca averile bisericeşti să le ieie statul şi ca serviciul divin să se facă în limba vie a fiecărui popor, şi nu în limba latină. Mai spunea că împărtăşania să fie luată subt ambele forme, pâne şi vin, nu numai cu azimă.

In vremea asta, marea schismă dura mereu. Cei doi papi nevoind să se înţeleagă, se ţinu un sinod la Pisa care-i răsturnă pe amândoi, numind alt papă. Dar nici cel dela Roma, nici cel dela Avignon nu voiră să părăsească scaunul, aşa că acuma erau trei papi. Lucrurile nu puteau merge mai

departe. După stăruința lui Sigismund, împăratul Germaniei, se adună un sinod la *Constanța*, (1414). Veniră aici peste 100.000 de oameni: 2.400 de cavaleri, 8000 de laici, 18.000 de clerici, 33 de arhiepiscopi, 150 de episcopi, 100 de stareți, 3 patriarhi. Apoi dănțuitori, dănțuitoare, paiațe, saltimbanci,

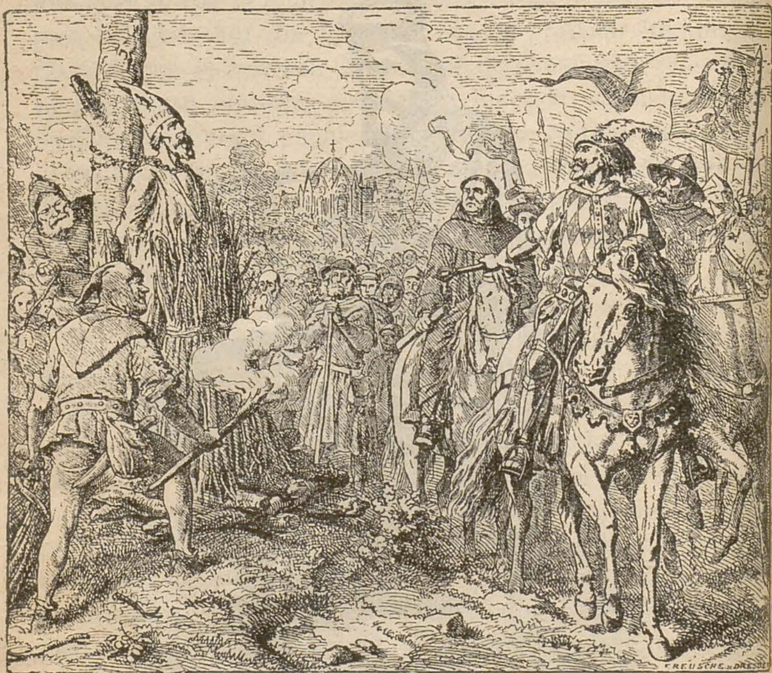

Ioan Hus

Statue făcând parte din monumentul lui Luter din Worms. Crucea pe care o ține în mână amintește mucenicia lui.

jucători de noroc, etc. Au fost 500 de sinucideri în lacul Constanței. Mulțimea aștepta cu nerăbdare hotărîrile Sinodului. Doi din papi abdicară, al treilea fu depus, și Sinodul numi în locul lor pe *Martin V*, creștin virtuos și blajin. Apoi se mai decise că hotărîrile sinoadelor sunt mai presus de papă — și deci el trebuie să le deie ascultare — nu ca până acuma, când papa se credea mai mare decât sinodul.

Moartea lui Hus. — După ce s'a liniştit scandalul cu papii, Hus fu chemat la judecată. El se duse cu încredere, căci împăratul Sigismund îi garantase viața. Episcopii însă nu-l lăsară să vorbească şi îl condamnară la moarte. Sigismund aprobă sentința, și marele învățat fu ars pe rug.

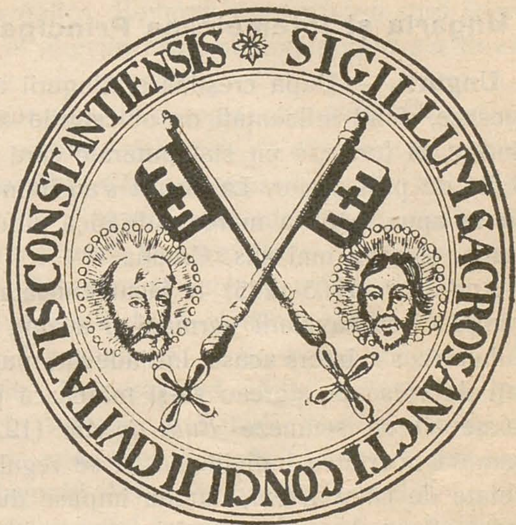

Moartea lui Hus

Hus s'a prezentat la judecată, liber — având cuvântul împăratului că nu i se va întâmpla nimica. S'a apărat cu mult curaj — dar, dela o vreme, episcopii întrerupându-l mereu, nu l-au mai lăsat să vorbească. Hus a înțeles că e pierdut — mai ales când s'au aruncat asupra lui şi i-au sfâşiat hainele preuţeşti. Temându-se ca să nu-l scape poporul, episcopii l-au pus la închisoare legându-l cu lanţuri şi condamnându-l să fie ars pe rug. Scena reprezintă momentul când prinţul Pappenheim, mareşalul imperiului, îl somează pentru ultima dată să declare falşă învăţătura lui. „Mor bucuros pentru adevăr" a spus Hus. Atunci calăul a aprins focul. Hus poartă coiful de hârtie al vrăjitorilor şi al ereticilor — pe care se vede un drac sfâşiind un suflet omenesc.

Cenușa i-a fost aruncată în Rin. Curajul cu care a suferit martirul pentru ideile sale, a făcut din el unul din marii eroi ai omenirii. Odată cu dânsul a fost ars și discipolul său, *Ieronim din Praga*.

După moartea lui, Boemii s'au răsculat căutând să răsbune pe învățătorul lor. Optsprezece ani a ținut răsboiul, condus de Ioan Zisca și frații Procòpiu. La urmă, Sigismund învins fu nevoit să încheie pace dându-le voie Boemilor să-și organizeze Biserica după învățăturile lui Hus.

Pecetea Sinodului din Constanța

Capetele Sfinților Petru și Pavel, iar la mijloc, cheile Raiului. Inscripția: Sigillum Sacrosancti Concilii Civitatis Constantiensis.

Sinodul dela Florența (1439). Marea schismă a mai ținut însă și după Conciliul dela Constanța. Se convocă atunci un nou sinod la Florența. La dânsul a luat parte și patriarhul din Constantinopoli, cu 700 de Greci. Era vorba să se unească Biserica ortodoxă cu cea catolică — căci Grecii sperau că, în chipul acesta, vor căpăta ajutoare dela Apuseni împotriva Turcilor. Schisma a încetat în 1449, subt papa Nicolae V — iar unirea cu catolicii s'a făcut în 1452. Șase luni după asta, Constantinopoli cade în mânile Turcilor, iar Grecii văzând că n'au primit nici un ajutor dela papă, au revenit la ortodoxie.

Ioan Hus
(Baso-relief din Praga).

XXVIII

Ungaria şi Intemeierea Principatelor Române

Ungurii. — După creştinare, Ungurii au început să progreseze, fiind influenţaţi de obiceiurile apusene. Regii lor doresc să formeze un stat puternic care să stăpânească şi ţările de prin prejur. La răsărit s'au întins până 'n Carpaţi, iar la apus, pân' la marea Adriatică, unde stăpâneau Dalmaţia, şi ceva mai sus, Croaţia.

Andrei II (1205-1235) a făcut cruciata V, dar neînţelegându-se cu cavalerii germani şi auzind că în Ungaria sunt tulburări, s'a întors acasă. Intr'adevăr, magnaţii unguri, ajutaţi de episcopi, doreau să-şi mărească privilegiile. Andrei fu nevoit să semneze *Bula de Aur* (1222), prin care se garanta libertatea individuală şi se regula ca dările să fie votate de către *Dietă*, iar nu impuse după gustul monarhului. Se mai recunoaşte că atunci când regele ar călca dispoziţiile Bulei, nobilii să aibă dreptul să se împotrivească cu armele, fără să fie socotiţi rebeli. Prin urmare, Bula de Aur se aseamănă în totul cu *Magna Charta* englezească.

Andrei, ca şi ceilalţi regi unguri, a luat măsuri ca să apere graniţele ţării împotriva Cumanilor. Incă depe timpul lui Vladislav I, dar mai ales subt domnia sa, au fost aşezate colonii de grăniceri unguri, în colţul sud-estic al Ardealului, care au desnaţionalizat pe Românii din mijlocul lor. Aceştia sunt *Secuii*. Tot pentru a se apăra de Cumani, Andrei a adus pe *Cavalerii Teutoni*, cărora le-a dat ţara Bârsei, cu târgul Braşovului. Iar pentru popularea oraşelor ardelene cu meşteşugari şi negustori, a adus pe *Saşi*, colonişti germani dela Rinul de Jos, cărora le-a acordat mari privilegii.

Dar Cavalerii Teutoni n'au stat mult prin locurile noastre. Neînţelegându-se cu regele Ungurilor, au plecat în Germania, unde s'au stabilit pe ţărmurile Mării Baltice.

Atunci Ungurii au pretins şi regiunile de dincoace de munţi, pe unde Cavalerii întemeiase oraşe şi cetăţi. Andrei

înființează chiar un episcop catolic la Milcov, numit *al Cumanilor*, care, în intenția sa, trebuia să aducă pe Românii de aici la religia catolică. Românii și-au păstrat însă legea străveche, așa că, în direcția asta, noul episcopat s'a dovedit zadarnic.

Dar o mare nenorocire se apropia: *năvălirea Tatarilor*. Ei erau Turci din părțile Asiei, însă cu căpetenii mongole. Subt conducerea lui *Batu-Chan* năvălesc în Rusia, ard orașe și distrug totul în cale. Cumanii sunt sdrobiți, iar rămășițele lor fug peste munți și peste Dunăre. Regele Ungariei, *Bela IV*, fiul lui Andrei, încearcă să închidă trecătorile Carpaților; dar Tatarii își deschid drum abătând păduri întregi și se revarsă asupra Transilvaniei ca un potop ucigător. De aici trec în Ungaria. Neîndrăznind să steie înaintea lor, Regele Bela fuge în Veneția, și Tatarii, fără nici o rezistență, acopăr țara de ruine. Din Ungaria răsbat în Germania, dar de aici sunt izgoniți de împăratul Frederic II.

După ce au prădat astfel întreaga Europă răsăriteană, Tătarii, încărcați de prăzi, s'au întors în statele dela miazăzi ale Rusiei, unde hoardele lor, potolite de sânge, s'au așezat pentru multă vreme.

Năvălirea Tatarilor a împiedicat pe Unguri în planurile lor cuceritoare. Dar, după ce Ungaria și-a vindecat rănile, și-a reluat vechea ei politică aruncându-și iar privirile spre mănoasele câmpii sud-carpatine.

Voievodul oltean Lituon, nevoind să plătească tribut Ungurilor pentru partea de peste Olt, cucerită de dânsul dela Tătari, își apără țara împotriva unui atac unguresc și pieri în luptă, în 1279. Dar fratele său, *Barbat*, urmașul lui Lituon, recunoaște în totul suveranitatea maghiară.

În vremea asta însă, dinastia arpadiană se stânge în Ungaria (1301) și anarhia feudală aduce aici mari tulburări. Se iviră mulți pretendenți, între care și *Carol Robert*, nepotul lui Carol de Anjou, regele celor Două-Sicilii.

Carol Robert (1308-1342) este întemeietorul dinastiei angevine în Ungaria, dinastie care a făcut mărirea regatu-

lui, în veacul XIV. Fiind francez și aducând obiceiuri nouă, i-a trebuit mult până să-și întărească domnia. In genere, a fost neliniștit din partea magnaților, cărora le-a recunoscut alte privilegii. A avut o ciocnire cu voievodul Basarab, în 1330, când Țara Românească, în urma înfrângerii lui Carol Robert, își căpătă neatârnarea. Deși s'a bucurat de o domnie îndelungată, însemnătatea sa este mai mult pentru că a pregătit calea fiului său, *Ludovic*.

Ludovic cel Mare (1342-1382) a fost unul din străluciții regi unguri și totodată cel mai mare monarh din timpul său. Foarte capabil și cu multă energie el a purtat un șir de lupte în care a ieșit mai în toate biruitor. S'a amestecat și în trebile Poloniei — dând ajutor unchiului său, Cazimir cel Mare, în lupta cu dușmanii, mai ales cu Boemii, făcându-i servicii mari cu această ocazie. Subt el, nobilii au trebuit să se astâmpere. Ludovic a cuprins dela Venețieni Dalmația. Pe la 1370 a fost ales rege și al Poloniei, Cazimir murind fără urmași.

Ludovic a avut oarecare lupte și cu Românii. Supărat pe Vlaicu — voievodul muntean din pricina căruia a trebuit să piardă partea de apus a Bulgariei, cu orașul Vidin, pe care o stăpânea de mai multă vreme, Ludovic a pornit împotriva lui, dar n'a izbutit nimica. Drumurile fiind rele, el s'a oprit la Severin, iar o parte din oaste, care întrase în țară pe la Bran, a fost învinsă cu totul de Români. De asemenea, voind să-și întindă stăpânirea și asupra noului stat al Moldovei, este silit de *Bogdan*, fostul său vasal din Maramureș, să renunțe la planurile sale.

Ludovic a fost un mare protector al literaților și al artiștilor. In timpul dinastiei de Anjou, orașele ungurești, susținute de regi împotriva pretențiilor nobililor, s'au îmbogățit. Ca o urmare a bunei stări materiale, a existat și o oarecare mișcare intelectuală care, de altfel, a lăsat puține urme după asta.

Cnezatele și Voievodatele românești. Inființarea Munteniei. — Din timpuri vechi Românii formau mici stă-

tişoare, numite *cnezate*, cârmuite de cneji sau de voievozi. Cel mai vechiu voievodat român îl găsim în Oltenia, unde familia Basarabilor a strâns mai mulţi cneji subt ascultarea ei.

După ce Avarii au fost alungaţi din Europa, Românii au început să se scoboare din munţi în mai mare număr, aşa că, cu timpul, s'a înfiinţat un voievodat şi în stânga Oltului, care însă a căzut subt Tătari.

Pe la 1272, *Lituon-Vodă*, voievodul oltean, cucereşte dela Tătari celălalt voievodat şi, unindu-le pe amândouă într'o singură ţară, a alcătuit statul Munteniei sau al Ţării Româneşti.

Atacat de Unguri, pentru a le recunoaşte suveranitatea, Lituon-Vodă pieri într'o luptă, după care fratele său, *Barbat*, fu nevoit să primească supremaţia ungurească.

Lucrurile au stat aşa, până când s'a suit pe tronul ţării *Basarab Voievod*. Acesta ocupă Banatul Severinului şi se declară neatârnat — folosindu-se de tulburările interne din Ungaria, după stângerea dinastiei arpadiene.

Când Carol Robert a ajuns rege la Unguri, a voit să restabilească lucrurile ca mai 'nainte. Cuprinse din nou Banatul Severinului şi trecu munţii împotriva lui Basarab. Dar prin văile prăpăstioase ale Muscelului, *la Posada*, Carol Robert a fost crunt bătut (1330). De atunci Muntenia este liberă şi tot din acest an putem considera şi începutul adevărat al Ţării Româneşti.

Urmaşii săi, *Alexandru Basarab* (1330-1364), *Vlaicu-Vodă* (1364-1374), *Radu* (1374-1385) şi *Dan* (1385-1386), au căutat bine de trebile ţării, măcar că Ungurii voiau să-i supuie din nou. Alexandru Basarab primeşte ca feude ungureşti Amlaşul şi Făgăraşul din Transilvania şi întinde stăpânirea ţării până la mare — luând ţinuturile tătăreşti care s'au numit mai târziu *Basarabia*. Apoi, în 1356, tot el a înfiinţat Mitropolia Ţării Româneşti, cu reşedinţa la Curtea-de-Argeş.

Mircea cel Bătrân (1386—1418). — Mai însemnat însă decât toţi domnii de până acuma, a fost *Mircea cel Bătrân*, a cărui îndelungată domnie de 34 de ani alcătueşte una din paginile glorioase ale trecutului nostru.

Cum ajunge domn, el cuprinde Silistra și Dobrogea, așa că țara se mărește. Apoi făcu legături cu vecinii, căci primejdia turcească amenința tot mai mult pe creștini.

Mai întâiu luă parte la alianța sârbo-bulgărească — făcută de regele sârb, Lazăr. La *Câmpia Mierlei* însă aliații au fost crâncen bătuți de Baiazet Fulgerul — după care Bulgaria fu prefăcută în provincie turcească, iar Sârbii puși la un greu tribut (1389). Devenind acuma vecin cu Turcii, Mircea suferi o năvălire din partea lor. La *Rovine* din Dolj, Turcii au fost însă bătuți și alungați, dar și țara avu de îndurat mari stricăciuni (1394).

Mircea cel Bătrân

Apărătorul creștinătății. E făcut după pictura din mânăstirea Cozia unde, împreună cu fiul său Mihail, ține pe palme ctitoria lor. E îmbrăcat cu zale de cavaler, în amintirea luptei dela Nicopoli. Poartă coroana domnească.

Fiind îngrijat de puterea turcească, Mircea a încheiat un tratat de alianță cu Sigismund de Luxemburg, regele Ungurilor, prin care se obligau să se ajute unul pe altul împotriva dușmanului comun.

Expediția împotriva Turcilor. Bătălia dela Nicopoli. — Sigismund își pusese în minte să facă o cruciată împotriva Turcilor. Pentru asta s'a adresat la mai multe popoare creștine din Europa, ca să-i deie ajutor. Strânse o armată de Unguri, Franceji, Engleji, Nemți, Români etc. și la Nicopoli se dădu o groaznică bătălie (1396). Creștinii au fost cu totul învinși, iar Sigismund, amărît și descurajat, trecu Dunărea, apărat de Frederic de Zollern, străbunul regelui nostru, care luase și el parte la bătălie.

Mircea, spâimântat, se întoarse acasă așteptându-se să fie lovit iarăș de Turci. Și, într'adevăr, deacum înainte garnizoanele turcești din Bulgaria vor ataca necontenit țara. In una din aceste lupte, Turcii au fost bătuți lângă apa Ialomiței — și Muntenia scapă pentru o bucată de vreme, din pricină că Turcii se încurcaseră în răsboiu cu Mongolii lui *Timur-Lenk*. Baiazet este prins și moare în închisoare (1402). Urmașul său, *Mohamed*, se împacă cu Mircea primind închinarea țării, pentru care domnul Munteniei trebuia să plătească un peșcheș anual.

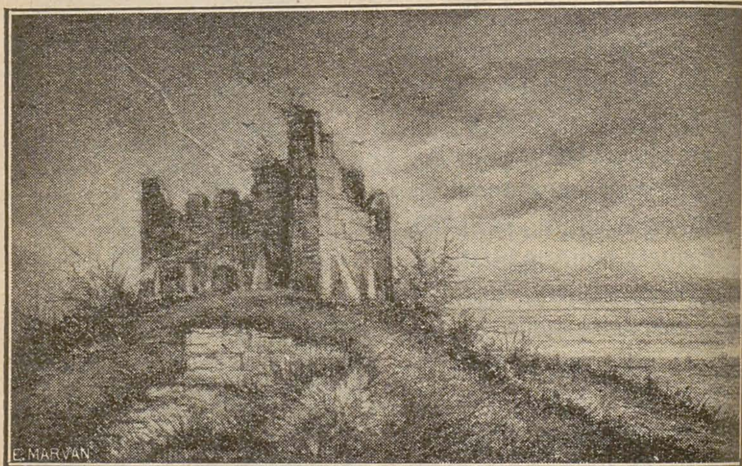
Mircea a murit în 1418 și a fost înmormântat la mânăstirea Cozia, pe pereții căreia se vede și astăzi chipul lui în zale de fier, ca cruciații. El a fost unul din cei mai mari domnitori ai Românilor. Numele lui era cunoscut în Europa și chiar Turcii îl socoteau drept cel mai viteaz principe creștin.

Alexandru cel Bun
(Pictură murală din biserica Rădăuți).

Intemeierea Moldovei. — Și în Moldova se găseau mai multe cnezate și voievodate locuite de Români — care erau atacate de Tătari. Dar, pentru că Tătarii năvăleau și'n Ungaria, regii unguri voiau să-i alunge mai departe de granițele lor; de aceia trimeteau oști care să se lupte cu dânșii. Intr'o asemenea expediție se găseau și Români din Maramureș, între care era și voievodul Dragoș. După ce au bătut pe Tătari, lui Dragoș plăcându-i mult locurile desrobite, a cerut voie dela craiul unguresc să rămâie pe aici. El a strâns pe toți cnejii subt ascultarea sa — recunoscând însă stăpânirea maghiară. Țara întemeiată de el s'a numit Moldova.

Nu mult însă după asta, *Bogdan*, un voievod tot din Maramureş, se scoală împotriva Ungurilor. El trece munţii în Moldova chemând pe locuitori la arme. Regele unguresc, Ludovic cel Mare, a venit în contra lui, dar a fost învins şi Bogdan a rămas domn neatârnat al Moldovei, la 1359. Capitala lui era *Baia*.

Cetatea Neamţului

„Vestita Cetate a Neamţului, îngrădită cu pustiu şi acoperită cu fulgere". (Desen de Teodor Buicliu).

Bogdan a domnit şase ani şi a fost înmormântat la mânăstirea Rădăuţi. După dânsul, fiul său, *Laţcu*, a stăpânit puţin ne lăsând moştenitori de parte bărbătească.

Muşeteştii. — Urmaşii lui Bogdan, mai ales Iuga Koriatovici, au întins hotarele Moldovei până la Cetatea-Albă. Aici Iuga a făcut un episcopat. După dânsul, în 1375, ocupară tronul Muşeteştii, numiţi astfel dela Muşata, fata lui Bogdan.

Petru Muşat, nepotul întemeietorului Moldovei, ajunge cu stăpânirea şi peste părţile ocupate odinioară de Cavalerii Teutoni, unde înalţă Mânăstirea Neamţului. A trăit bine cu Polonia, a cărei suveranitate o recunoaşte, şi a

împrumutat pe regele ei, Vladislav Iagello, cu o sumă de bani, pentru care primeşte ca zălog ţinutul Haliciului. Capitala lui Petru era la Suceava.

După domniile neînsemnate ale fraţilor săi, Roman şi Ştefan, tronul Moldovei este ocupat de *Alexandru cel Bun.*

Alexandru cel Bun (1400-1432).—Acest domnitor este însemnat mai mult prin aşezămintele cu care a înzestrat Moldova în timpul îndelungatei lui domnii de 32 de ani. A înfiinţat la Suceava *Mitropolia Moldovei* pe care o puse subt patriarhia din Constantinopoli. A creat tot în Suceava o şcoală de slavonie, pentru învăţături mai înalte. A fundat mânăstirile Bistriţa şi Moldoviţa şi a făcut episcopia din Roman.

Cu Vladislav Jagello Alexandru a trăit bine, fiind vasalul lui. N'a rupt legăturile cu dânsul nici atunci când a aflat că e înţeles cu Ungaria, ca să împartă Moldova. Şi, fiind încurcat într'o luptă cu Cavalerii Teutoni, Alexandru îi trimete în ajutor o trupă de călăreţi moldoveni care a învins pe Cavaleri într'o luptă la Marienburg.

Alexandru cel Bun a murit la 1432. Este înmormântat la Mânăstirea Bistriţei din Judeţul Neamţului, ctitoria sa.

XXVIII

Polonia şi Rusia

Inceputurile Poloniei. — Polonia a fost întemeiată de către *Lehi*, grupul cel mai puternic al Slavilor apuseni. Inceputurile acestui stat sunt necunoscute şi tradiţia vorbeşte de un ţăran viteaz, numit *Piast*, care ar fi întemeiat prima dinastie poloneză. Poporul s'a creştinat de către Sf. Adalbert, venit aici din Boemia, între 962 şi 992, subt *Miecislav*. Fiul său, *Boleslav cel Viteaz* (992-1025), a fost adevăratul începător al monarhiei poloneze şi poate cel mai însemnat monarh pe care l-a avut vreodată statul acesta. El întruni subt sceptrul său cea mai mare parte din teritoriile ocupate de Slavii apuseni şi anume *Croaţia Albă*, până la Carpaţi, cu Cracovia, *Moravia*, *Pomerania* precum

și câteva teritorii ale unor prinți ruși—sprijinind puternic în acelaș timp pe Slavonii dela Elba, amenințați de către Germani.

Când s'a făcut despărțirea Bisericii ortodoxe de cea catolică, Polonii au rămas cu catolicii, al căror rit îl practicau mai de mult, fapt ce le-a folosit, deoarece stând în legătură cu Apusul, au intrat mai repede pe calea culturii. In acelaș timp, papii le-au fost de mare ajutor în lupta lor împotriva Germanilor.

Dar, după moartea lui Boleslav cel Viteaz, statul polonez slăbi și oarecare defecte naționale, care se vor accentua din ce în ce mai târziu, începură să iasă la iveală. Anume, iubirea cea mare pentru libertatea individuală, unită cu oarecare înclinări anarhice, precum și nevoia pe care nobilii o simțeau uneori, fără motive suficiente, de a se uni în diverse ligi de rezistență, vor aduce mari rele în viitor.

Subt *Vladislav Piticul*, starea Poloniei, cu toate stăruințele lui, nu este tocmai prosperă, de oarece căpătase u nou dușman care o împiedică să ajungă la Marea Baltică. Acest dușman era *Ordinul Cavalerilor Teutoni*.

După ce această tagmă de călugări stătuse o bucată de vreme în țara Bârsei, o părăsi neînțelegându-se cu regii Ungariei. Pe atunci, la nordul Poloniei, locuiau Prușii — o națiune păgână care neliniștea pe Poloneji—tot așa după cum Livonienii și Estonienii nu le inspirau încredere la răsărit. Impotriva acestor din urmă, Germanii înființaseră alt ordin călugăresc, al *Ensiferilor*, care creștină pe Livonieni și pe tovarășii lor. Îndemnați de acest fapt, Polonejii chemară pe Cavalerii teutoni în contra Prusienilor. Ei veniră părăsind țara Bârsei, creștinară pe Prusieni, dar deveniră mari dușmani ai Polonilor. Se iscară neînțelegeri și lupte, și numai după înfrângerea lor dela *Marienburg*, la care a luat parte și oastea moldovenească, Polonejii au început să mai răsufle din această parte.

Dinastia Piaștilor, cea dintâiu dinastie națională, a fost multă vreme supusă împăraților germani de care s'a liberat după stângerea Hohenstaufenilor. Ultimul Piast a fost *Cazimir*

Cazimir cel Mare (1309-1370) a întărit autoritatea regală luând din privilegiile nobililor, dar a robit orașele ce începuseră să se ridice prin comerț. A cucerit Galiția și a înființat universitatea din Cracovia. A îmbunătățit și legile luând partea populației rurale, apăsate de clasele privilegiate, fapt pentru care Cazimir a fost poreclit *„Regele Țăranilor“*.

Cazimir a lăsat tronul nepotului său, *Ludovic cel Mare*, regele Ungariei, a cărui domnie a fost însemnată, cu toate că el s'a ocupat mai mult de țara sa. La moartea lui (1382) rămase două fiice: *Hedviga* și *Maria*. Hedviga s'a măritat cu Jagello, ducele Lituaniei, care era păgân. La nuntă s'a botezat zicându-și Vladislav, și Lituania cu toate țările baltice creștinate de Ensiferi, s'a unit cu Polonia.

Vladislav Jagello a luptat crâncen cu Cavalerii teutoni. La urmă, Polonia a ieșit victorioasă și rezultatul a fost că Prusia s'a desfăcut în două: o parte s'a unit cu Polonia, iar altă parte, *Prusia ducală*, i-a devenit vasală.

Dinastia Jagellonilor a ținut până la 1572, când coroana ajunge electivă.

In toată vremea asta, Polonia a stat în legături strânse cu Moldova, începute chiar dela descălecarea țării, când Bogdan, pentru a rezista loviturilor primite dela Ludovic cel Mare, a fost nevoit să se adreseze Leșilor. Cu timpul, Moldova se recunoaște vasală, mai ales pe vremea lui Alexandru cel Bun; dar aceste legături erau mai puțin importante față de relațiile comerciale dintre ambele țări.

Rușii. — Varegii, după ce au pus bazele statului rusesc, au fost slavizați dispărând ca element politic, iar statul lor, cu capitala la Novgorod, apoi la Kiev, a fost însemnat, mai ales în vremea lui Iaroslav cel Mare. Dar, după moartea lui, Rusia s'a împărțit într'o mulțime de stătulețe, dintre care mai însemnate erau *Novgorodul*, *Kievul*, *Smolensk*, *Susdalia*. Pe atunci tot Kievul era mai cu vază, dar, încurând se fundează *Moscova* (1197), iar republica *Novgorodului cel Mare*, cum i se zicea, devine din ce în ce mai puternică.

Între aceste state încep însă lupte pentru supremație, așa

că tulburări civile îngreuiază viața Rușilor. Era vădit că unul din aceste state trebuia să domine pe celelalte înglobându-le, deoarece nici originea, nici limba și nici credința locuitorilor nu justificau atâtea împărțiri politice.

La greutățile interne se mai adaugă și apăsări din partea dușmanului din afară. *Ensiferii*, ordin religios-militar, creat de Germani, pun stăpânire pe țărmurile Balticei, iar Lituanienii își întind statul lor pe sama prinților rusești apuseni. Primejdia însă cea mai mare le vine Rușilor din partea Mongolilor, deoarece toate statele acestea cad în veacul XIII subt Tătari.

Pe la începutul veacului XIII s'a ridicat între Mongoli un om mare, numit *Temugin* — care, eliberându-se de dominația chinezească, luă numele de *Gingis-Khan*. După ce-și alcătui un imperiu puternic în Asia, Tătarii năvăliră în Europa. Invinseră pe Alani și pe Polovți și invadară câmpiile Caspicei și ale Mării Negre. Atunci Rușii, spărieți, săriră în ajutorul Polovților. Impreună cu Cumanii, se întâlniră cu Tătarii pe malurile râului *Kalka*, ce se varsă în Marea de Azov. Aici, la 1224, s'a dat o groaznică bătălie în care Rușii au fost sdrobiți. Șase principi rămaseră morți pe câmpul de luptă. Poate de atunci s'ar fi isprăvit cu neatârnarea statelor rusești, dacă invazia mongolă n'ar fi fost oprită prin moartea lui Gingis-Khan (1227). Peste 13 ani însă, Tătarii conduși de *Batu-Khan*, un nepot de-al lui Gingis, năvăliră iarăș. Prinții ruși, uitând de înfrângerea lor anterioară, în loc să se unească cu toții, rezistară separat, fără folos. Tătarii trecură mai departe și, după ce ajunseră până în inima Europei, jăfuind și arzând totul, se traseră la sudul Rusiei, unde înființară un mare chanat, numit *Horda de Aur*.

Intreaga Rusie, afară de Novgorod, a căzut subt stăpânirea Tătarilor. Ar fi urmat lupte iarăș împotriva acestei tiranii, dar prințul Novgorodului, *Alexandru*, poreclit *Nevski*, (1252-1263) de la marea lui victorie asupra Suedejilor, la *Neva*, precum și asupra cavalerilor ensiferi — hotărî să supună Novgorodul și întreaga Rusie Tătarilor — plătindu-le grele tributuri.

Timur—Lenk

In veacul XII, Gingis-Khan fundase un mare imperiu mongol care cuprindea Rusia şi partea de mijloc şi de miazănoapte a Asiei. Timur-Lenk, un emir tătar, se sculă împotriva Mongolilor şi făcu un imperiu independent. Timur era îndrăzneţ şi de o ambiţie nemărginită. Iubea artele şi ştiinţele şi era protectorul lor. Cruzimea lui îl făcea însă o fiară.

Supunerea către Tătari a contribuit mult la introducerea despotismului în Rusia — care începe să fie privită mai mult ca o regiune asiatică. Tot acuma crește și autoritatea Bisericii ortodoxe care capătă mari avantaje — de oarece Tătarii erau toleranți și nu-i interesa nimic altceva decât tributul.

Dar, încetul cu încetul, statele rusești începură să ridice capul. In lupta de liberare s'a distins mai cu samă Rusia Nouă — acea care se găsea în jurul principatului *Moscovei*. Principele Dimitrie înfrânge groaznic pe Tătari, la 1380, într'o luptă la *Culicovo*, pe Don. De atunci, mulțămită lui *Dimitrie Donskoi* — Moscova ajunge întăiul între statele rusești, dela care toți vor aștepta neatârnarea. Urmașii lui Dimitrie n'au fost însă vrednici, așa că Tătarii își exercitară mai departe vechea lor tiranie.

Stăpânirea tătară este întărită mai apoi printr'o nouă năvălire mongolă, anume acea a lui *Timur-Lenk*. El se ridică în Asia, cu nenumărate oști, cuprinse totul în cale și intră în Rusia. Aici ocupă chanatele tătărești și supuse pe Ruși iarăș la tributuri grele. De această robie i-a scăpat mai târziu *Ivan Vasilievici cel Mare*, țarul Moscovei.

După moartea lui Timur, imensul său imperiu s'a pulverizat. Au apărut pretutindeni chanate neatârnate. Unul din ele s'a stabilit în Crimeia. Inființat de *Hagi Ghirai* — Mongolii de aici au stăpânit regiunile vecine cu Marea Neagră și Caucaz. Cunoscuți la noi subt numele de Tătarii Crâmleni, năvăleau adesea în Moldova, la ordinele sultanilor turci, cărora li se supun încurând. Ii găsim mai târziu și prin Dobrogea, precum și în Bugeag, ocupându-se numai cu jaful.

XXX

Așezarea Turcilor în Europa

Inceputurile Turcilor Otomani. — Inceputurile acestui popor sunt cu totul neînsemnate. Trăiau pe la sudul mării Caspice pascându-și turmele și umblând din loc în loc. Când sultanii seldjucizi au fost atacați de Mongoli, ei s'au pus

în serviciul lor, ca mercenari. N'a trecut însă mult și s'au făcut apoi neatârnați subt un șef ager, numit *Erthogrul*. Fiul său, *Osman* sau *Othman*, este întemeietorul statului turcesc.

Othman (1299—1326) a fost întâiu un emir fără mare însemnătate — dar, în vremea lui, Turcii trec la islamism. Din acest moment ei devin un popor nou strângând într'o singură națiune o mulțime de Turcomani, Mongoli și creștini — siliți să adopte noua religie. Othman începu luptele cu împărații bizantini, după ce-și făcu o marină. La moartea lui, lăsă moștenire o lingură, o solniță, un caftan, un turban nou, câțiva cai, câteva părechi de boi și o turmă de oi: asta era toată averea lui!

Orkhan (1326—1360). — Fiul lui Othman, folosindu-se de certurile din imperiul bizantin, cuceri *Brussa*, cea mai puternică cetate din Asia Mică, pe care și-o făcu capitală. Apoi înființă armata ienicerilor care, multă vreme, a fost spaima lumii creștine

Ienicerii erau o parte din pedestrime. Se recrutau printre copiii de creștini, răpiți de multeori subt ochii părinților, pe care apoi îi creșteau în legea musulmană. Nu aveau voie să se însoare, așa că fiind fără familie, își petreceau vremea închinându-se lui Allah ori luptând împotriva ghiaurilor. Trăiau cu toții la un loc, în cumpătare, observând o disciplină dintre cele mai aspre. Aveau tot ce le trebuie, dela sultan, și pentru a și-o aminti mereu, purtau la coiful lor de pâslă o lingură, ca un pampon. Obiectul sfânt al regimentului era *ortaua*, cazanul în care își fierbeau mâncarea. In vremea înfloririi lor erau vreo patruzeci de mii.

Ienicerii au fost cea dintâi armată permanentă în Europa— într'un timp când mai toate statele aveau miliții feudale. Pe lângă infanterie, Turcii aveau și cavalerie pe care o alcătuiau *spahiii*. Mai erau și trupele neregulate, compuse din *Azabii* (infanterie) și *Akingii* (cavalerie). Inaintea acestor oști, Europa a tremurat sute de ani.

Orkhan cuceri provinciile bizantine din Asia-Mică.

Intr'o noapte luminoasă, Soliman, unul din fiii lui, stând pe țărmul mării și privind spre Constantinopoli, i s'a părut că din umbrele apei se face ca un pod, care unea cele două maluri, și un glas tainic îi șopti că pe poporul său îl așteaptă stăpânirea lumii. Indemnat de această viziune, el trecu în Europa și cuprinse *Galipoli* (1356) folosindu-se de un cutremur care-i dărâmase zidurile precum și de răsboiul civil dintre Cantacuzeni și Paleologi. Dar Soliman muri, și grija de a pătrunde mai departe aici fu lăsată lui Amurat — alt fiu al lui Orkhan.

Amurat I (1360—1389) a cucerit repede Adrianopolea, unde și-a mutat reședința. Gândul Turcilor era lesne de văzut.

Turcii și Peninsula Balcanică. — In vremea asta, în peninsula Balcanică statul cel mai puternic era al Sârbilor care, subt *Ștefan Dușan* (1331—1355) cucerise toate provinciile bizantine până la Marița. Dar, după moartea lui, diferiți voievozi s'au declarat *despoți*, împărțindu-și teritoriile adunate cu atâtea greutăți de marele Dușan.

Amurat porni împotriva Sârbilor. Bătu pe despotul *Vucașin* care stăpânea Serbia sudică, iar în 1389, pe *Lazăr*, cneazul Sârbilor dela nord. Lupta s'a dat pe câmpia Mierlei sau Cossova, după care Bulgaria fu prefăcută în provincie turcească, iar Sârbii puși la tribut. Amurat pieri și el de cuțitul lui Miloș Cobilovici — dar omorul s'a dovedit zadarnic, căci în fruntea Turcilor apare fiul său, *Baiazet*.

Baiazet — poreclit și *Fulgerul* (1389—1402) era un om învățat, dar mândru pân'la nebunie și plin de vicii. El începe cucerirea Greciei și silește pe împăratul bizantin să-i plătească tribut. Trece și împotriva lui Mircea — dar e învins la Rovine. Apoi Baiazet se pregătește să atace Constantinopolea.

Europa vedea cu groază progresele fulgerătoare ale păgânilor. La apelul lui Sigismund, regele unguresc, se făcu o cruciată la care luă parte Franceji, Germani, Englezi, Unguri și Români. Baiazet lasă Constantinopoli și se repede împotriva lor — întâlnindu-i la Nicopoli. Pentru întâia oară

armatele Apusului dădeau ochii cu Turcii. Sigismund fu de

Şişman III şi Sultanul Amurat

Şişman III, regele Bulgariei, ajungând supusul sultanului Amurat — fu nevoit să-i lese ca zălog pe soră-sa. Sultanul mai târziu a luat-o în căsătorie — dar ea n'a voit cu nici un chip să-şi lepede credinţa — aşa după cum o silea puternicul ei stăpân. A rămas creştină până la sfârşit.

părere ca lupta s'o înceapă Românii; dar cavalerii franceji au cerut cu insistenţă onoarea asta pentru dânşii. Baiazet

își așezase oastea pe trei rânduri de bătaie. In rândul dintăiu a pus armata de strânsură, în al doilea, oastea regulată, în cel de al treilea, ienicerii; pe delături rândui călărimea. Francejii s'au aruncat cu multă vitejie în luptă: doborîră rândurile dintăi, înving pe cele de al doilea și, tocmai când credeau că au isprăvit, deodată le ies înainte teribilii ieniceri. Cavalerii sunt încunjurați din toate părțile și măcelăriți, iar oastea creștină, spăimântată, părăsește locul de luptă. Sigismund, rupându-și părul de durere, o iea și el la fugă și ar fi pierit fără curajul lui Frederic de Zollern, care îi salvă viața.

Ienicer

Ienicerii n'aveau nici o armă defensivă — ci numai un arc, o sabie și o cucură cu săgeți; — tustrele se văd și în figură.

Constantinopoli se credea pierdut. Scăparea i-a venit însă de unde se aștepta mai puțin: dela *Timur*, vestitul șef tătar.

Turcii și Mongolii. — *Timur cel Șchiop* (Timur-Lenk) era scoborîtorul lui Gingis-Khan și a fost unul din cei mai mari calăi ai omenirii. Cuceri Samarcanda, apoi Turchestanul, Persia, Armenia. Pretutindeni lăsa în urmă mormane de ruine și sute de mii de cadavre. Intr'un oraș a îngropat 2000 de oameni vii, aruncându-i într'o groapă, cu var și cu cărămidă, pentru a servi de temelie unor turnuri. La porțile orașelor înălța piramide de capete omenești — câte douăzeci și treizeci de mii.

Timur-Lenk trecu în Rusia, cuprinse chanatele tătărești dela sudul ei ajungând până în apropiere de Moscova. Apoi de aici se'ntoarse iar în Asia îndreptându-se de astădată

spre India. Aici se încărcă de bogății nepomenite, iar peste un an cucerì Egiptul și arse Alepul, Damascul și Bagdatul — unde înălță un obelisc de 90.000 de capete tăiate. Provinciile lui Baiazet fiind cuprinse, o ciocnire între dânșii era de neînlăturat. Ei se întâlniră în câmpiile Angorei: 400.000 de Turci și 800.000 de Tătari. Turcii fură sdrobiți, Baiazet

Gheorghe Castriotul zis și Scanderbeg

Apărătorul creştinătății. Viteaz mare; dintr'o lovitură a tăiat odată capul unui taur furios. Turcii îl asemănau cu Alexandru Macedon — al cărui nume i l-au şi dat. Zece ani după ce-a murit Scanderbeg, Turcii şi-au împărțit oasele lui, ca să fie neînvinşi caşi dânsul. Purta pe coif un țap.

prins și toate țările lui din Asia căzură în mânile lui Timur (1402).

Dela un capăt la altul al Asiei, nici o țară nu rezistase înaintea acestui grozav cuceritor. Numai China rămăsese: Timur porni împotriva ei. Dar pe drum muri. Imperiul său imens se împărți în mai multe bucăți, apoi dispăru tot așa de iute cum fusese alcătuit.

Baiazet s'a stâns după un an, de inimă rea, măcar că Timur îl tratase foarte bine. A urmat o epocă tulbure pentru imperiul turcesc, din pricina certurilor privitoare la domnie. După *Mohamed I*, care a adus puțină liniște, a urmat *Amurat II.*

Amurat II (1421—1451). — Amurat continuă cuceririle turcești — dar are de luptat cu albanezul *Gheorghe Castriotul* și cu românul *Ioan Corvin de Huniade*, doi eroi ai creștinătății. Ioan Corvin, feciorul lui Voicu Valahul s'a distins de tânăr prin meritele lui ostășești. Numit ban al Se-

Ioan Corvin de Huniade

Apărătorul creștinătății. Fecior de țăran, a căpătat mare nume între Unguri, din pricina vitejiei sale, față de Turci.

verinului, apoi comite în Banat și voievod al Ardealului — el ajunge unul din stâlpii nobilimii ungurești — în rândurile căreia trecuse catolicizându-se. Învinge pe Turci în mai multe locuri, între care la Sânt-Imbru, în 1442, dar e bătut și el la *Varna* (1444), unde a pierit Vladislav, regele ungaro-polon, și la *Cossova* (1448), unde creștinii fură biruiți pentru a doua oară.

Impărații bizantini trăiau subt teroare, așteptându-se să fie loviți. Ei cereau mereu ajutor dela apuseni. Pentru a-și

scăpa cetatea, primiră unirea Bisericii răsăritene cu catolicismul — dar episcopii ortodocşi o respinseră: „mai bine turbanul turcesc decât mitra papală“, strigau ei. In asemenea împrejurări, muri Amurat II.

Constantinopolea pe atunci era cel mai frumos oraş din lumea creştină. Bogăţiile lui, micşurate prin prădăciunile cruciaţilor, erau încă destul de mari. Avea cam 180.000 de locuitori, o flotă şi ziduri straşnice. Aşa stăteau lucrurile când muri Amurat şi urmă la tron fiul său, Mohamed.

XXXI

Căderea Constantinopolii subt Turci

Mohamed II (1451—1481). — Mohamed era învăţat, vorbea cinci limbi şi îi plăcea luxul. Minciunos însă, perfid şi foarte viţios, aceste defecte îi umbreau calităţile. De o ambiţie fără margini, era în stare să jertfească totul pentru ca să-şi împlinească dorinţele. Avea 21 de ani când se sui pe tron. Se pregăti chiar dela început pentru marea lui întreprindere. Işi întări armata şi flota şi făcu o fabrică de tunuri lângă Constantinopoli. Apoi, când a fost gata, începu asediul cetăţii. Joi, după Paşti, 6 April 1453, se auziră cele dintăi bubuituri. Subt zidurile oraşului erau 250.000 de Turci, şi o flotă puternică ataca de pe mare.

Impăratul *Constantin XII Dragases*, din neamul Paleologilor, avea pentru apărarea cetăţii 9000 de oameni. El trimese o scrisoare sultanului rugându-l cu lacrimi să cruţe oraşul, scrisoare rămasă zadarnică. Asediul mergea greu — dar Mohamed ardea de nerăbdare. In noaptea de 29 Maiu, un asalt furios sfărâmă o parte din ziduri, iar dimineaţa Sultanul intra în oraş. Impăratul Constantin, care stătuse mereu în fruntea ostaşilor, a murit ca un erou şi a fost găsit subt un morman de cadavre.

In vremea asta, o parte din populaţie stătea înghesuită pe piaţa principală a oraşului, aşteptând — după o prezi-

cere — ca un arhanghel cu sabie de foc să se coboare din cer și să taie pe păgâni.

Mohamed II

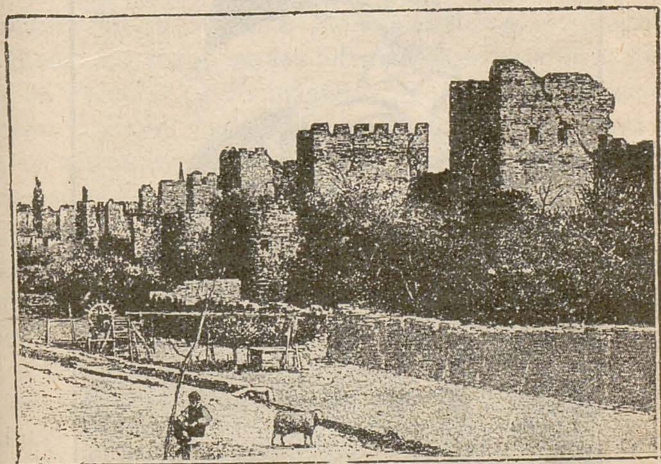
Este unul din cei mai mari sultani turcești și a determinat o epocă nouă în istoria Otomanilor. Avea 23 de ani când a cuprins Constantinopolea. (Gentile Belini).

Mohamed învoi soldaților să prade cetatea trei zile. A fost un jaf înspăimântător. Bisericile și mânăstirile fură

despoiate de toate odoarele, moaştele sfinţilor, aruncate, altarele profanate, iar crucifixul plimbat prin tabăra ienicerilor cu un fes pe cap. Statuele și operele de artă au fost sfărâmate și oamenii căsăpiţi. Sfânta Sofia fu transformată în geamie.

A patra zi, Sultanul ieși călare prin târg și opri prădăciunile. Constantinopoli trebuia refăcut, căci Mohamed își mută aici capitala împărăției.

Luptele lui Mohamed cu creştinii. — Cucerirea Con-

Zidul Constantinopolii

E prevăzut, la distanțe mici, cu turnuri crenelate. Astăzi e în ruină.

stantinopolii asigură Turcilor o foarte puternică capitală, cum n'o avea alt popor. Progresele lor în Europa au fost o bucată de vreme, uriaşe.

Mohamed, .după ce-și văzu visul împlinit, cuprinse Grecia continentală și Moreea, apoi merse în 1456 împotriva Belgradului, cu gândul să cucerească Ungaria. Belgradul era apărat de Ioan Corvin de Huniade care izbuti să-l despresoare de Turci, ceiace scăpă pe Unguri. Dar Serbia este prefăcută în paşalâc. Atunci Mohamed porni mai departe în contra viteazului *Scanderbeg* și asediă Croia, capitala Albaniei. Zece ani au ţinut luptele cu Albanejii, dar la urmă Scan-

derbeg trebui să facă pace, căpătând dela Mohamed condiții avantajoase pentru țara sa.

Vlad Țepeș (1456—1462). — Turcii ajunseseră cu stăpânirea până la Dunăre. Dincolo de această apă, se întin-

Vlad Țepeș

Apărătorul creştinătății. E făcut după o pictură în uleiu, dela sfârşitul veacului XV, care se află în muzeul castelului Ambras din Tirol. Poartă o cuşmă împodobită cu o pană prinsă în diamante şi mărgăritare. Chipul său înfricoşează.

deau țările româneşti, dintre care Muntenia era vasală Turcilor încă depe vremea lui Mircea cel Bătrân. Acuma domnea aici *Vlad Țepeș,* om aspru, care făcea rânduială în țară cu mijloacele cele mai crunte. Reînoise tratatul de închinare, dar când Mohamed i-a cerut 500 de copii, pentru ieniceri,

Vlad Țepeș refuză. Auzind una ca asta, Mohamed porni el însuș să pedepsească cutezanța Domnitorului. Nu se știe cum s'ar fi isprăvit și această expediție, dacă Țepeș n'ar fi fost atacat și de Ștefan cel Mare care, folosindu-se de împrejurare, voia să cucerească Chilia dela Munteni. Prins între două focuri, Vlad e nevoit să părăsească domnia și țara, trecând în Ardeal, iar pe tron Turcii pun pe *Radu cel Frumos*, fratele mai mic al voievodului fugit.

Moldova era neatârnată. Mohamed dorea s'o cuprindă, căci Ștefan cel Mare intrase în alianța pe care o încheiase papa cu Perșii și cu Venețienii, singurele popoare care se opuneau întinderii puterii turcești. Uzun Hasan, șahul Perșilor, chiar trimese o ambasadă la Ștefan, pentru a câștiga pe viteazul voievod al Moldovei, a cărui faimă ajunsese până la dânsul.

Ștefan cel Mare (1457—1540). — Era nepotul lui Alexandru cel Bun și a fost cel mai de frunte domnitor al Moldovei. Ocupase tronul cu ajutorul lui Vlad Țepeș, pe care a făcut însă greșala să-l atace odată cu Mohamed. Dar lui Ștefan îi trebuia numaidecât Chilia, pentru apărarea Moldovei de Tătari și de Turci. N'a luat-o atunci, ci peste trei ani, într'un moment când nici Turcii, nici Ungurii n'au putut să-i deie ajutor lui Radu cel Frumos.

Matei Corvin era nemulțămit de Ștefan, de aceia veni împotriva lui. Când primejdia turcească amenința statele dunărene, luptele creștinilor de aici erau o mare greșală. Matei a fost învins însă la Baia și nevoit să treacă munții în grabă. După asta, Ștefan jăfui Scaunele săcuești, urmând o politică de răsbunare ce se practica pe atunci. In lipsa lui din țară, năvăliră Tătarii, îndemnați de Radu cel Frumos, omul Turcilor. Ștefan se întoarse iute, alungă pe Tătari, apoi trecu împotriva lui Radu pe care-l învinse în mai multe rânduri, ucizându-l în cele din urmă. In locul său, făcu domn pe Laiot-Basarab (1474).

Atunci Mohamed începu luptele cu Ștefan. Trimese în Moldova o armată de 120.000 de oameni pe care Voievodul o așteptă într'o luncă a Bârladului, la *Rahova*, aproape de

Podul Înalt. Aici Turcii sunt striviţi (1475). Pentru întăia oară creştinii câştigă o luptă la câmp deschis împotriva puternicei oştiri turceşti. Vestea acestei biruinţe se lăţi peste toată Europa umplând inimile tuturora de bucurie şi de speranţă. Papa îl numi pe Ştefan *„Atletul lui Christ“*, iar popoarele ameninţate de sila turcească, cum erau Veneţienii şi Perşii, îl felicitară căutându-i prietenia.

Ştefan cel Mare

Apărătorul creştinătăţii. Ştefan, în genunchi, închină Maicei Domnului o evanghelie. (După evanghelia dela mânăstirea Voroneţ).

Mohamed nu putea să uite înfrângerea sa, de aceia porni el însuş împotriva Moldovei. Nici Ungurii, nici Leşii şi nici vreun alt popor creştin nu dădură ajutor Voievodului nostru, aşa că Ştefan înfruntă singur urgia turcească. De data asta Mohamed învinse pe Ştefan la *Valea Albă* (1746). Nu se putu însă folosi de victorie, căci fu nevoit să se retragă în pripă, din pricina foametei şi a unei molime ce se încinse în oştirea lui.

Intors acasă, Mohamed avea de gând să meargă şi asupra Romei, ca să stârpească religia creştină, dar muri la 1841. El este vestit nu numai ca mare cuceritor, ci şi ca legiuitor şi organizator al imperiului turcesc.

Baiazet II (1481 — 1512. — Fiul lui Mohamed cuceri *Chilia* şi *Cetatea Albă*, ceia ce aduse multă supărare lui Ştefan. Pentru asta el încheie o alianţă cu Cazimir cel Mare, regele Poloniei, care-i ceru să i se închine, lucru pe care Ştefan îl îndeplini. Dar fiul său, Ioan Albert, nu numai că

Descoperirile Geografice

- Descoperirile și posesiunile potugheze
- " " " spaniole
- Drumul lui Bartolomeu Diaz
- " " Vasco de Gama
- Drumurile lui Columb
- Drumul lui Magelan

AMERICA DE NORD
Str. Davis 1585
GROENLANDA
Islanda 867
Golful Hudson 1610-1611
Hudson 1610
Labrador 1497
Terra Nova 1497
Sf. Laurențiu
Misisipi
Virginia
1513 Florida
California 1535
MEXICO
Mexico 1519
G. Mexicului
1492 Salvator
Cuba 1492
Haiti 1492
Jamaica 1494
Antile
Guatemala 1521
Nicaragua 1521
Panama 1519
Trinitatea 1498
Drumul II Columb 1493
IV Columb 1504
Drumul I Columb 1492
Drumul III Columb 1502
Linia de demarcație între posesiunile spaniole și portugheze 1494
OCEANUL PACIFIC
Ecuator
I. Marchise
I. Tahiti
Drumul lui Magelan
Columbia
Guiana
Amazonul
Peru
Lima 1535
AMERICA DE SUD
Brasilia
Chili 1536
Paraguay
Parana
Rio de Janeiro 1516
Santiago 1552
La Plata
Rio de la Plata
Buenos Ayres 1535
I. Chiloe 1558
Str. Magelan 1520
Țara de Foc 1520
Cp. Horn 1616 (1526)
OCEANUL ATLANTIC
I. Azore 1351 1431
I. Madere 1346 1419
Canare 1341
I. Capu Verde 1460
I. Sf. Elena 1502
I. Tristan 1506
Drumul lui Vasco de Gama
Drumul lui Bart. Diaz
Capul Furtunelor (Bunei Speranțe) 1497
Lisabona
Palos
Cadix
Berberia
EUROPA
M. Nordului
Norvegia
Suedia
M. Baltica
MOSCOVIA
STATELE TĂTĂREȘTI
M. Neagră
M. Caspica
M. Mediterană
Sahara
AFRICA
1520 Massaua
Abisinia
ETHIOPIA
Aden
Bab el Mandeb
Congo
Negru 1484
Zambezul
Melinda 1498
Zanzibar 1498
Mozambic 1498
Cafreria
Madagascar 1506
I. Mascarine 1505
I. Socotora 1503
1505 Ormuz
Diu 1536
Bombay 1532
Goa 1510
Calicut 1498
Masulipatam
G. Bengal
Colombo 1518
Ceilan 1506
ASIA
CHINA
Maca
JAPONIA 1549
Formoza 1516
I. Magelan 1521
I. Filipine
I. Mariane 1521
Mindanao 1521
I. Caroline 1528
Borneo 1521
Sumatra 1509
Iava 1505
Molucce 1521
Noua Guinea 1511
OCEANUL INDIAN
AUSTRALIA
Drumul lui Magelan (Sebastian del Cano)
Tasmania 1642
0 de Fero

LUCEAFĂRUL S. A.

nu-i dădu ajutor să-și recapete cetățile, dar voi încă să cucerească Moldova. Răsplata perfidiei lui o găsi în *Codrii Cozminului*, unde pieri mare parte din nobilimea leșească.

Ștefan cel Mare a fost și un înțelept organizator al țării.

Orientul la sfârșitul veacului XV

Se vede întinderea imperiului turcesc — partea punctată mărunt de pe hartă.

A înălțat mulțime de lăcașuri dumnezeiești, între care cea mai vestită e Mânăstirea Putnei, unde se află înmormântat. A murit în 27 Iulie 1504, plâns de toată lumea.

ISTORIA MODERNĂ

PARTEA A TREIA

EUROPA PÂNĂ LA PACEA DIN WESTFALIA

XXXII

Introducere în Istoria modernă. Marile invenţii şi descoperiri moderne.

Introducere. — Epoca ce urmează în Europa, după cucerirea Constantinopolii, se deosebeşte mult de Evul Mediu. Popoarele, deplin formate, se organizează acuma şi se cultivă, ducând o viaţă mult mai bună şi mai îndemânatică decât până acuma.

Guvernele feudale care, din punct de vedere politic, alcătuiau caracterul principal al Evului Mediu, sunt desfiinţate şi înlocuite pretutindeni cu puterea regilor. Nouele guverne monarhice vor aduce în ţările lor o linişte mai mare, necesară pentru desvoltarea popoarelor. Viaţa iea acuma cu totul altă înfăţişare. Oamenii se îmbogăţesc; întreprinderile economice, ca industria, comerţul şi agricultura, se transformă cu totul; artele şi ştiinţele se desvoltă neasemănat, iar ignoranţa şi barbaria dispar în mare parte.

Dar, pentru ca toate prefacerile pomenite să se poată întâmpla, a trebuit ca omenirea să se folosească mai întâiu de anumite invenţii şi descoperiri, de pe urmele cărora a putut începe o nouă istorie a lumii. Invenţiile acestea au

fost: praful de puşcă, hârtia, tipografia şi busola, precum şi marile descoperiri geografice ale Portughejilor şi ale Spaniolilor.

Invenţiile moderne: Praful de puşcă.—Nu se ştie cu siguranţă cine este inventatorul acestei compoziţii. E sigur că Chinejii — poate şi Indienii — l-au cunoscut. Arabii l-au luat dela dânşii şi l-au adus în Europa întrebuinţându-l prima oară pentru aruncarea ghiulelelor de răsboiu. Dela dânşii l-au primit şi creştinii. La data aceia însă, compoziţia ierbii de puşcă era deja cunoscută.

Cu timpul, s'a creat artileria — iar tunurile s'au întrodus în toată Europa. Totuş, până la descoperirea puştii, schimbările n'au fost mari în felul armamentelor. De aceia, alături de artilerişti, găsim şi pedestrime, înarmată tot cu suliţe, topoare, arcuri, ghioage, etc. Numai din veacul XVII, cu introducerea puştii portative, sistemul înarmărilor a fost modificat cu desăvârşire.

Pentru mânuirea gurilor de foc fiind nevoe însă de anumită pregătire, regii au înfiinţat *armatele permanente*, în locul miliţiilor feudale.

Hârtia. — In timpurile vechi hârtia nu era cunoscută; ea a fost întrebuinţată abia pe la mijlocul Evului Mediu. Cei vechi scriau pe *table ceruite*, pe *papirus* şi pe *pergament*. Materiile din urmă s'au întrebuinţat şi în Evul Mediu, dar erau prea scumpe.

Cei dintâi care au făcut hârtia de mătasă şi de bumbac au fost Chinejii. Dela dânşii au împrumutat-o Arabii care, prin secolul VIII, au adus-o în Europa. Tocmai în veacul XII şi XIII a început să se fabrice hârtia de *cârpe*, adică din nişte materii care se aruncau ca netrebuincioase. Cu purtarea cămeşilor de pânză, găsindu-se din belşug petice—hârtia a devenit foarte ieftină, aşa că ea a înlesnit mult descoperirea şi progresul tipografiei.

Busola. — Busola a fost cunoscută mai întâiu de Chineji: ei ştiau proprietatea acului magnetic de a-şi întoarce un vârf totdeauna către miazănoapte, dar nu s'au servit de

dânsa pe apă. Dela Chineji au împrumutat-o Tătarii, iar dela aceştia au luat-o Arabii care au adus-o în Europa.

Descoperindu-se acest instrument, călătoriile pe mare s'au înmulţit foarte mult. Având acuma un mijloc sigur de orientare, corăbierii au îndrăznit să înfrunte chiar nemărginirea oceanului.

Acela care a întrebuinţat pentru întăia oară busola, a fost un marinar din Amalfi, numit *Flaviu Gioja*, din care cauză el a fost privit — pe nedrept însă — ca inventatorul acestui gingaş instrument.

Invenţia tiparului. — In timpurile vechi se scria numai cu mâna. La Romani era un sclav, numit *librarius*, care copia cărţile. In Evul Mediu, când nu mai erau asemenea robi, locul lor l-au luat caligrafii, copiştii de meserie şi călugării de prin mânăstiri. Insă toate copiile acestea, pe lângă că conţineau greşeli neiertate care le alterau înţelesul, erau şi foarte scumpe. In asemenea condiţii numai capetele încoronate, oameni prea bogaţi şi mânăstirile puteau să şi le procure.

Cu descoperirea tiparului, cărţile s'au înmulţit neasemănat şi s'au răspândit c'o mare iuţeală. Acela care a inventat tipografia este *Ioan Gutenberg*, născut la Mainz, în anul 1406, şi mort la 1468 — după o viaţă grea şi nenorocită, de pe urma invenţiei sale.

Incercări de tipărire s'au făcut şi înainte de Gutenberg. Aşa, Chinejii, încă din secolul X, cunoşteau meşteşugul imprimării, întrebuinţând plăci de lemn pe care săpau scrierea invers şi în relief. Marco Polo ne spune c'a văzut în China un calendar oficial, scos în milioane de exemplare, tipărit cu tăbliţe de lemn.

In Europa, felul acesta de imprimare era întrebuinţat numai pentru scoaterea cărţilor de joc. Dar, în secolul XV, un paracliser olandez, numit *Laurenţiu Coster*, din Harlem, tipări, tot cu plăci de lemn, o carte cu chipurile sfinţilor cuprinzând şi câteva legende referitoare la viaţa lor. Arta de care se servea Coster nu era însă tipografia, ci *xilogra-*

fia. Pentru ca s'o poată întrebuința și la cărți de cetit, îi veni ideia, tot lui Coster, să sape literele una câte una. Defectul lor acuma era că se uzau prea repede. Gutenberg luând ideia lui Coster, o perfecționă. El inventă *literele mobile de metal* și *teascul de imprimat*. De aceia Gutenberg e privit, cu drept cuvânt, ca inventatorul tiparului, născocire dumnezeiască, cum spunea Ludovic XI — care a contribuit la cel mai mare progres al omenirii. Orașele Mainz, Strasburg și Paris i-au ridicat lui Gutenberg câte o statuie.

Descoperirile geografice ale Portughejilor. — Încă din timpurile Evului Mediu, Europenii cunoscură produsele Orientului și mai ales ale Indiei. Aceste produse constau în mătăsuri, pietre prețioase, mărgăritare, porțelanuri, parfumuri și în special tot felul de mirodenii care aveau pe atunci o foarte mare întrebuințare. Ele se aduceau pe două căi: una pe uscat, cu caravanele — care ajungea la marea Neagră, de unde le încărcau apoi Genovejii, și alta pe apă și anume prin oceanul Indian și marea Roșie — care ajungea în Egipt, de unde le luau Veneţienii. Odată aceste mărfuri în mânile negustorilor italieni, erau vândute foarte scump.

Când imperiul Arabilor a fost desființat de către Turci, comerțul cu Indiile s'a întrerupt. Atunci Europenii, cărora le lipseau niște produse cu care se obișnuiseră, au început să caute alt drum pe unde să meargă la India.

Cei dintăi corăbieri care au voit să ajungă aici au fost Portughejii. Pentru asta, ei aleseră drumul spre răsărit. După stăruințele regilor Portugaliei, începură să înainteze pe lângă coasta de apus a Africei, ca să-i facă ocolul. Dar continentul acesta era necunoscut și Portughejii nu-și închipuiau că el se întinde așa de mult spre miazăzi. De aceia ei mergeau încet și pe dibuite. Cu toate acestea, în 1419, descoperiră insula Madera, apoi găsiră insulele Azore și ale Capului Verde. Aceste începuturi sunt datorite regelui *Ioan I* și mai ales fiului său, *Don Henric Marinarul*, care făcu o școală de navigație la St. Vincent, strângând astfel în jurul său pe toți iubitorii mării.

După multe călătorii, Portughejii au izbutit să treacă equatorul, deși credeau că pe acolo apele clocotesc, iar în fundul oceanului sunt magnete mari ce trag vasele la fund. Equatorul trecut — unii căpătară convingerea că sunt pe drumul către India. De aceia papa și regele Portugaliei îndemnară și mai mult pe corăbieri. Atunci un marinar

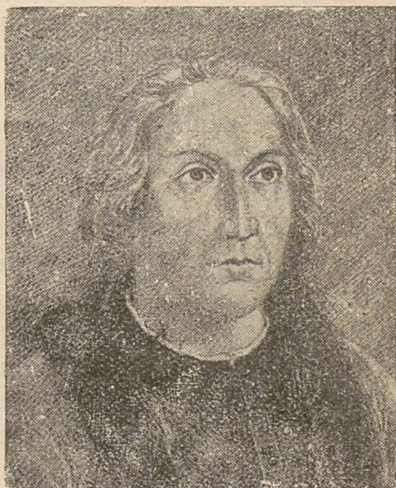
Vasco de Gama

Când i s'a făcut acest portret, Vasco de Gama avea 47 de ani — însă el pare mult mai bătrân. A suferit de pe urma invidiei și a calomniei. Poartă crucea misionarului. (După un tablou din muzeul Lisabonei).

îndrăzneț, *Bartolomeu Diaz*, merse până la capul care sfârșește Africa de miazăzi și pe care, din pricina grozavelor furtuni ce sunt veșnic pe acolo, nu l-a putut trece. Diaz l-a numit *Capul Chinurilor*, dar regele Portugaliei, Ioan II, înțelegând că e punctul extrem al continentului african, i-a zis *Capul Bunei Speranțe*, nume pe care-l poartă și astăzi (1486).

Bartolomeu Diaz se întoarse înapoi, îngrozit de cele ce văzuse. Incercarea însă trebuia dusă mai departe — și asta a făcut-o *Vasco de Gama*. El porni cu mai multe corăbii, dar, pentru a găsi echipajul necesar, a trebuit să-l complecteze cu zece condamnați la moarte. Intr'adevăr, Vasco de Gama trecu Capul și ajunse în India, debarcând la *Calicut* (1498).

Așa dar, după 79 de ani, Portughejii își văzură împlinirea visului lor. N'a trecut mult și ei izbutiră să-și înjghebe în vreo douăzeci și cinci de ani, un întins imperiu colonial, al cărui fundator a fost *Albuquerque*. El cuprinse *Goa*, centrul acestor colonii, ocupă toate punctele strategice la marea Roșie și golful Persic, apoi Malaca și Ceylan. Din India, Portughejii au ajuns în China, unde au supus orașul Macao (1520).

Cristofor Columb

Columb avea 50 de ani când i s'a făcut acest portret. E cu părul alb. Poartă o haină garnită cu blană. Chipul lui liniștit arată energia de care a dat dovadă. (După un tablou din Muzeul Naval din Madrid).

Pentru alcătuirea acestui imperiu, Portughejii au făcut cruzimi și abuzuri înspăimântătoare. Dar el n'a ținut mult și a fost cuprins de alte popoare mai bine înzestrate.

Descoperirile Spaniolilor. Cristofor Columb. — Drumul nou care ducea la India, prin răsărit, cu toate foloasele lui, era din cale-afară de lung.

Trebuia căutat altul mai scurt. Columb, feciorul unui țesător din Genova, plecând dela ideia că pământul e rotund și izolat în spațiu, căpătă convingerea că cineva poate ajunge la India *prin apus* — străbătând oceanul Atlantic. Ideia aceasta a lui întâmpină însă neîncredere pretutindeni

căci părerile Evului Mediu asupra formei Pământului mai dăinuiau încă. Se credea anume că Pământul este plan, şi nu ca o sferă, fiindcă în acest caz oamenii din emisferul opus ar trebui să umble cu capul în jos. Apoi, mai spuneau unii că Pământul — întins ca o masă — este udat la marginile lui de ocean, până la zidurile care încunjură universul şi pe care se sprijină cerul. Fiind aşa, pe unde ai fi putut să te duci la India? Pe la miazănoapte nu se putea, din pricina gheţurilor; pe la sud, apa era clocotită — deci nu exista altă cale decât cea cunoscută.

Faţă cu aceste păreri înapoiete, care stăpâneau încă lumea, Columb nu se descurajă. Se adresă regelui Portugaliei, Ioan II, care numi o comisiune de învăţăţi să-i cerceteze planul. Aceşti gravi savanţi declarară însă că este o curată nebunie. Totuş se găsiră şi vreo câţiva care spuseră Regelui că ar putea să'ncerce. Atunci Ioan voi să facă asta, însă pe sama lui. De aceia puse pe Columb la închisoare şi trimese două corăbii înspre apus. Dar corăbierii, speriindu-se de o furtună, s'au întors plouaţi înapoi.

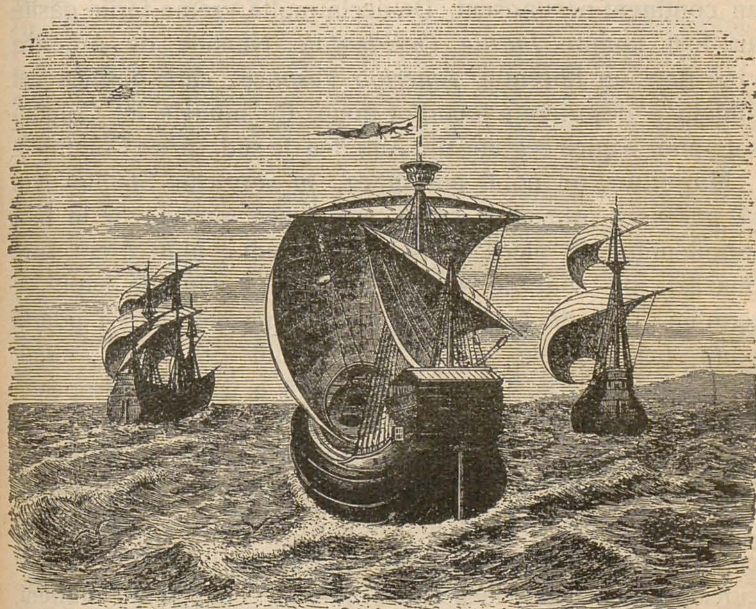
Scăpând din închisoare, Columb se adresează lui Ferdinand Catolicul, regele Aragonului. Cu ajutorul Izabelei, Columb a putut să-şi echipeze trei corăbii cu care a pornit din portul Palos în largul Oceanului.

Călătoria ţinu mai bine de două luni, în desnădejdea tovarăşilor săi. Numai Columb îşi păstra sângele rece, convins că va reuşi până în cele din urmă. Şi într'adevăr, în noaptea de 11 Octomvrie 1492, se văzu uscatul — după o călătorie de 69 de zile. Pământul pe care se scoborîră nu era însă India, ci o insulă din archipelagul Lucaielor, căreia indigenii îi ziceau *Guanahani*, dar pe care Columb o numi *San-Salvador*.

Columb luă în stăpânire ostrovul, în numele suveranilor Spaniei, apoi urmându-şi drumul, ajunse la insulele *Cuba* şi *Haiti*. După asta se întoarse în Spania, unde fu copleşit de onoruri.

Columb mai făcu încă alte trei călătorii, în care desco-

peri Antilele — iar în a treia debarcă pe continent, la gurile Orenocului. De aici înainte încep însă nenorocirile lui. Nouele pământuri n'au adus foloasele nădăjduite, și dușmanii săi îl săpau necontenit. Il învinovățeau că voește să se facă rege al insularilor găsiți și să se despartă de Spania. De aceia, pe când era în a treia lui călătorie, Iza-

Corăbiile lui Columb

Erau trei caravele — corăbii mici și ușoare care se puteau mișca nu numai în apele mării ci și în acele ale Oceanului. Se numeau Sfânta Maria, Pinta și Nina. (După o stampă din acea vreme).

bela trimese în țările cele nouă pe *Francisc Bovadilla*, dușman personal al lui Columb. Solul Reginei, cum ajunse, îl arestă și îl înapoiă în Spania, ca pe un făcător de rele, legat cu lanțuri de mâni și de picioare.

După câțiva ani, Columb fu trimes iarăș în pământurile nouă, dar, de data asta, chiar coloniile fundate de dânsul, în urma intrigilor dușmanilor săi, nu voiră să-l primească.

Columb mai trăi doi ani, în lipsă și în nevoie, și muri

la Valadolid, în 1506. El lăsă cu limbă de moarte fiului său, Diego, ca să-l îngroape cu cătușele pe care le purtase. Osemintele lui au fost transportate mai târziu la San-Domingo, iar de aici, la Havana, unde se află și astăzi.

Columb a murit cu convingerea că descoperise coasta răsăriteană a Asiei, fără să bănuiască că pământul aflat e un continent necunoscut. De aceia multă vreme țările găsite au fost numite *Indiile Occidentale*. Numele de America vine dela un florentin, *Amerigo Vespucci,* care publică cel dintâiu o descriere a locurilor nouă. Cu numele lui Columb s'a numit o mică regiune din America de sud, care e Columbia.

Magellan, un nobil portughez, în serviciul Spaniei, voi să găsească prin apus calea care ducea într'adevăr la țara mirodeniilor. El plecă în 1520 din Spania, pluti drept spre miazăzi, pe coastele Americei de sud, până la capul ce termină Țara de Foc, apoi prin strâmtoarea care-i poartă până azi numele, trecu în Oceanul cel mare, numit de dânsul *Pacific*. Pentru întâia oară o corabie europeană spinteca nemărginita suprafață a acestui ocean. Ajunse la insulele Filipine, dar aici, după cinci săptămâni, Magellan fu ucis într'o luptă cu indigenii. Un ofițer al său, *Sebastian del Cano*, urmă drumul mai departe și veni în Europa pela capul Bunei Speranțe, după o călătorie de trei ani, fără cincisprezece zile. Plecase trei corăbii, cu 239 de oameni, și s'a întors numai una, cu 21 de corăbieri — dar s'a dovedit cu ocazia asta sfericitatea Pământului.

Imperiul Spaniol.—In America se aflau și câteva state foarte civilizate: *Mexicul*, *Peru* și *Chili*. Ele aveau o organizație regulată, instituții politice și religioase și o cultură proprie cât se poate de înaintată. Spaniolii se aruncară și asupra acestor mari state și le cuceriră — întrebuințând neomenii și cruzimi înfiorătoare.

Cuceritorii lor — *conquistadores* — au fost *Fernando Cortez*, care în patru ani a cuprins Mexicul distrugând civilizația înaintată a *Aztecilor*, și *Pizarro* și *Almagro*, care cuceriră în 1529 *Perul* și după aceia *Chili*.

Peru era superior în cultură Mexicului; monumentele și lucrările de artă de aici au făcut mare impresie asupra Spaniolilor. Familia domnitoare se numea *Incas*, după numele unor năvălitori ce ocupaseră mai de demult țara.

Aventurierii spanioli se uciseră la urmă unii pe alții și atunci Carol Quintul trimese acolo un guvernator — așa că Mexicul Peru și Chili intrară subt stăpânirea directă a Spaniei.

Imperiul colonial spaniol fu cu totul altfel decât cel portughez. Spaniolii nu se mulțămiră numai să puie stăpânire pe câteva orașe însemnate de pe coaste, ca Portughejii, ci cuceriră și restul țărilor — făcând astfel o *Spanie nouă*. Aici veniră coloniști din Europa care fundară orașe și se fixară în chip trainic. Pentru asta, imperiul lor a ținut multă vreme — și chiar atunci când a dispărut, au rămas acolo până azi limba și civilizația spaniolă.

Urmările descoperirilor geografice. — Descoperirile geografice au avut rezultate foarte însemnate — nu numai pentru acei care le-au făcut, ci pentru întreaga omenire.

1. Comerțul pe mare — care înainte era numai *mediteranian*, — acuma devine *oceanic*. Alexandria, Genova, Veneția, Marsilia, precum și toate statele situate în basinul Mediteranei, decad, iar în locul lor se ridică țările depe malul Oceanului: Portugalia, Spania, Franța, Anglia — care până atunci erau state agricole. Lisabona ajunge una din cele mai strălucite cetăți din Europa. Acolo curgeau zilnic toate bogățiile Orientului: metalele Japoniei, matasa chinezească, stofele și pietrele prețioase ale Indiei, pulberea de aur și penele de struț ale Africei, etc.

2. Aurul și argintul fiind în cantități colosale, schimbară felul averilor. In Evul Mediu pământul alcătuia principala bogăție. De acuma înainte metalele nobile îi vor lua locul. Dar belșugul de aur și de argint n'a rămas în mânile Spaniolilor și ale Portughejilor — căci ei fiind putrezi de bogați, nu mai simțeau plăcere să muncească, ci cumpărau de-a gata tot ce aveau trebuință, dela popoarele vecine. Așa că bogățiile din cele două țări s'au scurs în Europa—

trecând mai ales în mânile orășenilor care se ocupau cu industria și comerțul. Pentru aceia putem spune că în-

Montezuma
E în costum de răsboiu, cu scut şi suliță. Impodobit cu pene şi înarmat ca Pieile-Roşii. (După o gravură veche în aramă).

tărirea puterii burgheziei a fost și ea o consecință a descoperirilor geografice.

3. Știința și civilizația au crescut. Oamenii câștigară cunoștințe felurite despre locuitorii, plantele și animalele lo-

Athabaliba

Cel din urmă rege al Peruvienilor. E tot așa de împodobit ca și regele Mexicului. (După o gravură veche în aramă).

curilor descoperite. Verificară unele teorii: se convinseră acuma despre rotunzimea pământului și izolarea lui în spa-

ţiu. Multe păreri greşite dispărură, mai ales în geografie şi'n astronomie.

4. Descoperirile geografice au avut o rea influenţă asupra puterii clerului — care, printr'o greşală de neiertat, considera aproape ca dogme unele idei falşe: de exemplu întinderea plană a pământului. Dovedindu-se acuma contrarul, clerul rămâne compromis, şi lumea nu mai are încredere în învăţăturile lui. Putem spune că descoperirile geografice au pregătit deci în oarecare măsură acea revoluţie religioasă, numită *Reforma*, şi acea mişcare intelectuală şi artistică: *Renaşterea*.

5. Locuitorii din ţările descoperite au avut o soartă mizerabilă. Pieile Roşii din America, siliţi să muncească din greu pentru îmbogăţirea coloniştilor — nefiind deprinşi cu oboselile, pierirä cu milioanele. In San-Domingo, la 1492, erau peste un milion de locuitori; în 1509, abia mai sunt 40.000, iar în 1514, numai 13.000!

Zadarnic clerul, care dorea să convertească pe sălbatici la religiunea creştină, predica Spaniolilor blândeţa şi compătimirea. Văzând preuţii că, cu rugăminţi şi poveţe, nu pot izbuti, episcopul din Chiapa, *Las Casas*, propuse a-i înlocui la lucrarea minelor şi a plantaţiilor cu puternicii negri din Africa. Propunerea a fost primită, dar ea dădu loc la un rău şi mai mare: *ruşinosul comerţ cu negri*, care a ţinut până la 1815, când Puterile Europei au luat hotărîrea să-l desfiinţeze. Pe ascuns s'a făcut şi după acest an costând viaţa şi înjosind milioane de fiinţe omeneşti.

XXXIII

Renaşterea

Cauzele Renaşterii. — Tipografia a înlesnit răspândirea operelor vechi, latine şi greceşti — mai ales după căderea Constantinopolii subt Turci, când o samă de învăţaţi bizantini s'au mutat prin ţări străine şi cu deosebire prin cetăţile italiene. Intre aceştia sunt: *Manoil* şi *Ioan Chrysoloras*,

Teodor Gaza, *Neculai Sagundini*, *Gheorghe din Trapezunt*, *Arghyropol* și mai cu samă *Bessarion*, care aduc cu ei gustul pentru scriitorii vechi. De aceia o mișcare pentru reînvierea clasicismului se produce în Italia, și în special la Florența.

In timpul Evului Mediu Aristotel dominase orice mișcare intelectuală. Adoptându-l și Biserica, autoritatea sa deveni așa de mare, încât un moment a fost vorba să fie trecut în numărul sfinților. Reînviind acuma studiile clasice — lui Aristotel i se opune Platon. La Florența se creiază o Academie platoniciană, care întreține nu numai aici, ci în întreaga Italie, cultul acestui mare filosof.

Ioan Van Eick

Pictor flamand (1386 — 1440), numit și Ioan din Bruges a întrebuințat pentru întâia oară în pictură uleiul de in și cel de nucă — care au proprietatea de a se usca repede, după ce au fost fierte.

Combătând ideile lui Aristotel prin acele ale lui Platon, s'au născut discuții foarte aprinse care au contribuit la progresul intelectual, liberând spiritul omenesc de tirania marelui dascăl din Stagira.

Pe de altă parte, la începutul secolului XV, olandezul *Van Eick* descoperi *pictura în uleiu*, ce se poate păstra mai multe veacuri; iar către sfârșitul aceluiaș secul, floren-

tinul *Masso Finiguerra* inventă *gravura* sau săparea în aramă, ce înlesnește reproducerea oricărei opere de artă.

Invențiile acestea au făcut ca scriitorii, pictorii și sculptorii, să se înmulțească mai ales în Italia, căci aici erau cu deosebire încurajați de prinți, papi și de cardinali. Mișcarea aceasta literară și artistică s'a numit *Renaștere* și a ținut vreo șaptezeci și cinci de ani: sfârșitul veacului XV și începutul celui de al XVI.

Ariosto

Și-a scris vestita sa poemă vreme de zece ani. Pentru frumuseța ei, contimporanii i-au zis „Divinul". Era frumos, înalt și cu înfățișare falnică.

Renașterea nu s'a produs deodată și fără nici o pregătire. In Franța, în Germania, dar mai ales în Italia, încă din secolul XII, erau sculptori, arhitecți, pictori și poeți vestiți. Dar operele lor, comparate cu cele din vechime, erau slabe. Nici artiștii aceștia nu știau cum trebuie meseria, nici operele celor vechi nu erau încă bine cunoscute. Putem spune deci că *Renașterea se numește numai momentul când arta Evului Mediu, reînoită prin studiul vechilor artiști, a ajuns la perfecție.*

Renașterea literară în Italia. — In secolul XVI, Italia are trei scriitori mai însemnați, care au fost influențați de Dante, Petrarca și Boccacio. Aceștia sunt *Ariosto*, *Tasso* și *Machiavelli*.

Ludovic Ariosto a scris o foarte frumoasă poemă eroică, însă glumeață, *Orlando furioso*, al cărei subiect e luat din

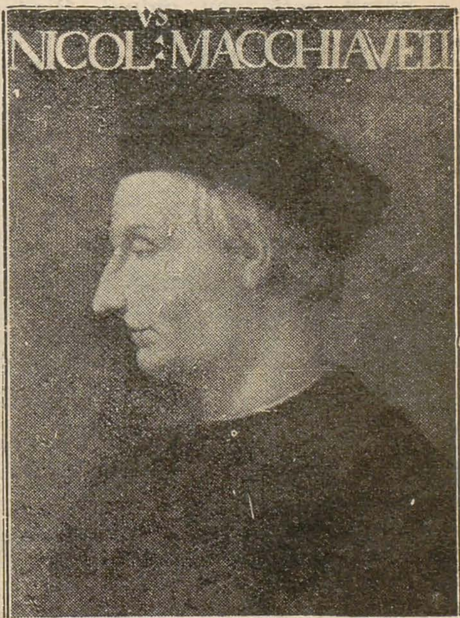
Pictură italiană din vremea Renașterii

(Boticelli, veacul XVII).

timpul lui Carol cel Mare și anume episodul întâmplat nepotului său Roland, în valea dela Roncevaux.

Torquato Tasso a trăit la curtea ducelui de Ferrara, în mijlocul luxului și a plăcerilor cavalerești. Aici a scris poema *Ierusalimul liberat*, al cărei subiect e luat din istoria cruciatelor.

Nicolo Machiavelli, un nobil născut la Florența, a ocupat funcțiuni însemnate în orașul său, dar mai târziu a fost pus la închisoare. Era mare patriot și vedea cu durere tulburările interne din țară. A scris o istorie a Florenței, dar opera lui cea mai însemnată este *Principele*, prin care arată că un rege poate să se slujască de orice mijloace, chiar de crimă, pentru a face fericirea supușilor.

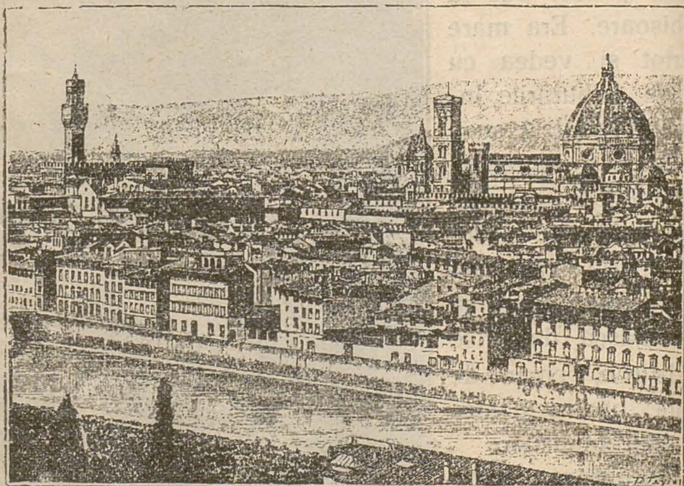
Machiavelli

„Principele" a rămas până azi una din capo-d'operele prozei italiene. Modelul descris acolo este Cesar Borgia. (Muzeul din Florența).

Renașterea artistică în Italia. — Mecenații italieni — *Cosma de Medicis* și cu nepotul său *Laurențiu Magnificul*, care au trăit în Florența, Papii *Iuliu II*, *Leon X* și *Neculai V*, au contribuit prin mărinimia, cât și prin gustul lor ales, la înflorirea artistică a Italiei. Arhitecții, pictorii și sculptorii din această epocă au ajuns la o perfecțiune atâta de mare, încât până azi mulți dintre ei nu numai că n'au fost întrecuți, dar nici măcar ajunși. In special, prin Renaștere se înțelege această extraordinară desvoltare a artelor. Intre numeroșii artiști de toate categoriile, cei mai mari

sunt: arhitectul *Bramante*, pictorul și sculptorul *Leonardo da Vinci*, pictorul, sculptorul și arhitectul *Michel Angelo* și pictorii *Tițian*, *Rafael*, *Corregio* și *Paul Veronezul.*

Arhitectura. — La începutul Evului Mediu bisericile se construiau în stilul roman, adică cu bolțile rotunde. Mai târziu, arhitecții au început să zidească într'un stil deosebit care s'a numit *gotic* sau *ogival*. Bisericile construite în stilul acesta, au bolțile unghiulare și turle înalte și ascuțite care

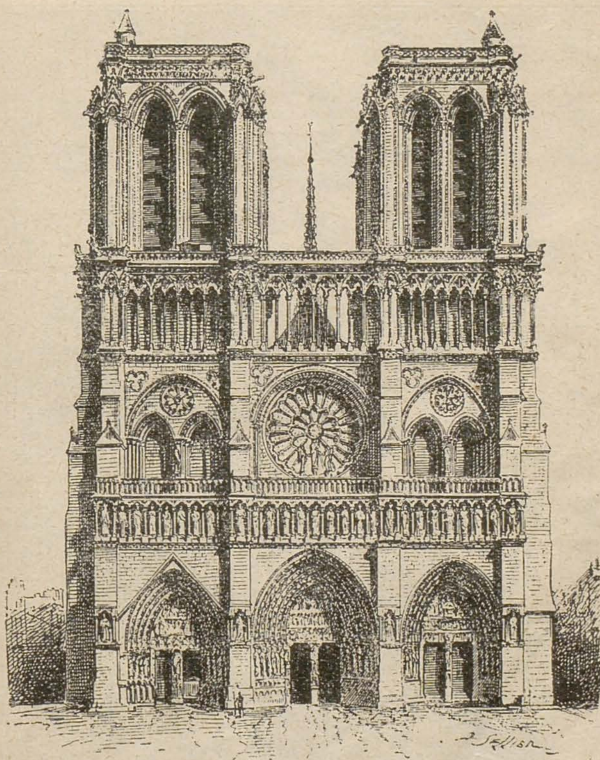
Florența

Prin mulțimea operelor de artă. Florența este un adevărat muzeu. A dat naștere multor artiști și scriitori renumiți. În stânga figurii, se vede vechea primărie a orașului, al cărui turn are o înălțime de 94 m. Pare o cetate. La dreapta, e catedrala, cu turnul ogival făcut de Giotto, apoi vestitul Dom, în formă de clopot. Florența e așezată pe Arno, care se vede de-a latul figurii.

se pierd în văzduh. Mai toate orașele din apus posed frumoase monumente gotice, dar cele mai vestite sunt: biserica Sf. Ștefan din Viena, domul din Colonia, catedrala din Strasburg, Notre Dame din Paris, catedralele din Reims, Bourges, Rouen, etc.

În Italia stilul gotic nu s'a întrebuințat, ci numai cel roman, iar mai târziu s'a zidit de arhitecți numai în stilul Renașterii, pe care l-a început Brunelleschi. Cel mai mare

şi mai frumos monument lucrat în acest stil, este biserica Sf. Petru din Roma.

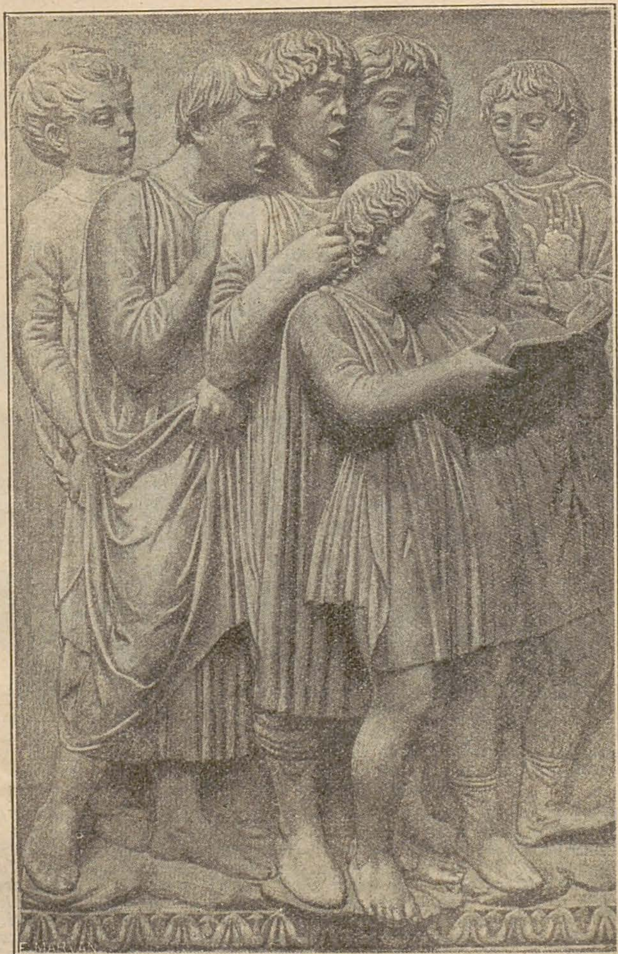

Notre Dame din Paris

Catedrală în stil gotic, începută în anul 1163, în vremea lui Ludovic VII, continuată subt Filip August şi urmaşii săi până la începutul veacului XIV. E de o superbă măreţie. In figură se vede numai faţada, cea mai frumoasă parte a edificiului şi totodată şi cea mai veche construcţie în felul acesta, care a servit apoi ca model mai tuturor bisericilor mari din nordul Franţei. E divizată prin contraforturi în trei părţi şi are trei etaje, în afară de turnuri care, ca la toate catedralele mari, nu sunt terminate: le lipsesc vârfurile. Are trei intrări, dintre care publicului îi este rezervată numai cea din dreapta—celelalte două fiind considerate ca sfinte. Deasupra portalului central se vede „Galeria Regilor" cu 28 de statui reprezentând pe regii ebrei. Biserica face parte din grupul „catedralelor surori", în număr de şease: acea din Amiens, Beauvais, Bourges, Chartres, Reims şi Paris. Toate sunt închinate Maicii Domnului, de aceia se numesc toate „Notre Dame".

Planul acestui monument a fost făcut de celebrul arhitect *Bramante*, după însărcinarea papii Iuliu II — dar au

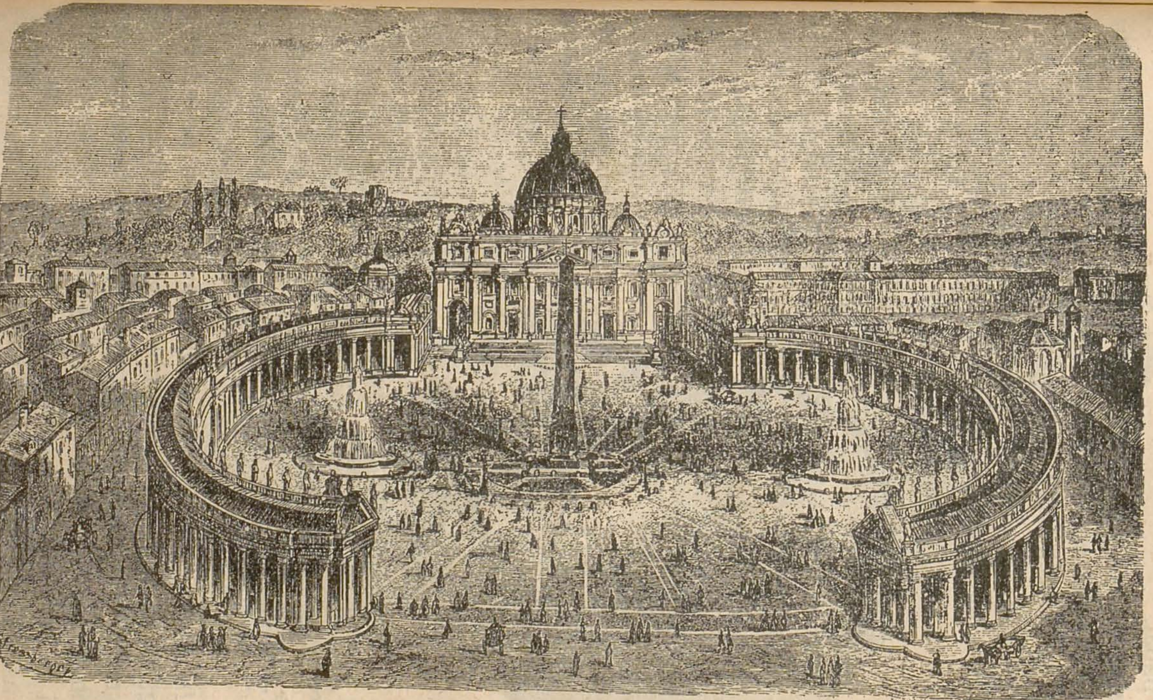
mai lucrat la dânsul și alții, vreme de o sută de ani, între care Rafael și mai ales Michel Angelo. Acesta schimbă

Coriștii

O bucată dintr'un baso-relief, de Luca della Robbia. Coriștii, toți copii în mărime naturală, sunt așa de bine făcuți, încât parcă trăesc. Cel din dreapta bate măsura cu mâna și cu piciorul. (Catedrala Florenței).

cu totul planul lui Bramante și făcu din biserică un monument uriaș, cel mai frumos al întregei creștinătăți apusene.

Biserica și Piața Sfântului Petru din Roma

E cea mai mare biserică a creștinătății. În ea încap aproape 100.000 de oameni. Cupola, înaltă de 123 m. e opera lui Michel Angelo. Imprejurul pieței e o colonadă, iar în mijloc, un obelisc dela Luxor. In dreapta, palatul Vaticanului, reședința papilor,

Bramante a alcătuit și planul Vaticanului, adică al palatului papal.

Sculptura n'a fost desvoltată în Evul Mediu, dar către sfârşitul acestei epoci apar mai multe opere sculpturale în diferite ţări. Acela care a dus această artă la cea mai înaltă perfecţiune a fost Michel Angelo.

Michel Angelo Buonarotti (1475—1564) era florentin și nobil. A lucrat la pictorul David Ghirlandajo, iar de educaţia sa artistică s'a îngrijit Laurenţiu Magnificul. După moartea lui Laurenţiu, Michel Angelo plecă din Florenţa și petrecu în călătorii pela Bolonia și Veneţia. Atunci papa Iuliu îl însărcină să-i construiască mausoleul — care însă din nenorocire n'a fost terminat. Dar statuile rămase, cum e *statuia lui Moise*, ne arată pe artistul desăvârșit. Tot papa Iuliu II îl rugă să decoreze cu picturi bolta Capelei sixtine. Patru ani a lucrat Michel Angelo la zugrăvirea acestei bisericuţe, împodobind-o cu scene din Vechiul Testament. După moartea papii se retrase la Florenţa unde a executat, cu o măestrie fără asemănare, mormântul familiei de Medicis — la care a făcut statuia *Gânditorului* și vestita statue a *Nopţii*, reprezentată printr'o femeie adormită.

Michel Angelo Buonarotti

Geniul uriaş al Renaşterii. Michel Angelo avea faţa foarte expresivă, însă urîtă, pentru care suferea mult. Din această pricină îl fericea mereu pe Rafael — al cărui chip angelic era de o frumuseţă desăvârşită. Operele plănuite de Michel Angelo — erau aşa de vaste în cât nu puteau fi executate într'o viaţă de om. De aceia, afară de picturile Vaticanului, n'a isprăvit nimica.

Ca arhitect, Michel Angelo a lucrat la biserica Sf. Petru—

Moise

Una din cele mai frumoase statui ieşită din mâna omenească. Are o înălţime de 2 m. 55. Era destinată pentru mausoleul lui Iuliu II. Moise se sprijineşte pe tablele Legii. Coarnele de pe cap sunt razele de lumină care-i învăluiau fruntea când s'a scoborît de pe muntele Sinai. (Biserica Sf. Petru-în Lanţuri din Roma).

şaptesprezece ani. N'a avut bucuria s'o vadă terminată, căci a murit mai înainte, în vârstă de 90 de ani.

Michel Angelo este însemnat și ca inginer și poet. El a rămas însă neîntrecut mai ales în sculptură — dar și în pictură și arhitectură: de aceia a fost numit *maestrul celor trei arte.*

Pictura. — Pictorii italieni din vremea Renașterii au făcut din pictură o artă dumnezeiască. Numărul lor este foarte mare, dar cei mai însemnați au fost:

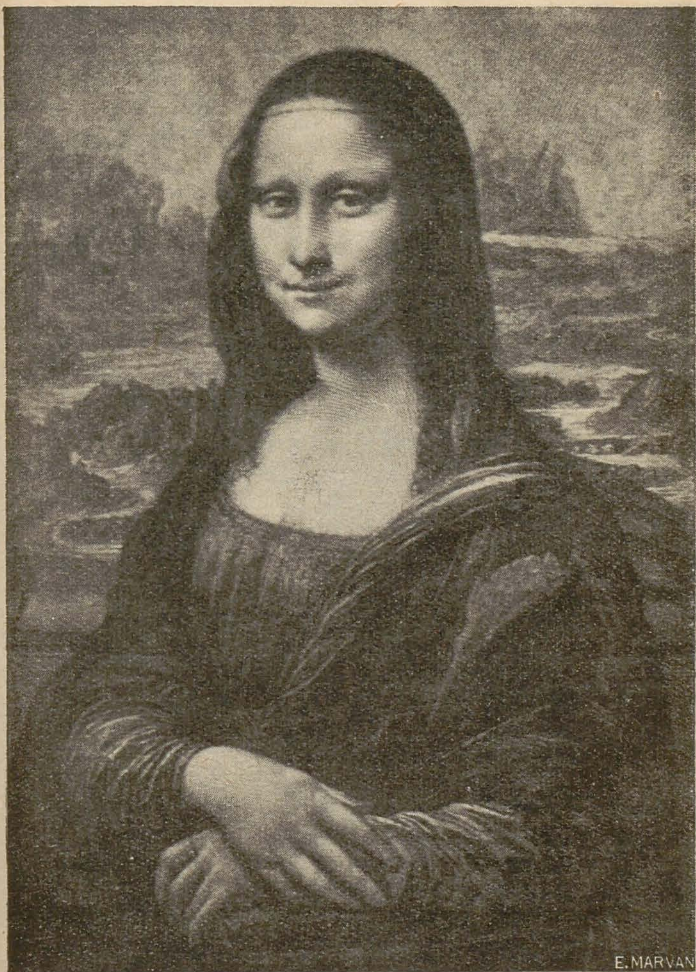
Leonardo da Vinci (1452—1519) a fost și el un artist universal: pictor, sculptor, arhitect, fizician, inginer, matematic. El e acela care a făcut o parte din irigațiile Lombardiei. Mai ales în pictură a produs lucrări considerabile. Cea mai frumoasă din ele este *Cina cea de taină*, făcută pe păretele unei mânăstiri din Milan, care, din nenorocire, astăzi e aproape distrusă. *Gioconda* este un portret ilustru reprezentând pe o femeie. El se păstrează ca o comoară, în muzeul Luvrului din Paris. Leonardo a trăit și la curtea regelui Francisc I, unde a și murit.

Corregio — prin unele lucrări s'a ridicat până la cea mai înaltă expresie a picturii, rivalizând cu marii maeștri ai lumii.

Paul Veronezul a acoperit cu picturi păreții tuturor palatelor și ai bisericilor din Veneția. Castelul Peleș din Sinaia are de acest pictor un tablou: Judita tăind capul lui Holofern.

Tițian (1477—1576), ca și Paul Veronezul, a fost un mare colorist. A pictat peste patru mii de tablouri, căci a trăit 99 de ani. A făcut numeroase portrete ale oamenilor mari din trecut. Castelul Peleș are trei tablouri de dânsul.

Cel mai însemnat dintre toți a fost însă *Rafael Sanzio* (1483—1520). El s'a născut la Urbino, în Umbria, dintr'o familie de pictori. Studiile începătoare în pictură le-a făcut în orașul său natal, având de maestru pe *Perugin.* Fiind nepotul lui Bramante, acesta îl chemă la Roma recomandându-l papii Iuliu II, care-l însărcină să decoreze sălile Vaticanului. A făcut aici minuni de frumuseță. Printre celelalte capo-d'opere ale lui sunt *Madonele, Schimbarea la față* etc., lucrări care se păstrează prin muzee cu cea mai mare

Gioconda

Vestit tablou de Leonardo da Vinci. Reprezintă pe Lisa Gherardini, măritată cu patricianul florentin Francesco Zanobi del Giocondo, de unde-i vine şi numele. Avea 30 de ani când Leonardo i-a făcut portretul. Patru ani a lucrat el la dânsul. Pare că anume a voit să facă ceva perfect, o minune, lucru care i-a reuşit cu prisosinţă. Pentru ca să-i poată păstra acel surâs tainic, cântau muzici în timpul şedinţelor pozei. Propriu zis nu e o femeie frumoasă, cum găsim la Rafael, la Tiţian sau chiar Sfânta Ana a lui Leonardo. Dar frumuseţa mânilor ei, redată în perfecţie de marele artist, atrage dela început atenţia privitorului. Peisagiul din fund — ai zice că e din lună — contribue la caracterul fascinant al portretului. Astăzi, tabloul a pierdut mult din ce era el odată, între altele şi din pricina unor restaurări nenorocite. Totuş e considerat ca cel mai frumos portret care există. Leonard l-a dus în Franţa, de unde Francisc I l-a cumpărat cu 4000 de galbeni. La 1911 a fost furat dela locul său, dar s'a găsit după doi ani la Florenţa. (Muzeul Luvrului).

Madona cu stiglețul

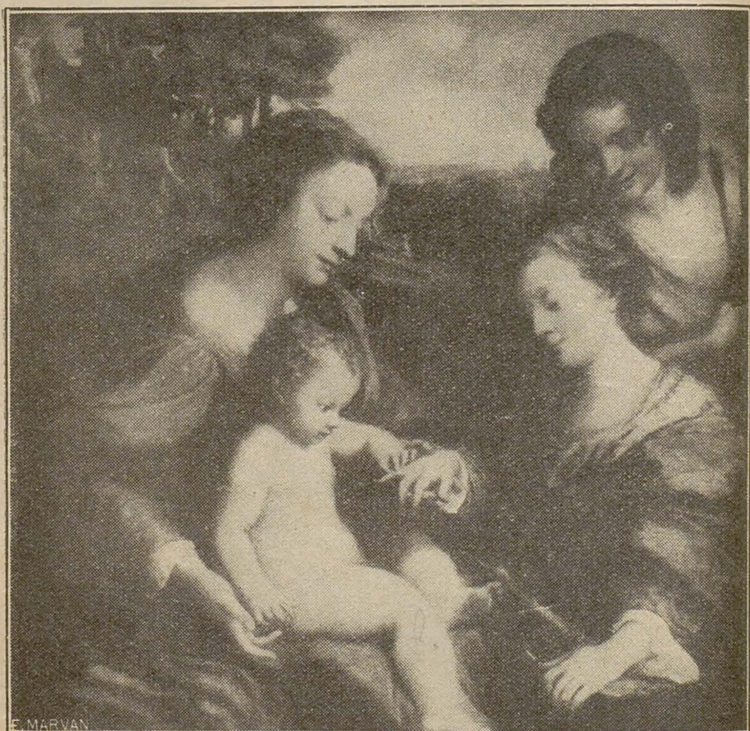
Tablou vestit de Rafael. Marele pictor a zugrăvit trei tablouri aproape la fel: Fecioara în pajiște, (Muzeul din Viena) Frumoasa grădinăriță, (Luvru) și Madona cu Stiglețul. Toate cuprind pe Maica Domnului cu Isus și cu Ioan, variind numai poziția persoanelor. Să se observe principiul piramidal al compoziției, așa de plăcut mai ales pictorilor italieni, adică putința de a înscrie precis grupul de persoane într'un triunghiul. Înfățișarea copiilor și mișcările lor sunt admirabil redate. Castelul Peleș are de Rafael o Adorație a Magilor, copie făcută în timpul Pictorului, după celebrul său tablou din galeria vaticană. (Muzeul Oficiilor, Florența).

Fecioara, Sfânta Ana și Isus

Vestit tablou de Leonardo da Vinci. Maica Domnului, plecată peste genunchii mamei sale, reține pe Isus care vrea să se încalece pe miel. Chipul fermecător al Sfintei Ana l-a preocupat în special pe Leonardo aici, izbutind să-i imprime o candoare angelică. În fund, un peisagiu neguros aruncă un caracter misterios asupra tabloului. Să se observe forma triunghiulară în care sunt înscrise cele trei persoane. Acest tablou, după multe peregrinații prin țări străine și schimbări de proprietate, a ajuns în mânile lui Richelieu, care l-a dăruit lui Ludovic XIV. Este una din cele mai frumoase picturi din vremea Renaşterii. (Muzeul Luvrului).

sfințenie. Pentru frumuseța artei lui, i s'a zis *Divinul*. Viața i-a fost un triumf, bucurându-se de cele mai mari onoruri, și trăind în lux și'n bogăție. A voit să se facă cardinal. Din nenorocire, a murit în vârstă de 37 de ani.

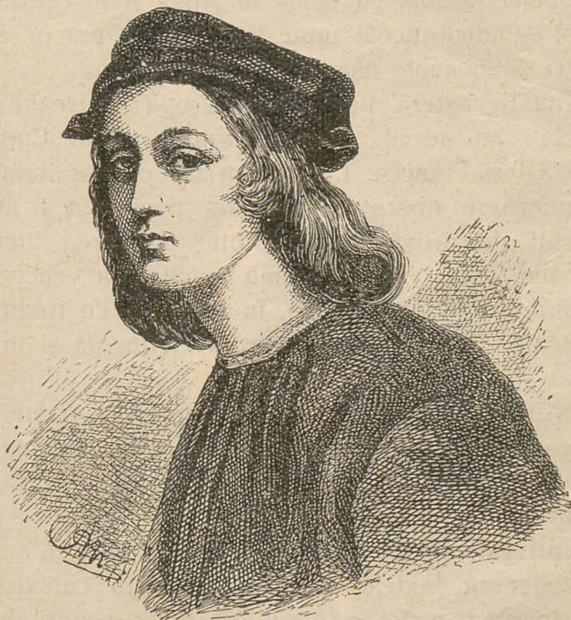

Mistica cununie a Sfintei Ecaterina

Tablou de Corregio. Isus stând pe genunchii Fecioarei, pune inelul de logodnă pe degetul Sfintei Ecaterina din Alexandria, îngenunchiată înaintea sa. Este un tablou de o grație și de o frumusețe răpitoare. Coloritul lui este așa de suav, încât s'a spus „că e făcut în paradis". Numai cine a văzut tabloul poate înțelege vorbele lui Eminescu când compară frumusețea desăvârșită „cu o pânză de Corregio". (Muzeul Luvrului).

Dacă în vremea Renașterii arta și civilizația ajunseseră la cea mai înaltă desvoltare, moravurile, în schimb, erau grozave. Moralitate nu exista, iar crimele și asasinatele sunt fără de număr, tocmai acolo unde cultura era mai înaintată.

Omul cel mai caracteristic în această privință este Cesar Borgia, unul din fiii papii Alexandru al VI, criminal vestit, plin de viții și fără nici un scrupul. El poate fi considerat ca prototipul omului din timpul Renașterii italiene.

Rafael Sanzio

Cel mai mare pictor al Renaşterii. A avut întăiu profesor pe tatăl său — pictor şi el — apoi pe Perugin. A murit de tânăr, stors de puteri, din pricina oboselilor, căci a lucrat foarte mult şi fără întrerupere. (Tablou făcut de el însuş).

XXXIV
Răspândirea Renașterii în Europa

Influența Italiei. — Renașterea literară și artistică contribuise să aducă astfel de schimbări în Italia, încât poporul italian nu se putea compara cu nici o altă națiune din Europa.

Când Francejii, la sfârșitul secolului XV, au venit în Italia cu gândul ca să-și valorifice unele drepturi de moș-

tenire, apariţia lor prin înfloritoarele cetăţi ale Lombardiei — era echivalentă pentru rafinaţii locuitori ai peninsulei cu „venirea barbarilor".

Cu toate acestea, Renaşterea s'a răspândit şi în celelalte ţări europene — mai cu samă în Apus şi în centrul Continentului — adică acolo unde limba latină era în vigoare, în biserici şi în unele aşezăminte ale statului.

Influenţa Renaşterii italiene în Europa apuseană nu s'a resimţit în chip servil. Chiar în Franţa, unde Carol VIII, Ludovic XII şi Francisc I, în urma răsboaielor italiene, au adus numeroase opere de artă din peninsulă şi au venit întovărăşiţi de artişti italieni, totuş mişcarea literară şi artistică din veacul XV şi prima jumătate a veacului XVI are o parte cu totul originală, în legătură cu tradiţiile artistice locale. Tot aşa în Spania, în Germania şi în Ţările de Jos.

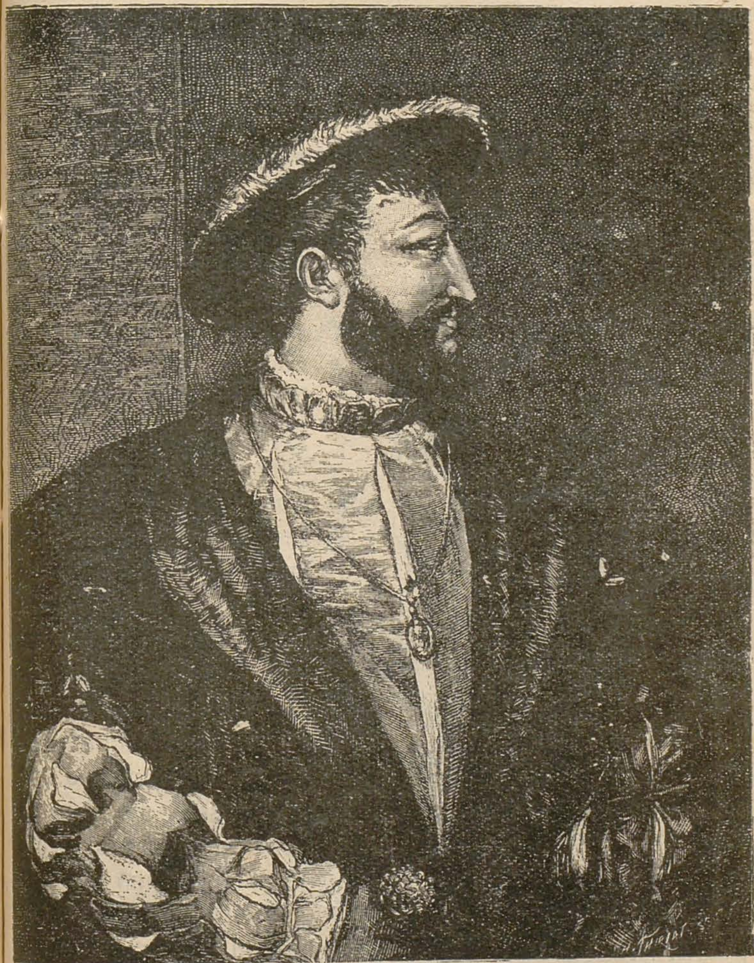
Renaşterea în Franţa. — In veacul XVI, avem o mişcare literară, reprezentată prin înfluenţa clasicismului greco-roman, şi o desvoltare artistică, mai ales în arhitectură şi'n sculptură.

In ce priveşte studiile literare, umaniştii franceji au căutat să restabilească textele vechi, alterate în cursul Evului Mediu, apărând astfel o disciplină nouă a spiritului: *critica textelor*.

Faptul cel mai însemnat în desvoltarea umanismului francez a fost crearea *Colegiului celor trei limbi*, numit mai târziu *Collège de France*. Sfătuit de elenistul *Guillaume Bude* — Francisc I, în opoziţia vechei Universităţi, creă acest institut, unde se învăţa latina, greaca şi ebraica, limbile două din urmă fiind cu totul desconsiderate în Evul Mediu.

Scriitorii franceji din veacul XVI sunt: poeţii *Clément Marot* şi *Ronsard* şi prozatorii *Rabelais* şi *Montaigne*.

Clément Marot, camardinerul lui Francisc I, a scris versuri în toate genurile poetice. Inzestrat cu o vervă ironică şi spirituală, era apreciat la curte. Fiind calvinist, a tradus

Francisc I

Acest tablou a fost făcut de Tițian după o medalie. Francisc I, în floarea vârstei, poartă manta de catifea neagră peste o tunică de atlaz trandafiriu. Mânicile, cu bufuri, prin deschizăturile cărora se vede o matasă albă, contrastează cu simplicitatea hainei. In cap are o pălărie cu pene albe. Tabloul este o capo-d'operă. Totuş în privința asemănării e mai puțin important de cât acelaş tablou al lui Jean Clouet dela pag. 289, în care chipul Regelui apare aşa cum era în realitate. Tițian este cel mai mare portretist italian. (Tablou de Tițian. Muzeul Luvrului).

şi Psalmii lui David, dar a murit înainte de a sfârşi această lucrare.

Pierre Ronsard a scris foarte mult căutând, după ideile de atunci, să înzestreze literatura franceză cu toate genurile poetice. Pentru asta, pe lângă ode, satire, imnuri, elegii, sonete, egloge, a început şi o epopee naţională, *Franciada*. El era şeful *Pleiadei* — asociaţie de şapte poeţi care voiau sa reformeze şi să îmbogăţească limba franceză — şi a avut o trecere enormă în timpul său. Considerat ca un mare geniu, suveranii, pe întrecute, nu numai cei franceji ci şi cei engleji — îl copleşeau de favoruri. Dar limba lui, încărcată de prea multe latinisme, şi calitatea nu tocmai superioară a versurilor sale, au făcut ca Ronsard să nu mai fie aşa de preţuit după moarte.

Rabelais

Rabelais a fost întâiu călugăr, apoi s'a făcut medic, iar la urmă, preut la Meudon, lângă Paris. E îmbrăcat în haina de medic, numită „roba lui Rabelais" pe care trebuiau s'o poarte numaidecât studenţii din Montpellier, când ajungeau medici. Rabelais este unul din marii scriitori ai omenirii. — (După un portret din timpul său).

Montaigne, fost membru al parlamentului şi primar în Bordeaux, s'a retras la vârsta de 37 de ani din viaţa publică şi a trăit meditând între cărţi. E vestit ca filosof şi moralist. Scrierea lui, „*Essais*", este una din operele cele mai originale ale literaturii franceze.

Rabelais, unul din marii umanişti franceji, a fost un

După abdicare
Carol Quintul la mânăstire.

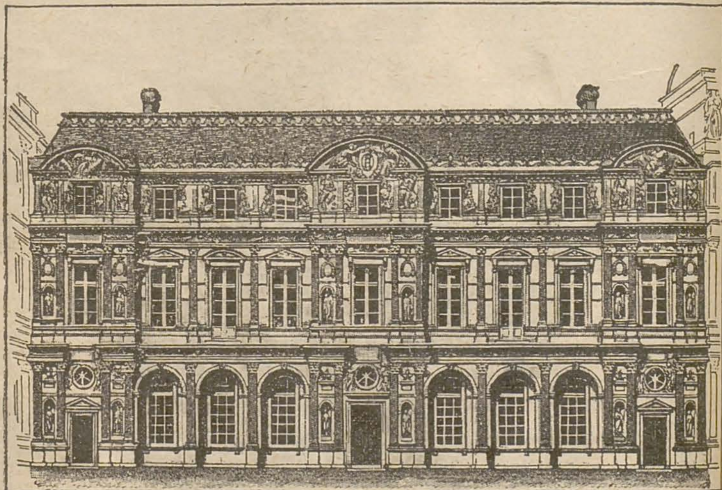

Francisc I

Portret de Jean Clouet. Tânărul rege — înainte de bătălia dela Pavia—e făcut în toată splendoarea. Îmbrăcat într'o frumoasă și elegantă tunică de mătasă albă cu garnituri bogate. La gât poartă lanțul Sf. Mihail, iar pe cap o pălărie cu o pană mândră. Clouet era de origină flamandă. Castelul Peleș are un portret al lui Carol IX de fiul său, François Clouet, zis și Janet. (Muzeul Luvrului).

scriitor satiric. Lucrarea sa de căpetenie e romanul *Gargantua* şi *Pantagruel*, scriere fantastică — în care subt o formă glumeaţă îşi bate joc de toată lumea, dar mai ales de papi, de regi şi de cavaleri.

Aceşti scriitori — afară de Rabelais — deşi nu sunt dintre maeştrii literaturii franceze şi nici nu se pot compara cu scriitorii italieni din vremea Renaşterii — totuş au avut o mare influenţă asupra mişcării literare ulterioare.

Palatul Luvrului

Numele Louvre vine de la un castel de vânătoare în special pentru lupi ce se găseau într'o pădure apropiată, numită Louverie (lupărie). Este zidit în stilul Renaşterii, cu influenţe greco-latine. Coloanele sunt corintice. Faţada împodobită cu statui şi basoreliefuri, iar deasupra litera H, iniţiala lui Henric II subt care s'a început această frumoasă clădire. Era reşedinţă regală. Astăzi e Muzeu.

In privinţa *artelor*, avem în Franţa în acest timp, o pictură mai puţin însemnată, dar o sculptură şi mai ales o arhitectură remarcabilă. Un singur pictor merită se fie citat: portretistul *François Clouet*, iar dintre sculptori *Jean Goujon*, autorul celebrului basorelief *Nimfele de la Fântăna Inocenţilor* din Paris.

Mai însemnate sunt lucrările arhitecturale. Până în mijlocul veacului XVI s'a continuat cu stilul gotic — produ-

când câteva capodopere, între care, la Paris, *Turnul Saint Jacques* și *Hotelul Cluny*. Pe la mijlocul acestui veac apare o arhitectură nouă originală, *arhitectura Renașterii* — care, deși deosebită de cea gotică, totuș păstrează încă ogiva la unele castele din această epocă.

Adevăratele opere în stilul Renașterii apar ceva mai târziu

Mihail Cervantes

Cel mai mare scriitor spaniol, nemuritorul autor al romanului cavaleresc „Don Quichotte dela Manche". A avut o viață foarte aventuroasă și a trăit mereu în sărăcie. La Lepante — unde a luat și el parte — și-a pierdut o mână. Gloria mare i-a venit după moarte.

și sunt datorite mai ales arhitectului *Pierre Lescot* — care a ridicat palatul *Luvrului*. Tot în vremea asta s'au clădit palatele *Tuileries* și *Luxembourg* — cel dintâiu pe vremea Caterinei de Medicis, al doilea din ordinul Mariei de Medicis. Aceste palate nu mai au nimica gotic: mai degrabă se vede în ele influența romană așa cum apare în Italia—dar având o notă caracteristică franceză.

Renașterea în Spania. — Peninsula Iberică a produs câțiva scriitori mari — dar care s'au manifestat mai mult în veacul XVII. Cel mai însemnat este *Mihail Cervantes*, autorul vestitului roman satiric *Don Quichote dela Mancha* — prin care s'a dat o lovitură mortală cavalerismului. Cervantes a luat parte în bătălia de la Lepante, unde a pierdut o mână, având apoi o viață grea și aventuroasă. Alt scriitor de samă e *Lope de Vega*, de o fecunditate neobișnuită. A scris vreo 1500 de comedii și drame — fiind întemeietorul teatrului spaniol. Mai însemnat decât dânsul este *Calderon dela Barca* — cel mai mare poet dramatic al Spaniei, de la care au rămas peste o sută de piese de teatru.

Camoens

Celebru poet portughez — a dus o viață tristă și amărîtă. nrolându-se în armată, a pierdut un ochiu într'o luptă prin Africa. Se expatriă, ducându-se în Indii, unde a scris nemuritoarea lui operă „Lusiadele", poemă în care proslăvește gloria navigatorilor portugheji și mai ales a lui Vasco de Gama. Întorcându-se în țară, suferi un naufragiu din care scăpă în not, ținând într'o mână, deasupra apei manuscrisul poemei sale. La Lisabona, își publică opera care însă nu-i îmbunătăți soarta. De aceia spre sfârșitul vieții a trăit din cerșit și a murit la spital. Poartă cunună de lauri.

Și Portugalia a avut un scriitor mare, *Camoens*, autorul poemei *Lusiadele*, în care cântă vitejia Portughejilor în descoperirile lor maritime.

In privința mișcării artistice există în peninsula Iberică o puternică tradiție artistică, mai ales în arhitectură, reprezentată prin moscheile și palatele arabe — precum și prin

Adorația Magilor

blou de Rubens la care, probabil, au lucrat şi unii din elevii săi. Fără să fie din cele i bune, totuş se distinge prin coloritul său frumos. Rubens a făcut mai multe pânze acest subiect, care se găsesc astăzi prin diverse muzee ale Europei. Castelul Peleş Sinaia posedă un tablou de acest mare artist: Hercule gâtuind leul din Nemeea. uzeul Luvrului).

câteva monumente în stil gotic. In vremea lui Filip II s'a ridicat *Escurialul* — o clădire ieșită din concepția mistică a regelui: un palat, dar și o cazarmă, o mânăstire și o închisoare.

In veacul XVII Spania a avut câțiva pictori mari — dintre care cei mai însemnați sunt *Velasquez* și elevul său, *Murillo*.

Velasquez este șeful școalei spaniole de pictură. A excelat în toate genurile și e de o vigoare unică. A fost influențat de marii maeștri italieni, din vremea Renașterii, pe care i-a studiat la fața locului, fără ca ei să-i altereze calitățile lui originale. Castelul Peleș din Sinaia are de dânsul portretul unui cardinal.

Murillo, după ce și-a făcut prima educație artistică în Spania, cu Velasquez, a fost trimes de magistrul său în Țările de Jos, pentru a studia pictura olandeză. Intors în Spania s'a fixat la Sevila — unde a lucrat foarte multe tablouri cu subiecte religioase, dar și laice. Izbutește tot așa de bine în peisagii, flori și în scene marine. Castelul Peleș posedă o frumoasă madonă de Murillo.

Alți pictori însemnați din școala spaniolă, din sec. XVII, sunt *Zurbaran* și *Greco*.

Renașterea în Țările de Jos. — Țările de Jos, venite prin moștenire în stăpânirea spaniolă, n'au avut de ce să se plângă, subt cârmuirea lui Carol V, cu toată firea autocrată a monarhului. Dar subt urmașul său, Filip II, aceste provincii fură strașnic persecutate — de oarece trecuseră mare parte din locuitorii lor la protestanism. Pentru asta ele au dus în toată domnia lui o crâncenă luptă. Rezultatul fu desbinarea lor: parte din provincii — cele de la sud — și anume flamanzii și valonii, *Belgienii*, rămaseră catolici și stătură și mai departe subt dominația Spaniei — iar cele dela nord, batavii, *Olandejii*, alcătuiră o republică independentă, recunoscută mai apoi de Europa.

Atât cei dela nord cât și cei dela sud erau foarte buni negustori și industriași — așa că orașele acestea s'au îmbogățit de timpuriu. S'a creat apoi o însemnată mișcare artistică. Avem aici două școli:

Şcoala flamandă a dat pe *Rubens* — un pictor de o productivitate enormă. Şi-a făcut studiile în Italia şi, întors în ţară, a locuit mai mult în Anvers. A pictat peste 1500 de tablouri, excelând în toate genurile. Coloarea şi varietatea compoziţiei la el sunt uimitoare. A avut elevi

Rembrandt

Marele pictor olandez a pictat multe portrete în care era meşter neîntrecut. Şi pe el s'a făcut de vreo 64 de ori, în diferite epoci ale vârstei.

însemnaţi ca *Van Dyck*, *Jordaens*, *Teniers*, etc. Castelul Peleş posedă două tablouri de Rubens: *Hercule gâtuind leul din Nemeea* şi portretul *Izabelei de Austria*, regenta Ţărilor de Jos, protectoarea pictorului.

Şcoala olandeză — este reprezentată prin mulţi pictori, în fruntea cărora stă *Rembrandt*. A trăit mai mult la Amsterdam. Este vestit mai ales prin tonalitatea colorilor sale — îmbinate astfel, încât fiinţele şi lucrurile zugrăvite capătă de departe un relief cu efecte prodigioase. Tablourile lui sunt foarte preţuite astăzi — şi constituesc gloria muzeelor. Castelul Peleş are două pânze, dintre care *Haman cerând iertare lui Ahaşverus* este de o impunătoare frumuseţă. Rembrandt a avut elevi vestiţi, între care mai însemnat este *Gerard Dow*. Alţi pictori din această şcoală sunt Ruysdael, Hals, etc.

Francisc Bacon

Vestit filosof şi om de ştiinţă englez. A ocupat cele mai înalte funcţiuni ajungând chiar Mare Cancelar al Regatului. De asemenea a fost făcut Baron de Verulam şi Viconte de St. Alban. Dar, lacom de bani, a traficat cu slujbele sale, pentru care a fost destituit, judecat şi închis în Turnul Londrei. Iacob I l-a scos din închisoare, după care Bacon s'a ocupat numai cu ştiinţa. A murit în 1626, în urma unor experienţe de fizică.

Renaşterea în Anglia.— Aicì avem mai ales o mişcare ştiinţifică, reprezentată prin *Bacon* — filosof însemnat, care a scris *Novum Organum*, operă ce dă o lovitură mortală scolasticei. El se ridică împotriva metodei întrebuinţate până atunci pentru studierea diverselor fenomene, care constă în ipoteze şi argumentări — înlocuind-o cu observaţia şi cu experienţa, pentru a ajunge la legi. Tot în acest timp a trăit şi medicul *Harwey* care a descoperit legile circulaţiei sângelui.

In *arhitectură* avem catedrala *Sf. Paul*, cel mai însemnat edificiu din Londra, zidită în stilul Renaşterii, după planurile arhitectului *Wren*. Seamănă cu biserica Sf. Petru din Roma, dar e mult mai mică.

In literatură, Anglia a produs pe poetul dramatic *Wiliam Shakespeare*, unul din cei mai mari scriitori ai omenirii, de la care avem drame, tragedii şi comedii, în care pasiunile omeneşti sunt analizate cu o mare putere.

XXXV

Răspândirea Renaşterii în Europa

Renaşterea în Germania. — Umanismul a avut reprezentanţi puternici în Germania, în secolul XVI. Studiile clasice luară o desvoltare aşa de mare, încât din acest punct de vedere Germania aproape stă în fruntea tuturor celorlalte ţări. Funcţionau aici 15 universităţi, între care acelea din Leipzig, Heidelberg, Wittemberg, Friburg, Basel, Tübingen, erau vestite. Curentul nou, în luptă cu spiritul scolastic, se impusese aşa de mult, încât studiile clasice formau baza învăţământului public.

Desideriu Erasm

Om foarte învăţat, scriitor mare şi plin de înţelepciune. Numele lui era aşa de vestit, încât regii căutau să-l aibă la curtea lor. Papa Paul voise să-l facă cardinal, dar Erasm n'a primit. In figură poartă boneta doctorilor în teologie. (După tabloul lui Holbein. Muzeul din Anvers).

Intre umaniştii germani avem pe *Reuchlin*, cunoscător adânc al limbii greceşti şi introducătorul studiilor ebraice în Germania. Mai vestit e însă *Erasm*.

Erasm din Rotherdam (1467-1536) a fost desigur cel mai mare din toţi umaniştii vremii lui. A studiat teologia la Paris, fiind întâiu hotărît să se facă călugăr; dar firea sa nu se împăca cu felul acesta de viaţă. A studiat apoi şi la universitatea din Bolonia, unde ştiinţa Dreptului ocupa locul de frunte. Incurând ajunse vestit în Europa: a fost profesor la universitatea din Oxford şi Cambridge, iar Francisc I i-a propus conducerea Colegiului Franţei. Erasm n'a primit însă. S'a stabilit la Bâle, la a cărui universitate a fost profesor, şi unde şi-a scris cea mai mare parte din operele sale. Marea lui glorie i-a venit atât din numeroasele sale studii asupra scriitorilor greci şi latini, cât şi dintr'o vastă *Corespondenţă*, din *Colocviile* sale, dintr'o ediţiune corectă a *Noului Testament* în limba grecească, cu o traducere în latineşte, dar mai ales din vestita lui operă *Laus Stultitiae*. Apărută în 1508, această satiră a societăţii din vremea lui s'a desfăcut repede în mai multe ediţii şi a fost tradusă în toate limbile.

Erasm şi-a scris toate operele în latineşte — aşa că din acest punct de vedere deşi neamţ, el nu-şi are locul în literatura germană.

Mişcarea artistică. — In arhitectură a dominat multă vreme stilul ogival care a produs aici monumente impunătoare. In jumătatea a doua a veacului XVI, începu să se zidească însă şi în stilul Renaşterii, mai ales prin influenţă italiană.

În sculptură, Germania a produs puţin, dar în pictură are doi mari artişti: *Albert Dürer* şi *Holbein*.

Albert Dürer era fiul unui giuvaergiu ungur. A fost pictor, inginer, gravor, sculptor, giuvaergiu şi tipograf. A făcut portrete şi tablouri religioase în care se vede un profund sentiment al credinţei. A săpat peste o mie de gravuri. Tabloul său — *Apostolii* — din muzeul din München, este considerat ca opera cea mai puternică din pictura germană.

Holbein a excelat în portrete — specialitatea sa. A trăit în Bâle. Fiind pictorul lui Henric VIII, a stat multă vreme

Ana de Clèves

Tabloul acesta, opera lui Holbein, e foarte bine lucrat, dar întreaga făptură a Prinţesei, cu toate bogăţiile depe dânsa, e puţin graţioasă. Totuş Henric VIII văzând acest portret s'a hotărît s'o ieie pe Ana de soţie. Dar când ea a venit în Anglia, nu i-a mai plăcut şi, după şase luni, a lăsat-o. Era a patra soţie a lui. (Muzeul Luvrului).

în Anglia, unde a și murit de ciumă, în anul 1543. A zugrăvit și faimoasa frescă, *danțul morților*, din cimitirul din Bâle. Poate sta alături cu oricare din marii pictori italieni din vremea Renașterii.

Mai puțin însemnat decât acești doi este *Luca Cranach*, portretist, amicul lui Luter.

Țările slave: Boemia, Polonia, Rusia. — Renașterea, născută în Italia, a avut influență mai ales asupra țărilor apusene, condițiile culturale fiind aici mai proprii pentru a favoriza o mișcare literară sau artistică. Intre altele, viața orășănească în această parte a continentului n'a încetat nici o clipă din vremea Romanilor — lucru care nu se poate spune despre părțile Europei răsăritene.

In Boemia, limba latinească din Biserică a fost înlocuită, în urma reformei husite, cu limba națională. In Praga era o universitate făcută în anul 1348, de către Carol IV, universitate care a contribuit la cultura poporului; dar o mișcare propriu zisă a unei Renașteri intelectuale, în sensul italian al cuvântului, n'a fost aici. Pe vremea lui Rudolf II, a existat oarecare desvoltare științifică în ce privește chimia și astronomia. Aceste categorii de cunoștințe erau însă vițiate prin practicele Evului Mediu, care transformau pe cea dintâi în *Alchimie*, iar pe a doua, în *astrologie*.

In Polonia, datorită catolicismului, s'a păstrat limba latină în Biserică și cu asta, o legătură mai strânsă între această țară și Apus. Nobilii își trimeteau copiii la universitățile italiene, mai cu samă la cea din Bolonia, unde, odată cu studiul Dreptului, trăiau și intensa viață a Renașterii, a cărei influență era apoi adusă în țară. Introducându-se și în Polonia Reforma religioasă de către socinieni, a început și limba poloneză să fie cultivată, mai întâiu în traducerea textelor sfinte, apoi și în scrieri laice. Mai ales studiile istorice capătă aici oarecare desvoltare, și nume ca *Dlugosz*, *Bielski*, *Strikovski*, sunt însemnate nu numai pentru Poloneji, ci și pentru țările vecine. Polonia a avut însă un mare om de știință, pe *Copernic*.

Neculai Copernic (1473-1543) celebru astronom, născut la Thorn — a profesat întăiu matematicile la Roma — unde a venit pentru a face cunoştinţă cu învăţaţii italieni. A dat la lumină un nou sistem al lumii, după care pământul se învârteşte în jurul lui însuş descriind şi o orbită împrejurul soarelui. Ideia aceasta o avusese şi matematicul *Aristarc din Samos*, cu optsprezece secule mai înainte, dar mai ales pitagoricianul *Philolaus din Crotona*.

Copernic.

Neculai Copernic a făcut parte din cler. A fost unul din marii oameni de ştiinţă de la începutul timpurilor moderne.

Copernic a probat această teorie cu numeroase observaţii şi calcule, deşi în mod definitiv lucrul a fost dovedit de *Newton*. Cartea lui Copernic cu sistemul său, numită *De Revolutionibus orbium coelestium*, a apărut în 1543, iar Copernic a văzut-o numai în ziua morţii. Deşi era dedicată papii Paul III, prima ediţie a fost arsă din ordinul inchiziţiei, „cuprinzând afirmări contrare Sfintelor scripturi".

In Rusia, prin legăturile dintre ţarii săi şi împăraţii Constantinopolii — s'a introdus influenţa bizantină. Mitropoliţii erau greci, principii ruşi luau soţii grece, iar şcolile, multe-puţine câte erau, sufereau aceiaş influenţă. Cu năvălirea Tătarilor, Rusia a început să ducă o viaţă aparte, mai aproape de Asia, decât de Europa.

Ungaria. — Dinastia Angevină, originară din Neapoli, a avut influenţe bune asupra Ungariei, nu numai din punct de vedere politic, ci şi cultural. Ludovic cel Mare întemeiază o universitate, face clădiri măreţe, aşa cum se zideau şi în Italia — de unde veniră în timpul său mulţi arhitecţi — aduce sculptori şi pictori care lucrează pentru rege şi pentru magnaţi, îngrijeşte de instrucţia poporului. Legăturile Un-

gariei cu papii — unii din ei protectori ai culturii — au contribuit şi ele la menţinerea unei atmosferi mai alese, în special pe vremea lui Matei Corvin. Acest rege, prin firea sa, a fost un mare protector al culturii. A fundat vestita bibliotecă *Corvina,* care cuprindea 50.000 de manuscrise şi a întemeiat o Academie — pentru învăţarea teologiei şi a filosofiei. Pe timpul său au trăit istoricii *Bonfinus* și *Thurocz* care sunt și umanişti, în înțelesul apusean al cuvântului, ca și *Nicolaus Olachus*, român din Ardeal, ajuns arhiepiscop în Gran.

Adoptând Ungurii calvinismul, limba ungurească începe să se cultive, mulţămită traducerilor religioase — dar cuprinderea Ungariei de către Turci a pus oarecare stavilă acestor frumoase începuturi.

Ţările Româneşti. — Introducerea tiparului pe vremea lui Radu cel Mare ar fi putut folosi culturii, dacă tipăriturile nu s'ar fi făcut în slavoneşte. Această limbă, fiind *moartă*, era departe de a avea vreo influenţă culturală asupra Românilor. Mulţămită însă introducerii luteranismului la Saşi, aceştia, în scop de propagandă religioasă, încep să tipărească cărţi în româneşte, mai ales că şi Diaconul Coresi, spre sfârşitul veacului XVI, dă la iveală asemenea traduceri.

Totuş, în plină epocă a slavonismului, s'au găsit câţiva care doreau să cunoască şi la noi textele sfinte, în limba românească, fie pentru a fi întrebuinţate prin unele *paraclise*, fie şi numai dintr'un îmbold intelectual. Aşa se explică manuscrisul *Faptele Apostolilor* dela Voroneţ şi *Psaltirea Scheiană*, care, după limbă, par să fie de pe la sfârşitul veacului XV.

In genere însă, slavonismul a fost o mare piedică pentru progresul intelectual al Românilor.

In ce priveşte manifestările artistice, ele se găsesc mai toate în domeniul arhitecturii. Lăcaşurile dumnezeeşti, ridicate de Voievozi, au făcut să se simtă şi la noi influenţele Renaşterii. Ştefan cel Mare a zidit peste 40 de mânăstiri şi biserici, între care *Mânăstirea Putna*, cea mai mare

din țară, *Humorul* și *Voronețul*, precum și biserica *Sf. Neculai cel Bogat* din Iași, cea dela *Borzești*, în Bacău, etc. Toate aceste sfinte lăcașuri sunt clădite într'un stil moldovenesc, amestec de stil bizantin cu influențe ogivale. Afară de biserici, podoabele manuscriselor copiate prin mânăstiri, frumusețа odăjdiilor și a odoarelor dăruite, precum și meșteșugitele inscripții săpate pe pietrele mormintelor — ne arată că Moldova a cunoscut din plin manifestările artei.

Mormântul lui Ștefan cel Mare

Piatra mormântală dela Mânăstirea Putnei e de marmură albă, împodobită la mijloc cu foi de acant și încunjurată de jur-împrejur cu un epitaf săpat în frumoase slove kirilice. Această inscripție spune: Preacinstitul Domn Ion Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, ctitor și întemeietor al acestui sfânt lăcaș, care odihnește aici. S'a strămutat la veșnica locuință în anul — luna — și întru al Domniei sale an — " Această piatră fiind pregătită încă fiind în viață, urmașii săi n'au mai complectat-o cu datele morții marelui Voievod.

Dar cele mai frumoase clădiri bisericești le găsim în Muntenia: *Mânăstirea Dealului* și *Curtea de Argeș* — amândouă în stil bizantin amestecat cu stilul Renașterii.

Mânăstirea Dealului, opera lui Radu cel Mare, zidită din blocuri de piatră, e un lăcaș mic, dar de o frumusеță și de o eleganță remarcabile. Are trei turle. Este împodobită cu chenaruri împletite — sculptură minunată. Inscripțiile slavone, așezate deoparte și de alta a ușii de intrare, sunt așa de frumoase, încât alcătuesc și ele o podoabă a edificiului.

Mânăstirea Curţii de Argeş este una din cele mai frumoase biserici din Răsărit. Neagoe Basarab a înălţat-o în vechea capitală a ţării, ca s'o despăgubească de mutarea mitropoliei de aici. Pentru ridicarea ei, Neagoe a adus marmură şi mozaic din Turcia. Sculpturile care o împodobesc sunt aşa de armonioase, încât nu te saturi privindu-le. Are patru turle, dintre care două mai mici şi două mai mari. La cele mici, ferestrele sunt plecate în sens invers, deoparte şi de alta, aşa că prin această dispoziţie se capătă un frumos efect estetic.

Neagoe a mai înălţat şi alte lăcaşuri dumnezeeşti atât în ţară — cum a fost Mitropolia din Târgovişte, terminată în vremea lui Radu Paisie — cât şi în părţile Răsăritului: la Sfântul Munte, la Constantinopoli şi la Ierusalim.

Prin această activitate religioasă, manifestată şi prin închinarea mânăstirilor din ţară către cele din Răsărit, el a pregătit influenţa grecească în ţările noastre.

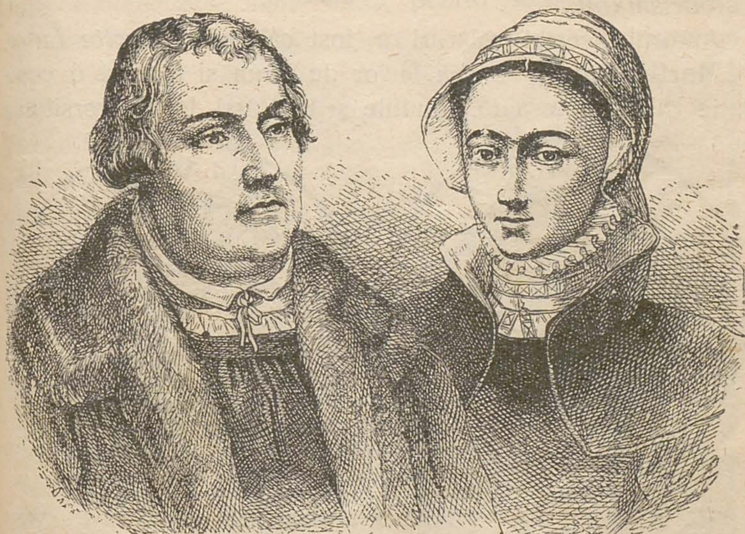
XXXVI

Reforma

Cauzele Reformei. — Puterea lumească a papilor a făcut mult rău Bisericii catolice, mai ales când şefii ei s'au încurcat în lupte cu regii şi împăraţii. După ce scaunul pontifical a fost mutat la Avignon, corupţia s'a întins şi mai mult în cler. Preuţii şi episcopii, urmând exemplul papilor, nu se mai îngrijeau de slujbele bisericeşti, ci numai de propiile lor interese. *Marea schismă* provocă dezordini scandaloase pe care sinoadele s'au silit zadarnic să le îndrepteze. Lucrul era însă greu, atâta vreme cât pe scaunul papal stăteau oameni pentru care chestiunile religioase însemnau prea puţin. Papa Alexandru Borgia, ca să-şi asigure situaţia copiilor săi, Cezar şi Lucreţia, a întrebuinţat cele mai criminale mijloace care au înspăimântat lumea. Iuliu II a fost mai mult militar decât cleric. Purta cască şi platoşă de oţel, conducea bătăliile şi era tare în diplomaţie. Leon X a fost

un suveran luxos, care trăia în cele mai mari desfătări lumeşti, încunjurat veşnic de literaţi, de artişti şi de cântăreţi.

De multă vreme oamenii cereau reformarea moravurilor clerului. Wiclef şi Hus propuseseră schimbări adânci în Biserică, pentru care preuţii i-au declarat eretici. Insă nu numai ei, ci chiar sinoadele mărturiseau că mare parte dintre

Luter şi soţia sa

Luter avea peste 40 de ani când i s'a făcut acest portret, deci era după ruptura lui cu Biserica catolică. Soţia sa, Caterina de Bora, fusese călugăriţă şi fugise din mânăstire ca să se mărite cu Luter. Faptul că reformatorul protestant era însurat, a fost un bine pentru Germani, căci până astăzi pastorul luteran se prezintă înaintea credincioşilor nu numai ca servitor al cultului, ci şi ca părinte şi soţ. Luter a fost unul din eroii mari ai omenirii, cutoatecă a făcut un rău imens catolicismului. (Portrete de Cranach, Castelul din Wartburg).

episcopi, preuţi şi călugări, erau corupţi din pricina bogăţiilor şi a trândăviei.

Pe de altă parte, studiile Renaşterii deşteptase pe oameni. Tiparul ajută să se împrăştie cărţile, mai ales Biblia. Dela 1456 până la 1517, s'au tipărit peste 400 de ediţii din această lucrare. In Germania era o mişcare puternică, întreţinută de învăţaţii mari, *Erasm din Rotterdam* şi *Reuchlin*, care arătau pe preuţii catolici ca pe nişte partizani ai igno-

ranței și ai întunericului. Cereau și ei reforme adânci, dar papii, nefăcând nimica, o schismă mare desbină catolicismul. Această desbinare se numește *Reformă*, căci acei care o susțineau voiau să reformeze disciplina Bisericii.

Reforma este deci schisma religioasă care a izbucnit în Biserica din Apus, în secolul XVI, și care a rupt unitatea catolicismului.

Autorul acestei mișcări a fost călugărul *Martin Luter.*

Martin Luter. — Era fecior de țăran și a avut o copilărie tristă și necăjită. Studiile și le sfârși la universitatea

Erasm și Hutten

Două medalii în lemn reprezentând pe doi mari umaniști germani: Erasm din Rotterdam și Cavalerul Ulrich von Hutten.

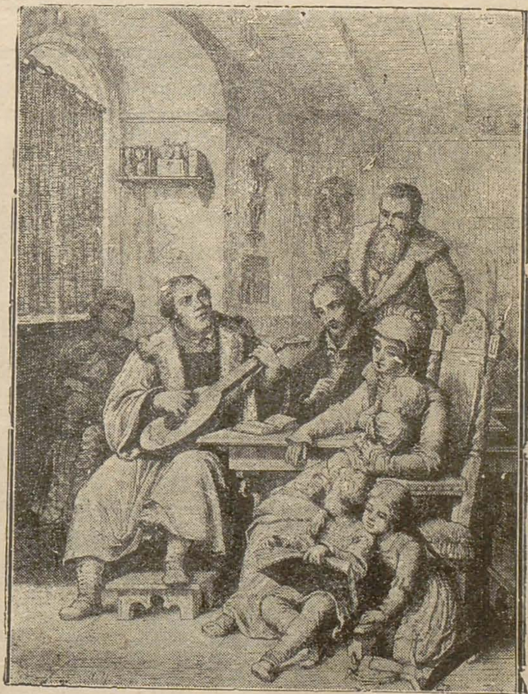
din Erfurth, unde învăță teologia, literatura, dreptul și muzica. La universitate, Luter petrecu viața sgomotoasă a studenților din timpul său, ducându-se la vânătoare și purtând spadă și cuțit la brâu. Dar, într'o zi, un prietin bun al său fu trăsnit chiar lângă dânsul; această întâmplare îl hotărî să se facă călugăr, intrând în mânăstirea Augustinilor din Erfurth.

Cunoscându-l electorul Saxoniei, Frederic Ințeleptul, îl luă subt protecția sa numindu-l profesor la universitatea din Wittenberg.

Luter era bun creștin. Fiind trimes odată la Roma, plecă cu multă cucernicie făcând drumul pe jos, postind și închi-

nându-se. Când ajunse în Italia, rămase îngrozit de cele ce văzu, iar la Roma, luxul și viața papii îl scandaliză enorm. El se întoarse scârbit și amărît, cu sămânța revoltei în suflet.

Tocmai pe vremea asta, papa Leon X, dorind să sfârșească mai iute catedrala Sf. Petru și neavând bani, puse în vânzare *indulgențele*, niște hârtii pentru iertarea păcatelor. Abuzul era cu atâta mai mare, cu cât preuții vindeau aceste acte, nu numai pentru greșelile săvârșite, ci și pentru cele viitoare. Indulgențele se împărțeau pretutindeni, iar în Germania fu însărcinat cu desfacerea lor, un călugăr desfrânat, anume dominicanul *Tetzel*.

Luter și familia sa

Luter a avut mai mulți copii. El era un om primitor, vesel și glumeț. Cânta din chitară. În figură se văd cinci copii, de toate mărimile. Cei doi bărbați de lângă soția sa sunt rudele ei.

Răsvrătirea lui Luter. — Văzând comerțul cu cele sfinte, Luter se întristă până în adâncul inimii. De aceia el vorbi mai întâiu studenților de pe catedră, împotriva acestui abuz, apoi, într'o zi de sărbătoare, lipi pe ușa unei biserici din Wittenberg nouăzeci și cinci de întrebări care combăteau indulgențele și pe cel care le vindea, adică pe Tetzel.

Tetzel răspunse și el tot la fel, și o ceartă se iscă între ambii călugări. Deși papa la început nu-i dădu nici o atenție,

mai târziu trimese pe un reprezentant al său, numit *Cajetano*, ca să împace lucrurile. Luter nevoind însă s'asculte de solul papii, Leon X publică în contra lui o bulă de excomunicare. Dar Luter o arse în public, în ziua de 10 Dechemvrie 1520. Atunci papa se adresă lui Carol Quintul— care, pentru a liniști lucrurile, strânse o dietă la *Worms*, la care fu invitat și Luter.

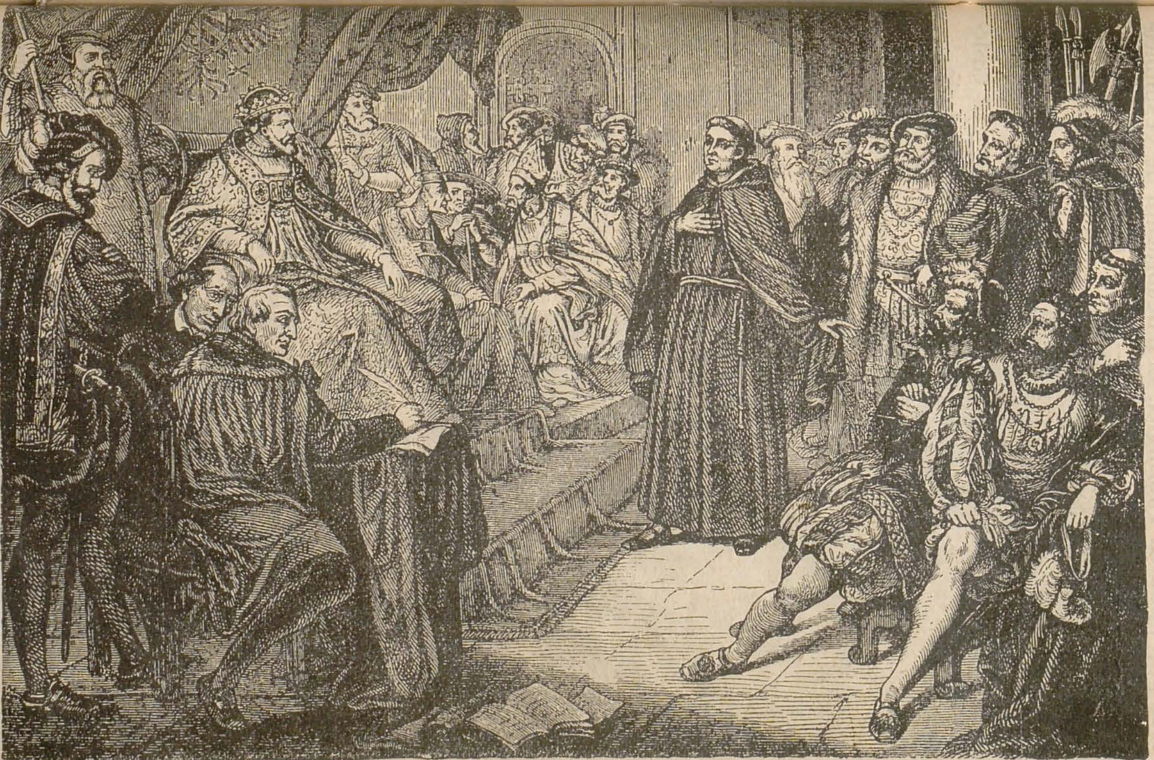

Luter arzând bula papii

Luter primind bula de excomunicare, adună studenții și altă lume într'o piață din Wittenberg și acolo arse documentul pontifical. Să se observe în figură entuziasmul tinerilor și îngândurarea celor mai în vârstă. (După o stampă din vremea aceia).

Luter se prezintă la Adunare, unde prezida însuș împăratul. Stăruind însă în învățăturile sale, fu condamnat la exil și scos de subt apărarea legilor.

Traducerea Bibliei. — Luter ieși liniștit din oraș, căci nimeni nu îndrăznea să-l atace. Dar protectorul său, Frederic, electorul Saxoniei, temându-se pentru viața profeso-

Dieta din Worms

Adunarea e prezidată de Carol Quintul care stă pe tron. Deasupra lui se vede pajura austriacă cu două capete, Lângă împărat stau electorii și reprezentanții papali, Luter poartă rasa călugărilor augustini,

rului, puse niște oameni mascați să-l răpească pe când trecea prin pădurea Thuringiei. Ei îl desbrăcară de veșmintele călugărești, îmbrăcându-l cu altele de cavaler și, schimbat așa, îl duseră în Wartburg, la castelul lui Frederic.

Luter la Wartburg

Luter a stat în castelul lui Frederic Înțeleptul aproape un an, subt numele de cavalerul Gheorghe. Ca să fie mai necunoscut, și-a lăsat barbă. Aici a tradus Biblia, operă uriașă, la care a lucrat toată viața lui, corectând mereu ediție după ediție. Cât a rămas în castel, a fost într'una chinuit de griji, față cu răspunderea ce și-o luase înaintea lumii. Era sigur că-l cearcă Necuratul, căci Luter credea în diavoli. Odată, pe când îl necăjea înțelesul unei fraze din Testamentul Vechiu, i s'a părut că vede pe Satana rânjind. Luter a aruncat cu călimara care a făcut o pată neagră pe părete. Această pată putea fi văzută până în anii din urmă. Odaia în care a stat el, se păstrează și astăzi, așa cum era atunci.

Luter a locuit în castel, neștiut de nimeni, aproape un an. De aici trimetea în toată Germania scrisori îndreptate împotriva papii, prin care el puse bazele Bisericii luterane. Cerea desființarea puterii papale și a călugăriei, căsătoria preuților, înlocuirea limbii latine din Biserică cu limba vorbită, împărtășania cu pâne și vin, nu numai cu azimă, și libertatea de a ceti și de a interpreta cărțile sfinte. Cât a stat la Wartburg, Luter a tradus Biblia în limba germană, traducere care a rămas până azi ca un model de limbă literară.

Intinderea Reformei în Germania. — Luter propuse ca averile Bisericii să fie luate de către Stat, ceia ce a

făcut pe cei mai mulţi prinţi germani să treacă de partea Reformei. Anume, electorul de Brandenburg, electorul Saxoniei, principii de Hessa, de Mecklenburg, de Pomerania etc., precum şi multe oraşe, adoptând învăţăturile lui Luter, secularizară şi averile bisericeşti. Iar Albert de Brandenburg, magistrul cavalerilor Teutoni — care erau aşezaţi în afară de Germania — seculariză toate pământurile lor pe care le transformă în *Ducatul prusian* declarându-se el stăpân ereditar. Din acest ducat a ieşit mai târziu regatul Prusiei.

Invăţăturile lui Luter provocară răscoale ţărăneşti. Când ţăranii au văzut că numai prinţii trag foloase din noua credinţă, s'au răsculat şi dând foc castelelor ucideau tot ce întâlneau în cale. Luter predică atunci un războiu de exterminare împotriva lor. Nenorociţii ţărani fură ucişi cu miile, iar cei rămaşi în viaţă au fost aduşi într'o stare şi mai proastă decât înainte.

Albert de Brandenburg
Inscripţia : Alber(tus) D(ei) G(ratia) Mar(graphus) Bran(denburgi) Dux Prussiae etc.

Intre acestea Reforma se lăţea, aşa că cuprinse toată partea de miazănoapte a Germaniei. După ce Carol Quintul încheie pacea de la Cambrai, putu să se ocupe şi de afacerile acestea. Prin fratele său, Ferdinand, strânse o dietă la Spira (1592) care admise *luteranismul* — dar îl opri să fie propagat aiurea decât în locurile unde fusese primit pân'în acel an. Impotriva acestei sentinţe luteranii protestară şi de atunci fură numiţi şi *protestanţi*. In anul următor, o nouă dietă fu ţinută la Augsburg, când reformaţii prezentară crezul lor, numit *Confesiunea dela Augsburg*, redactat de Melanchton, ginerele lui Luter. Acest crez, ne fiind recunoscut, Biserica luterană s'a despărţit de cea catolică.

Luter a murit în anul 1546, la Eisleben, unde se născuse.

După pacea de la Crespy (1544), Carol Quintul veni cu

toată puterea lui împotriva prinților protestanți. Neputându-i însă învinge până la sfârșit, a fost nevoit să încheie cu dânșii pacea din *Augsburg* (1555), prin care prinții luterani căpătau libertatea cultului — având chiar dreptul de a impune credința lor și supușilor. Li se recunoșteau pământu-

Reforma în Germania

Regiunile punctate cu negru sunt țările protestante, cele albe, catolice. (După A. Mallet).

rile secularizate, dar se opreau cu străşnicie pe viitor ca să se mai facă altele. Așa că averile bisericilor erau rezervate clerului, chiar acolo unde s'ar mai fi primit Reforma. Din pricina acestui *„rezervat eclesiastic“* au ieșit mai târziu mari nenorociri.

XXXVII

Răspândirea Reformei în celelalte state
Contra-Reforma

Reforma în Elveţia. — Ulrich Zwingli, un preut din Zurich, s'a ridicat mai întăiu împotriva obiceiului ca tinerii

Ulrich Zwingli
A început atacurile împotriva papilor înainte de Luter, cerând reforma în Biserică, stârpirea luxului şi căsătoria preuţilor. A murit în luptele dintre Catolici şi Reformaţi la 1531, având 47 de ani. (Muzeul din Florenţa).

elveţieni să se angajeze *mercenari* pe la regii vecini. După asta se sculă în contra papii, chiar înainte de Luter, căci şi în Elveţia indulgenţele se vindeau cu aceiaş uşurinţă

Ioan Calvin

Calvin era un om slăbănog, veşnic bolnav şi sfredelit de reumatisme. E îmbrăcat într'o manta blănită pe margine, iar în cap, peste un fes care-i astupă urechile, poartă o şapcă. Fugit din Franţa, din pricina persecuţiilor lui Francisc, s'a stabilit la Geneva — unde a ajuns cârmuitorul oraşului, ai cărui locuitori tremurau înaintea lui. A ars de viu pe Michel Servet — savantul care a vorbit cel dintâiu despre circulaţia sângelui. (După un portret din vremea sa).

ca și în Germania. El propuse cărțile sfinte ca singurul izvor al credinței, și îndepărtă din biserică icoanele, clopotele,

crucile, lumânările, altarul, etc. Slujba se mărginea la o rugăciune comună și la o predică. O parte din cantoane, Zürich, Bassel, Schaffhausen, Berna, primiră Reforma; celelalte: Uri, Schwitz, Unterwalden și Lucerna, o respinseră. Urmă un răsboiu civil între aceste două tabere, când pieri și Zwingli (1531).

După moartea lui, se încheie o pace prin care fiecare canton căpătă libertatea cultului. Ideile lui Zwingli se răspândiră în partea de miazănoapte a Elveției, pe când la miazăzi se propagă calvinismul.

Ioan Calvin. — Calvin era francez, fugit din patrie din pricina persecuțiilor religioase împotriva Valdensilor din Provence. Se așeză întâiu în Basel, unde publică importanta sa scriere: *Instituția creștină*, iar de aici se duse la Geneva. Locuitorii Genevei se răsculară împotriva episcopului care cârmuia în numele Ducelui de Savoia și, după câtva timp, îl aleseră pe Calvin guvernator. El făcu din acest oraș o republică pe care o cârmui cu mare strășnicie. Invățăturile sale fură duse de aici prin alte țări, încât Geneva fu numită *Roma protestantismului.* Calvinsmul s'a răspândit în Țările-de-Jos, în sudul Franței, la Unguri și în Scoția. Aici reformatorul a fost un elev al lui Calvin, numit *Ioan Knox*, care a tradus Biblia în limba engleză. Biserica întemeiată de el s'a numit *presbiterianism.* In Franța adepții lui Calvin și-au zis *hughenoți.*

Calvinismul a suprimat ceremoniile religioase, leturghia și episcopatul. In biserică nu se admite nici o podoabă. La baza credinței este *predestinarea*, după care soarta omului e hotărîtă înainte de a se naște.

Reforma în Anglia. — In Anglia, Reforma a fost întrodusă de regele *Henric VIII*, un om foarte corupt, însă un catolic bun. Cu toate că era cât se poate de ignorant, când a apărut Reforma în Germania, el a luat apărarea papii publicând vreo două scrieri, prin care combătea ideile lui Luter. Papa l-a numit *„apărătorul credinței"*. Totuș, încurând s'a ivit discordia între el și șeful catolicismului.

Henric VIII voind să se despartă de Caterina de Aragon cu care trăise 18 ani, pentru a lua pe o domnişoară a reginei, numită *Ana de Boleyn*, ceru dela papă să-i încuviin-

Henric VIII

Era înalt şi gros. Lacom de bani şi corupt, din pricina asta a intrat în neînţelegere cu Papa, declarându-se capul Bisericii. E îmbrăcat într'o tunică de mătasă, împodobită foarte bogat, peste care atârnă cu eleganţă o manta de catifea roşie, blănită cu cacom şi lucrată cu şireturi de aur. Pălăria neagră, încărcată de pietre scumpe şi aşezată pe-o ureche, e ornată cu o pană albă de struţ. (După portretul lui Holbein).

teze despărţenia. Dar papa, ca să nu se strice cu Carol Quintul, nepotul reginei, de care avea nevoie împotriva

protestanţilor, îi refuză cererea. Regele se înfurie straşnic. Destitui pe episcopul din Canterbury şi numi în locul lui pe un prietin care aprobă divorţul. Papa îl excomunică pe rege, dar Henric, ca şi Luter, arse bula de excomunicare, apoi se declară el cap al Bisericii anglicane şi confiscă toate averile clerului (1534). După asta spânzură şi arse de vii pe toţi acei care nu voiră să-i admită ideile.

Biserica anglicană a fost organizată mai târziu, subt Elisabeta, prin bilul celor 39 de articule. Se păstrează leturghia, cu toate ceremoniile cultului, şi episcopii, dar serviciul divin se face în limba engleză. Dogma bisericească este calvină, căci admite numai două taine: botezul şi împărtăşania.

Anglicanismul a fost mai ales adoptat de clasele superioare. In păturile populare începuse să pătrundă *puritanismul* şi secta *amicilor* care împingeau rigorile credinţei pânăla ultimele extremităţi. Amândouă aceste secte au fost prigonite de regii englezii.

Reforma în celelalte ţări. — Dintre ţările nordice, Suedia a primit mai întâiu *luteranismul*. Regele *Gustav Vasa*, pentru a scăpa de supremaţia Danemarcei, care era susţinută de catolici, făcu o mare mişcare naţională. El alungă pe străini, se declară rege independent de Daneji, apoi chemă din Germania doi propagandişti protestanţi, pe *Laurenţiu Petri* şi *Olaus* — ca să predice Reforma. Aşa s'a introdus în Suedia luteranismul. Averile clerului au fost secularizate (1527).

In Danemarca, Norvegia şi Irlanda, care formau un singur stat, a fost introdus tot luteranismul de către regele Frederic I.

In Transilvania, Saşii au admis luteranismul, mulţămită lui *Ioan Honterus* care a înfiinţat o tipografie la Braşov, iar Ungurii şi Secuii, calvinismul. Reformaţii s'au silit să atragă şi pe Români la credinţele lor, tipărind *în româneşte* cărţi cu noua învăţătură. Cea mai veche tipăritură românească este catehismul luteran din 1544, căruia i-a urmat apoi mai multe lucrări religioase, tipărite la Braşov de către Diaconul Coresi. Românii au rezistat acestei propagande, dar

de pe urma ei au rămas evangheliile și psaltirea traduse în limba noastră.

In toate părțile unde a pătruns Reforma, în locul clerului bogat și susținut de papă, erau acuma *pastori*, supuși cu totul guvernelor de care erau plătiți.

Contra-Reforma. — Progresele repezi ale Reformei au înspăimântat pe catolici. De aceia ei doreau să se puie ordine în Biserică. S'au făcut chiar încercări ca protestanții din Germania să intre iarăș subt ascultarea papii. Pentru asta, au fost trimeși în 1541 câțiva cardinali la Ratisbona, ca să discute unirea cu învățații luterani. Nu s'a ajuns însă la nici o înțelegere.

Biserica catolică rămase cu Italia, Spania, Portugalia, Franța, Austria și Polonia. Pierderile erau mari și, deoarece încercările de unire dăduseră greș, șefii Bisericii catolice au procedat la îndreptarea abuzurilor care provocaseră desbinarea. Mijloacele întrebuințate au fost: *Sinodul dela Trident, reformarea tagmelor călugărești și crearea ordinului Iezuiților*, utilizarea *inchiziției* și funcționarea *Congregației Indexului*.

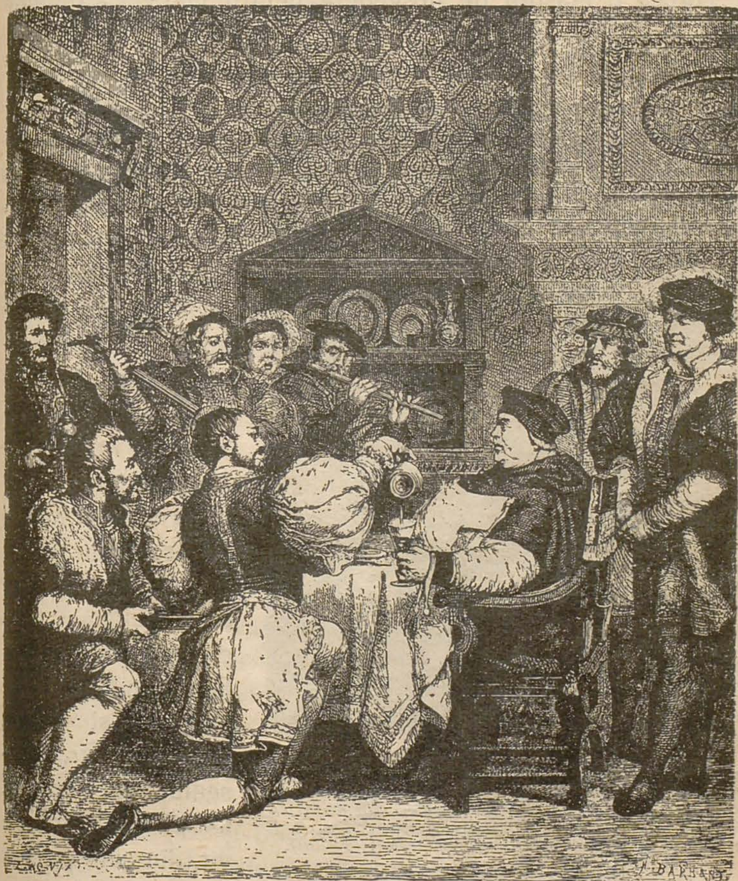
Sinodul dela Trident (1545-1563). — Acest sinod vestit a ținut 18 ani, bineînțeles cu pauze mari. Au luat parte episcopii din Italia, Germania, Franța și Spania. Anglia n'a fost reprezentată deloc. Au venit și delegați ai protestanților, dar s'au retras îndată din sinod.

Cel dintâiu lucru la care s'a oprit sinodul, a fost lămurirea credinței catolice. Pentru asta, s'a alcătuit un catehism cu dogmele catolicismului, ce trebuia explicat credincioșilor.

Apoi sinodul a luat măsuri pentru întărirea disciplinei în Biserică. A menținut la leturghie limba latină; a ordonat ca episcopii să supravegheze de aproape clerul; ca nimeni să nu poată fi episcop dacă n'avea 30 de ani, și preot, 25 de ani; ca să se facă seminarii pentru instrucția și educația viitorilor preuți care, la rândul lor, să observe pe mireni. A stăruit mai ales pentru îndreptarea moravurilor clerului.

Sinoadele, până acuma, se declaraseră mai presus de papă.

Sinodul dela Trident mărturisi că papii sunt superiori sinoadelor — de aceia, la sfârşit, ceru dela pontificele roman binecuvântarea lucrărilor.

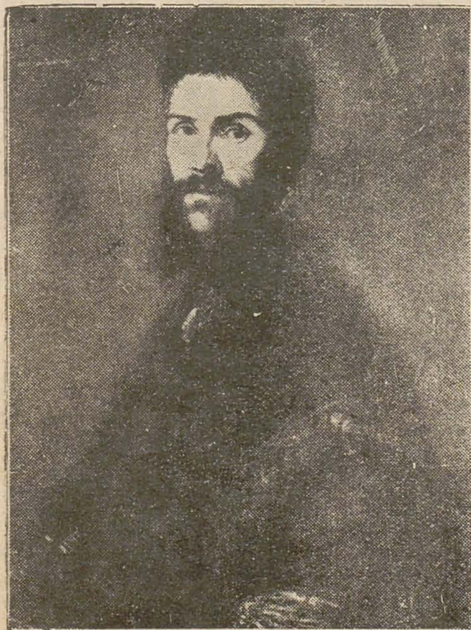
Episcopii şi Cardinalii înainte de Reformă

Figura arată cum obişnuiau unele feţe mari bisericeşti să-şi ducă viaţa. Aici e un cardinal englez. E servit în genunchi, cu vin scump, pe când un taraf de lăutari, îi ţine de urît. Chitaristul din stânga cântă din gură.

Opera Sinodului fu complectată prin diferite măsuri luate de către papi. Una din ele a fost întrebuinţarea *inchiziţiei* împotriva protestanţilor. Dar acest grozav consiliu

fu admis numai în Spania și'n Italia. In celelalte țări, ereticii erau judecați de tribunalele civile care procedau împotriva lor ca în contra tâlharilor și a omorîtorilor de oameni.

Tot ca o măsură de prevedere pentru viitor, s'a înființat *Congregația Indexului* care avea să publice lista cărților pe care nici un catolic nu trebuie să le cetească.

Ignațiu de Loyola

A fost întâiu soldat, dar cetind „Viețile Sfinților", deodată s'a schimbat. A murit sleit de puteri, în urma muncilor și a lipsurilor la care s'a dedat. A fost un om de o tărie sufletească extraordinară. E trecut în numărul sfinților. (Portret de Tițian).

Protestanții ceruseră desființarea călugărilor. Papii, nu numai că nu-i desființară, ci întăriră tagmele vechi, ba mai creară și altele nouă. Cel mai însemnat a fost *Ordinul Iezuiților*, înființat de *Ignațiu de Loyola.*

Ordinul Iezuiților. — Ignațiu de Loyola era un nobil spaniol. A fost crescut la curtea lui Ferdinand Catolicul alegându-și cariera armelor. Dar, la asediul unei cetăți, un picior îi fu strivit, din care pricină era cât pe ce să moară. Vindecat, se hotărî să-și închine viața pentru convertirea necredincioșilor. El se uni cu câțiva prietini juruindu-se să fie soldații lui Hristos. Așa s'a format *Compania lui Isus.*

Papa aprobă înființarea Ordinului, cu condiție ca membrii lui să-i recunoască supremația.

Organizația Companiei este făcută pentru luptă. In frunte

e un *general*, ales pe viaţă, cu putere nemărginită, care conduce *Provinciile* — subdiviziile Ordinului — cârmuite şi ele de câte un şef, numit *provincial*. Ca şi la armată, membrii sunt datori să asculte orbeşte pe superiori. Faţă cu şeful său, iezuitul trebuie să fie „ca un cadavru" sau „ca băţul în mâna drumeţului".

Iezuiţii nu trăiau prin mânăstiri, ci printre orăşeni umblând de multe ori îmbrăcaţi ca mirenii. Ei aveau obligaţia să lupte prin toate mijloacele ca să întărească credinţa catolică. Pentru asta, puteau întrebuinţa orice mijloc, chiar unele imorale, *„numai să nu ştie nimeni"*. Scopul lor fiind bun, spuneau că mijloacele pot fi oricât de rele, dar nu trebuia să afle lumea. Jurămintele cele mai grozave, dacă ei îşi făceau *rezervă mintală*, puteau să le calce.

Iezuiţii au lucrat mai ales prin ajutorul învăţământului. Şcolile lor erau vestite şi la ele îşi trimeteau copiii chiar protestanţii. Universitatea lor renumită se găsea la *Ingolstadt*.

Opera lor a fost enormă. Mulţămită Iezuiţilor, Germania de sud, mai ales Bavaria şi Austria, au fost scăpate de protestantism, iar Belgia, recâştigată la vechea credinţă. Dar ei nu lucrau numai în Europa. Misionarii Ordinului cutreierară toate continentele. Au pătruns în India, China şi Japonia, iar în America au fundat statul Paraguay. Pentru desăvârşirea mijloacelor de proselitism, s'a fundat în veacul XVII la Roma o şcoală, ajunsă vestită, subt numele de *Şcoala Propagandei*, ca să îndrumeze sforţările misionarilor.

Ei nu lucrau pentru vreun rege sau împărat, nici pentru vreun anumit papă, ci numai pentru catolicism *„spre mai marea glorie a lui Dumnezeu"*, cuvinte care au rămas până astăzi deviza Ordinului.

Mulţămită acestor măsuri, Biserica catolică—după schisma germană — s'a întărit strângându-se într'o puternică falangă în jurul papii, pe când Biserica reformată, fărâmiţindu-se în mai multe bisericuţe, a slăbit. Totuş, pentru omenire, câştigul a fost imens, căci numai datorită Reformei, s'a ajuns la principiul libertăţii religioase.

XXXVII

Dominaţia Spaniei în Apus

Răsboaiele pentru Italia

Starea Italiei la sfârşitul veacului XV. — Italia, deşi foarte bogată şi în plină Renaştere, prin urmare cu o cultură unică în Europa, e împărţită în mai multe state care trăesc în mare duşmănie. Găsim aici ducatul Savoiei, ducatul Milanului, republicele Veneţiei şi a Florenţei, Statul papal şi regatul Neapolii.

Ducatul de Savoia, aşezat între Franţa şi Milan, avea şi Piemontul. Din Franţa se putea trece în Italia numai prin posesiunile Ducelui. In *Milan*, Viscontii fuseseră înlocuiţi cu familia *Sforza*, şi acuma stăpânea Ludovic Sforza, zis şi Maurul, din pricina colorii smolite a obrazului.

Veneţia era statul cel mai puternic din Italia şi cel mai bogat din Europa, înainte de descoperirile geografice. Dar era duşmănit aproape de toate stătuleţele celelalte ale Italiei. Guvernul ei, foarte bănuitor, încredinţase puterea la trei inchizitori de Stat — care ajung adevăraţii stăpâni ai Republicii. In frunte era dogele.

Florenţa se găsea subt ascultarea familiei Medicis, dintre care Cosma meritase titlul de *părintele patriei*. Nepotul său, *Laurenţiu Magnificul*, fu unul din marii protectori ai artelor. Totuş această familie a fost izgonită dela putere, aşa încât ea n'a putut juca un rol însemnat în politică.

Regatul Neapolii se afla subt stăpânirea familiei spaniole de Aragon — care înlocuise pe cea franceză de Anjou.

In ce priveşte statul papal, era reprezentat atunci prin *Alexandru VI Borgia*, ajuns papă prin simonie şi prin cele mai josnice intrigi. Om corupt şi criminal, încredinţă puterea copiilor săi, *Cesar* şi *Lucreţia Borgia*, ale căror fărădelegi au înspăimântat lumea. Cesar a fost cardinal şi duce.

Afară de aceste state, mai erau în Italia şi altele mai mărunte care făceau încă anarhia şi mai complectă. Căci

Italienii, îmbogățiți și cu gusturi rafinate, pierdură deprinderea armelor, așa că statele acestea n'aveau nici armate regulate, nici miliții. De situația asta s'au folosit *condotierii*, căpitani de mercenari care se puneau în serviciul acelora

Italia la sfârșitul veacului XV

Piemontul, Savoia, Ducatul Milanului, Republica Veneției, Republica Genovei, Toscana, Statul papal și Regatul Neapolii și al Siciliei. Statul papal e arătat cu puncte mărunte.

care aveau nevoie, cu soldați, cu arme și cu uneltele lor de răsboiu.

Italia fiind deci atât de slabă și fără nici o apărare, trebuia să ațâțe poftele vecinilor, mai ales fiind o țară bogată

și frumoasă. Din această pricină, la sfârșitul secolului XV, au fost aici niște lupte care au avut de scop stăpânirea peninsulei, numite *Răsboaiele pentru Italia*. Începute de regii Franței, *Carol VIII* și *Ludovic XII*, au fost continuate de *Francisc I* și terminate de fiul său, *Henric II*.

Papa Iuliu II

E în rasă albă, purtând pe cap o scufă de catifea, garnită pe margine cu un rând subțire de puf de lebădă. (După tabloul lui Rafael).

Inceputul Răsboaielor pentru Italia. — Carol VIII, fiul lui Ludovic XI, ridică pretenții asupra Neapolii — ca moștenitor al Casei de Anjou. Porni spre Italia și intră fără nici o greutate în Neapoli, al cărui suveran fugi înaintea lui. Aici el se încoronă de rege al țării — ba încă și de împărat al Orientului și rege al Ierusalimului, căci Carol visa lu-

cruri mari. Dar Veneția, temându-se ca nu cumva Carol să ajungă într'adevăr puternic în Orient unde ea avea mari interese comerciale, făcu împotriva lui o ligă, în urma căreia Carol părăsi Italia. Urmașul său, *Ludovic XII*, un rege bun și milos, pentru care i s'a zis *„Părintele poporului"* pretinse Milanul, tot în baza unui drept de moștenire. El trecu munții, cuprinse Milanul, apoi voi să ieie și Neapolea.

Tocmai atunci se alese papă Iuliu II (1503—1515) care era mai mult diplomat și ostaș, decât preut. Patriot mare, el se gândea serios să facă unitatea Italiei, subt autoritatea Sf. Scaun. De aceia își propuse să alunge din peninsulă pe *barbari*, cum numea el pe Spanioli și pe Franceji. Și într'adevăr, papa făcu o *„Ligă sfântă"* care goni și deastădată pe Franceji din Italia.

Francisc I (1515—1547). — Acest rege a fost contimporan cu Carol V, cu care a purtat răsboaie sângeroase vreme de 32 ani.

Francisc I era fiul lui Carol, Conte d'Angoulême, și al Luizei de Savoia. Avea 20 de ani când s'a suit pe tron. I s'a zis *Regele-Cavaler*, nume potrivit cu firea sa și mai ales cu felul lui de a se purtà în răsboiu.

A protejat mult literele și artele, pentru care, în vremea domniei sale, s'a produs Renașterea în Franța. A chemat la Paris pe *Leonardo da Vinci* și pe *Benvenuto Cellini*, vestit sculptor-cizelor. A întemeiat *Colegiul Franței*, o școală superioară pentru învățământ. In acelaș timp mai mulți scriitori, subt influența literaturii latine și a celei grecești, produceau opere însemnate.

Francisc reînoi pretențiile sale asupra Milanului, încă din anul întâiu al domniei. Pentru asta căută să câștige prietenia Angliei și a Spaniei și se uni cu Veneţienii. Apoi trecu Alpii cu greutăți enorme făcând poduri peste prăpăstii și trăgând tunurile printre stânci, cu odgoanele. In Italia, când s'a auzit de venirea lui Francisc, s'a refăcut *Liga sfântă*. Ea trimese împotriva Francejilor 25.000 de Elvețieni, a căror faimă de răsboinici grozavi era îndeobște cunoscută. Lângă

Milan, la *Marignano*, s'a dat o bătălie aprigă, căreia i s'a zis „Lupta giganților", în care Francejii câștigară o strălucită victorie. După asta, Francisc ocupă Milanul. Atunci toate statele, în frunte cu Papa, se împăcară cu Francisc care, lăsând un guvernator în Milan, trecu în Franța, unde stătu liniștit până la 1520 când intră în luptă cu Carol Quintul.

Francisc I

In figură este redat cu o tunică scurtă, bogat împodobită cu broderii artistice, peste care se vede lanțul ordinului Sf. Mihail. In spate, o manta de catifea, fără mânici, iar pe cap o beretă cu pană albă de struț. Francisc era cel mai frumos tânăr din Franța. Îi plăceau artele, luxul și serbările fastuoase. De asemeni, vânatul și răsboaiele.

Carol Quintul (1515—1556). — Carol s'a născut în orașul Gand, din Țările-de-Jos. Foarte inteligent și de-o activitate fără păreche. Mare bărbat de Stat și meșter general, avea un spirit pătrunzător, iar la nevoie, întrebuința și viclenia. Din fire slab și cam bolnăvicios, cu fața galbenă și cu privirea totdeauna melancolică, n'ai fi crezut că subt înfățișarea asta șubredă se ascunde o voință de fier, o stăpânire de sine cum rar se întâlnește și o putere de muncă uriașă.

La 1516, când urmă la coroana Spaniei, avea 16 ani.

Peste trei ani fu ales și împărat al Germaniei, din care pricină se începu lupte sângeroase între el și Francisc I.

Murind Maximilian, împăratul Germaniei, fără moștenitori, se prezentară trei candidați la tron: Carol I, Henric VIII și Francisc I. Regele Angliei se retrase rămânând în fața Electorilor numai cei doi. Ei întrebuințară tot felul de mijloace — dar Electorii temându-se și de unul și de altul, aleseră de împărat pe Frederic Ințeleptul, ducele Saxoniei. Acesta — lucru rar în toate timpurile — refuză coroana,

Maximilian și Maria

Împăratul Germaniei și soția sa — bunicii lui Carol Quintul. El e fiul împăratului Frederic III, ea fiica lui Carol cel Îndrăzneț. Inscripția medaliei: Maximilianus Fr(ederici) Caes(aris) f(ilius) Dux Austr(iae) Burgund(iae). Iar în dreapta: Maria Karoli F(ilia) Dux Burgundiae Austriae Brab(anti) C(omes) Flan(driae). Fiul lor a fost Arhiducele Filip cel Frumos, tatăl lui Carol.

însă sfătui pe Electori să aleagă pe Carol, mai interesat să apere Germania. Atunci Carol fu proclamat de împărat al Germaniei, subt numele de Carol V, sau *Quintul*, nume cu care e cunoscut în istorie. Francisc, plin de furie, hotărî să se răsbune cu armele.

Răsboaiele dintre Francisc și Carol.—*Întâiul răsboiu.*— Amândoi monarhii își căutară aliați. Carol câștigă prietenia lui Henric VIII și pe papa *Leon X* care-i făgădui ajutor, cu condiție ca să combată pe luteranii din Germania. La rândul lui, Francisc se uni cu luteranii, cu Elvețienii și cu Venețienii — și, lucru nemai văzut până atunci, cu Soliman, sultanul Turcilor.

Francejii începură lupta. Trecură munții în Italia, dar fură bătuți cu desăvârșire de armatele lui Carol și nevoiți să se întoarcă în Franța. Milanul fu pierdut. Ceia ce aduse un dezastru și mai mare pentru oștirea franceză, a fost trădarea Conetabilului de Bourbon, câștigat de dușmani. Francisc nu se descurajă și trecu încăodată în Italia, dar la asediul cetății Pavia oștirea lui fu sdrobită, și el prins (1525).

Ioana Nebuna

Carol Quintul era fiul lui Filip cel Frumos, suveranul Țărilor-de-Jos, și al Ioanei de Aragon, fiica lui Ferdinand Catolicul și a Izabelei. După moartea tatălui ei, Ioana trebuia să devie regină, dar dând semne de nebunie, tronul Spaniei a venit fiului ei, Carol. Nebunia Ioanei s'a arătat între altele, și prin aceia că ani de zile nu s'a despărțit de cadavrul soțului ei mort la 28 de ani. Îl purta cu dânsa unde se ducea, însoțit de un adevărat cortegiu. (După tabloul lui Pradilla, Madrid).

Francisc fu trimes la Madrid, unde a fost tratat ca un prins de răsboiu, fără să se ție samă că e rege. Stătu închis mai mult de șase luni, până ce încheie *tratatul din Madrid*, prin care renunța la drepturile sale asupra Neapolii și ale Milanului cedând lui Carol pe deasupra și Burgundia (1526).

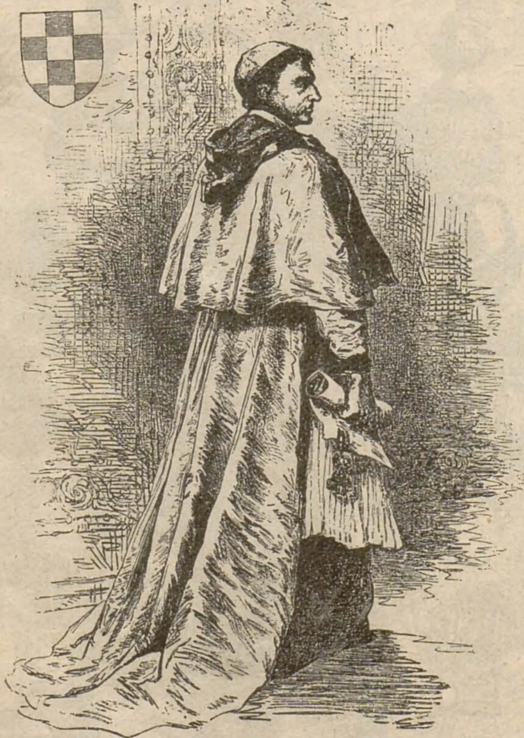
Al doilea răsboiu. — După ce Francisc căpătă libertatea și se întoarse acasă, protestă împotriva tratatului zicând că

Carol Quintul

Carol e îmbrăcat într'un costum sobru, aşa cum umblau regii spanioli. La gât poartă lanţul ordinului cavaleresc „Lâna de aur" creat de străbunicul său, Filip cel Bun, ducele Burgundiei. Pare copleşit de gânduri şi obosit. Deasupra se văd stemele numeroaselor sale state. Tiţian a făcut multe portrete de ale lui Carol. (După tabloul lui Tiţian, aflat în Muzeul din München).

îl iscălise numai de mare nevoie. De aceia începu al doilea răsboiu, în 1528. Dar și expediția aceasta îi ieși rău. Fu silit să facă pacea dela *Cambrai* (1529), prin care renunța din nou la drepturile sale asupra Neapolii și Milanului, dar păstra Burgundia. Metz-Toul și Verdun trei orașe episcopale.

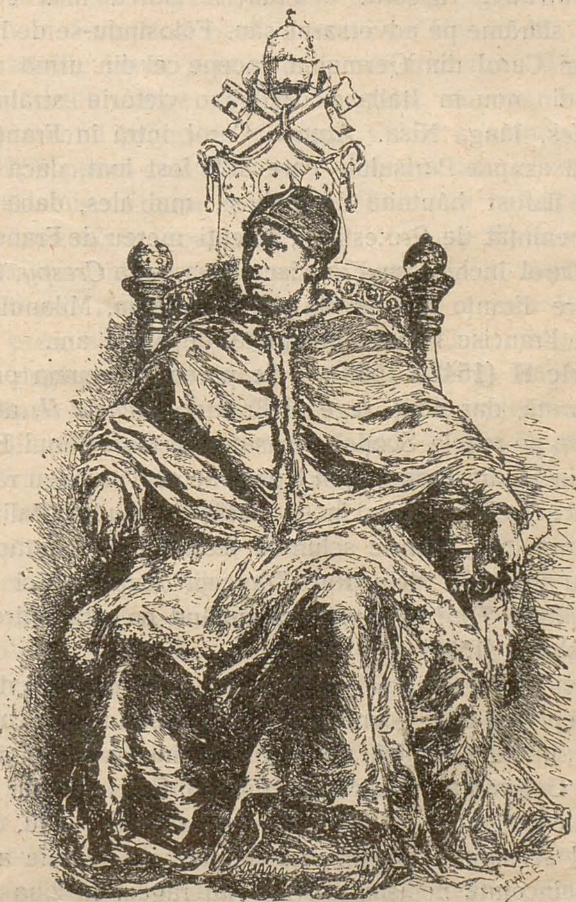

Cardinalul Ximénès

A jucat mare rol în vremea Izabelei și a lui Ferdinand, care l-au numit guvernatorul Castiliei. Om cu mari însușiri intelectuale și cu moravuri austere, a avut și influență culturală asupra Spaniei, înființând Universitatea din Alcala. După moartea lui Ferdinand Catolicul, rămas atotputernic, a ușurat mult domnia lui Carol Quintul; dar acesta întărindu-și tronul, l-a disgrațiat, fapt care i-a adus moartea.

Al treilea răsboiu. — Pacea dela Cambrai se încheiase numai fiindcă pe atunci Soliman, după ce cucerise Ungaria, se afla cu o puternică oaste subt zidurile Vienei amenin-

țând imperiul lui Carol. Așa că Impăratul Germaniei avea de luptat și cu Turcii. Dar Francisc, care nu putea suferi condițiile umilitoare din cele două păci anterioare, porni alt

Leon X

E fiul lui Laurent Magnificul, deci face parte din ilustra familie Medicis. A fost numit cardinal la 13 ani şi a urmat în scaunul pontifical după Iuliu II. Veşmintele şi scafa pe care le poartă în figură îi sunt garnite cu o vipuşcă subţire de puf de lebădă. Deasupra se vede o mitră şi două chei, emblemele Sfântului Petru. Mare protector al literaţilor şi al artiştilor Renaşterii, pentru care secului XVI se numeşte Secului lui Leon X. A fost aliatul lui Carol Quintul. (După tabloul lui Rafail).

răsboiu. El intră în Italia, unde ocupă Savoia și Piemontul, ceia ce aduse atacul Marsiliei de către împărat. Ambii regi încheiară pacea de la *Nisa* (1538), pe timp de zece ani.

Al patrulea răsboiu. — Francisc dorea însă cu orice preț să sfărâme pe adversarul său. Folosindu-se de încurcăturile lui Carol din Germania, începe cel din urmă răsboiu. Trecu din nou în Italia și câștigă o victorie strălucită la *Cérisolles*, lângă Nisa. Atunci Carol intră în Franța și se îndreptă asupra Parisului—care ar fi fost luat, dacă armata sa n'ar fi fost bântuită de boli și, mai ales, dacă n'ar fi fost amenințat de Protestanți, ințețiți mereu de Francisc. De aceia Carol încheie cu Francisc pacea de la *Crespy*, în 1544, prin care Franța lua Savoia, iar Germania, Milanul. Peste trei ani Francisc I muri, în vârstă de 52 de ani.

Henric II (1547—1559). — Se părea că acuma pacea va fi asigurată, dar noul rege al Franței, *Henric II*, atrase în partea sa pe regele Scoției — căsătorind pe Delfinul Francisc cu Maria Stuart. Reînoi apoi legăturile cu Turcii, cu răsculații germani și cu Elvețienii și începu iarăș răsboiul cu Italia. După puțin timp însă, Henric schimbă teatrul luptei, atăcând pe Carol la frontiera dela Rin. Francejii ocupară aici episcopatele *Metz*, *Toul* și *Verdun* ajungând cu străpânirea până la Strasburg (1552).

Atunci Carol Quintul — după oarecare încercări de a lua înapoi episcopatele — amărît și bolnav, se împăcă cu Henric II, apoi, în 1556, abdică. El împărți în două vastele sale posesiuni. Germania o dădu lui Ferdinand, fratele lui, iar Spania, cu Țările-de-Jos și cu America, le lăsă fiului său, Filip II.

Carol se simțea obosit. Indelungata sa domnie a fost o luptă neîncetată nelăsându-i nici un răgaz. In ziua când a abdicat, și-a istorisit în public viața: „cum în 40 de ani el a fost de nouă ori în Germania, de șase ori în Spania, de șapte ori în Italia, de zece ori în Flandra, de două ori în Anglia, de două ori în Africa, de patru ori în Franța, de opt ori a străbătut Mediterana și de trei ori Oceanul". De aceia Carol, cutoatecă avea numai 56 de ani, era gârbovit.

S'a retras în mânăstirea Sf. Yusta din Estramadura spaniolă. Pentru toată lumea era însă tot „împăratul". După doi ani, s'a sfârşit din viaţă între preuţi şi călugări (1558).

Henric urmă mai departe luptele cu noul rege al Spaniei. Filip intră în Franţa şi bătu grozav pe Henric la *Saint-Quentin*, bătălie fatală pentru nobilimea franceză. Măcar că Filip ar fi putut merge asupra Parisului, nu mai înaintă, găsind momentul priincios să ocupe Calais. S'a încheiat atunci, în 1559, pacea dela *Chateau-Cambrésis* care puse capăt acestor răsboaie. Franţa renunţa definitiv la Italia, dar în schimb păstra Metz, Toul, Verdun şi Calais. Episcopatele cele trei îi erau absolut necesare Franţei. Ele îi împingeau graniţa înspre răsărit, apărând în chipul acesta Parisul, care era prea aproape de Germania. Iar Calais impiedica atacurile englezeşti din spre nord. Câtva timp după asta, muri şi Henric II în urma unei loviri în ochiu, la un joc de arme.

Urmările răsboaielor pentru Italia. — Italia fu părăsită de regii franceji. Totuş, de pe urma acestor răsboaie, s'a introdus Renaşterea în Franţa, al cărei popor era mai înainte privit de Italieni ca barbar.

Lucrul uimitor este faptul că Franţa, un pitic, a putut să se lupte atâta vreme şi încă cu mare succes, împotriva lui Carol Quintul — un uriaş. Explicaţia totuş este foarte simplă. Franţa, deşi mică, forma un stat unitar, pe când împărăţia lui Carol, măcar că atât de întinsă, era răşchirată şi fără legături între diversele ei fragmente. Apoi Carol a fost necontenit hărţuit: în Germania de Protestanţi; în Austria, de Turci; în Spania şi Ţările-de-Jos de cătră târgoveţi, care voiau libertăţi; pe marea Mediterană, de musulmanii din Africa. Iar Franţa, pe lângă puterile ei, a avut şi aliaţi: pe prinţii protestanţi şi pe Turci. Francisc, rege catolic şi foarte bun creştin, n'a stat la îndoială să se folosească de sprijinul lor: politica în epoca modernă va covârşi religia.

Răsboaiele pentru Italia, până la bătălia dela Marignano, au fost zadarnice pentru Franţa. Dimpotrivă, luptele dintre Franceji şi Carol Quintul au trebuit numaidecât să se în-

tâmple, deoarece, planurile de monarhie universală ale lui Carol, ameninţau însăş existenţa Franţei. Francisc, stânjinind proiectele împăratului Germaniei, a făcut mare serviciu nu numai ţării sale, ci chiar Europei.

XXXVIII

SOLIMAN II

Inaintarea Turcilor spre Europa Centrală

Urmaşii lui Mohamed II. — După Baiazet II, a ajuns sultan *Selim I* (1512—1520), om de o sălbătăcie şi de o cruzime neauzită. Pentru a fi sigur de domnie, a omorît pe toţi prinţii din familia sa. Cu vizirii era teribil: a ucis şapte pe rând.

A cucerit Siria şi Egiptul. In Cairo se afla cel din urmă descendent al kalifilor din Bagdat. Selim îl aduse la Constantinopoli, unde murind, lăsă toate drepturile sale moştenire Sultanului, care de atunci ajunge capul religios al tuturor musulmanilor din lume.

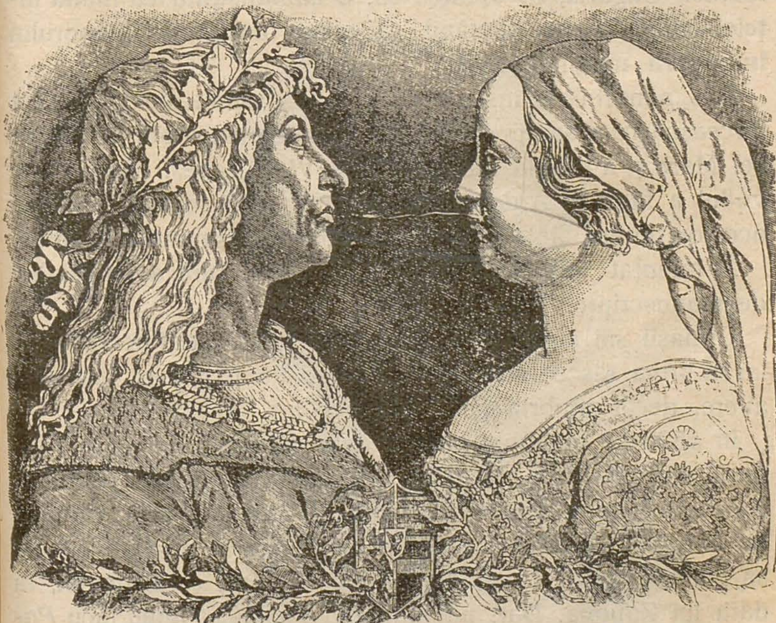
A purtat lupte mari cu şiiţii Perşi pe care i-a învins ucizându-i cu miile. In timpul său, Bogdan I, fiul lui Ştefan cel Mare, a închinat Moldova Turcilor. Selim a primit cu cinste pe logofătul Tăutu, trimesul Domnului, şi a făcut condiţii avantajoase Moldovei. După moartea sa, a urmat la domnie unicul său fiu, Soliman.

Soliman II (1520-1566). — Soliman, numit şi *Cel Mare, Magnificul* şi *Legiuitorul*, a domnit 46 de ani — epoca cea mai însemnată din istoria turcească. Avea o înfăţişare falnică. Foarte instruit, a fost şi un poet însemnat. Ocrotea literele şi artele şi a făcut un codice de legi. In acelaş timp fiind mare răsboinic şi foarte ambiţios, în curând ajunge spaima Europei. De aceia Francisc I, regele catolic şi cavaler, s'a aliat cu dânsul împotriva lui Carol Quintul, lucru neobişnuit în creştinătate care tocmai se străduia pentru oprirea puterii musulmane.

Până la Soliman, Turcii stăpâneau în Asia, Siria şi Ara-

bia, în Africa Egiptul, iar în Europa, mai toată peninsula Balcanică. Țările românești erau și ele vasale, în urma încheierii unor tratate sau capitulații care le recunoșteau însă o supremație.

Soliman își întinse domnia și mai departe. In 1521 cu-

Matei Corvin și soția sa Beatricea

Regele poartă plete, încinse cu o cunună de dafin. A făcut în capitala sa o universitate, două academii, un observator, un muzeu și o bibliotecă—pe atunci cea mai însemnată din lume. Soția sa era fata regelui Boemiei.

prinde Belgradul, cheia Ungariei. După asta, cuceri cu jertfe grele insula Rodos, unde se refugiaseră cavalerii Ioaniți care s'au retras apoi în insula Malta. Răsboaiele cele mai mari le-a purtat însă împotriva Ungurilor și a lui Carol Quintul. In luptele acestea a fost aliatul lui Francisc. Lucru pare ciudat. Dar dacă nu apucă înainte Francisc, aliatul Turcilor împotriva Franței ar fi fost desigur Carol Quintul. Acuma însă nu mai suntem în Evul Mediu: politica începe să aibă întâietate, iar religia cade pe al doilea plan.

Cucerirea Ungariei. — După moartea lui Ioan Corvin de Huniade, Ungurii au ales rege pe fiul său *Matei* (1458-1490). El avusese o creştere strălucită şi vorbea mai multe limbi. A fost protectorul artelor şi al ştiinţelor, dar şi mare răsboinic: a bătut pe Boemi şi pe Frederic III, împăratul Germaniei. Ungaria, în vremea sa, e administrată cu multă înţelepciune, regele căutând să apere drepturile poporului împotriva magnaţilor.

Din nenorocire însă el nu şi-a dat sama de primejdia turcească care se apropia de ţara sa. A avut lupte cu Ştefan cel Mare şi a pus la închisoare pe Vlad Ţepeş, când Voievodul a fugit în Ardeal. Prin urmare nu s'a folosit de vitejia acestor domni, într'o luptă împotriva duşmanului comun.

A înfiinţat vestita bibliotecă *Corvina*, care avea 50.000 de manuscripte.

Urmaşii săi sunt slabi. Subt ei, Românii sunt persecutaţi, iar în urma răscoalei secuiului Doja, ajung iobagi, fără altă avere, decât simbria pentru munca lor.

In 1526 se întâmplă bătălia dela Mohaciu, în care Ungaria este cuprinsă. Regele ei, *Ludovic II*, învins cu totul, cade mort pe câmpul de luptă. Parte din ţară rămâne lui Ferdinand, fratele lui Carol Quintul, pentru care trebuia să plătească tribut; iar Ungaria de răsărit, cu Ardealul, fu dată lui Zapolia. Dar, nu mult după asta, Soliman făcu *Paşalâcul dela Buda*, care cuprindea Ungaria centrală lăsând o mică porţiune lui Ferdinand în spre apus, iar fiului Zapoliei, pus subt epitropia maicii sale şi a călugărului Martinuzzi, altă parte spre răsărit, împreună cu Transilvania. După asta Soliman asediază Viena (1529). Douăzeci de asalturi au fost date împotriva cetăţii, fără s'o poată lua. Auzind însă că amiralul lui Carol Quintul, Andrei Doria, intră cu flota sa în Dardanele, Sultanul părăsi asediul şi veni să-şi apere capitala.

Intorcându-se acasă, Soliman şi-a întins cuceririle în Asia, apoi în Africa, ceiace îl aduse în lupte cu Carol Quintul. S'a împăcat cu dânsul în 1547, cu condiţie ca Germania

să răspundă Turcilor 30.000 de galbeni pe an. Acest tribut a fost plătit regulat până la pacea din Carlowitz (1699).

Soliman a venit și în Moldova, împotriva lui Petru Rareș, în locul căruia a pus domnitor pe Ștefan Lăcustă. A murit la asediul cetății *Sighetul* din Ungaria, la 1566.

Românii după moartea lui Ștefan cel Mare. — După

Soliman Magnificul

Poartă musteață mare, îmbinată aproape cu favoritele. In cap are un imens turban, iar pe umeri, un guler de cacom — blana capetelor încoronate.

Bogdan III și Ștefăniță, a urmat la tron Petru Rareș, un voievod ambițios și viteaz, dar ușuratic și fără statornicie. Ungaria fiind cucerită, începură să se certe pentru moștenirea lui Ludovic II, Ferdinand, fratele lui Carol Quintul, și Ioan Zapolia, guvernatorul Ardealului, pe care-l susțineau Turcii. Folosindu-se de această neînțelegere, Petru Rareș, trece munții și bate sdravăn la *Feldioara* pe Ferdinand.

Mergând şi împotriva Polonilor, pentru a le lua Pocuţia, este învins însă la Obertin, de către generalul Tarnovski. Impotriva lui Petru a venit mai apoi chiar Soliman Magnificul în urma pârilor leşeşti, când Voievodul a fost silit să fugă

Sigismund I

Regele Poloniei care a avut încurcături cu Petru Rareş. Din pricina plângerii lui la Poartă a venit Soliman cel Mare în Moldova.

în Ardeal. Soliman a pus Moldovenilor domnitor din propria lui voinţă pe *Ştefan Lăcustă*, iar peşkeşul s'a schimbat în haraciu. Mai târziu, Petru a domnit încă odată, vreo cinci ani. E îngropat la mânăstirea Probota din nordul Moldovei.

Alexandru Lăpuşneanu şi *Despot Vodă* — doi dintre urmaşii lui, n'au mare însemnătate. In timpul domniei a doua a acestuia din urmă, capitala Moldovei a fost mutată la Iaşi, în 1564. Mitropolia ţării rămase însă tot la Suceava.

In Muntenia, cel mai însemnat domnitor, după Vlad Ţepeş, e *Radu cel Mare* care s'a ocupat cu orânduirea religioasă a ţării. *Neagoe Basarab*, urmaşul său, a continuat această organizaţie întemeind Mitropolia din Târgovişte şi înălţând vestita mânăstire a Argeşului. El a închinat o parte din mânăstirile bogate din ţară, celor din Răsărit, lucru care a adus la noi mulţime de Greci, pregătind astfel domnia fanarioţilor.

XXXIX

RĂSBOAIELE RELIGIOASE

Spania şi Anglia

Filip II (1556-1598).—Filip a fost un rege ipocrit, bigot şi veşnic posomorît; se spune că n'a râs decât o singură dată în viaţa lui: când a auzit de măcelul din noaptea Sf. Vartolomeiu. Moşteni cel mai mare imperiu care exista pe atunci: Spania cu America centrală şi cu America de sud, Neapolea, Sicilia şi Sardinia, Milanul şi Ţările-de-Jos. După ce a cucerit în 1580 Portugalia, se făcu stăpân peste imperiul ei colonial: Brazilia, posesiunile din Africa şi Indii. Căsătorit cu Maria Tudor, dispunea de Anglia. Această întindere imensă făcea pe Filip să spuie că în împărăţia sa soarele nu apune niciodată, iar lumea zicea că atunci „când se mişcă Spania, se cutremură pământul".

Filip ar fi putut fi un rege mare, dacă ar fi înţeles vremea în care trăia. In această privinţă el a fost cu totul contrar lui Henric IV. Căci Filip, chiar dela suirea sa pe tron, îşi propuse să lupte pentru stârpirea protestantismului şi pentru nimicirea oricărui drept al poporului. Fanatismul său, întreţinut de iezuiţi, era aşa de mare, încât spunea adesea că „mai bine n'aş mai fi rege, decât să domnesc peste

eretici". Intr'adevăr, el se purtă cu atâta cruzime în contra Reformaților, încât aceștia îl numiră „demonul de la miazăzi".

Pentru îndeplinirea planurilor sale, întreprinse o serie de lupte, toate nenorocite. Din acest punct de vedere, cel mai însemnat răsboiu fu purtat cu Flamanzii.

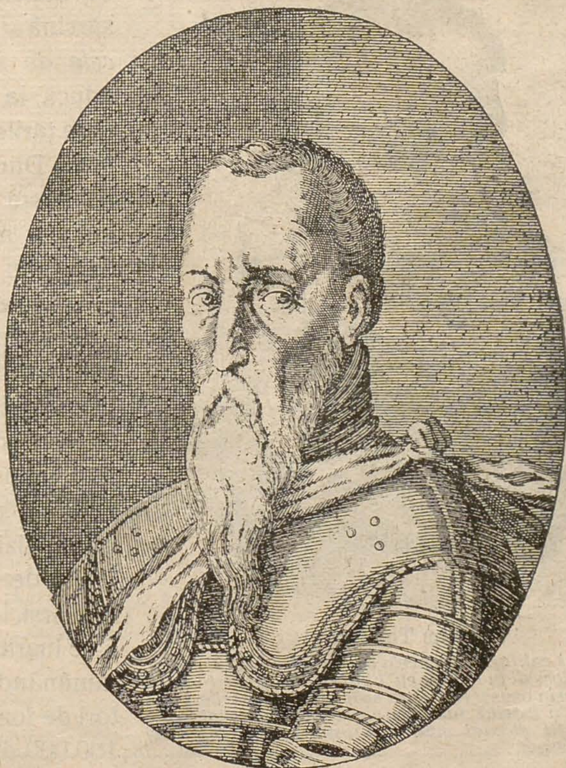

Filip II

Poartă un costum simplu și sever. La gât, lanțul „Lânii de aur". Era un om rece, aspru și orgolios. Când îi vorbea cineva, trebuia să i se puie în genunchi. Lucra enorm, dar de cele mai multe ori, zădarnic. Nu există în istorie alt exemplu mai nenorocit despre felul cum un rege poate să-și ruineze țara. Trăia numai pentru catolicism, căruia îi dăduse tot sufletul. Despre dânsul se putea spune: „mai catolic decât papa". (După portretul lui Antonio Moro).

Răsboiul cu Țările-de-Jos. — Acest răsboiu a fost începutul nenorocirilor lui Filip. Țările-de-Jos cuprindeau zece provincii flamande, la sud, și șapte batave, la miazănoapte. Locuitorii se bucurau de libertate politică și reli-

gioasă. Aveau orașe frumoase: *Gand*, *Louvain*, *Bruges*, *Bruxelles*, *Anvers*, iar în cele din nord, *Amsterdam*, *Leyda*, etc. Făceau un comerț vestit, mai ales cu postavurile, care ajungeau până la noi și cărora li se zicea aici *felendreș*. După Reformă, ele primiră calvinismul, lucru tolerat de

Ducele de Alba
Unul din marii calăi ai omenirii.

Carol Quintul care se născuse prin aceste locuri. Filip își puse însă în minte, ațâțat de iezuiți, să le convertească cu sila la catolicism.

El trimese mai întâiu ca guvernator aici pe soră-sa Margareta de Parma — care căută să mai îmblânzească ordi-

nile fratelui său. Filip, nemulţămit însă de blândeţa Margaretei, îi dădu ca ajutor pe cardinalul *Granvella*, de un fanatism aproape ca şi dânsul. Dar măsurile sale siliră pe locuitorii provinciilor să facă o confederaţie, pentru ca, cu armele, să-şi apere libertăţile. Atunci Filip se aprinse de mânie şi însărcină pe *Ducele de Alba* să aducă la supunere ţările răsculate. Ducele de Alba era cel mai crud şi mai sălbatic om al vremii, de aceia şi purtarea lui fu spăimântătoare. Dărâmă toate forţăreţele răsculaţilor, iar pe dânşii îi dădu pe mâna inchizitorilor: 18000 de oameni fură arşi, la 30000 li se luară averile rămânând pieritori de foame, iar 100.000 dintre ei fură nevoiţi să părăsească ţara.

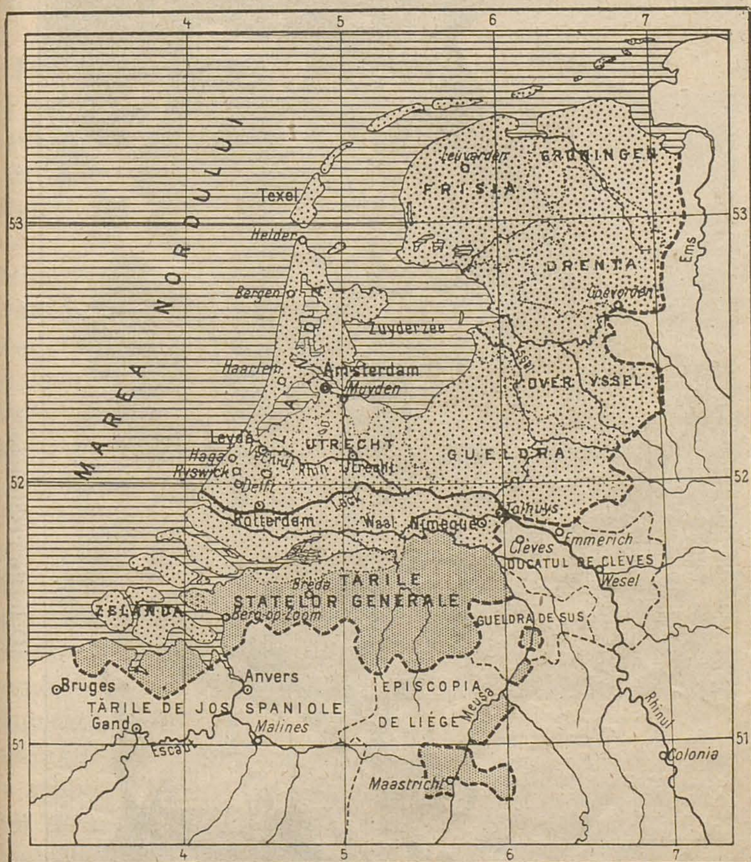

Wilhelm Taciturnul

Om cu mari calităţi. El e acela care a întreţinut energia concetăţenilor săi în luptele cu Filip II. De aceia Filip a crezut că, prin omorîrea lui, va scăpa de tulburările Flamanzilor. S'a înşelat însă, de oarece uciderea lui Wilhelm a înteţit şi mai mult ura cetăţenilor împotriva cruntului despot.

Wilhelm Taciturnul. — Apărătorul Ţărilor-de-Jos, *Wilhelm d'Orange*, numit şi *Taciturnul*, era un general viteaz şi un patriot înflăcărat care nu-şi pierdea curajul niciodată. Invins la început de Ducele de Alba, el se duse în Germania, unde îşi întocmi o armată cu care apoi înfrânse oştile Ducelui. Filip trimese alţi guvernatori — doar va nimeri unul care să-i supue definitiv pe aceşti negustori

bătăioşi. Intr'adevăr, *Don Juan de Austria*, fratele lui Filip, şi *Alexandru Farnese*, izbutesc să sfarme confederaţia şi

Republica Provinciilor Unite

Incepând de sus în jos se văd trei soiuri de teritorii: 1) partea cu puncte rare cuprinde cele şapte provincii, grupate în republică prin Uniunea din Utrecht, cu oraşele mai însemnate: Nimègue, Rotterdam, Utrecht, Leyda, Amsterdam. 2) Partea cu puncte negre cuprinde teritoriile cucerite dela Spanioli după fundarea Republicii, de aceia era proprietatea comună a tuturor celor şapte provincii şi se numea „Ţările Statelor Generale" cu oraşul Breda şi Maestricht, apoi 3) partea albă dincoace de Meusa, rămasă Spaniei subt numele de Ţările-de-Jos Spaniole— cu oraşele Gand, Bruges, Anvers, etc.

să supuie Spaniei o parte din provinciile de la miazăzi. Dar cele din miazănoapte nu se lăsară nici de data asta.

Ele formară în 1579 *Uniunea dela Utrecht*, care întemeie *Republica Provinciilor Unite*, în fruntea căreia aleseră stat-

O lecție cetățenească

Ducele de Alba, sbirul Țărilor de-Jos, și-a ridicat o statue pe una din piețele Anversului. După ce el a plecat în Spania,

huder pe Wilhelm d'Orange. Filip, văzând că nu poate izbuti altfel, puse să omoare pe Wilhelm (1584). Această

crimă ticăloasă nu descurajă însă pe Olandeji. Ei numiră ca guvernator pe fiul lui Wilhelm, *Mauriciu da Nassau*, care putu, cu ajutorul Angliei și al lui Henric IV, să alunge în cele din urmă pe Spanioli.

Filip n'a trăit să vadă sfârșitul luptelor sale cu Țările-de-Jos. Urmașii săi au fost nevoiți să le recunoască independența — care fu întărită definitiv la 1648, prin pacea din Westfalia.

Don Juan de Austria

Apărătorul creștinătății. Frate cu Filip II. A învins pe Turci la Lepante, într'o luptă navală care a avut mare răsunet în lume. E făcut cu baltagul în mână — în amintirea victoriei sale. Poartă la gât lanțul ordinului „Lâna de aur". Jos, în stânga, un cap fioros de turc. Avea numai 22 de ani când a câștigat lupta. (După un portret al unui pictor portughez necunoscut)

Rezistența Țărilor-de-Jos împotriva lui Filip, este cel mai frumos exemplu de eroism pe care un popor mic, ca Flamanzii, l-a dat lumii. Uriașul rege spaniol a trebuit să se plece în fața acestor aprigi negustori.

Luptele lui Filip II cu Turcii. — Turcii, după ce ajunseră stăpâni peste țările dunărene, și-au întins stăpânirea în Africa și pe Marea Mediterană. Ei cuprind Cyprul dela Venețieni care cerură ajutor regelui Spaniei. Filip trimese o puternică flotă, subt conducerea fratelui său, *Don Juan de Austria*. Acesta înfrânse cu totul la *Lepante*, în 1571, forțele musulmane. Victoria dela Lepante are o mare însemnătate. Dela această,

dată, prestigiul Turcilor scade enorm: faima lor dispare. Altfel n'a avut mari urmări, deoarece ei își refăcură flota, iar creștinii, pentru a-și putea practica negoțul lor pe mare, trebuiră să le plătească tribut.

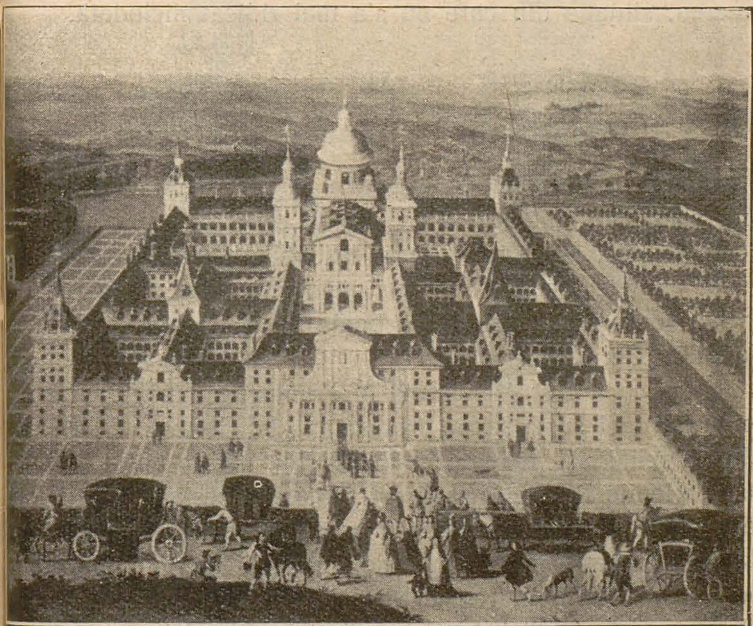
„Invincibile armada“. — Filip nu putea uita că Elisabeta se amestecase în luptele lui cu Țările-de-Jos. De aceia aștepta numai ocazia să se răsbune. Tocmai atunci Maria Stuart fu condamnată la moarte de Elisabeta și executată. Maria Stuart era catolică, iar Elisabeta, protestantă. Filip, pentru a răsbuna moartea nenorocitei regine a Scoției, în realitate pentru a-și satisface ura lui nedomolită, trimese o puternică flotă în contra Angliei, compusă din 150 de corăbii mari, cu 2.000 de tunuri, 3.000 de corăbieri și 20.000 de luptători. Era cea mai frumoasă armată care ieșise vreodată din porturile țării — înaintea căreia părea că nimica nu va rezista. De aceia și Filip o numi *„Invincibile armada“*. El era așa de sigur de victorie, că trimese cu flota și pe poetul Lope de Vega, ca să privească biruința și pe urmă s'o cânte în versuri (1588).

Vestita „armadă“ a fost însă sfărmată parte de furtuni, parte de flota engleză. Numai cincizeci de corăbii s'au întors în Spania: peste 20.000 de oameni pierise în valuri. Când amiralul *Medina Sidonia* s'a înfățișat tremurând înaintea tiranului, Filip îi spuse că „l-a trimes doar să se lupte cu oamenii, nu cu furtunile“. Pierderea aceasta a fost însă grozavă pentru Spania: marina ei nu s'a mai ridicat.

Persecuțiile religioase din Spania. — Filip suferea cu greu prezența Maurilor și a Evreilor în Spania. Dar amândouă aceste națiuni erau muncitoare: cei dintâi se ocupau mai mult cu agricultura făcând adevărate grădini din provinciile de miazăzi ale Spaniei — cei de al doilea, erau negustori. Filip, povățuit de iezuiți, se hotărî să curățe Spania de necredincioși. El dădu un decret prin care ordona „ca toți cei care nu sunt catolici, să se boteze, ori să părăsească țara“. Atunci aceste popoare plecară din Spania: Maurii, în Africa—Evreii, în Orient. Nu rămaseră în peninsulă

decât cei săraci dintre ei, care încăpând pe mânile inchizitorilor, fură arşi de vii. In urma acestor măsuri, Spania de miazăzi ajunse o paragină — acolo unde odată fuseseră cele mai mănoase câmpii. Urmarea a fost sărăcia şi mizeria.

Rezultatele domniei lui Filip II. — Filip a fost nenorocit în toate întreprinderile sale. Răsboaiele neîncetate au

Escurialul

Reşedinţa lui Filip II, aşezată la 50 km. departe de Madrid. A fost zidită de Rege, în amintirea victoriei dela Saint-Quentin. De aceia e făcută în formă de grătar, căci ziua luptei, 24 August, e patronul Sfântului Laurenţiu care a murit ars. Era un fel de cetate, fără nici o podoabă, încunjurată de terase şi de grădini, în care Filip îşi ducea sbuciumata-i viaţă, între preuţi şi călugări. (Tablou din Şcoala spaniolă, Muzeul Luvrului).

secătuit Spania. Cutoatecă America i-a adus cantităţi colosale de aur şi de argint, în 1596 Spania nu şi-a putut plăti datoriile căzând în faliment. Agricultura e distrusă, industrie nu era mai de loc — veniturile deci erau cu totul scăzute. Călugării, ale căror sfaturi le ascultase Regele cu sfin-

ţenie, îi dădură o mână de ajutor. Ei cerşiră din casă în casă pentru a umple golurile vistieriei. Cei din urmă ani ai domniei lui au fost trişti şi dureroşi. In palatul său, *Escurialul*, a dus tot timpul o viaţă posacă, într'o zadarnică frământare. A domnit 43 de ani şi a murit în 1598, de boala cumplită de care s'a stâns şi Irod — ucigătorul pruncilor: păduchi subt piele. După dânsul, Spania a decăzut mereu, situaţie din care nu s'a mai ridicat niciodată.

XL

Răsboaiele religioase în Franţa

Caterina de Medicis. — Pentru a-şi întări rândurile, papii nu s'au mulţămit numai cu mijloace morale şi cu persecuţii răsleţe, ci au provocat şi răsboaie crâncene, cunoscute subt numele de *răsboaie religioase*, în care s'au vărsat valuri de sânge. Aceste răsboaie încep întâiu în Franţa, apoi în Germania.

Reforma a fost combătută în Franţa de către Francisc I, măcar că el susţinea pe protestanţii din Germania. Dar răsboaie religioase n'avem în timpul lui, nici în acela al fiului său, Henric II. Ele încep subt urmaşii acestuia şi au fost în număr de opt. Este epoca cea mai tristă a Franţei, pentrucă în aceste lupte fratricide, Francejii alergau la străini: catolicii la Filip II, regele Spaniei, iar Hughenoţii la Elisabeta, regina Angliei, la Germani şi la Olandeji.

Cei trei fii ai lui Henric II, *Francisc II*, *Carol IX* şi *Henric III*, au domnit 30 de ani şi, din pricina slăbiciunii şi a nepriceperii lor, Franţa a suferit mari tulburări. Răsboaiele religioase s'au desfăşurat în vremea lor.

Adevărata stăpână a regatului francez, în tot timpul acela, a fost *Caterina de Medicis*, mama celor trei regi. Ea era nepoata papei Leon X, din familie vestită a Medicişilor din Florenţa. Fusese ţinută la o parte de soţul ei, Henric II, dar, după moartea lui, profită de minoratul copiilor, pentru a conduce statul. Era ambiţioasă, intrigantă şi lipsită cu

totul de scrupule, căci în materie de guvernământ adoptase principiile lui Machiavelli. De aceia n'a stat la îndoială să întrebuințeze și crima, atunci când a crezut că-i folosește.

Burbonii și ducii de Guise. — Calvinismul se lățise în

Călăreț din vremea lui Carol IX   Pedestraș din vremea lui Henric III

Introducerea armelor de foc a trebuit să schimbe armamentul defensiv al soldaților. Cea mai mare parte din piesele metalice, întrebuințate în veacurile trecute, acuma sunt înlocuite cu piele. Numai platoşa mai e de oțel. Mânicile tunicii care în figura din stânga par ca două aripi, se încheiau luând forma mânii. Sunt făcute descheiate. Figura din dreapta e un archebuzier. Poartă numai platoşă şi piesele de fier de pe şolduri. Tuburile, spânzurate de curaua trecută peste umăr, sunt pentru praful de puşcă. Intr'o mână ține archebuza, puşcă grea, arma infanteristului — iar în cealaltă are bățul cu cracană de care rezema archebuza când împuşca.

Franța, mai ales în partea ei de vest și de miazăzi. Intre alții, fură câștigați la noua credință doi prinți din familia regală, scoborîtori din Sfântul Ludovic: *Anton de Bourbon*, care ajunse rege al Navarei, și fratele său, *Prințul de*

Condé. Pe lângă dânşii mai era şi amiralul *Coligny*. Tustrei au fost şefii hughenoţilor în luptele lor cu catolicii.

In fruntea catolicilor era o familie puternică din Lorena, anume *Ducii de Guise.* Aceştia voiau să puie mâna pe tronul Franţei folosindu-se de împrejurarea că regii erau minori — iar în fruntea statului se găsea o femeie. Acelaş

Michel de l'Hopital

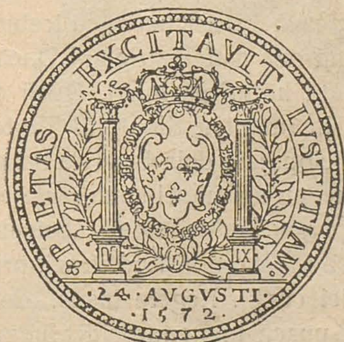
Bărbat foarte luminat şi virtuos. In administraţie a fost priceput, iar în chestiunile de credinţă, era pentru toleranţa religioasă. Mulţămită lui, inchiziţia nu s'a putut stabili în Franţa. Michel de l'Hopital a fost şi un bun scriitor. (După statuia depe mormântul său din Versailles).

lucru însă îl doreau şi Burbonii. Unii fiind catolici şi alţii protestanţi, amândouă taberele îşi făcură partizani şi începură lupte de exterminare pe chestiunile religioase, care în realitate ascundeau numai interese politice.

Caterina de Medicis, indiferentă în materie de credinţă, se folosea când de unii, când de ceilalţi, pentru a întări

puterea copiilor săi. La început ea a fost pentru toleranța religioasă și, în această privință, fu ajutată de un bărbat înțelept, *Michel de l'Hopital*, cancelarul regatului.

Dar chiar la începutul domniei lui Carol IX, Ducele Francisc de Guise trecând într'o duminică a anului 1562 prin orășelul Vassy din Champagne, dădu peste vreo cinci sute de hughenoți care își făceau serviciul religios într'o șură. Fiind atacați de către oamenii Ducelui, hughenoții se apărară și rezultatul a fost: douăzeci și trei de calviniști morți și vreo sută de răniți. Acesta e începutul răsboiului.

Medalia Măcelului Hughenoților

Ca și când cine știe ce ispravă mare ar fi făcut, autorii masacrelor au bătut o medalie comemorativă. Pe față, scutul Franței cu trei flori de crin, deasupra cu coroana regală incunjurată cu lauri și susținută de două coloane, cu inscripția: „Pietas excitavit justitiam, 24 Augusti 1572. Pe dos, Regele stând pe tron, cu mantia regală împodobită cu flori de crin și cu guler de cacom, ține într'o mână sabia, iar în cealaltă sceptrul cu mâna dreptății. Tronul e așezat pe capetele șefilor hughenoților, iar inscripția spune: Virtus in Rebelles.

După opt ani de lupte și de omoruri, Protestanții sunt mai pretutindeni învinși. Caterina de Medicis le acordă pacea din Saint-Germain (1570) prin care li se recunoaște libertatea cultului și drepturi egale cu catolicii.

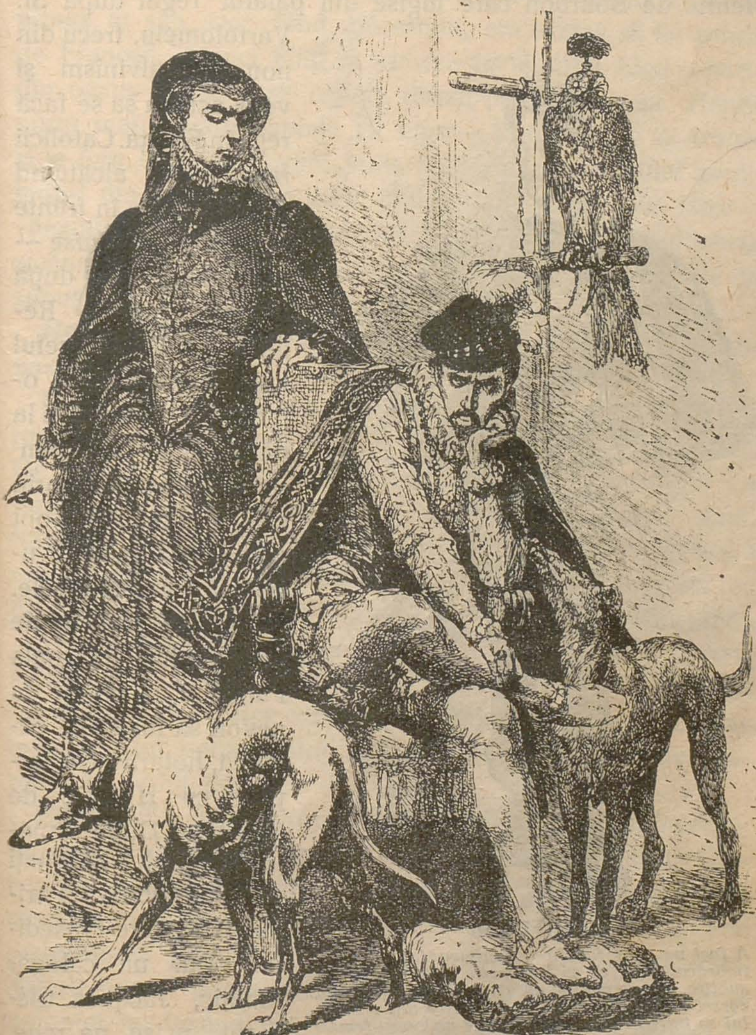
Noaptea Sfântului Vartolomeiu. — Pacea din Saint-Germain a ținut doi ani și se părea că dușmăniile vechi sunt uitate. Coligny, primit în consiliul Regelui, căpătă din ce în ce mai multă influență asupra lui Carol IX, care-i spunea că-l are ca pe tatăl său, ceia ce amenința pe Caterina de Medicis să-și piardă puterea. Vicleana italiancă se gândi atunci să omoare pe capii hughenoților și, pentru a-i adormi

mai bine, puse la cale căsătoria lui Henric de Navara, fiul lui Anton de Bourbon, unul din conducătorii calviniştilor, cu Margareta de Valois, sora Regelui. Cununia s'a făcut în ziua de 18 August 1572. Patru zile după asta, pe când Coligny se întorcea dela palat acasă, o lovitură de puşcă îi sfărâmă braţul stâng. Când a auzit Carol de asta, veni la amiral şi-l asigură că va pedepsi crunt pe atentator. Cercetările descoperiră pe Ducele Francisc de Guise, care dispăru. Caterina se temea să nu fie aflată şi ea — şi atunci mărturisi Regelui totul, încredinţându-l însă că hughenoţii sunt duşmanii ţării şi ai lui, că se înarmează în ascuns şi că trebuie luate măsuri grabnice. Regele, îngrozit astfel, strigă: „Dacă-i aşa, să-i ucidem pe toţi!". Odată hotărîrea luată, Ducii de Guise o aduseră la îndeplinire în noaptea Sfântului Vartolomeiu (24 August 1572). Când clopotele dela biserica Saint-Germain dădură semnalul, se începu un măcel spăimântător. Unul din cei dintăi căzu Coligny, ucis de oamenii Ducelui Francisc de Guise. Hughenoţii au fost omorîţi pe străzi, prin case, necruţându-se femeile, nici copiii. Regele însuş, dela fereastra Castelului, trăgea cu puşca în nenorociţii fugari, înnebuniţi de groază. Carol IX chemă apoi la dânsul pe Henric, cumnatul său, şi-i spuse arătându-i pumnalul: „leturghia sau moartea!" Henric, de frică, se lepădă de calvinism şi se făcu catolic.

Izbânzile protestanţilor. — Măcelul hughenoţilor ţinu de Duminică până Marţi şi trecu şi în provincie. El rămâne una din cele mai dureroase pagini din Istoria Franţei — şi o ruşine înjositoare pentru autorii lui.

Dar calviniştii, câţi scăpară cu viaţă, nu se descurajară. Işi strânseră rândurile şi formară *Uniunea protestantă* care se apără aşa de bine în cetatea lor, la *Rochelle*, încât Carol a trebuit să le acorde libertatea cultului.

Carol IX a murit în 1574, torturat de mustrările conştiinţei pentru crimele sale. Pe tron veni Henric III, fratele său, ce fusese ales mai înainte rege în Polonia. Acesta era un desfrânat care-şi petrecea timpul în plăceri josnice. Răsboiul

Carol IX și Caterina de Medicis

Figura reprezintă pe Caterina de Medicis căutând să-l convingă pe Carol ca să ucidă pe hughenoți. Caterina e îmbrăcată ca văduvă, cu vălul negru pe spate. La gât are un guler alb, nelipsit la hainele bărbăteşti şi femeieşti din veacul XVI. Carol stă gânditor, în luptă cu sine. El poartă o pelerină de catifea, brodată cu fir de aur, o tunică de atlaz, lucrată bogat, şi cu acelaş guler frezat. Pe cap are o tocă neagră cu pană albă de struţ. (După un desen din acea vreme).

începu cu furie. *Uniunea protestantă* puse în fruntea ei pe Henric de Bourbon care fugise din palatul regal după Sf. Vartolomeiu, trecu din nou la calvinism și voia acuma să se facă rege în Franța. Catolicii răspunseră alcătuind *Sfânta Ligă*, în frunte cu *Henric de Guise* — care umbla și el după coroana regală. Regele, umilit de șeful Ligii, se hotărî să-l omoare. Îl chemă deci la dânsul și, pe când Henric de Guise trecea prin sala Castelului, opt gentilomi franceji îl uciseră cu pumnalele.

Henric III

A fost un rege fără nici o însemnătate. Umbla îmbrăcat așa, ca să i se poată vedea mijlocul subțire. Se văpsea pe obraz, se pudra și purta corset și cercei. De aceia un scriitor din vremea lui se întreba dacă Henric este un rege—femeie sau un bărbat—regină. Iubea cânii la nebunie și purta cu el mai totdeauna câte o colecție de căței, de maimuțe ori de papagali. In schimb, leșina când vedea o pisică. (După un tablou din Luvru).

Moartea Ducelui de Guise aduse răscoala Parisului și regele fu nevoit să fugă din capitală, hotărît să se împace cu Henric de Bourbon. După împăcare, cei doi cumnați veniră împotriva Parisului pe care-l asediară. Dar un călugăr fanatic, Jacques Clément, ucise pe rege, fiindcă se unise cu un protestant.

Cu moartea lui Henric III, se stânse familia de Valois. Cel mai apropiat de tron era *Henric de Bourbon*, pe care de

altfel Henric III, înainte de a muri, îl recunoscuse drept urmaş al său. Dar, fiind protestant, era exclus să fie primit de Franceji. Atunci Filip II trimese în ajutorul Ligii o parte din oaste, sperând să capete tronul pentru fiica sa. Henric purtă mai departe luptele cu Liga — şi o învinse la *Arques* şi la *Ivry*, după care veni iarăş subt zidurile Parisului asediindu-l din nou. Patru luni rezistară orăşenii, dar Henric, văzând suferinţele lor, abjură încă odată protestantismul, zicând: *„Paris vaut bien une messe“*. Atunci capitala se supuse şi Henric intră în ea, în 1594.

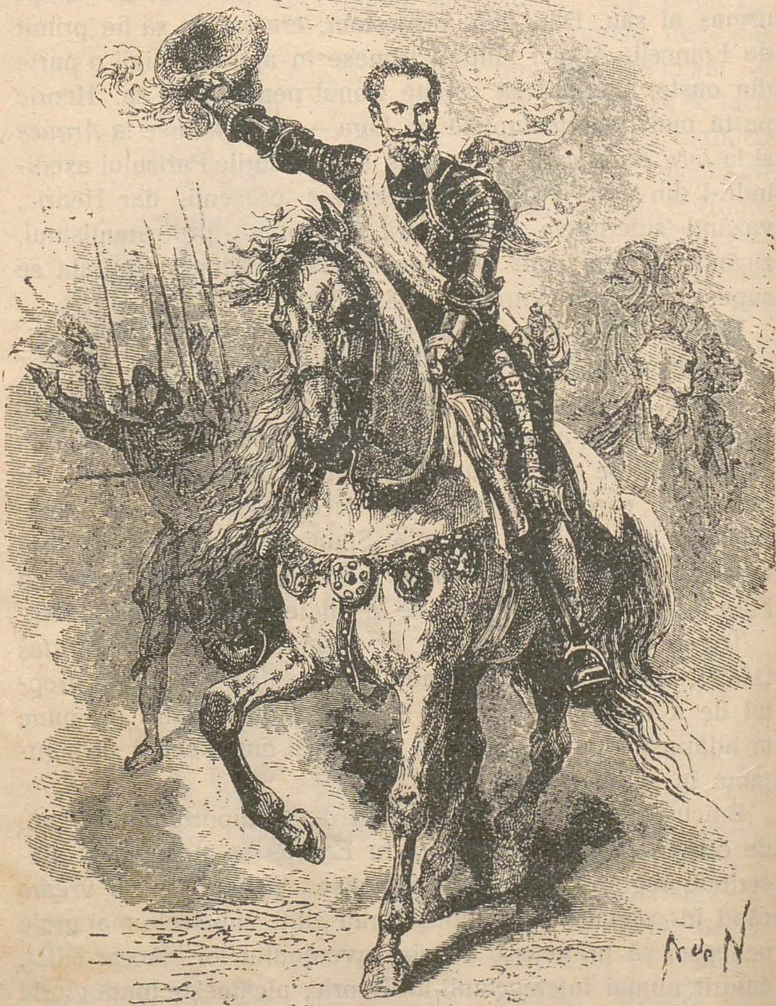
Henric IV (1589—1610). — Cu Henric IV se începe dinastia Bourbonilor.

Henric, fiul lui Anton de Bourbon şi al Ioanei d'Albret, regina Navarei, a fost unul din cei mai mari regi ai Franţei. De îndată ce fu recunoscut de toţi, începu răsboiul cu Spaniolii care veniseră să cucerească coroana ţării. Răsboiul ţinu 3 ani; la urmă Spaniolii fiind învinşi, fură nevoiţi să părăsească Franţa, iar Henric încheie pace cu Filip II întărindu-se tratatul de la Chateau-Cambrésis (1598).

Tot în acest an, publică el celebrul *Edict din Nantes* (1598), care acorda Hughenoţilor libertatea cultului şi dreptul de a ocupa orice slujbe în stat. Apoi, pentru a-i pune la adăpostul persecuţiilor, le dărui mai multe cetăţi de siguranţă în sudul Franţei.

Edictul din Nantes este un act de o importanţă imensă, de oarece pentru întâia oară în Europa se decreta cu sinceritate regimul libertăţii religioase. Şi asta, într'o vreme când în celelalte ţări, supuşii erau siliţi, subt cele mai grele pedepse, să primească religia suveranului lor. Acest edict, datorit numai înţelepciunii lui Henric, alcătueşte toată gloria domniei lui făcând din el unul din marii regi ai istoriei.

Henric îşi puse apoi toate silinţele să îndrepte ţara de răutăţile aduse de atâtea răsboaie. In opera aceasta a fost ajutat de *Ducele de Sully*, prietinul său, pe care-l făcu prim-ministru. Sully puse ordine în finanţe, îmbunătăţi agricultura şi crescu veniturile statului. Creă o industrie înte-

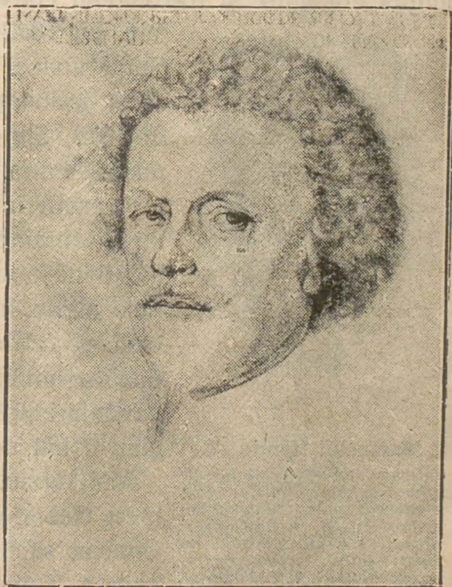

Henric IV la Ivry

Henric a fost crescut în libertate, împreună cu toţi ceilalţi copii de vârsta lui. Era sburdalnic şi bătăios. Toată ziua nu visa de cât dueluri şi lupte. Figura îl reprezintă în una din cele două bătălii, care i-a deschis drumul spre Paris. El spune către soldaţii săi înaintea luptei: „Dragii mei tovarăşi, ţineţi-vă după panaşul meu alb, îl veţi găsi veşnic pe drumul gloriei şi al onoarei". Figura dă o idee destul de exactă despre felul de a fi al acestui mare monarh. Henric n'a fost numai un rege răsboinic, ci şi un înţelept organizator. El e care a adus în Franţa industria matasei.

meind fabrici și aducând lucrători italieni și flamanzi. Administrația era de nerecunoscut. Un ambasador spaniol, mirându-se de îmbunătățirile Franței, pe care o văzuse odinioară într'o stare jalnică, Henric îi răspunse: „Da, pentru că atunci îi lipsea părintele de familie". Tot el avea obiceiul să spuie că nu vrea să moară până n'o face ca fiecare țăran să aibă Duminica o găină în oală.

Henric era un om vesel căruia îi plăcea să se amestece prin popor, stând de vorbă cu supușii, ale căror păsuri le asculta cu bunăvoință. Trăia fără nici o etichetă: acelaș ambasador îl găsi într'o zi cu băietul lui după gât sărind prin casă.

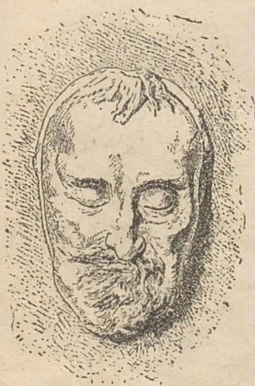
Sully

Maximilian de Béthune, baron de Rosny, duce de Sully, a fost prietinul și colaboratorul cel mai principal al lui Henric IV. Foarte econom — a administrat cu multă înțelepciune finanțele Franței și de multe ori a intrat în conflict cu Henric, din pricina puținei lui dărnicii. Henric însă ținea foarte mult la dânsul, căci împărtășise toate necazurile vieții lui. (După un portret din Muzeul Luvrului).

Henric organiză și o armată, ca să poată face față ori cărei împrejurări. El își formase planul nobil și măreț de a întemeia, cu ajutorul prinților germani și al celorlalte puteri europene, un imperiu creștin universal, în care diferitele confesiuni religioase să aibă drepturi egale. Prin asta el voia să ajungă să sfarme întâietatea Casei de Habsburg. Tocmai când se pregătea să-și puie planul în lucrare, fu omorît de catolicul Ravaillac (1610).

Ludovic XIII (1610-1643). — La moartea lui Henric IV,

Ludovic era minor, deaceia fu pus subt regența mamei sale, Maria de Medicis. Regenta era însă cu totul nepricepută, așa încât căzu subt influența curtezanilor. Un italian, Concino Concini, care venise odată cu Maria de Medicis în Franța, fu făcut prim-ministru. Economiile lui Henric IV au fost cheltuite în serbări și alte lucruri netrebnice, iar nobilii aveau iarăș pretenții la vechile lor drepturi. Nemulțămirea era mare și toți cereau convocarea Statelor Generale. La 1613, Ludovic XIII fu declarat major, dar mama lui avu aceiaș influență în trebile publice. In 1614, Statele Generale se adunară la Paris. Reprezentanții orașelor cerură îmbunătățiri în administrația finanțelor. Au fost însă combătuți de nobili, așa că nu se putu face nimic. Intre deputați era și Richelieu, ca delegat al clerului. El se distinse mult, mai ales în urma unei cuvântări strălucite, pentru care Regina îl luă de duhovnic.

Masca lui Henric IV

Deschizându-se mormintele regilor dela Saint-Denis, în 1793, pentru a se lua plumbul sicriilor, ca să se facă din el gloanțe, s'a găsit trupul lui Henric întreg, cu toate că trecuse dela îngropare 183 de ani. I s'a luat atunci masca.

Mai târziu, Ludovic văzând cum merg trebile publice, dădu ordin ca Concini să fie omorît, iar mama sa, exilată. Totuș ea se împăcă cu fiul ei prin stăruințele lui Richelieu care în 1624 ajunse prim-ministru.

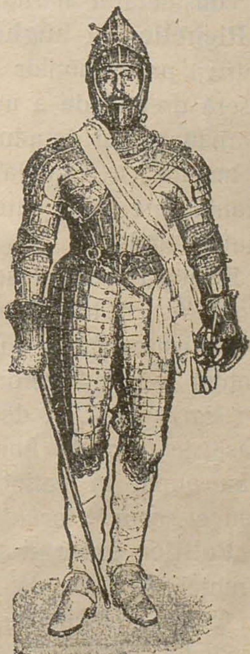
Richelieu (1585-1642). — Armand du Plessis, Cardinal și Duce de Richelieu, s'a născut la Paris. Fusese numit de Henric IV episcop la Luçon, dar fiindcă pe atunci avea numai 20 de ani, papa nu-i aprobă numirea, care fu iscălită numai după ce el se duse la Roma.

Ajungând prim-ministru, Richelieu își propuse să săvârșească două lucruri mari: să facă pe rege atotputernic în lăuntrul statului, înjosind pe nobili și pe protestanți, și să-l impuie în afară, prin doborîrea dușmanilor Franței —

Germania și Spania, unde domnea Casa de Austria. Cât a trăit Richelieu, a lucrat ca să împlinească acest program, și la urmă a izbutit în totul.

Ludovic XIII a înțeles marile calități ale ministrului său, de aceia i-a lăsat toată puterea și l-a apărat mereu împotriva numeroșilor lui dușmani.

Richelieu și nobilii. — Nobilii ajunseseră acuma iarăș puternici folosindu-se mai cu samă de tulburările din timpul răsboaielor religioase. Erau aroganți față de rege și disprețuiau pe cei care le stăteau în cale. Pentru a-i umili, Richelieu făcu mai multe legi împotriva lor, dintre care una oprea duelul. Dar nobilii nu voiră să ție samă și se bătură înainte pentru toate nimicurile. Richelieu fu fără milă: toți fură prinși și executați. Un senior mare, *Ducele de Montmorency*, înrudit cu familia regală, se încercă să ridice Franța de miazăzi împotriva Regelui. Dar și el fu osândit la moarte și ucis cu toți tovarășii săi.

Colonel de Infanterie

Ofițerii păstrează încă armura cu toate că pentru ceilalți ea fusese înlăturată, din pricina nouelor cerințe. Numai la picioare fierăria a fost înlocuită cu cizme de piele, după cum se poate vedea în figură. (Veacul XVII).

Atunci nobilii căutară să îndepărteze pe Richelieu. Ei atraseră în partea lor pe fratele lui Ludovic XIII, pe Ana de Austria, soția Regelui, și pe Maria de Medicis care, de când văzuse pe Richelieu atotputernic și independent, îl părăsise. Mai ales, prin uneltirile reginei-mame, sperau să-l doboare. Dar Regele l-a sprijinit împotriva tuturora și deaceia ziua când nobilii au aflat asta, s'a numit *La journée des dupes*.

Regina-mamă, în urma acestei întâmplări, plecă din țară

şi muri la Bruxelles. Richelieu, descoperind un complot împotriva vieţii lui, trimese la moarte pe nobilul *Cinq-Mars*, favoritul Regelui, şi pe amicul său, *De Thou*. Nobilii, în urma acestor pedepse, se astâmpărară, iar puterea regală fu considerabil mărită.

Richelieu şi hughenoţii. — Richelieu se îndreptă şi împotriva protestanţilor care, prin Edictul din Nantes, căpătaseră dreptul de a avea oraşe întărite, cu garnizoane, ce atârnau numai de adunările lor calvineşti. Ba încă încheiau şi alianţe cu Olanda, Anglia şi cu prinţii protestanţi din Franţa care, deşi catolici, ar fi vrut să scape de supremaţia regală.

El atăcă şi cuprinse centrul puterii hughenote, cetatea *la Rochelle*, cu tot ajutorul trimes de către Carol I Stuart. După asta, dărâmă toate celelalte cetăţi întărite ale hughenoţilor — luându-le dreptul de a mai avea armată şi locuri de siguranţă. Dar, deoarece el era pentru toleranţă religioasă, le respectă libertatea cultului. Pentru asta catolicii l-au numit în batjocură pe Richelieu *papa hughenoţilor* sau *episcopul Rochellei*.

Politica externă a lui Richelieu. — In afară, duşmanul Franţei era Casa de Austria care domnea în Germania şi în Spania. Richelieu, ca şi Henric al IV, îşi propuse să facă din Franţa cel dintăiu stat în Europa. Deaceia interveni în răsboiul de 30 de ani care tocmai atunci sângera Germania. El susţinu pe prinţii protestanţi, duşmanii împăratului; apoi se uni cu Danemarca, cu Suedia, şi când regele Suediei, Gustav Adolf, pieri pe câmpul de bătaie, luă pe faţă parte la răsboiu. Armatele franceze luptară cu mult succes împotriva catolicilor din Germania. Richelieu nu trăi până la încheierea păcii, căci muri cu şase ani înainte (1642). Totuş izbuti să alipească la Franţa, încă fiind în viaţă, provinciile *Roussillon* şi *Artois*, precum şi mare parte din *Alsacia*.

Richelieu a fost cel mai mare bărbat de Stat pe care l-a avut Franţa în epoca modernă — şi a întrecut pe toţi cei-

Richelieu

Richelieu are aici 50 de ani trecuți. E în costum de cardinal. La gât poartă ordinul Sfântului Spirit. Richelieu a fost unul din cei mai mari bărbați de Stat pe care i-a avut Franța. Era neadormit întru împlinirea planurilor lui — care toate tindeau să facă pe rege singurul stăpân în Franța. (După tabloul lui Filip de Champagne. Muzeul Luvru).

lalţi oameni politici din Europa. Bun administrator, a creat o flotă de răsboiu. A întemeiat Academia Franceză, în 1636, întrunind 40 de scriitori însemnaţi, număr pe care această însemnată instituţie l-a păstrat până astăzi.

Richelieu a murit la 6 Dechemvrie, 1642. In momentul când era să-şi deie sufletul, spuse preutului care-l împărtăşise: „Jur că tot timpul cât am fost la putere am servit numai pe rege şi statul". El lăsă ca urmaş pe secretarul său, *Cardinalul Mazarin*. Dar Ludovic XIII n'a mai trăit nici el mult după moartea marelui său ministru şi muri în 1643.

XLI

Luptele religioase în Anglia

Maria Tudor (1553—1558). — Reforma introdusă de Henric VIII şi susţinută de fiul său Eduard VI, nu prinse în vremea lor rădăcini adânci în Anglia. Aceasta s'a văzut când s'a suit pe tron *Maria Tudor*.

Maria era fiica lui Henric VIII şi a Caterinei de Aragon. Ea a fost crescută de mama ei în catolicismul cel mai fanatic, de aceia cum a ajuns regină, a căutat să distrugă anglicanismul. A început un şir de persecuţii sângeroase în care pieri multă lume. Chiar arhiepiscopul *Crammer*, pe care tatăl său îl pusese mai mare peste Biserica anglicană, a fost condamnat la moarte şi executat.

Ea s'a căsătorit cu Filip II, regele Spaniei, cu care se potrivea aşa de bine. Dar din căsătoria asta a avut numai pagube. A fost nevoită să se amestece în luptele lui Filip cu Franţa — când a pierdut oraşul *Calais* pe care-l stăpâneau Englejii încă din timpul Răsboiului de 100 de ani. Pierderea aceasta a costat-o aşa de mult, încât spunea adesea: „De mi s'ar spinteca inima, s'ar găsi într'însa vorba *Calais*".

Protestanţii au numit-o *„Maria cea Sângeroasă"*. După dânsa, a urmat sora ei.

Elisabeta (1558—1603). — Elisabeta era fiica lui Henric

VIII şi a Anei de Boleyn, care fiind protestantă, o crescuse în ideile sale.

Cum se sui pe tron, voi să asigure liniştea regatului în

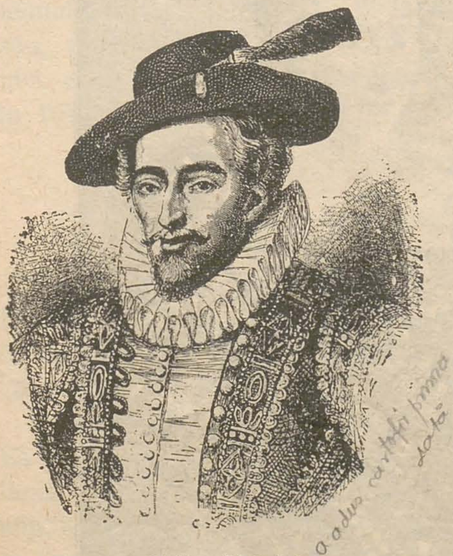
Elisabeta

Elisabeta avea 25 de ani când s'a suit pe tron. Nu era frumoasă. Avea fața lungă şi osoasă, părul roş şi ochii mici. Era lacomă la mâncare şi îi plăceau mult juvaierurile şi găteala. Avea 3000 de rochii. Glasul îi era aspru, înjura ca un soldat şi îşi bătea damele de onoare, ba chiar şi pe miniştri. Vorbea latineşte şi franțuzeşte, ştia greceşte şi cunoştea limba spaniolă şi italiană. Foarte deşteaptă, pricepea mai bine de cât toți trebile politice şi era foarte aspră cu interesele statului. E îmbrăcată cu o rochie brodată cu aur, garnită cu pietre scumpe. La gât, pe subt gulerul de dantelă, îi spânzură un triplu şirag de mărgăritare. În mâna stângă ține globul lumii. (După un tablou de Porbus. Muzeul din Versailles).

ce privea religia. De aceia parlamentul votă *Simbolul credinței anglicane, în 39 de articule.*

S'a ocupat cu organizarea statului. Agricultura și industria, în vremea ei, luară mare desvoltare. Acest lucru se datorește mai ales faptului că Elisabeta a primit cu mare bucurie pe toți cei goniți din Germania, din Franța și din Țările-de-Jos, din pricina credinței lor religioase. Așa s'au pus bazele industriei engleze.

Pentrucă Elisabeta dăduse ajutor Olandejilor împotriva lui Filip II, acesta trimese împotriva Angliei, „invincibile armada" din care însă nu s'a ales nimica.

Valter Raleigh

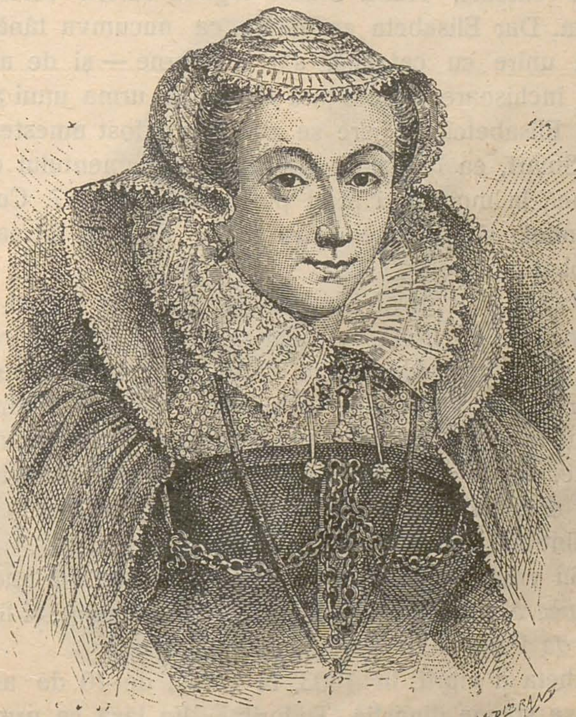
Cel dintâiu care s'a gândit la colonizarea Americei de nord cu Engleji. S'a bucurat de multă trecere, dar subt Iacob I, acuzat de conspirație, a fost ținut la închisoare, în Turnul Londrei, 12 ani. Raleigh a introdus în Anglia cartofele.

După ce a distrus puterea maritimă a Spaniei, își îndreptă privirile spre țările oceanice și astfel, pentru întâia oară pe timpul ei, *Walter Raleigh* se duse în America, unde întemeie colonia Virginia — baza Statelor-Unite. Ca să asigure comerțul englez în Europa de răsărit, Elisabeta a încheiat tratate cu Turcii, cu Rușii și cu Moldovenii. Petru Șchiopul, în 1558 primi învoiala, în puterea căreia Englejii aveau dreptul să facă negoț în Moldova, cu condiție ca să plătească trei la sută din valoarea mărfurilor.

Prin toate faptele acestea, Elisabeta s'a arătat mare regină. Omorîrea Mariei Stuart este însă o pată care înnegrește amintirea ei.

Elisabeta și Maria Stuart. — Maria Stuart era fiica lui Henric V, regele Scoției. Fusese crescută la curtea Franței

și ajunse o catolică înflăcărată, mulțămită influenței iezuiților. A fost soția lui Francisc II, regele Franței, dar rămase văduvă de tânără, având 19 ani. Murind în acelaș timp și tatăl ei, fu aleasă regină în Scoția, unde și veni. Dar această

Maria Stuart

Regină a Franței subt Francisc II — apoi a Scoției — a fost nenorocită toată viața ei. Era foarte frumoasă, inteligentă și cultă. Nepoată a Ducilor de Guise, era o catolică înverșunată. Acuzată de Scoțieni că a luat parte la uciderea bărbatului ei, fu pusă la închisoare de unde scăpând — fugi la Elisabeta. Dar și aici fu de asemenea închisă și, după 19 ani, judecată de un tribunal făcut anume, care, pe baza unor acte fabricate, o condamnă la moarte. Fu executată în 1587. Amintirea frumuseții și a nenorocirilor ei a impresionat lumea; deaceia viața ei a servit mult în literatură.

femeie foarte frumoasă și cu gusturi alese nu se împăca într'o țară aspră, mai ales că, în vremea asta, Ion Knox predica presbiterianismul, cu morala lui severă. Din această pricină, încurând Maria Stuart deveni cu totul nepopulară.

Mai făcu greşala că măritându-se cu un prinţ scoţian, numit Darnley, şi acesta fiind ucis, ea se căsători cu omorîtorul lui. Faptul acesta revoltă pe Scoţieni care o detronară, ba chiar o şi închiseră. Scăpând din închisoare prin ajutorul preoţilor catolici, Maria Stuart fugi la curtea verei sale, Elisabeta. Dar Elisabeta se temea ca nucumva tânăra regină, în unire cu catolicii, s'o răstoarne — şi de aceia o puse la închisoare unde o ţinu 19 ani. In urma unui atentat la viaţa Elisabetei, în care se zicea că a fost amestecată şi Maria Stuart, ea fu dată în judecata parlamentului care o condamnă la moarte şi pieri pe eşafod, la 1587. Cu toate că Elisabeta şi curtea ei luară doliu, Europa întreagă i-a dezaprobat purtarea.

Puritanii, Bacon şi Shakespeare. — In timpul Elisabetei apărură *Puritanii*, o sectă religioasă care nu recunoştea decât *purul* adevăr din cărţile sfinte. Fără episcopi, fără ceremonii şi podoabe în biserică, duceau o viaţă curată: nu beau, nu fumau, nici nu înjurau. Trăiau în deplină egalitate, urînd însă pe cei de alte credinţe. Elisabeta i-a persecutat mai mult chiar decât pe catolici, din care pricină mulţi dintre dânşii au fugit în America.

Tot în vremea sa au trăit doi oameni mari: dramaturgul *Shakespeare*, unul din marii scriitori ai omenirii, şi filosoful *Bacon de Verulam*.

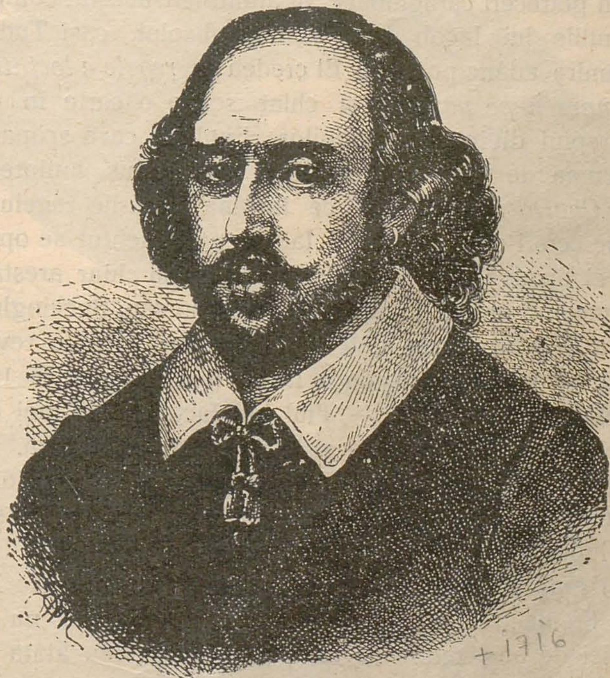
Elisabeta a murit în 1603, în vârstă de 70 de ani. Cu dânsa se stânge dinastia Tudorilor. Ea lăsă ca urmaş pe Iacob VI, regele Scoţiei, fiul Mariei Stuart, care luă numele de Iacob I.

Iacob I Stuart (1603—1625). — Cu suirea pe tron a lui Iacob I, Scoţia se uneşte cu Anglia, astfel că el este cel dintâiu rege al *Marei Britanii*.

Iacob I era un om urît, stângaciu, mărginit şi de o mândrie nemăsurată. Era fricos şi se temea de arme: de aceia unii Englejí îl reprezentau cu picioarele strâmbe, îmbrăcat în uniformă militărească şi încins cu o teacă, dar fără sabie.

Deşi fusese crescut în religia presbiteriană, primi anglica-

nismul care-i punea la dispoziție averile bisericilor. Iacob înșelă deci speranțele și ale presbiterienilor și ale catolicilor care se așteptau dela fiul Mariei Stuart la protecție.

Shakespeare

Shakespeare este unul din cele mai mari genii ale omenirii. S'a născut în 1564 în Stratford-pe-Avon. Tatăl său, un mănușar fără multă carte, era primarul orașului. Dela o vreme mergându-i prost trebile, a fost închis pentru datorii, cum se obișnuia în Anglia cu cei răi de plată. Din această pricină, Shakespeare s'a dus la Londra, unde s'a angajat într'o trupă de actori începând-o de jos: întâiu servitor, apoi figurant, și numai mai târziu a jucat roluri mari. In acelaș timp începe să scrie pentru teatru. Incurând ajunge vestit la Londra, atât ca actor cât și ca scriitor. A fost protejat de câțiva oameni însemnați ai Angliei — mai ales de regina Elisabeta, pentru care a scris anumite opere, după cererea ei. Cele mai multe din tragediile, dramele și comediile lui sunt capo-d'opere. Hamlet, Macbeth, Romeo și Julietta, Othello, Negustorul din Veneția, Richard III, Regele Lear, Visul unei nopți de vară, etc. se reprezintă și astăzi pe scenele tuturor teatrelor din lume. Nimeni n'a descris cu mai multă putere pasiunile și patimile omenești. A murit în 1616, în vârstă de 52 de ani. (După un portret din vremea lui).

Dar Iacob I voind să introducă pretutindeni anglicanismul— catolicii făcură așa numita *Conspirație a prafului de pușcă.* Ei așezară în beciurile Adunării deputaților mai multe bu-

toaie cu pulbere, cărora trebuiau să le deie foc la deschiderea parlamentului. Conspiraţia a fost însă descoperită mai înainte de execuţia planului — şi membrii ei fură judecaţi şi omorîţi (1605). Până azi Englejii serbează ziua de 5 Noemvrie prin petreceri caraghioase, în amintirea acestui complot.

Pretenţiile lui Iacob de a domni absolut, caşi Tudorii, nemulţămiră adânc poporul. El credea că *regele e locţiitorul lui Dumnezeu pe pământ* şi chiar scrise o carte în care arăta dreptul divin al monarhilor. Englejii, care scăpaseră însă acuma de toate primejdiile, şi-au adus aminte de *Magna Charta Libertatum*, ce înfrâna puterile regelui, şi la desele cereri de bani ale lui Iacob, parlamentul se opuse. Atunci el dizolvă mai multe parlamente, ba chiar arestă pe câţiva membri ai lui, povăţuit de ministrul său, Buckingham. Purtarea Regelui aduse atâtea nemulţămiri, încât o revoltă era gata să izbucnească, dacă Iacob n'ar fi murit în 1625.

Carol I (1625—1649). — Fiul lui Iacob I era mai deştept decât tatăl său şi avea şi mai multă învăţătură. Insă şi el a voit să domnească în chip absolut — întemeindu-se pe monarhia de drept divin. De aceia toată domnia sa a fost o luptă necurmată cu parlamentul.

Carol era căsătorit cu Henrietta, sora lui Ludovic XIII, regele Franţei, catolică înfocată, pentru care el nu era iubit nici de anglicani nici de presbiterieni, cu atâta mai mult, cu cât înclina către credinţa soţiei sale.

Buckingham încurcase Anglia într'un răsboiu cu Spania şi în altul cu Franţa. Regele având deci nevoie de bani, îi ceru dela parlament care nu-i acordă nimic, până nu va îndrepta starea proastă în care se găsea ţara. Atunci Carol dizolvă două parlamente şi convocă în 1628 pe al treilea. Dar această adunare imediat dădu în judecată pe Buckingham şi, prin *Petiţia drepturilor*, ceru regelui ca să respecte libertăţile cuprinse în Magna Charta. Regele, de nevoie, primi tot ce-i ceruse parlamentul — dar după ce căpătă bani, îl dizolvă, ba chiar arestă pe nouă membri ai lui.

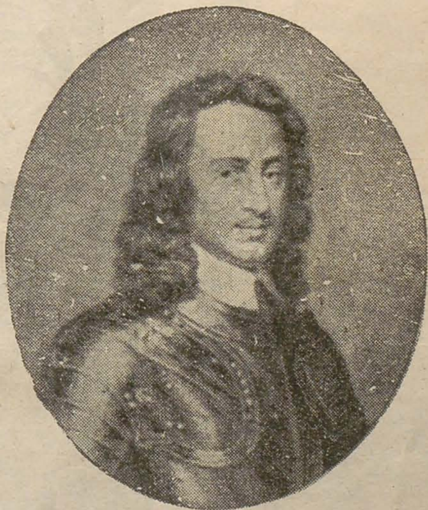
In locul lui Buckingham, Carol luă ca prim-ministru pe

Rubens

Contele de Srafford, iar arhiepiscop, pe *Laud*. Strafford, care voia să întroneze în Anglia domnia absolută, sfătui pe Rege să nu mai convoace parlamentul și, pentru ca să nu-i mai trebuiască bani, făcu pace cu Spania și cu Franța. Vreme de 11 ani, atât în Stat cât și în Biserică a stăpânit numai voința regelui.

Asuprirea poporului. Impotrivirea lui față de rege. — Carol își satisfăcu nevoile prin dări puse pe obiectele de consumație, dar mai ales printr'un bir pentru construcția corăbiilor care se lua numai când țara era în răsboiu. Acuma fiind pace, lucrul nemulțămi pe Engleji. Un mare proprietar, *John Hampden*, nu voi să-l plătească spunând că e nelegal, deoarece nu l-a încuviințat parlamentul. El fu dat în judecată și condamnat la închisoare; dar împotrivirea lui produse mare impresie dela un capăt la celălalt al regatului făcând pe Rege foarte antipatic.

John Hampden

Vărul lui Cromwell. N'a voit cu nici un chip să plătească darea pe corăbii — fiind ilegală, lucru care i-a adus mare popularitate. Membru influent al Parlamentului lung. A murit de timpuriu — altfel, cu calitățile lui, ar fi jucat mare rol în Anglia.

Nu era de ajuns însă atâta. Carol dorea să reformeze anglicanismul și presbiterianismul, ca să le poată apropia mai mult de catolicism. Pentru asta, s'a servit de Laud care introduse în Biserica anglicană mai multe forme pompoase. Dar când în catedrala din Edimburg s'a făcut primul serviciu divin, după ritul nou, poporănii s'au revoltat, strigând: „Jos papa!“

Carol I

Carol avea 30 de ani când marele pictor flamand i-a făcut portretul. Foarte frumos şi distins. Imbrăcat simplu — dar elegant; tunică scurtă de atlaz alb, pantaloni roşii, legaţi deasupra ciubotei cu calţavetă lată, albastră, cisme de piele cenuşie, cu pinteni de aur. Pe cap, o pălărie cu o frumoasă pană de struţ. In ureche îi spânzură un mărgăritar. A voit să domnească absolut, ca şi Elisabeta — dar vremile se schimbaseră şi el n'a înţeles asta. De aceia şi-a plătit greşala cu moartea. (După tabloul lui Van Dyck. Muzeul Luvrului).

Olivier Cromwell

Avea o faţă cărămizie, arsă de soare. Era vulgar în vorbe şi neglijent în îmbrăcăminte. Om politic pătimaş şi puritan fanatic. Când se înfuria, nu mai ştia ce vorbeşte. S'a ridicat pentru libertatea poporului, dar a domnit mai absolut decât regii. Totuş cârmuirea lui a lăsat urme mari în istoria Angliei. (După tabloul lui Cooper).

Atunci Scoţienii făcură liga *Covenant* (1638) ca să-şi apere credinţa. Regele trimese oşti împotriva presbiterienilor, care, în cele din urmă, se uniră cu răsculaţii.

După ce Carol mai dizolvă încă un parlament, convocă în 1640 pe al cincilea, numit *Parlamentul cel lung*, fiindcă a ţinut 11 ani. Membrii acestei adunări se declarară inviolabili, apoi dădură în judecată pe Strafford şi pe Laud — care au fost condamnaţi şi executaţi. Regele aprobă hotărîrea parlamentului, măcar că amândoi acuzaţii îl serviseră cu credinţă. Deaceia Strafford, înainte de moarte, spuse: „Nu vă încredeţi în regi, căci nu găsiţi în ei nici o scăpare!" Apoi parlamentul adresă regelui *o plângere*, pentru diferitele călcări de lege, care în fond era *o mustrare*. Carol răspunse vrând să aresteze pe şefii opozanţilor, lucru care-i făcură pe lorzi şi pe deputaţi să ieie comanda armatei din mâna Regelui şi s'o treacă parlamentului. Văzându-se dezarmat, Carol fugi în Scoţia socotind că acolo va putea strânge oşti cu care să vie împotriva rebelilor. N'a izbutit însă.

Atunci Regele făcu apel la nobili. Aceştia se plecară rugăminţilor lui şi îi formară o armată, numită de popor a *Cavalerilor*. Parlamentul îşi strânse şi el oastea, numită a *Capetelor rotunde*, din pricină că soldaţii purtau părul tuns. Răsboiul civil care a urmat a adus pieirea Regelui.

La început, Carol câştigă câteva lupte, dar mai apoi oştile parlamentului repurtară numai victorii. In vremea asta Regina lucra să aducă pe străini în contra ţării. Regele, bătut, fugi la Scoţieni; dar aceştia îl declarară arestat şi-l vândură parlamentului care-l puse la închisoare.

Olivier Cromwell. — Acuma apare *Olivier Cromwell*. Era un proprietar de ţară, fără avere, care se ocupa cu munca câmpului şi fusese ales deputat în Camera Comunelor. El avu ideia să strângă o armată de puritani făcând apel la fanatismul lor religios. Poporul a numit această armată *Capete rotunde*, dar el i-a zis *Coaste de fier*. Cu arestarea Regelui se părea că răsboiul civil s'a sfârşit. O nouă furtună se pregătea însă pentru Anglia. Parlamentul

era compus parte din *presbiterieni*, care ţineau cu Regele, şi parte din *puritani*, partizanii lui Cromwell, care voiau moartea Regelui. Atunci Cromwell excluse din parlament, cu armata, pe presbiterieni şi rămase numai partizanii săi. Aceştia dădură în judecată pe Rege, îl condamnară ca trădător, tiran şi duşman al poporului, şi îl executară la 30 Ianuarie 1649.

Cu moartea Regelui, Anglia se făcu republică, iar Cromwell ajunse preşedintele ei. El se întitulă Lordul-protector al Marei Britanii.

XLII

Luptele religioase în Germania. Răsboiul de 30 de ani (1618—1648).

Germania după pacea din Augsburg. — Germania a continuat şi după 1555 să fie tulburată de neînţelegerile dintre protestanţi şi catolici, îndârjiţi de iezuiţi, care în special îşi întinseră uneltirile asupra acestei ţări. Protestanţii se desbinară în mai multe secte, iar universităţile lor din Jena, Wittenberg şi Leipzig nu se înţelegeau asupra iertării păcatelor, chestiune pe care mai ales se bazau diferitele doctrine protestante. Dar pacea din Augsburg era numai un armistiţiu, deoarece cuprindea câteva condiţiuni care trebuiau să aducă răsboiul. Aşa, se acordase libertatea cultului numai luteranilor, nu şi celorlalte secte, precum erau calviniştii, anabaptiştii şi husiţii. Aceste secte fiind necontenit persecutate de catolici, trebuiau şi ele să-şi dobândească libertatea. Apoi pacea din Augsburg mai prevedea şi *rezervatul ecclesiastic* care oprea secularizarea averilor bisericeşti de către principii care ar trece la protestantism, după 1555. Această condiţie n'a fost respectată deloc, deoarece s'au făcut multe secularizări ale averilor Bisericii catolice în epoca dintre anii 1555 şi până la 1618, când începe răsboiul de 30 de ani.

Impăraţii germani, după Carol Quintul, anume Ferdinand I

și fiul său Maximilian II, nu sunt așa de porniți împotriva protestanților. Dar *Rudolf II* (1576—1612) contimporanul lui Mihai Viteazul, fusese crescut de iezuiți și le purta o ură neîmpăcată. In vremea lui, protestanții, sfătuiți de Henric IV, alcătuiesc *Uniunea evanghelică*, în frunte cu Frederic, electorul Palatinatului, iar catolicii fac și ei *Liga*

Rudolf II și Cartea de Majestate

Rudolf II a fost un împărat slab ocupându-se mai mult cu astrologia decât cu trebile împărăției. În figură e reprezentat în momentul când acordă Boemilor Cartea de Majestate — diplomă prin care li se recunoștea husiților libertatea cultului. Împăratul e la stânga, cu condeiul în mână.

catolică, subt Maximilian, ducele Bavariei. Alcătuindu-și fiecare instrumentul său de răsboiu, era vădit că lucrurile vor sfârși rău.

Răsboiul de 30 de ani. — Răsboiul izbucni subt *Mathias*, urmașul lui Rudolf II, (1612—1618) care era condus numai de iezuiți. Prilejul lui fu următoarea întâmplare:

Rudolf II, pentru a câştiga pe Boemi, le acordase *Cartea de Majestate* — un act prin care li se recunoştea complecta libertate religioasă. Ridicându-şi ei, în timpul lui Mathias, două biserici pe pământul unei mânăstiri catolice, fură dărâmate din ordinul episcopului. Boemii, conduşi de contele Thurn, vin în 1618 în sala Consiliului din Praga, şi aruncă pe fereastră pe doi consilieri, în urma unor discuţii furtunoase. Răscoala se întinse în toată Boemia, iar împăratul trimese oştile sale împotriva husiţilor. Aşa s'a născut unul din cele mai nenorocite răsboaie care a ţinut 30 de ani (1618—1648) şi a adus ruina Germaniei. La început acest răsboiu religios a fost naţional, adică s'a purtat numai între locuitorii statului german, dar pe urmă el deveni european. In ajutorul protestanţilor a intervenit întâiu Christian IV, regele Danemarcei, apoi Gustav Adolf, regele Suediei— iar în cele din urmă, Francejii. Deaceia răsboiul se împarte în patru perioade:

1) Perioada palatină (1618—1625),
2) Perioada daneză (1625—1629),
3) Perioada suedeză (1630—1632),
4) Perioada franceză (1635—1648).

Perioada palatină (1618—1625). — E numită aşa, după numele căpeteniei protestanţilor, Frederic V, electorul Palatinatului. Mathias-împăratul moare chiar la începutul răsboiului, urmând *Ferdinand II* (1618—1637) un om energic, fanatic şi plin de îndemânare, care urmărea aceleaşi planuri ca şi Carol Quintul. Surprins fără armată, el se adresă Ligii bavareze care-i puse la dispoziţie oastea ei, împreună cu generalul *Tilly*. Armatele catolice năvălesc în Boemia, unde le iese înainte generalul Thurn, ajutat şi de contele Ernest Mansfeld. Ei înving pe catolici, după care asediază pe Ferdinand în Viena.

In urma acestor evenimente, Boemia, Moravia şi Silezia se desfac de imperiul german şi formează un stat deosebit alegând de împărat pe Frederic V, electorul Palatinatului. Dar acesta era un om nepotrivit cu împrejurările, căci el

Ferdinand II şi răscoala Protestanţilor

Şcena reprezintă momentul când Protestanţii răsculaţi vin înaintea împăratului şi sunt respinşi.

în loc să urmeze mai departe lupta, s'a dus la Praga să se încoroneze de împărat; acolo a făcut el niște petreceri așa de strașnice, parcă ar fi fost în vremuri liniștite. Pe când Frederic cu amicii săi benchetuiau, Tilly intră pe neașteptate în Praga și, protestanții surprinși, sunt sdrobiți. Au urmat măceluri și jafuri grozave, iar împăratul Ferdinand rupse chiar cu mânile lui *Cartea de majestate* punând astfel pe husiții din Boemia în afară de lege. 30.000 de familii sunt izgonite: împăratul drept pedeapsă le confiscă averile pe care le dădu iezuiților.

Wallenstein

Wallenstein avea aproape 50 de ani când marele pictor flamand i-a făcut portretul. El e cel din urmă condotier — care s'a îmbogățit colosal din prădăciunile Boemilor, compatrioții săi. A fost cel mai bun general al lui Ferdinand II. Voia să se facă rege în Boemia — dar împăratul prinzând de veste l-a ucis. (După Van Dyck. Muzeul din Münnchen).

Atunci protestanții ne mai putând căpăta ajutor din lăuntrul imperiului, își aruncară privirile peste graniță. Dar, pe vremea aceia, Franța și Anglia erau tulburate de lupte interne, Olanda purta răsboiu cu Filip II, iar Suedejii se încurcase în niște lupte cu Polonii. Protestanții se crezură pierduți: le veniră însă un ajutor din partea Danemarcei.

Perioada daneză (1626—1629). — Richelieu se întristă de succesul catolicilor, care întărea Casa de Habsburg. De aceia el convinse pe Christian IV să deie o mână de ajutor protestanților nemți — ceiace acesta făcu venind în Germania cu oștile sale.

Ferdinand văzu cu grijă creșterea puterii protestanților, strânși cu toții în jurul regelui danez. Cu toate că el avea pe Tilly — dar acesta fiind al ligii bavareze, primea ordine

numai de la München. De aceia împăratul se gândi să-şi facă o armată proprie şi, pentru asta, se adresă unui condotier boem, cu numele *Wallenstein*. Acesta se îmbogăţise enorm, cumpărând pe nimica averile exilaţilor boemi, după ce Tilly intrase victorios în Praga. Wallenstein strânse o armată mare pe socoteala sa punând-o la dispoziţia împăratului, cu condiţie ca să aibă el comanda supremă. Apariţia acestui mercenar încurcă mult pe protestanţi, care fură bătuţi, şi Christian IV fu nevoit să încheie pace, în condiţii ruşinoase. Atunci Ferdinand II, triumfător, publică *Edictul de restituţie*, prin care hotăra ca toate averile secularizate de protestanţi să fie întoarse iarăş catolicilor. Această dispoziţie mări furia răsboiului.

Perioada suedeză (1630—1635). — Armatele protestante fuseseră învinse din pricina lipsei de generali buni. Acuma dobândesc pe Gustav Adolf, regele Suediei, pe care Richelieu îl convinse să vie cu 16.000 de soldaţi în Germania. Când sosi la Viena ştirea debarcării lui, Ferdinand zise râzând: „Dacă regele de ghiaţă, se va coborî mai la vale, teamă mi-i că se va topi de căldură“.

Gustav Adolf învinse pretutindeni pe catolici, iar în bătălia dela *Lech* (1632) îl ucise pe Tilly.

Impăratul se spăimântă cumplit, căci moartea generalului bavarez îl lăsa fără comandant. Cu Wallenstein se stricase, din pricină că Maximilian de Bavaria, şeful ligii catolice, îl ponegrise la împărat care îi luase comanda. Acuma însă neavând ce face, rechemă din nou pe aventurierul boem. Wallenstein întâiu refuză, dar pe urmă primi strângându-şi oştile, în speranţa prăzii. El căpătă asigurări mari, anume stăpânirea tuturor pământurilor cucerite, ceiace înflăcără curajul îngrozitoarelor lui bande. Wallenstein cuprinse Boemia şi intră în Saxonia, unde se întâlni cu Gustav Adolf *la Lützen* (1632). Dar, chiar la începutul luptei, Gustav Adolf pieri străpuns de două gloanţe. Avea 38 de ani. Soldaţii săi, deşi îndureraţi prin moartea iubitului lor rege, învinseră până la sfârşit pe Wallenstein — care fu nevoit

Gustav Adolf

E făcut înainte de a pleca în Germania, când regele avea 35 de ani. Era tare blond, pentru care i se zicea: „Regele de Aur". Avea o statură uriaşă, aşa că cu greu găsea calul care să-l poată ţinea în spate. A fost un mare general; el a schimbat cu totul tactica veche de răsboiu. De o bunătate şi de o blândeţă neobişnuite, era şi un om cultivat: vorbea şi scria şase limbi. Suedejii ţineau la dânsul ca la Dumnezeu. Moartea lui i-a umplut de jale. (După portretul unui artist necunoscut. Universitatea din Upsala).

să se tragă iarăş în Boemia. Aici însă uneltind cu duşmanii împărăţiei, Ferdinand trimese nişte ucigaşi care-l omorîră, tocmai în momentul când astrologul său îi prezicea coroana regală.

Suedejii, după moartea lui Gustav Adolf, comandaţi de prinţul Bernard de Saxa-Weimar, fură învinşi într'o mare bătălie la Nordlingen (1634) — ceia ce-i puse în imposibilitate de a mai lupta. Victoria catolicilor fu sărbătorită pretutindeni, de oarece se părea că răsboiul se va sfârşi acuma cu câştigul împăratului. Dar Richelieu, care-şi vedea toată opera lui distrusă, intră de astădată pe faţă în răsboiu trimeţând oştile franceze să lupte alături de Suedeji. Aşa se începu ultima perioadă a răsboiului.

Perioada franceză (1635—1648). — Indată ce Richelieu se uni cu Suedejii, plănui să lovească din trei părţi Casa de Austria: în Spania, în Italia şi în Olanda. Armatele franceze, comandate de Condé şi Turenne, câştigară pretutindeni victorii. Deşi Richelieu şi Ferdinand II muriră — luptele continuară cu furie înainte, măcar că împăratul următor *Ferdinand III* (1637—1657) era doritor de pace. În urma strălucitelor victorii dela *Rocroi*, *Friburg* şi *Lens* — armata imperială era aproape desfiinţată, iar oştile franceze stăpâneau Germania de miazăzi. Impăratul fu nevoit să primească pacea.

Tratatul din Westfalia (1648). — Incă înainte de sfârşitul răsboiului, se începură negocierile de pace în două oraşe din Westfalia: la *Münster*, între Germania şi Franţa, şi la *Osnabrück*, între Germania şi Suedia. Tratativele acestea au adus pacea din Westfalia.

Cu ocazia încheierei acestui tratat, s'a ţinut cel dintăiu congres european la care au luat parte toate statele Europei. S'au hotărît atunci trei feluri de chestiuni: 1) chestiunile religioase, 2) chistiunile privitoare la organizarea Germaniei şi 3) chestiunile referitoare la despăgubirile de răsboiu.

1) *Chestiunile religioase.* Se recunoaşte libertatea reli-

gioasă nu numai luteranilor ci şi calvinilor, menţinându-se însă dreptul prinţilor de a impune supuşilor religia lui. Dacă aceşti supuşi nu voiau s'o primească, erau liberi să emi-

Pacea din Westfalia

Harta arată teritoriile pierdute de Germania; Lorena, cu episcopatele Metz, Toul şi Verdun (aceste două din urmă sunt făcute pe teritoriul Franţei, de oarece ea le stăpânea de mai 'nainte). Alsacia şi Strasburgul, Pomerania suedeză cu Stralsund, Pomerania Orientală, oraşele Magdeburg, Wismar, Bremen, Werden şi insulele Rügen, Usedom şi Wolin. Apoi se vede Westfalia, cu oraşele Münster şi Osnabrück, precum şi toate locurile unde au fost lupte în timpul răsboiului: râul Lech, Lützen, Nordlingen, Rocroi, Friburg, Lens. Teritoriile Franţei, ale Elveţiei, Veneţiei, Ungariei, Poloniei şi Prusiei, sunt făcute cu puncte.

greze, fără să li se confişte însă averile. S'au recunoscut apoi ca bune toate secularizările făcute între 1555 şi 1618 — oprindu-se însă să se mai facă altele. In oraşele unde

erau şi catolici şi protestanţi, judecătorii aveau să fie jumătate şi jumătate, din amândouă confesiunile.

2) *Chestiunile privitoare la organizarea Germaniei.* Se acordă cea mai deplină suveranitate tuturor statelor Germaniei, în număr de vreo 360. Impăratul rămase fără nici o putere — căci măcar că prinţii erau obligaţi să-i recunoască suprematia, în realitate, din momentul ce ei puteau încheia chiar tratate cu statele vecine, autoritatea imperială era desfiinţată. Germania, după 1648, nu mai este deci un imperiu, ci o confederaţie de 360 de state neatârnate. Impăratul era ales de electori care, în loc de 7, aveau să fie opt. Legile cârmuitoare ale imperiului trebuiau făcute de o *dietă*, numită *Reichstag.*

3) *Chestiunile referitoare la despăgubiri.* Franţa şi Suedia, ieşite victorioase din acest răsboiu, căpătară cea mai mare parte din despăgubiri — toate pe sama Germaniei.

Franţa luă provincia *Lorena*, cu episcopatele Metz, Toul şi Verdun pe care le stăpânea din 1552. Acuma i se recunosc definitiv. Apoi căpătă *Alsacia* — afară de Strasburg. Suedia luă o parte din Pomerania, cu oraşele Stralsund, Wismar, cu insulele Rügen, Usedom şi Wollin, adică coasta baltică a Germaniei, apoi Bremen şi Werden, cu o despăgubire de cinci milioane scude. Brandenburgul căpătă cealaltă parte a Pomeraniei, cu oraşul Magdeburg. Congresul a mai recunoscut independenţa *Olandei*, a *Portugaliei* — care stătuse subt Spania dela 1584—1640, când se răsculase — şi a *Elveţiei*, hotărîndu-i-se acestei din urmă şi neutralitatea teritorului, adică nici unul din statele Europei să n'aibă dreptul să treacă cu armata pe pământul ei.

Pacea din Westfalia a fost o mare nenorocire pentru Germania. Starea imperiului era jalnică: Răsboiul de treizeci de ani fusese cel mai crâncen măcel din câte cunoaşte istoria. Catolicii şi protestanţii germani, deşi fraţi, au săvârşit atâtea cruzimi unii asupra altora, încât mintea omenească se înspăimântă. Infiorătoarele bande ale lui Wallenstein, nu se mulţămeau numai cu jăfuitul, ci chinuiau şi

măcelăreau oameni paşnici, ca să petreacă. Germania pierde mai mult de jumătate din populaţie, de aceia i-a trebuit două veacuri ca să se refacă. Pentru asta, ea cade cu totul în neputinţă şi, în locul ei, se ridică trufaşă în Europa Franţa — aşa cum plănuise Henric IV şi cum voise Richelieu.

XLIII

Răsăritul Europei în vremea răsboaielor religioase

Rusia. — Intărirea Statului rusesc se datoreşte Marilor Prinţi din Moscova care au strâns subt stăpânirea lor pe toţi Ruşii, liberându-i de Tatari.

Ivan III cel Mare (1462—1505) găsi la suirea sa pe tron şapte state ruseşti, dintre care trei republici. După ce le-a cucerit şi le-a anexat Moscovei, începu lupta cu Tătarii pe care a izbutit să-i înfrângă scuturând jugul lor.

In 1499 Ruşii au cunoscut Siberia.

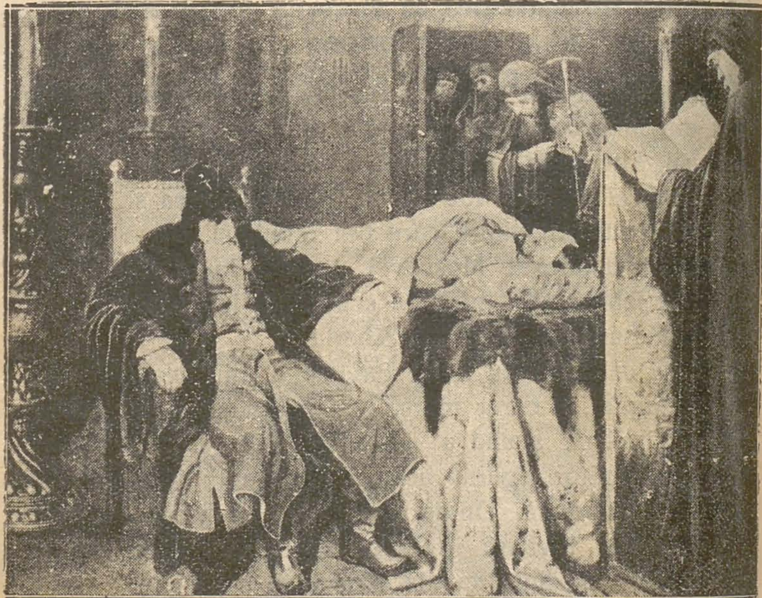
Ivan s'a căsătorit cu Sofia Paleologu, din neamul împăraţilor bizantini, a căror marcă — pajura cu două capete — o luă şi el ca stemă a imperiului său. De atunci s'a pretins moştenitor legitim asupra Constantinopolii şi cap al Bisericii ortodoxe. Odată cu Sofia, au venit la curte mulţi artişti şi învăţaţi greci şi italieni. A făcut palatul *Kremlinului*, reşedinţa sa din Moscova.

Ivan a stat în legături cu Europa. Pe o fată a sa a măritat-o cu regele Poloniei, iar moştenitorul tronului a luat în căsătorie pe fiica lui Ştefan cel Mare. Dar ginerele voievodului moldovan a murit înainte de a domni.

Ivan III a fost un om foarte aspru şi crud. La mânie era straşnic. Femeile dela curte leşinau numai cât se uitau la dânsul. Când dormea după masă, nimeni nu îndrăznea să se clintească din loc. A domnit 43 de ani. Opera sa fu continuată de fiul său, *Vasile IV*, şi mai aleş de feciorul acestuia, *Ivan IV cel Groaznic.*

Ivan cel Groaznic (1533—1584).—A fos de o cruzime

înspăimântătoare cu boierii care voiau să fie puternici. A pedepsit fără milă și cetățile care răsculându-se doreau să-și păstreze libertatea, cum a fost Novgorodul. A făcut liniște pretutindeni introducând guvernul despotic. El a întemeiat armata regulată a *Streliților*, cu care s'a servit în diferitele sale lupte. Pe timpul său s'a adăugat la împărăție Siberia pe care a cucerit-o *Iermak*, un hatman al Cazacilor dela Don.

Ivan cel Groaznic lângă cadavrul copilului său

Ivan era o fiară. Soția sa, Anastasia, îi mai domolea furiile. După moartea ei însă ucise pe moștenitorul tronului, pentru care s'a căit amar.

A prețuit cultura făcând școli și aducând oameni învățați din Apus.

Moștenitor al Sofiei Paleologu, bunica sa, înrudit deci cu împărații din Bizanț, el a părăsit titlul de *mare principe* luând pe acela de *țar*, nume dat în Biblia slavonească împăraților din Constantinopoli.

Pe moștenitorul tronului, *Ivan*, l-a ucis țintuindu-l de părete cu țăpușa bastonului său.

EUROPA
După pacea Westfalică
1649
OCEANUL ATLANTIC
MAREA NORDULUI
IRLANDA
SCOTIA
ANGLIA
Londra
Marea Mânecii
NORVEGIA
Cristiania
SUEDIA
Stokholm
G.Botnic
FINLANDA
INGRIA
ESTONIA
LIVONIA
CURLANDA
MAREA BALTICĂ
DANEMARCA
I.Rügen
I.Usedom
I.Wolin
MOSCOVIA
Moscova
RUSIA
LITHUANIA
Dna
Niemen
PRUSIA
BRANDENBURG
POLONIA
Vistula
Varsovia
WOLHINIA
UCRAINA
Niprul
Donul
Bug
Nistrul
TĂTARI
M.Azov
PROV.UNITE
ȚĂRILE DE JOS
WESTFALIA
Hamburg
Elba
Bremen
Berlin
Magdeburg
GERMANIA
SAXONIA
Lipsca
Dresda
Oder
Cracovia
Praga
BOEMIA
AUSTRIA
Viena
Budapesta
Tisa
Drava
Sava
UNGARIA
Prutul
Iași
MOLDOVA
MUNTENIA
București
Silistra
Dunărea
Rocroi
Verdun
Metz
LORENA
Sena
Paris
Toul
ALSACIA
Strasburg
Friburg
Rinul
Münhen
Loara
FRANȚA
G.Gasconiei
Garona
Ronul
Avignon
ELVEȚIA
SAVOIA
PIEMONT
Genua
Veneția
R.Toscana
Statul Papal
Roma
REGATUL DIN NEAPOLI
Neapoli
M.ADRIATICĂ
M.IONICĂ
Sicilia
Sardinia
Corsica
I.Baleare
Belgrad
IMPERIUL TURCESC
BULGARIA
Adrianopoli
Constantinopoli
Salonic
MAREA NEAGRĂ
Creta
Cypru
PORTUGALIA
Lisabona
SPANIA
Madrid
Duero
Tago
Ebrul
Barcelona
Str.Gibraltar
MAREA MEDITERANĂ
AFRICA
D.D.Patrascanu.. Istoria Nouă cl. II și VI
LUCEAFĂRUL S.A.

Cu urmaşul său, Teodor, stângându-se dinastia lui Rurik, la 1598 *Boris Godunov*, scoborîtor dintr'un prinţ tătar, uzurpă tronul. El introduce şerbia ţăranului rus, cam pe vremea când şi Mihai Viteazul face acelaş lucru cu ţăranii români din Muntenia. Rusia cade iar în anarhie, până la 1613, când vine pe tron dinastia Romanovilor, care a cârmuit ţara pân' n timpurile noastre.

Ioan Zamoyski

Om politic şi scriitor polonez. După moartea lui Bathory, i s'a oferit coroana regală, dar el a refuzat-o.

Polonia a cunoscut timpuri din ce în ce mai rele. Cu moartea lui Sigismund II August, la 1572, se stânge dinastia Iagellonilor, iar regalitatea ajunge electivă, ceiace a fost mare nenorocire pentru ţară.

Mai însemnat în această epocă este *Ştefan Bathory*, fost

voievod al Ardealului, care a domnit zece ani (1576-1586). Este fundatorul universităţii din Vilna. Subt urmaşul său, Cancelarul *Zamoyski* s'a amestecat în trebile Ţărilor Româneşti, vrând să facă din voievozii noştri, vasalii statului leşesc.

Turcia. Inceputul decadenţei imperiului turcesc. — Urmaşii lui Soliman Magnificul au fost slabi. Totuş Turcii au încă mare trecere în Europa, din pricină că vecinii lor sunt şi mai slabi. Infrângerea dela Lepante le-a pricinuit pagube mari, flota lor fiind distrusă, dar mai ales pierzând prestigiul de putere neînvinsă.

Un semn al slăbiciunii lor este că din acest timp încep să se amestece femeile în trebile împărăţiei. Mamele Sultanilor — *Sultana Valide,* cum li se ziceau — nu numai că au cuvânt în afacerile lăuntrice ale imperiului, dar vor să hotărască şi în legăturile din afară. Şi soldaţii capătă mare putere, punând şi depunând pe sultani.

Legăturile dintre Germania şi Imperiul turcesc erau mereu încordate din pricina vecinătăţii paşalâcului dela Buda. Aşa că, pe la sfârşitul secolului XVI, era aproape o luptă continuă între aceste două imperii. Pe la 1593, Marele vizir Sinan-Paşa hotărăşte pe Mohamed III să declare împărăţiei răsboiu — bizuindu-se pe slăbiciunea lui Rudolf II, în care răsboiu a intervenit şi Mihai Viteazul.

XLIV

Ţările Româneşti în vremea Răsboaielor religioase

Moldova. Ioan Vodă cel Cumplit (1572-1574). — Ioan Vodă, numit şi *Armanul,* strănepot al lui Ştefan cel Mare, a voit să scape Moldova de Turci. N'a izbutit, cu tot ajutorul Cazacilor, deoarece împrejurările i-au stat împotrivă; şi apoi elementul ţărănesc pe care voia el să se sprijine, nu-i putea fi de nici un folos. Pe boieri i-a avut duşmani, căci Ioan Vodă nu le suferea vicleşugurile. A învins multe

oştiri turceşti, dar în cele din urmă, vândut de boieri, a fost răpus de către Turci, într'o luptă lângă Cahul. Tronul l-a căpătat *Petru Şchiopul*, după care a urmat *Aron Tiranul*, contimporanul lui Mihai Viteazul.

Muntenia. Mihai Viteazul (1593—1601). — La sfârşitul secolului XVI, starea Ţărilor Româneşti ajunse din cale-afară de proastă. Locuitorii trăiau în nevoie şi'n sărăcie, mare parte din ţărani căzuse în şerbie, iar boierii desbinaţi şi prigoniţi de Domnitori, împânaseră ţările vecine. După crearea Paşalâcului dela Buda şi al celui din Temişoara, Turcii urmăreau acelaş lucru şi în privinţa ţărilor noastre, cu atâta mai mult cu cât în Răsărit nici o putere nu se putea opune planurilor lor. Din cetăţile Giurgiu, Silistra, Brăila şi Hotin, unde se aflau puternice garnizoane turceşti, ei contribuiau tot mai mult la dărăpănarea Munteniei şi a Moldovei uitând de capitulaţiile încheiate, care cereau să fie apărătorii ţărilor noastre, nu jăfuitorii lor.

Şi, cu toate acestea, nici Turcii nu mai erau ce fuseseră odată. Sultanii pierduseră obiceiul acelor răsboaie de cucerire care aruncau pe vremuri o spaimă cumplită în Europa, iar politica statului lor era dusă de viziri şi de femeile din haremuri. Mai ales după victoria creştină dela Lepante, apusenii începuseră să se gândească iarăş la alungarea lor din Europa, şi papa predică chiar o cruciată împotriva stăpânitorilor Constantinopolii.

Pe atunci, Turcii erau în răsboiu cu Germanii, răsboiu purtat cu oarecare lâncezeală, când tocmai se sui Mihai Viteazul pe tron.

Mihai era fiul lui Patraşcu cel Bun, fostul voievod al Munteniei, şi frate cu *Petru Cercel* care a domnit aici susţinut de Henric III, regele Franţei. A ajuns la domnie ca şi înaintaşii săi plătind bani mulţi şi sprijinit de unchiul său, Iani Cantacuzino, kapukehaia ţării la Constantinopoli.

De la început chiar Mihai îşi pusese în minte să scape ţara de Turci — aşa că hotărîrea sa, luată independent de cele ce se plănuiau în Europa, fu cu atât mai întărită prin

invitația papii. De altfel, la apelul Marelui Pontifice n'au răspuns decât Sigismund și Mihai.

In vederea politicii sale, Mihai a făcut o legătură cu

Mihai Viteazul

Cu pieptar de metal peste care poartă o blană mițoasă. Într'o mână are un baston, iar cealaltă o ține în șold, aproape de mânerul săbiei. În colț, o stemă care, în intenția artistului, trebuia să fie a Bucureștilor. Jos inscripția în italienește: Michel Vaivoda della Vallachia il quale prese la citta di Nicopoli nela Bulgaria lanno 1598. (Gravură de I. Orlandi, Biblioteca Națională, Paris).

Sigismund Bathory, voievodul Ardealului, și cu Aron din Moldova intrând în alianța germană a lui Rudolf II. Inceputul răscoalei a fost uciderea Turcilor din București

și din Iași. După asta Mihai a început atacul cetăților turcești dela Dunăre, pe care însă din, lipsă de tunuri, nu le-a putut lua, mărginindu-se numai la jăfuitul lor. Auzindu-se la Stambul, Mohamed III dădu ordin marelui vizir *Sinan Pașa* să cucerească Muntenia și să pedepsească pe voievodul hainit.

Mihai neputând opri trecerea Turcilor la Giurgiu, se trase cu oastea mai în sus, la *Călugăreni*. Aici s'a dat o mare luptă în care Mihai, în ziua de 13 August, 1595, a ieșit biruitor. După luptă însă a trebuit să se retragă spre Târgoviște, iar Turcii lui Sinan ocupară Bucureștii. Venindu-i în urmă ajutoare din Ardeal, în frunte cu Sigismund, curăți țara de Turci alungându-i peste Dunăre, cucerind și cetatea Giurgiului.

Sigismund Bathory

Era fiul lui Cristofor, fratele regelui polonez Ștefan Bathory. A ajuns principe în Ardeal la 1581. Și-a făcut planuri mari, mai ales împotriva Turcilor — dar, om ușuratic și neserios, s'a lăsat repede de domnie, pentru ca să devie călugăr. E îmbrăcat cu zale, peste care poartă o eșarfă, iar la gât are colanul Lânii de Aur.

In Moldova Sigismund neavând încredere în Aron, îl schimbase cu Ștefan Răsvan care intrase și el în alianța antiturcească.

Mihai Viteazul domn peste Muntenia, Ardeal și Moldova. — In vremea asta, lui Sigismund urîndu-i-se cu domnia, trecu Ardealul împăratului Rudolf — lucru care-i venea bine lui Mihai. Dar, în curând, Sigismund căindu-se de fapta lui, dădu domnia Transilvaniei vărului său, cardinalului *Andrei Bathory*, omul Polonilor, care pe atunci stăteau bine cu Turcii. Această schimbare nu-i mai convenea însă lui Mihai. De aceia el trecu munții și, în bătălia dela *Șelimberg*, (18 Octomvrie 1599) sdrobește oștile lui Andrei,

care fugind e ucis de un secuiu. Mihai intră cu mare alaiu în Alba-Iulia zicând că reprezintă pe împăratul, în realitate vrând să ție Ardealul pentru sine. Tot atunci Zamoyski izbutind să facă domnitor în Moldova pe Irimia Movilă, omul Leșilor, Mihai cuprinde în 1600 și Moldova, aproape fără luptă.

Marele voievod stăpânea acuma Muntenia, Ardealul și Moldova: e vremea cea mai glorioasă a domniei lui. El bate o medalie de aur, probabil în amintirea acestui mare

Medalia lui Mihai

Bustul Voievodului, într'o manta cu guler de blană, cu căciulă cu surgiuc de pene. Inscripția urmează de pe față, pe dos; Michael Val(achiae) Trans(alpinae) Wai(voda) S(acrae) C(aesareae) Re(giae) M(aiestatis) Consi(liarius) Per Transyl(vaniam) Locumt(enens) Cis Tran(sylvaniam) Par(tesque) Ei(usdem) Sup(remus) Exer(citus) Ge(neralis) Cap(itaneus). Anno D(omini) Vigilantia Virtute et Armis Victoriam Nactus 1600.

eveniment, și înființează mitropolia ortodoxă din Alba-Iulia, clădind chiar lăcașul ei bisericesc.

Stăpânirea Ardealului a Moldovei și a Munteniei, întrunite într'o singură domnie românească, este unul din strălucitele fapte pe care trecutul nostru l-a lăsat din generație în generație ca cel mai scump ideal pentru națiunea română.

Dar Mihai a făcut o greșală. În loc să se sprijine pe populația românească din Ardeal, care-l așteptase cu mare bucurie, el menținu mai departe pe țărani în lanțurile șerbiei socotind că astfel își va atrage prietenia Ungurilor. Această greșală i-a fost fatală, deoarece l-a înstrăinat și de țărani.

Înfrângerea lui Mihai și moartea sa. — Auzind Rudolf II de toate aceste cuceriri, s'a supărat și și-a pus în minte să scape de Mihai. Pentru asta, oamenii împăratului uneltiră și răsculară Ardealul împotriva Voievodului. Ungurii chemară în ajutor pe Gheorghe Basta, un general împărătesc care, cu oamenii lui, întărit și cu oști din Ardeal, veni împotriva lui Mihai. La *Mirislău* (1600), s'a dat o luptă în care Mihai e bătut și alungat din Ardeal. Mai mult încă, el pierde și Muntenia și Moldova, unde Zamoyski adusese pe doi Movilești. Soarta se schimbase cu totul, spre nenorocul strălucitului Domnitor.

Mihai, pierzând Ardealul și Moldova și răsturnat chiar din Muntenia, neavând nici un sprijin de nicăiri, se îndreptă spre Praga, unde se găsea pe atunci Rudolf II. Impăratul, auzind că în vremea asta Ungurii voiau să scape și de Nemți, după cum scăpaseră de Mihai — îl împăcă cu Basta, trimețându-i pe amândoi împotriva Ungurilor. La *Gorăslău* (1601), răsculații sunt cu totul învinși, rămânând Ardealul în stăpânirea biruitorilor.

Dar, după victorie, neînțelegerile se iviră din nou între Basta și Mihai dorind și unul și altul să fie stăpâni peste Transilvania. Basta, văzând că Voievodul nostru îi stă în drum, puse la cale pieirea lui. In dimineața de 9 August 1601, trimese niște soldați valoni care îl străpunseră mișelește cu sulița doborîndu-l la pământ.

Trupul său a fost îngropat în Câmpia Turdei, iar capul a fost adus de Radu Buzescu și de soția sa și depus la Mânăstirea Dealului, acolo unde odihnește și Pătrașcu cel Bun.

Matei Basarab (1633—1654) și Vasile Lupu (1634—1653). —Biruințele lui Mihai asupra Turcilor făcură ca Țările românești să mai răsufle puțin de asupririle lor. După moartea lui însă, vreme de 32 de ani, au urmat mai mulți domnitori, puși și scoși numai pentru bani. Incep acuma să se arăte și Grecii, tot ca creditori ai Domnilor — însărcinați mai ales cu strângerea dărilor dela locuitori. Românii

nemai putând suferi apăsările lor, s'au ridicat împotriva jăfuitorilor, și în anul 1633 se face în Muntenia o răscoală, în frunte cu Aga Matei Basarab. In 1634 o mișcare la fel se produce și în Moldova, având de conducător pe Vornicul Vasile Lupu. Șefii răsculaților ajung, după asta, amândoi la domnie, sprijiniți și de beyul din Silistra, Abaza-Pașa.

Matei Basarab și Vasile Lupu au îngrijit bine de țară și ar fi putut face multe îmbunătățiri, dacă n'ar fi dus-o între ei numai în răsboaie. Vinovat mai mult e Vasile Lupu, care dorea să ocupe Muntenia, iar în Moldova să puie domnitor pe fiul său, Ioan. In toate luptele însă Matei Basarab a ieșit biruitor — mai ales în cea dela *Finta*, când Vasile Lupu a fost alungat și din domnie.

Matei Basarab a făcut multe lăcașuri dumnezeiești, printre care *biserica Sărindarul* din București, *mânăstirea Arnota* din Vâlcea, *Soveja* din Putna. Tot el a întemeiat *episcopia din Buzău* și a durat *Curtea Domnească* din Târgoviște. Așeză apoi o tipografie la Govora, cu ajutorul lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului. Apoi înființă o școală cu învățături mai înalte la Târgoviște.

Vasile Lupu — căruia îi plăceau luxul și podoabele — a zidit *Biserica Trei-Erarhi* din Iași, una dintre cele mai frumoase clădiri religioase din țară. Aici aduse dela Constantinopoli moaștele Sfintei Paraschiva, rămase până astăzi nedespărțite de ctitoria sa. Făcu și el o școală cu învățături superioare, lângă biserică, și întemeie o tipografie cu acelaș ajutor al mitropolitului Petru. A zidit biserica *Stelea* din Târgoviște.

Domniile acestor doi voievozi mai sunt însemnate și din punct de vedere cultural. Acuma se introduce limba românească în Biserică și se fac tipărituri de cărți. Tipografiile înființate de ei pe lângă mânăstiri, au dat la lumină multe lucrări atât în limba noastră cât și în cea slavonească care a mai fost privită încă o bucată de vreme ca limbă sfântă. Printre tipăriturile românești mai însemnate au fost colecțiile de legi sau *pravilele*, traduse din slavonește și grecește,

care au complectat în amândouă țările așa numitul *Obiceiu al pământului* — regule juridice moștenite din tată în fiu.

Vasile Lupu a murit în închisoare la Constantinopoli. Trupul lui a fost adus în țară și înmormântat la biserica Trei Erarhi. Matei Basarab a răposat în scaun și a fost îngropat în Biserica Domnească din Târgoviște, de unde mai târziu rămășițele sale au fost mutate la Arnota, aproape de Bistrița. Pe mormântul lui este o inscripție slavonă de pomenire.

Gheorghe Rakoczy I, principele Ardealului, a stat în bune legături cu Matei. Pe vremea acestor domnitori se purta Răsboiul de 30 de ani. Cheorghe Rakoczy a intrat și el în numărul dușmanilor Habsburgilor — atras probabil de Richelieu — care voia să aibă în coasta împărăției un adversar al Austriei, gata de atac. El s'a lovit cu oștile împărătești, ajutat fiind cu câteva mii de oameni de către Matei Basarab. Ca urmare a păcii din Westfalia, principii ardeleni au silit pe Habsburgi să le recunoască și pentru Ardeal și Ungaria, atât libertatea religioasă, cât și oarecare drepturi politice pe care nu le avuseseră până atunci.

LĂMURIRI

Abélard, filosof şi teolog francez (1079—1142). A deschis o şcoală de retorică şi filosofie scolastică, pe care a mutat-o la Paris — având un succes extraordinar. Căpătând o pasiune pentru o elevă a sa, Eloiza, pe care a răpit-o de-acasă ca s'o ieie de soţie, avu de suferit foarte mult. În urma acestei întâmplări, atât Abélard cât şi Eloiza s'au făcut călugări. Abélard a scris foarte mult şi a fost acuzat de erezie. In cimitirul cel mare din Paris se vede mormântul lor, comun, locul cel mai vizitat din tot ţintirimul.

Abjurà, a te lepăda în public de o religie.

Agud, *dud.*

Albigensii, sectă religioasă, influenţată de Bogomilii din Bulgaria, care s'au răspândit întâiu prin jurul oraşului *Albi* din Provence, de unde le vine şi numele. Negau Treimea, Învierea, Tainele şi nu admiteau altă rugăciune decât *Tatăl nostru.* Impotriva lor s'a predicat o cruciată de către papa Inocenţiu III.

Albuquerque se ceteşte Albucherc.

Almohazii şi **Almoravizii,** numele unor secte şi ale unor dinastii berbere — care s'au întins apoi asupra populaţiei maure din nordul Africei.

Alp Arslan = *Alp Leul.*

Allodiu, dela *all od,* cuvinte vechi germane care înseamnă *pământ în deplină proprietate.*

Amurat, nume corupt pentru turcescul *Murad.*

Anonimul cronicar unguresc, *Anonimus Belae Regis Notar,* a fost probabil secretarul lui Bela II, din veacul XII.

Arie, născut pe la 270 în Alexandria. Preut foarte învăţat şi deştept — propovăduitorul ereziei ariene, după care Fiul este făptura Tatălui— cea mai strălucită din toate făpturile, dar numai o creaţie a Tatălui. Aşa fiind, Hristos este *asemănător* lui Dumnezeu, dar nu *aceiaş substanţă* cu el. Deosebirea dintre arianism şi ortodoxie o

arătase Arie printr'un singur cuvânt: *homoiousios*, pe când ortodocşii spuneau *homoousios*. Cel dintâiu vine dela vorba grecească *homoios* = *asemenea, asemănător*, iar al doilea dela *homos* = *acelaş*. Arianismul a fost adoptat de multă lume şi în special de barbarii germani. Arie a murit în 336 de o colică, pe când era la umblătoare — lucru considerat de adversarii săi ca o pedeapsă dumnezeiască. Partizanii lui susţineau însă că Arie a murit otrăvit.

Atelkuz = *Etelköz*, înseamnă *ţara dintre râuri* — un fel de Mesopotamie — şi se raporta la sudul Basarabiei.

Autocrator, nume ce se dădea împăratului bizantin; înseamnă *atotputernic*.

Bascii, popor de origină necunoscută care locueşte de o parte şi de alta a Pirineilor. Limba lor nu seamănă cu nici una din Europa.

Basileus = *mare rege*.

Bogomilii = *miluiţii de Dumnezeu*, eretici bulgari, numiţi astfel dela preutul Bogomil, fundatorul sectei. Provin din manicheism. Credeau în Dumnezeu şi Satana — principiul binelui şi principiul răului — deopotrivă de puternici. Lumea, după dânşii, e opera Satanei. Negau Sfânta Treime, Invierea şi Tainele, iar singura lor rugăciune era *Tatăl Nostru*. Această erezie, apărută prin veacul XII, a fost adusă în Tracia probabil de o colonie armenească. Pentrucă din toate cărţile sfinte, puneau temeiu mai ales pe epistolele Sfântului Pavel, de aceia li se mai zice şi *Pavlicheni;* dar ei se numesc între dânşii, *buni, puri*. Bogomilismul a trecut din Bulgaria în Bosnia, de aici în Lombardia, apoi în sudul Franţei. Succesul pe care l-a avut se datoreşte nu atâta dogmei lui religioase, cât părţii sociale, egalitare: a fost religia săracilor. Urme bogomilice se găsesc şi la noi: postul Lunea, unele obiceiuri la morţi, câteva scrieri religioase care circulă în popor, etc.

Boeţiu, *(Anicius Severinus Boetius)* filosof şi om de Stat roman care a jucat mare rol în timpul lui Teodoric cel Mare. Dar duşmanii săi îl făcură pe Regele Ostrogoţilor să creadă că e în legătură cu împăratul Justin împotriva lui Teodoric, pentru care a fost inchis şi apoi omorît în cazne înfiorătoare. In închisoare, Boeţiu a scris *De consolatione philosophica*, operă vestită prin ideile ei înalte şi prin nobleţa sentimentelor.

Breaslă, din slavonescul *bratsvo* = frăţie. La noi şi calicii îşi aveau tovărăşia lor: *breasla mişeilor*.

Brocart, matasă mai plină, cu desene variate pe dânsa.

Bullă, un decret al papii sau al vreunui cap încoronat. Numele îi vine dela pecetea bombată de plumb care se punea pe act. Bullele se numesc după cuvintele cu care încep. Aşa, de pildă, bulla lui Leon X în contra lui Luter se numeşte *Exsurge Domine*.

Bulla de Aur. Au fost mai multe. Sunt documente care regulează Constituţiile diferitelor state în Evul Mediu; numite aşa din pricină că benzile de stofă peste care se puneau sigiliile cu ceară, erau ţesute din fire de aur.

Cacom, *hermină.* Blană albă, cu care de obiceiu se împodobesc mantiile capetelor încoronate. Hermina este un animal mic, al cărui nume vine din vorba *Armenia* — unde acest patruped se găseşte în număr mai mare.

Calp, calpă = *fals, falsă.*

Camera stelată, tribunal englez care judecà într'o odaie împodobită cu stele.

Cancelar, şeful suprem al justiţiei în timpul regalităţii franceze.

Canossa: a merge la Canossa=a te umili, după ce te-ai ţinut tare.

Capelă=bisericuţă.

Carol cel Mare, portretul lui Albert Dürer dela pag. 69, e făcut de marele artist în 1512, după comanda primăriei din Nürenberg — oraşul natal al pictorului. Împăratul e cu coroana pe cap, ţinând într'o mână sabia, iar în cealaltă, globul cu cruce. Inscripţia: *Karolus Magnus imperavit annis 14,* „a împărăţit 14 ani" socotind timpul numai cât a fost împărat — deci dela 800 — 814. Cele două steme de deasupra, pajura germană şi floarea de crin franceză, sunt adăugate ulterior de o mână străină, ca să arăte că Împăratul a domnit peste Germania şi peste Franţa. (Muzeul din Nürenberg).

Cassiodor, (Aureliu) scriitor latin şi om de Stat; a fost secretarul lui Teodoric cel Mare. A scris diverse lucrări istorice, importante pentru cunoaşterea vremii de atunci. A trăit 95 de ani.

Catolic, dela grecescul *katholicos* = *universal.*

Cauchon, episcop de Beauvais, partizan înfocat al Englejilor, dela care spera să capete arhiepiscopatul din Rouen. Pentru a face plăcere stăpânilor săi, a condamnat pe Ioana d'Arc la moarte. Dar şi în urma acestei infamii n'a căpătat nimica.

Celibat, burlăcie. A trăi în celibat=a fi holteiu, burlac, necăsătorit.

Chiapa, oraş spaniol din Mexic, fundat în 1527.

Cid, eroul Castiliei în luptele cu Maurii. A trăit în veacul XI. Numele de *Seid* sau *Cid* înseamnă *domn, stăpân,* iar *Campeador, eroul câmpurilor de luptă.* Mulţi scriitori, între care şi Corneille, s'au slujit de viaţa lui înflorind-o pentru lucrările lor.

Cimabue, pictor şi arhitect florentin (1240—1302), este cel dintâiu restaurator al picturii în Italia rupând cu vechea tradiţie. Marele lui merit este că a descoperit pe Giotto, încă pe când acesta era cioban. Cu mai mult talent de cât Cimabue, Giotto a mers pe căile deschise de profesorul său şi astfel a pregătit apariţia lui Rafael.

Cizelat, a cizela, a lucra metalele cu o daltă mică, pentru ca lucrătura să iasă fină.

Cléry, oraş pe lângă Orléans.

Codurile, colecţii de legi strânse de împăraţi sau de jurisconsulţi. In Evul Mediu, pe lângă codul lui Justinian, au mai fost următoarele coduri romane: *Codul Gregorian* şi *Hermogenian*, publicate de jurisconsulţii Gregorianus şi Hermogenianus; *Codul Teodosian*, de împăratul Teodosie II — care a avut putere mai ales în Galia. Afară de aceste coduri, au fost diferitele legi germane şi anume: *legea salică*, la Francii Salieni, şi *legea ripuarică*, la cei Ripuari — asemănătoare amândouă; *legea gombetă*, la Burgunzi, numită astfel dela regele Gondebald care a publicat-o, şi legea Vizigoţilor, numită *Forum judicum*. Toate aceste legi au fost redactate în latină, afară de legea salică, scrisă întâiu în germană. Cele mai multe din dispoziţiile acestor legi sunt penale. Aşa, din 412 articole ale legii salice, 359 cuprind pedepse.

Colocviu, dela latinescul *colloquium*, înseamnă propriu zis o conferinţă religioasă. Cu acest termen şi-a însemnat Erasm de Rotterdam o operă a sa în dialoguri.

Compostella, oraş din Spania, pentru *Campus Stellae*. In catedrala de aici se găseşte mormântul Sfântului Iacob, considerat ca un loc de pelerinaj.

Conciliu=*sinod*, adunare de feţe bisericeşti sau şi mirene care se ocupă însă cu trebile religioase. Să nu se confunde cu vorba *consiliu* = sfat, sfătuire.

Concordat, în istorie se numeşte un tratat între un papă şi un rege pentru stabilirea vreunei afaceri bisericeşti.

Condotier, şeful unei bande de mercenari pe care statele italiene le închiriau la nevoie. Vine dela cuvântul italian *condotta*, care înseamnă *contract de închiriere*. Au fost mulţi condotieri vestiţi. Cel mai cunoscut din ei este *Sforza*, ai cărui urmaşi au ajuns pe tronul ducal al Milanului. Condotierii italieni se luptau cu mare băgare de samă între dânşii, ca să moară cât mai puţini. In schimb erau fără milă pentru oraşele învinse.

Conradin, în închisoarea din Neapoli, juca şah cu amicul său când i s'a adus vestea condamnării lor. „Ah," spuse el — „ce grozavă lovitură pentru maică-mea!", şi jocul urmă mai departe. A doua zi fură duşi la eşafod, ridicat în faţa mării şi acoperit cu catifea roşie. Inainte de a fi ucis, Conradin aruncă o mânuşă în mulţime rugându-se s'o ducă cineva lui Petru de Aragon — ruda sa cea mai deaproape — ca să-l răsbune cavalereşte. Apoi Conradin şi-a îmbrăţişat prietinul — tot aşa de tânăr caşi dânsul — şi şi-a pus capul pe trunchiu. După ce calăul a dat lovitura, Frederic, scoţând un muget spăimântător, s'a aruncat asupra capului însângerat, l-a sărutat strângându-l în braţe — apoi fu decapitat şi el.

De pe un balcon alăturat, sălbaticul Carol, cu încunjurimea sa, privea nepăsător. Se spune că în momentul morții lui Conradin, o pajură s'a lăsat din înălțime, și-a muiat penele în sângele copilului împărătesc, apoi, cu aripi obosite, și-a reluat sborul spre apus. Poporul a văzut în ea vulturul casei de Suabia — care, în felul acesta, și-a arătat durerea pentru dispariția acestei ilustre familii. După moartea tinerilor, Carol de Anjou a ucis peste o mie din partizanii Hohenstaufenilor care primise bine pe încântătorul „Corradino". Familii ilustre întregi au fost exterminate — atât dintre Italieni cât și dintre Sarazini. Iar la Roma, 130 de baroni au fost închiși în șure de lemn cărora li s'au dat foc. Mânușa lui Conradin a fost dusă lui Petru de Aragon de către Cavalerul de Waldburg, ca semn că toate drepturile asupra celor Două Sicilii i-au fost transmise printr'însul.

Corregio, numit astfel dela locul nașterii; numele său adevărat era *Antonio Allegri.*

Covenant, alianța între presbiterienii din Scoția, făcută în 1588, când Filip II și-a trimes flota spre Anglia. In timpul luptelor civile dintre Carol I și popor, s'a refăcut iarăș această înțelegere la Edinburg — și unindu-se cu parlamentul englez, l-a vândut pe Rege, atunci când Carol s'a refugiat în Scoția.

Crâmleni, numele dat de Români Tătarilor așezați în Crimeia, căreia îi spuneau *Crâm.*

Crenel, crenele, zidărie dințată deasupra unui turn sau a unei cetăți, prin care puteai trage cu o armă portativă.

Creștinarea Anglo-Saxonilor. Papa Grigore cel Mare, trecând într'o zi prin For, văzu scoși de vânzare niște copii care-i făcură impresie prin albeața pielei, prin frumusețea feței și prin coloarea bălaie a părului. Întrebând pe negustorul de sclavi de unde erau, acesta îi răspunse: din insula Britania. Aflând că ei sunt încă păgâni, Grigore zise: „O, durere! frunți așa de frumoase, conțin o minte lipsită de grația lăuntrică a lui Dumnezeu!" Și cercetând ce fel de nație sunt, negustorul îi răspunse că-s *Angli.* Auzind acest cuvânt care în pronunția latină aproape se confundă cu *Angeli,* papa zise: „Cu adevărat sunt numiți astfel căci au fețe angelice și așa trebuie să fie în cer frații îngerilor". Grigore trimese în insulă câțiva misionari, conduși de Sf. Augustin. Ei fură bine primiți de Etelbert, regele Kentului, a cărui soție, Berta, era creștină. Mulți Anglo-Saxoni primiră noua credință, botezându-se însuș Regele. Ceia ce-i atrăgea mai ales pe acești oameni înclinați spre tristeță și melancolie, era lumina pe care credința lui Cristos o aruncă asupra întunericului ce încunjură viața omenească. Intr'o adunare, un nobil bătrân luând cuvântul, zise: „Îți aduci aminte poate, o rege, de un

lucru ce se întâmplă uneori în zilele de iarnă, când stai la masă cu prietinii și tovarășii tăi. Focul luminează și încălzește căminul, pe când afară e frig și urlă furtuna. O rândunică străbate înăuntru: a intrat pe o ușă, se oprește câteva clipe la căldură, apoi dispare îndată, pe cealaltă ușă, în întunericul și gerul din care venise. Așa îmi pare viața omului pe pământ: o avem câtăva vreme înaintea ochilor, — dar de unde vine și unde se duce, nu știm. Dacă noua credință poate să ne spuie ceva în această privință, sunt de părere s'o primim".

Curialii, magistrații care administrau orașele. In veacul IV sarcinile lor sunt doborîtoare. Trebuiau să îngrijească, pe sama lor, de jocurile publice, de împărțirile de grâu, de diferitele construcții edilitare — dar mai ales garantau cu averea proprie strângerea impozitelor. Nu erau retribuiți cu nimica. De aceia ei făceau totul ca să scape de o onoare atât de amarnică: dar și legile împărătești iau măsuri în consecință: altfel li se împuținau veniturile împăraților. Pentru asta erau opriți de a lipsi din oraș, de a sta la țară, de a vinde sau de a-și înstrăina bunurile. Vrând-nevrând trebuiau să se însoare, de oarece copiii lor erau curiali deadreptul. O stare atât de apăsătoare trebuia să ducă numaidecât la dispariția lor — ceiace s'a și întâmplat.

Cuvintele de pe urmă ale unui kalif: „Fiul meu, regatele sunt în mâna lui D-zeu: el le dă ori le iea, după voia sa. Pentru că ne-a pus pe tronul Spaniei, să-i mulțămim întotdeauna și, spre a-i împlini sfânta lui voie, să facem bine oamenilor. Numai de asta ne-a încredințat el puterea supremă. Dreptatea ta să fie egală pentru toți, să apere și pe bogat și pe sărac, fără deosebire. Poartă-te cu bunătate către soldați, ca să fie apărătorii, nu tiranii țării. Ocrotește pe plugari, a căror muncă ne hrănește: veghează asupra țarinelor și a recoltelor lor. Poporul să fie fericit la umbra tronului tău și să se bucure în siguranță de plăcerile vieții". (Heșam I, fiul lui Abderaman, către feciorul său).

Despótes, *stăpân.*

Devălmășie = *în comun.*

Digeste, dela latinescul *digesta* = *lucruri puse în ordine,* reunirea hotărîrilor jurisconsulților romani și a sentințelor judecătorești. Se compuneau din 50 de cărți.

Dijmă, zeciuială, unul din zece. Vine dela vorba latinească *decima.*

Diocesele erau la Romani subdiviziunile prefecturilor, vorba *diocesă* însemnând atunci *guvernământ.* Fiecare din ele cuprindea mai multe *provincii,* și fiecare provincie, mai multe *cetăți.* Diocesele erau administrate de *vicari,* iar cetățile de *rectori.* Erau 14 diocese la început — dar mai apoi, s'a obișnuit ca Roma și Con-

stantinopolea să fie considerate fiecare ca o diocesă. Atunci numărul lor s'a ridicat la 16. Astăzi cuvântul *diocesă* are înţeles numai bisericesc şi înseamnă *eparhie*, adică o regiune supusă autorităţii eclesiastice a unui episcop.

Doge vine dela vorba *duce*—şeful republicii veneţiene şi genoveze. Dogele purta coroană. La Veneţia, în fiecare an, dintr'o corabie luxoasă, numită Bucentaurul, dogele arunca un inel în Adriatica, ceiace însemna căsătoria Veneţiei cu marea.

Dom, dela latinescul *domus* = casă.

Donjon, turnul din mijlocul castelelor, unde stătea un om de pază.

Don Quichotte dela Manche, opera principală a lui Cervantes. Numele e scris după ortografia franceză. In spanioleşte se ceteşte *Don Chihote dela Mancia.*

Du Guesclin se ceteşte *Diugheclen.*

Edict, poruncă, ordonanţă, lege.

Elixirul vieţii, apă vie pe care dacă o beai sau te scăldai în ea, nu mai mureai. Credinţă naivă.

Embatic, arendă veşnică care se plăteşte pentru un loc sau pentru o clădire, fără să-l poţi deposeda pe ocupant.

Emblemă este reprezentarea unui obiect care-ţi aduce aminte de o idee abstractă. Coasa este emblema morţii, ceasornicul, emblema timpului, etc.

Emigraţie = a-şi părăsi ţara, pentru a se aşeza în alta.

Eptarhie, cuvânt grecesc: înseamnă *şapte state.*

Estramadura, provincie spaniolă. Inseamnă *provincia cea mai apropiată de fluviul Duero = Extrema Durii.*

Eunuc, scopit, scapeţ.

Exarh însemna la Bizantini un funcţionar mare care comandà în afară de graniţă. *Exarhat,* provincia unde exarhul avea putere.

Faţada unei biserici ogivale, adică a catedralei din Reims, e de o artă şi de o fineţă desăvârşită. Este împodobită cu 530 de statui, dintre care multe sunt de o rară valoare artistică. Turnurile înalte de 82 m., sunt neisprăvite: le lipsesc vârfurile. In mijloc şi deasupra intrării principale, se află două roze cu admirabile vitraliuri. Subt cele două turnuri se vede „Galeria Regilor" cu statuile monarhilor franceji care se disting şi în figură. Din nenorocire, în timpul răsboiului trecut, a fost distrusă parte din faţadă care se reconstrueşte (pag. 122).

Felendreş, postav de Flandra.

Focul grecesc, foc artificial, inventat de călugării bizantini, pe care apa îl înteţea în loc să-l stângă. Compoziţia lui nu se ştie cu precizie; totuş se crede că era un amestec de silitră, pucioasă, naft, smoală şi păcură, ce era aruncat asupra duşmanilor cu ajutorul unor

țevi lungi de aramă ori chiar cu mâna. In 673, un inginer sirian, Callinicus, distruse întreaga flotă arabă cu ajutorul acestui foc, de unde s'a crezut de Callinicus că ar fi inventatorul lui.

Fratricid, ucigător de frate.

Glagolitic înseamnă *scriere* și vine dela vorba slavonească *glagol* = semn, literă.

Greco, mare pictor din școala spaniolă (1548—1626). Numele lui adevărat era *Domenic Theotokopulos,* fiind grec din Creta. A trăit în Toledo. Castelul Peleș are câteva tablouri de acest mare artist, dintre care unul foarte frumos: portretul lui Don Diego.

Guise, numele Ducilor de Lorena. Francejii cetesc *ghiu-iz.*

Halima e numele fetei care povestește în O mie și una de Nopți. De aici vine vorba noastră *halimaua.* O traducere foarte bună în românește a acestei vestite opere orientale, este aceia a lui Gherasim Gorjan, apărută înainte de 1840.

Hârcă, tidvă ori tivdă, scăfârlie, craniu.

Hariri, scriitor arab din veacul XII.

Harun-al-Rașid = *Aron cel Drept.*

Hidromel, băutură fermentată sau nu, făcută din apă cu miere, foarte prețuită la cei vechi și mai ales la Germani.

Hogeag, coș pentru fum.

Honterus Ioan, învățat preot brașovean, este propovăduitorul luteranismului între Sașii din Ardeal. El a înființat la Brașov o tipografie și o fabrică de hârtie — cu ajutorul cărora căută să câștige la religia reformată și pe celelalte națiuni din Transilvania, în special pe Români.

Iconoclaști = sfărâmători de icoane.

Ielele sunt 40 de fecioare frumoase, care trăiesc în apele fără fund, subt conducerea unei regine. Pe lună plină ies afară și dănțuiesc pe câmpiile din apropiere. Dacă atunci prind pe vreun bărbat ori o femeie în mijlocul lor, îl amețesc, îi iau mintea și nu mai e bun de nimica. *(Credință populară).*

Ieronim din Praga, mare orator popular și om învățat, partizanul cel mai înflăcărat al lui Hus. Citat înaintea Sinodului din Constanța, Ieronim se prezentă și își apără ideile cu mult curaj; dar după moartea învățătorului său, el se lepădă de dânsul. Acest lucru nu-i folosi. Chemat din nou înaintea Conciliului, de astădată îi reveni vechea tărie sufletească. El glorifică amintirea lui Hus și nu mai retractă nimica. Condamnat la moarte, fu ars pe acelaș loc cași Hus.

Imigrație = a veni într'o țară pentru a se stabili acolo.

Inchiziție înseamnă cercetare, percheziție riguroasă. In istoria

Evului Mediu era un tribunal bisericesc care judecà abaterile dela credință.

Incrustaţie este vârîrea unor bucăţi de lemn, de metal, de fildeş, etc., într'un obiect oarecare, pentru a forma un desen. De pildă, incrustezi bucățele de fildeş în lemn de abanos.

Inscripția de pe moneta de argint a lui Mihail III (pag. 141) înseamnă: *Mihail cu adevărat mare rege al Romeilor*; iar pe dos: *Isus Hristos a învins.*

Inscripţia medaliei Paleologilor: *Ioan Paleologul rege şi împărat atotputernic al Romeilor. O*, pus înainte de *Palaiologos*, e o eroare.

Inscripţia de pe portretul lui Carol VII e: *Prea victoriosul Rege al Franței cu numele Carol al Şaptelea.*

Inscripția pecetei dela pag. 231: *Pecetea Sfântului Sinod din oraşul Constanța.*

Inscripția medaliei lui Mihai începând de pe faţă şi urmând pe dos: *Mihai Voievodul Țării Româneşti, Consilierul Sacrei Maiestăţi imperiale şi regale, Locțiitor în Transilvania, Comandant general al Armatei dincoace de Transilvania şi din părțile supuse ei. În anul Domnului 1600, prin prevedere, curaj şi arme a câştigat victoria.*

Inscripţia de pe chipul lui Mihai Viteazul: *Mihai Voievodul Valahiei care a cuprins cetatea Nicopoli din Bulgaria la anul 1598.*

Inscripţia slavonă de pe placa de marmură aşezată pe mormântul lui Matei Basarab cuprinde următoarele în traducere: *„Aici zace Matei Basarab cu mila lui Dumnezeu odinioară stăpân şi Domn al Țării Româneşti, bărbat înțelept, îndurător şi milostiv întemeietor şi înnoitor al multor biserici şi mânăstiri — niciodată biruit, ci biruitor a multor locuri depărtate, purtător de biruințe prea slăvit, vrăjmaşilor înfricoşetor, prietenilor ocrotitor, al țării sale înavuțitor cu mare avuție şi cu toate îmbelşugările, cu paşnică linişte a domnit două zeci şi trei de ani; a adormit întru Domnul la cinstite bătrânețe în anul Domnului 1654".*

Inscripţia medaliei măcelului Hughenoţilor: *Pietatea a ațâțat justiția, 24 August 1572*, iar pe dos: *Virtutea împotriva rebelilor.*

Inscripţia de pe medalia lui Maximilian şi a Mariei: *Maximilian, fiul Impăratului Frederic, Ducele Austriei (şi al) Burgundiei.* Apoi: *Maria fiică lui Carol, Ducele Burgundiei, al Austriei, Brabantului, Conte de Flandra.*

Interdict, hotărîre bisericească prin care un preut e oprit de a-şi face slujba, sau oprirea de a face serviciu divin într'un oraş, o țară, etc.

Interregn, interval de vreme când un stat e fără şef.

Invincibile Armada = înseamnă *„flota care nu se poate birui"*.

Înălțarea Sfintei Cruci, sărbătoarea instituită în amintirea adu-

cerii dela Perşi a adevăratei cruci, e la 14 Septemvrie. Se mai numeşte şi *Ziua Crucii.*

Ioan Fără-Ţară, mai corect *Ioan Fără-Moşie,* sau *Ioan Fără-Pământ.*

Irigaţie, udarea unor pământuri ori a unor ogoare prin ajutorul canalelor sau şanţurilor.

Juruindu-se, a jurui, a se consacra lui Dumnezeu.

Justinian este traducerea numelui slavon *Upravda,* aşa cum se numea împăratul înainte de a ajunge la tron. Pe tatăl său îl chema *Istok,* iar pe mama lui, *Veglenița,* nume schimbat mai apoi în latinescul *Vigilantia.* După cum se vede întreaga familie era slavă.

Juvăţ, ştreang.

Kapukehaie, agentul Ţărilor Româneşti la Constantinopoli în vremea vasalităţii noastre. Inseamnă *cap de poartă,* adică şef de serviciu.

Kneaz, vine dela germanul *könig = rege.*

Laus Stultitiae, opera principală a lui Erasm de Rotterdam = *Lauda Nebuniei.*

Lipit pământului = *adscriptus glebae:* aşa e termenul latinesc care arată condiţia şerbilor în Evul Mediu.

Madone, reprezentarea în diverse feluri a Maicei Domnului de către pictorii Renaşterii, mai ales de Rafael. Vine din italianul *madonna,* nume dat statuetelor Sfintei Fecioare, puse pe la colţul străzilor sau la marginea drumurilor.

Magna Charta a fost un act de o importanţă capitală pentru desvoltarea poporului englez. Garanţiile naţionale ieşite de aici erau în număr de cinci: 1. Dreptul poporului de a vota impozitele şi de a supraveghea întrebuinţarea lor. 2. Dreptul de a regula succesiunea la tron şi regenţa. 3. Dreptul de a-şi arăta nemulţămirea mai înainte de votarea subsidiilor pentru rege. 4. Acordul celor două camere pentru a schimba o lege. 5. Dreptul oraşelor de a se plânge împotriva funcţionarilor regali. Iar garanţiile individuale erau două: 1. Nimeni nu putea fi arestat decât prin ordinul magistratului respectiv. 2. Nimeni nu putea fi judecat decât de egalii săi, în comitatul unde s'a comis delictul, în şedinţă publică şi fără apel. Ca să smulgă dela regii atotputernici aceste libertăţi, nobilii au trebuit să se unească cu poporul — şi de aceia ei n'au lucrat numai pentru dânşii, ci au avut în vedere şi interesele celorlalţi. Pentru asta, nobleţa engleză a fost animată de un spirit liberal şi nu şi-a rezervat revoltătoare privilegii, ca nobilii franceji. Iar în schimb, poporul nu simţea acea duşmănie feroce, ca în Franţa, contra vechiului său aliat. Această stare de lucruri care, în Anglia, a dus la o anumită desvoltare a instituţiilor publice,

a fost cu totul alta în Franța. Aici regii, slabi, s'au unit cu orășenii împotriva atotputerniciei nobililor. Din acest pact a ieșit desvoltarea *comunală* care a dat un caracter special așezămintelor publice. Iar când regalitatea a ajuns puternică și-a uitat aliatul și a introdus împotriva tuturora puterea despotică. De aceia, pe când Anglia se îndrepta mereu spre monarhia constituțională, Franța pășea cu vigoare către regalitatea absolută.

Majordom, dela *major domus*, mai mare peste palat; intendenți superiori care au ajuns în Franța regi.

Manicheismul, erezie născută în Persia, influențată de mazdeizm, care admitea și el lupta dintre principiul binelui și acela al răului. Se numește astfel de la *Manes* sau *Manicheu*, fundatorul ereziei. Cu toate persecuțiile, manicheismul s'a întins repede invadând tot apusul Asiei, de unde a trecut și în Europa subt diferite nume: cathari, bogomili, albigensi, etc.

Marco Polo, vestit călător venețian, mort în 1325. Făcând o călătorie în Orient, el intră în serviciul unui han mongol care-l trimese cu diferite misiuni prin China, Indochina, Japonia, locuri pe unde nici un european nu mai fusese. Intorcându-se în Europa, după o absență de aproape 20 de ani, își descrise călătoriile. Cuprinzând multe lucruri neobișnuite, lumea n'a dat crezământ conținutului. Dar cercetările de azi au dovedit că toate afirmațiile sale sunt adevărate.

Martel — Carol Martel — înseamnă *Ciocanul*, poreclă căpătată de Carol după bătălia dela Poitiers, unde i-a sdrobit pe Arabi.

Mausoleu, mormânt grandios, numit așa dela faimosul monument pe care Artemida, regina Halicarnasului, l-a ridicat bărbatului său, Mausol. Era considerat în vechime ca una din cele șapte minuni ale lumii.

Mazdeismul, religia vechilor Perși, numită astfel dela zeul binelui, Ahura-Mazda.

Medina, pe limba arabă *Medinat al-Nabi*, înseamnă *Orașul Profetului*. Inainte de fuga lui Mohamed aici, se numea Yatreb.

Merinizii, o dinastie arabă care a domnit în Africa de miază-noapte.

Minaret, turnul unei moschei, de unde se chiamă la musulmani credincioșii la rugăciune. Moscheile mari au și câte șase minarete.

Miniatură = *pictură cu miniu*. Se numeau astfel, la manuscrisele vechi, titlurile roșii, lucrate cu *miniu*, sau colorația ce împodobea diferitele litere inițiale. Cuvântul e întrebuințat însă în text numai în sensul de pictură fină, făcută pe unele manuscrise.

Miniu este un oxid de plumb (PB^3O^4) de o frumoasă coloare roșie — numit astfel dela râul *Minius* (azi Minho) din Portugalia — pe țărmurile căruia se găsea mult *chinovar* — căruia cei vechi îi

spuneau tot *minium*. In realitate însă chinovarul e o sulfură de mercur (HgS) cu care miniul nu mai poate fi confundat astăzi.

Missi Dominici, trimeşi domneşti.

Misionari, propagandişti religioşi care predică o credinţă

Muezzin, un fel de preut la musulmani care, din minaret, anunţă cu glas tare credincioşilor ceasul rugăciunii. La musulmani nu există preuţi în sensul sacerdoţiului. Hogea e un simplu slujbaş care, în acelaş timp, poate cumula şi alte funcţii mirene: azi e preut, mâni băcan, etc.

Nagodele sunt nişte fecioare urîte care ies rar din pustietăţile apelor, pentru a le aduce nenorociri oamenilor: îi înneacă ori îi chinuesc făcându-le tot felul de pocinoage. *(Credinţă populară).*

Neamţ înseamnă *om mut*. Aşa numeau Slavonii pe vecinii lor de dincolo de Vistula, pentrucă nu le înţelegeau vorba.

Neofit, persoană convertită proaspăt la o religie.

Nika, numele marei revolte dela 532 din Constantinopoli, vine dela strigătul răsvrătiţilor pe când se luptau cu oştile împărăteşti, ceiace înseamnă: *învinge! fii biruitor!*

Nimb = *aureolă*: razele care încunjur capetele sfinţilor.

Nuşirvan, corect: *Anushirvan*.

Obiceiul pământului, regule şi deprinderi juridice, nescrise, moştenite din tată în fiu, care au putere de lege. La noi, înainte de pravilele lui Matei Basarab şi ale lui Vasile Lupu, mai mult prin Obiceiul pământului se purtau judecăţile şi cercetările.

Ordalii, dela anglo-saxonul *Ordal* = judecată.

Ordin, tagmă: ordinul Iezuiţilor, ordinul Templierilor, etc.

Ortodox = drept-credincios.

Otto cel Mare cătră Papa Ioan XII: „Venit la Roma pentru serviciul lui D-zeu, când am întrebat pe fiii voştri sufleteşti, pe episcopi, cardinali, preuţi, diaconi, asupra cauzelor absenţei voastre şi asupra motivelor ce vă împiedică de a ne vedea pe noi, apărătorul Bisericii voastre şi al vostru, ei ne-au povestit despre voi nişte lucruri aşa de ruşinoase că, dacă ar fi spuse de nişte comedianţi, încă i-ar face să roşească. Pentru ca nimica să nu rămâie ascuns Măririi Voastre, vom arăta pe scurt câteva: o zi întreagă n'ar fi deajuns să le arătăm pe fiecare în parte. Aflaţi dar că sunteţi acuzat că v'aţi făcut culpabil de omucidere, de sperjur, de sacrilegiu. Se mai spune — ceiace e grozav de auzit — că la masă aţi băut în sănătatea diavolului; că la joc aţi implorat ajutorul lui Jupiter, al Venerei şi al altor demoni. Vă rugăm dar a veni neîntârziat şi a vă spăla de aceste acuzaţiuni...".

Pajură, vultur.

Pandecte, dela latinescul *pandectae* care vine din greacă: *pandectes = colecţie de tot ce s'a scris într'o materie oarecare.*

Papă — vine dela vorba grecească **pappas**, şi înseamnă tată.

„Parisul face cât o leturghie", vorbele lui Henric IV când s'a lepădat de protestantism. Numai catolicii au leturghie: protestanţii au suprimat-o.

Patriarh, dela vorba latinească *patriarcha* — înseamnă şef de familie, bătrân venerabil. Luat din grecescul *patriarhes* = cel dintâiu strămoş al familiei.

Patrimoniu, bun care vine dela tată sau dela mamă. *Patrimoniul Sfântului Petru* — înseamnă moştenirea Sfântului Petru.

Patruzecea Regelui = *quarantaine-le-roy.*

Pe cruce este după tabloul lui *Prud'hon*, dela Luvru, făcut de pictor, după sinuciderea logodnicei sale. Lumina cade numai pe trupul slab al lui Hristos şi pe braţul Magdalenei. (Pag. 129).

Petec, petice, cârpă, cârpe.

Perugin, pictor, maestrul lui Rafael. Se numea astfel fiind născut la Perusa. Numele său adevărat era *Petru Vanucci.*

Piatra filosofală, substanţă tainică ce avea proprietatea să schimbe toate metalele în aur, numai printr'o simplă atingere. Deasemenea se vindeca cu ea orice boală rămânând omul veşnic tânăr şi fericit. A fost o credinţă copilărească.

Pontifice, pontifical, preut, preuţesc. Mai ales se întrebuinţează aceste cuvinte în legătură cu demnitarii mari ai Bisericii.

Porfirogenitul = *născut în purpură.* Acest nume se dădea copiilor de împăraţi la Constantinopoli, fiindcă împărătesele îi năşteau într'o odaie tapisată cu purpură. Au fost mai mulţi Porfirogeniţi. De obiceiu însă cu acest nume e cunoscut împăratul Constantin VII din dinastia Macedoneană.

Praful de puşcă, numit în româneşte şi *pulbere*, a fost cunoscut de Chineji încă din primele timpuri ale erei creştine. Dela ei l-au luat şi Romanii care, în veacul IV, îl întrebuinţau ca focuri de artificii la serbările lor. Când l-au adus Arabii în Europa — se cunoştea şi aici puterea lui. Aşa, în veacul X, alchimistul *Marinus Graecus* arată că amestecând pucioasă, silitră şi cărbune, dobândim o pulbere din care, dacă punem puţin într'o ţeavă bine închisă şi-i dăm foc, ţeava poate sări în aer. Mai târziu, *Roger Bacon*, în veacul XIII, unul din cei mai mari învăţaţi din Evul Mediu, a scris că putem, cu silitră, pucioasă şi cărbune, să producem un foc care să imiteze para fulgerului şi bubuitul tunetului. Pentru asta, Bacon a fost osândit de Biserică ca eretic şi aruncat în închisoare, unde a stat zece ani.

Pragmatica Sancţiune, *consfinţirea unei stări de lucruri.*

Prefecturile, subîmpărţirile administrative ale Imperiului Roman către sfârşitul său; erau în număr de patru: a Galiei, a Italiei, a

Iliricului şi a Orientului. Ele corespundeau tetrarhiei lui Diocleţian. In fruntea lor stăteau *prefecţii* — cu atribuţii numai civile — aşa că acuma nu mai erau primejdioşi pentru împărat, ca vechii prefecţi ai pretoriului. Aveau totuş mari puteri. Alături de dânşii — fără a le fi însă subalterni propriu zişi — erau comandanţii trupelor: *magister equitum* şi *magister peditum*.

Presbiterieni, sectă calvină din Scoţia. Sunt numiţi aşa, din pricină că admit numai *preuţi* (lat. *presbiter*), fără episcopi.

Pricoliciul e iazma gunoaielor, a locurilor umede unde dospesc necurăţeniile. Sunt ţepoşi ca ariciul şi mari cât târnul. Nimeni nu trebuie să se culce pe gunoaie, nici în preajma lor, pentrucă pricolicii atâta aşteaptă: să le cadă omul în ghiară ca să-l îmbolnăvească ori chiar să-l omoare. *(Credinţă populară).*

Procopius, istoric grec, secretarul lui Belisariu pe care l-a urmat în Asia în luptele contra Perşilor. A rămas dela dânsul istoria răsboaielor purtate în vremea lui Justinian, în care împăratul şi cu cei de lângă dânsul apar într'o lumină frumoasă. Dar a mai lăsat şi o altă istorie secretă în care aceleaşi personagii sunt arătate subt o înfăţişare oribilă.

Puritani, sectă presbiteriană, cunoscută prin fanatismul ei religios. Nu recunoşteau nici o ierarchie în Biserică, nici cruci, altare, clopote, icoane, nici leturghie. Nu beau, nu fumau, nu înjurau, nu umblau luxoşi. Interpretau *purul adevăr* din cărţile sfinte, de aici şi numele lor.

Pusnic, om care trăeşte în pustie.

Radagais, un şef german care a prădat grozav Italia în 406, în fruntea unei oşti compusă din toate triburile germane. A fost ucis de Stilicon, generalul lui Onoriu.

Ramadan, a noua lună din calendarul musulman, în care toată lumea posteşte. Lunile lor fiind calculate strict după fazele lunii, fără a mai adăuga zilele complimentare care să aducă potrivirea timpului cu anul solar, postul începe în fiecare an cu unsprezece zile mai devreme decât anul trecut. Fiindcă, la origină, a căzut în vremea căldurilor mari, i s'a zis *Ramadan*, un fel de *„Cuptor“* al nostru. Postul sfârşeşte cu sărbătoarea *Bairamului*, când nu se lucrează, iar credincioşii vin unii la alţii aducându-şi daruri.

Rege vine din latinescul *rex* şi s'a numit aşa dela vorba *recte*. Deci regele trebuie să lucreze totdeauna *cu dreptate*.

Reims se ceteşte *Rens*.

Rusalcele sunt zânele pădurilor şi ale apelor. Ele îşi pun ochiul pe cineva şi apoi îl farmecă atrăgându-l în mrejele lor. Dacă omul e ademenit — e pierdut pentru lume; dacă nu, de dânsul nu se mai alege nimica: umblă mereu peste câmpii, trist şi îngândurat până la moarte. *(Credinţă populară).*

Sacerdoţiu, tagma preuţească în general.

Sarazini, nume identic cu *musulmani,* vine de la vorba *Saracenii,* un trib foarte viteaz din Arabia, iar numele acesta derivă dela *Sara,* soţia lui Avraam.

Saşii = *Sachsen,* erau lucrători de mine.

Săpălugă, cazmà cu doi dinţi.

Sărindarul — biserică dărâmată astăzi. Se numea aşa, fiindcă a fost a patruzecea biserică clădită de Matei Basarab. Pe greceşte, *saranda* înseamnă patruzeci.

Scanderbeg, pe turceşte *Iskender Bey,* prinţul Alexandru. Forma cu *beg* este slavă.

Scăfârlie, tidvă, hârcă, craniu.

Secui, dela vorba veche ungurească *szeck* = *scaun de judecător.* De aceia locurile lor se numesc şi *Scaunele secueşti.*

Secularizare, a lua pe sama Statului — putere seculară, adică care ţine numai câteva veacuri — bunurile Bisericii, care e putere veşnică.

Selef, râu din Asia Mică, în care s'a înnecat Frederic Barbă-Roşie. E acelaş cu vechiul *Cydnus,* unde era să moară şi Alexandru cel Mare.

Sfânta Capelă făcea parte din vechiul palat regal care se ridica pe locul unde este astăzi Palatul de Justiţie din Paris. A fost construită de Ludovic cel Sfânt pentru ca să adăpostească Coroana de spini a lui Hristos şi o parte din lemnul Crucii, trimese din Constantinopoli de către împăratul Balduin de Flandra. De fapt, sunt două capele suprapuse: una jos, care era pentru servitorii palatului, şi alta deasupra, pentru rege şi curtenii lui. Aceasta din urmă e o minune de frumuseţă. Zidită în stil gotic, fără nici o coloană pe dinăuntru, ceia ce-i dă o uimitoare svelteţă, podoabele ei principale sunt splendidele vitraliuri care acopăr păreţii de jur împrejur lăsând foarte puţin zid liber. Ele reprezintă scene din Vechiul şi Noul Testament, dintre care unele, adevărate capo-d'opere. Sfânta Capelă este un monument cu care se făleşte Parisul. În felul ei, e unică.

Sfânta Sofia înseamnă *înţelepciunea dumnezeiască* = Hagia Sofia. Deci biserica lui Justinian era închinată acestui atribut al divinităţii.

Sfântul Augustin. Chipul său dela pag. 62 e făcut de pictorul flamand Juste din Gand sau pe numele lui adevărat *Joos van Wassenhove* din veacul XVII.

Sfântul Benedict, vestitul fundator al tagmei călugăreşti a *Benedictinilor,* monahi care au adus mari foloase culturii omenirii. Sfântul Benedict a introdus regula ca discipolii săi, pe lângă viaţa călugărească, în post şi rugăciune, să cultive pământul, făcând tot

soiul de munci manuale, şi să-şi îmbunătăţească spiritul, scriind, traducând ori copiind lucrări ştiinţifice şi literare. Cea dintâiu mânăstire benedictină a fost înfiinţată de dânsul pe muntele Cassino, în Italia de sud, la 528. Ordinul Benedictinilor a dat creştinătăţii 24 de papi, 200 de cardinali, 5600 de arhiepiscopi şi episcopi, 5000 de sfinţi, 15.700 de scriitori. De aceia sfântul Benedict e mai vestit decât un fundator de împărăţie.

Shakespeare se ceteşte *Şecspir.*

Siberia era un hanat tătăresc, format cam pela 1242, după aşezarea Tătarilor în sudul Rusiei. Capitala lui era oraşul *Sibir*, nume care apoi s'a întins asupra întregei ţări. Ea a fost cucerită de *Iermak*, hatmanul Cazacilor dela Don — care, după cucerire, temându-se că n'o va putea păstra, o propuse lui Ivan IV, care o primi.

Sierra, cuvânt spaniol care înseamnă *fierăstrău* şi se numeşte cu el un şir de munţi: Sierra Morena etc. Morena înseamnă *negru.*

Simmach, amicul şi socrul lui Boeţiu. Ţinând de rău pe Teodoric pentru omorul ginerelui său — fu ucis şi el. Nu trebuie confundat cu marele orator *Aurelius Symmachus* care a trăit cu un secul înainte.

Slav, Slavon, înseamnă *om care vorbeşte,* de la *slova* = vorbă, spre deosebire de vecinii lor pe care Slavonii îi numeau *Niemeţi* (Nemţi), adică „oameni muţi".

Socinienii, sectă ieşită din Reformă, numiţi astfel dela fundatorii lor, fraţii Socin. Negau Treimea şi divinitatea lui Hristos. S'au răspândit în Polonia şi prin alte ţări din centrul Europei. Astăzi se găsesc prin America.

Solidus, moneta lui Justinian dela pag. 33. Chipul împăratului cu coiful pe cap şi cu nimb de învingător. In mână are o suliţă. Pe dos, tot împăratul, călare, se întoarce biruitor dela răsboiu, condus de o Victorie înaripată, în formă de înger. *Conob,* cuvântul de jos, e format din două vorbe: Con(stantinopoli) şi ob(ryzum) şi înseamnă „bătut la monetăria din Constantinopoli, din aurul cel mai curat". *Obryzum, i,* înseamnă pe latineşte *aur pur.* După cum se vede, inscripţiile sunt în latină. Compară cu moneta lui Mihail III (pag. 141) pe care inscripţia e în greceşte.

Stampă, figură tipărită, după ce a fost săpată pe aramă sau pe lemn.

Stathuder, titlu întrebuinţat mai demult în Belgia şi Olanda pentru şeful statului. Preşedintele republicii.

Statutele din Oxford, o parte din Constituţia englezească, făcută de aşa numitul *„Parlament turbat"*, (mad parliament), compus din 24 de comisari ai Adunării reprezentative din Oxford.

Stemă, semnul distinctiv pe care şi-l alege un oraş, o ţară, ori o familie. In cazul din urmă se numeşte *blazon.*

Surguciu, pana căciulii având la capătul de jos un fel de cocardă împodobită. Se ceteşte *surguci* — dar se scrie *surguciu* — articulat fiind *surguciul.*

Şezătoare literară. Când un trubadur se oprea la vreun castel, seniorul cu familia şi cu oamenii săi se adunau într'o sală şi poetul recita o poemă acompaniindu-se cu o vioară ori cu o chitară. În răstâmpuri, *jongleurii* — care se văd în stânga ilustraţiei dela pag. 120, făceau diferite figuri pentru distracţia celor de faţă. Aceşti cântăreţi ambulanţi erau bine primiţi de nobili, ospătaţi şi uneori dăruiţi cu lucruri de preţ.

Şiiţi, schismatici musulmani, deosebindu-se de *Suniţi,* ortodoxii islamului. Turcii sunt suniţi, iar Perşii, şiiţi.

Tapiserie poate fi o broderie cu acul pe canava, sau un covor ţesut cu răsboiul, sau chiar ceiace numim noi o *scoarţă,* depus pe păreţi. Vestita tapiserie din Bayeux, făcută de regina Matilda, soţia lui Wilhelm Cuceritorul, pe care sunt reprezentate scenele cele mai caracteristice din cucerirea Angliei, era lucrată cu acul.

Theme se numeau la început, în imperiul bizantin, corpurile de oaste trimese într'o provincie — apoi chiar provinciile.

Tipic, ice, cu accentul pe silaba întâia = *caracteristic.*

Topomimie = *numirea localităţilor.*

Trei-Ierarchi, numele grecesc al bisericii lui Vasile Lupu, fiindcă este închinată sfinţilor Vasile, Grigore şi Ioan. Se mai numeşte şi *Tresfetitele,* de la vorba slavonească *sfeti*=sfânt şi înseamnă „Biserica celor trei sfinţi".

Turnul Londrei, totalul clădirilor care se numeşte astfel, e încunjurat de un zid crenelat şi de un şanţ — altădată plin cu apă. La început a fost un palat regal, ca o fortăreaţă. Are patru intrări: Poarta de Fier, Poarta Apei, Poarta Trădătorilor şi Poarta Leilor. În realitate sunt mai multe turnuri aici — dar cel mai vestit e *Turnul Alb,* ridicat de Wilhelm Cuceritorul. In aceste închisori şi-au trăit ultimele zile regi, regine, prinţi: şi până azi se vede locul unde au fost decapitate reginele Jeana Grey, Ana Boleyn şi Caterina Howard. Te cuprinde groaza când te uiţi la obiectele păstrate în Turn: toporul şi trunchiul calăului, diversele instrumente de tortură, etc. Într'un colţ al cetăţuii e biserica Sf. Petru-în-Lanţuri cu cimitirul unde sunt îngropaţi toţi acei ucişi în închisoare „locul cel mai trist din lume" cum spune un istoric, deoarece nicăiri, pe pământ, nu apare mai sfâşietoare nestabilitatea condiţiei omeneşti.

Turris, oraşul cedat Avarilor de Justinian, era pe locul unde s'a ridicat mai târziu *Turnu Măgurele.*

Universitate, la origină înseamnă o societate culturală care se bucură de mai multe privilegii.

Uzurpaţie, a lua cu puterea sau prin vicleşug ceia ce se cuvine altuia. A uzurpa tronul = *A ocupa tronul fără drept.*

Valdensii, eretici franceji din Provence, numiţi aşa dela Petru Valdo, un negustor din Lyon care, prin veacul XII, îşi predică învăţăturile lui, semănând cu ale Albigensilor. Au fost persecutaţi de Francisc I. Secta lor există şi azi.

Vasal, dela vechiul verb saxon *wassen* = a lega, a cetlui.

Vântoasele sunt fiicele furtunilor. Ele se joacă în aer făcându-şi coroane din crăcile şi frunzele rupte, care se văd când se mănâncă vânturile, adică în *vârtejuri.* Nu stau niciodată în ploaie, ci merg totdeauna înaintea ei, îndoind şi rupând copacii *(Credinţă populară).*

Vârcolacii sunt duhuri necurate în formă de şerpi, care caută să mănânce luna. Sunt duşmănoşi şi pentru oameni. *(Credinţă populară).*

Veronezul (Paul) numit astfel dela locul naşterii, Numele lui era *Paolo Caliari.*

Virginia, prima colonie americană, numită astfel de către Raleigh în onoarea reginei Elisabeta care era nemăritată.

Vizir = purtătorul greutăţilor.

Xilografie, de la grecescul *xúlon,* lemn, şi *gráfo* scriu. Arta de a imprima cu ajutorul plăcilor de lemn.

Zimisces, numele unui împărat bizantin, se ceteşte *Ţimisces.*

Zisca înseamnă *Chiorul* — şeful Husiţilor care a dus un aprig răsboiu cu catolicii, după moartea lui Ioan Hus. Neputând fi învins, Sigismund voia să-l facă vice-regele Boemiei — dar tocmai atunci Zisca moare. El a lăsat cu limbă de moarte ca din pielea sa tovarăşii să-şi facă o darabană pentru ca, şi după ce nu va mai fi, să-şi conducă partizanii la luptă.

TABLA ILUSTRAŢIILOR

Pag.

Tabla hărților

Hărți colorate: 1. Imperiul roman în Prefecturi și Diocese, 2. Năvălirile Barbarilor în Apus, 3. Năvălirile Barbarilor în Răsărit, 4. Imperiul lui Justinian, 5. Imperiul Arabilor, 6. Imperiul lui Carol cel Mare, 7. Europa în timpul Cruciatelor, 8. Descoperirile geografice, 9. Europa în 1649.

Pe lângă acestea mai sunt 16 hărți în text, a căror tablă nu s'a putut pune, din motive technice.

TABLA MATERIILOR

Partea a treia: Europa până la Pacea din Westfalia.

Fiza se ocupa
studiul mai de aproape de
sufletul și trupul omenesc

DE ACELAȘ AUTOR

AU APARUT în editura „CULTURA ROMÂNEASCĂ"

ISTORIA VECHE ȘI MIJLOCIE

pentru clasa I secundară, băieți și fete

ISTORIA NOUĂ

EVUL MODERN-CONTIMPORAN

pentru clasa II secundară, băieți și fete

[illegible] MI[illegible]

[illegible] clasa V [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ISTORIA ROMÂNILOR

pentru clasa III și VII secundară.

PREȚ DE LEI 140.-